ISSN 2519-2558

НАУКОВІ ЗАПИСКИ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»

Серія «Філологія»

Науковий журнал
(щоквартальник)

Випуск 3(71)

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2018

УДК: 81. 161. 2+
81. 111
ББК: 81. 2 Укр. +
81. 2 Англ.
Н 34

Науковий журнал затверджено наказом Міністерством юстиції України
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 23153-12993Р від 23. 02. 2018 року

Журнал належить до списку фахових видань ВАК України.
Наказ Міністерства освіти і науки України від 22.12.2016 № 1604.

Проіндексовано наукометричною базою Index Copernicus ICV 2016: 69.48. та Google Scholar

Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 3 від 25 жовтня 2018 року)

Редакційна колегія:
Архангельська А. М., доктор філологічних наук, професор;
Вокальчук Г. М., доктор філологічних наук, професор;
Глотов О Л., доктор філологічних наук, професор;
Кочерга С. О., доктор філологічних наук, професор;
Лещак О. В., доктор філологічних наук, доцент;
Пасічник І. Д., доктор психологічних наук, професор;
Тищенко О. В., доктор філологічних наук, професор;
Хом'як І. М., доктор педагогічних наук, професор;
Цолін Д. В., доктор філологічних наук, професор.

Н 34 Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія»: науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, червень 2018. Вип. 3(71). 136 с.

ISSN 2519-2558

У збірнику містяться статті, присвячені проблемам сучасного мовознавства та порівняльного літературознавства, а також методиці навчання іноземних мов. Збірник рекомендовано науковцям, викладачам, студентам-філологам і всім, хто цікавиться філологічною наукою.

УДК: 81. 161. 2+
81. 111
ББК: 81. 2 Укр. +
81. 2 Англ.

Адреса редколегії:
35800, Україна, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2,
Національний університет «Острозька академія»,
факультет романо-германських мов

ISSN 2519-2558

© Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2018
© Автори, 2018

Отримано: 22 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: languagehub@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-3-5

Artomova Yevheniia. Lexical and semantic nature of nicknames (based on the italian language). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 3–5.

UDC 811.161.2'373.2

Yevheniia Artomova,
PhD of Philological Sciences, National Pedagogical Dragomanov University

LEXICAL AND SEMANTIC NATURE OF NICKNAMES (BASED ON THE ITALIAN LANGUAGE)

The article deals with the main types of nicknames as onomastic units of the internet discourse that are used by a virtual language personality. Their lexical characteristics and semantic nature have been described and disclosed. The author compares the notions of a pseudonym, a nickname and a virtual nickname, referring to the etymology of these concepts. Also, some definitions of terms have been given, taking into account the interpretations of some modern linguists. The work focuses on the fact that studying nicknames of a web-personality within the framework of virtual reality as a linguistic cultural phenomenon is not only popular, but also extremely relevant for modern linguistics. In the author's opinion, the virtual nickname is a unique phenomenon of nomination, important means of self-representation and image formation of the internet personality. The virtual names that had been selected from some authentic Italian web forums, internet chats and social networks served as the factual material. The communicants have not been limited by the age, social status, and occupation. It has been also emphasized that the meaning of the chosen virtual name can be disclosed only by the virtual language personality. Considering that the notions of a pseudonym and a nickname have some similar characteristics, the author only distributes the internet names according to the classification proposed by V. Dmitriev.

Key words: *Internet discourse, communicator, self-representation, nickname, pseudonym, virtual linguistic personality, onomastics.*

Артьомова Євгенія Олександрівна,
кандидат філологічних наук, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова

ЛЕКСИЧНА ТА СЕМАНТИЧНА ПРИРОДА НІКНЕЙМІВ (НА МАТЕРІАЛІ ІТАЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

У статті розглянуті основні види нікнеймів – ономастичних одиниць інтернет-дискурсу, якими користується віртуальна мовна особистість. Описані та розкриті лексичні характеристики та семантична природа інтернет-імен. Автор зіставляє поняття псевдонім, прізвисько та нікнейм, звертаючись до етимології цих понять. Також подається дефініція термінів, враховуючи тлумачення сучасних лінгвістів. У дослідженні акцентується увага на тому, що вивчення нікнеймів веб-особистості в рамках віртуальної реальності як лінгвокультурного феномена є не тільки популярним, але й надзвичайно актуальним для сучасної лінгвістики. На думку автора, нікнейм є унікальним явищем номінації, важливим засобом саморепрезентації та формування образу інтернет-особистості. Фактичний матеріал (віртуальні імена) було відібрано з автентичних італійських веб-форумів, інтернет-чатів та соціальних мереж. При цьому вік, соціальний статус, професія комунікантів не враховувались.

Ключові слова: *інтернет-дискурс, комунікант, саморепрезентація, нікнейм, псевдонім, віртуальна мовна особистість, ономастика.*

Артёмова Евгения Александровна,
кандидат филологических наук, Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова

ЛЕКСИЧЕСКАЯ И СЕМАНТИЧЕСКАЯ ПРИРОДА НИКНЕЙМОВ (НА МАТЕРИАЛЕ ИТАЛЬЯНСКОГО ЯЗЫКА)

В статье рассмотрены основные виды никнеймов – ономастических единиц интернет-дискурса, которыми пользуется виртуальная языковая личность. Описаны и раскрыты их лексические характеристики и семантическая природа. Автор сопоставляет понятия псевдоним, прозвище и никнейм, обращаясь к этимологии этих понятий. Также дается дефиниция терминов, учитывая толкования современных лингвистов. В исследовании акцентируется внимание на том, что изучение никнейма веб-личности в рамках виртуальной реальности как лингвокультурного феномена, является не только популярным, но и чрезвычайно актуальным для современной лингвистики. По мнению автора, никнейм представляет собой уникальное явление номинации, важное средство саморепрезентации и формирование образа интернет-личности. Фактическим материалом послужили виртуальные имена, которые были отобраны с аутентичных итальянских веб-форумов, интернет-чатов и социальных сетей. При этом возраст, социальный статус, профессия коммуникантов не учитывались.

Ключевые слова: *интернет-дискурс, коммуникант, саморепрезентация, никнейм, псевдоним, виртуальная языковая личность, ономастика.*

Today, those researchers who are actively studying the Internet in all areas of linguistics offer a variety of classifications of internet-nicknames. We have already marked that in some ways, a virtual nickname is a pseudonym (Italian – soprannome), and it can be proved by the following: '…the word *nickname* is first recorded in the 15th century: 'an eke name' (Old English *eke*, 'also') was an extra or additional name used to express such attitudes as familiarity, affection, and ridicule. Nicknames are usually applied to people, but places and things can have them too. Personal nicknames are commonest among children, but any closely-knit group will generate nicknames (such as the members of a family, sports team, or army unit). People who tend to be nicknamed are special friends or enemies, those in authority (teachers, officers, politicians), and anyone who has achieved notoriety (especially criminals). It is an important index of intimacy when we feel comfortable in using someone's nickname to their face' [4, p. 152].

Every person, when using the Internet and interacting, becomes a virtual language personality. According to T. Germasheva, 'the virtual language personality of a subject of a blog discourse includes a real language personality and possesses some special communicative competencies providing communication within a virtual environment – this personality realizes itself in a virtual discourse,

forming a new dynamic image with a high degree of freedom. The behaviour of the virtual language personality is characterized by poly-identity, and the structure of self-representation includes such components as self-characterization and impact' [1, p. 42].

It is clear that the virtual language personality needs self-representation – an internet-name. There is a diversified synonymic row for such names today: a nickname, a web-name, an internet-name, a network name, a virtual nickname, etc., but the most suitable definition for these lexical units, in our opinion, is the following: 'nickname is a conditional or fictitious name for identification on the network. An artistic image of symbols that is created by a user for communication and self-representation in chat rooms, social networks and similar resources' [5]. M. Chabanenko defines the nickname as 'an informal personal name that is adopted by a speaker for the purpose of concealing the personality, which is the result of creativity, used in various spheres of mediated youth communication, made in writing' [3, p. 13].

In our opinion, the notion of a nickname is infused with the notion of a pseudonym. Any nickname, as well as any pseudonym, is selected by a person for some purpose. We absolutely agree with D. Crystal who emphasizes that 'many people adopt a name other than their original name for a particular purpose – perhaps to convey an image of some kind, to avoid some unpleasant associations, to make their identity more memorable, to hide their identity, or simply to make their name more pronounceable or easier to spell. Terminology varies, but *pseudonym, pen-name, nom de plume, stage-name, byname, alias*, and *allonym* have all been used, with different nuances, to identify the practice' [4, p. 152].

By definition of V. Dmitriev, the pseudonym is 'a common name for fictitious or modified names and surnames, those which replace a real name in signature' [2, p. 278].

The above definitions give us the grounds for an attempt to use the classification of some internet nicknames, proposed by D. Crystal and V. Dmitriev, for the distribution of the network names. The basis of V. Dmitriev's classification is the authors' principle of distribution of pseudonyms, primarily, according to their origin. From this perspective, one can distinguish between aliases associated with real names and unrelated ones. Pseudonyms of the first type hide a real name of an author by various means, but it can be found by deciphering the signature. Second type pseudonyms are quite diverse, they should be distinguished by functional meanings: some of them characterize the author on one side or the other; others represent it not as it is (so-called 'mask name'); the third ones are only intended to provide incognito.

It is essential to highlight that modern linguists are doing great research concerning nicknames, the virtual language personality and the Internet on the whole. Among such scientists it is worth mentioning such names as O. Belinskaya, M. Chabanenko, L. Kompantseva, O. Lutovinova, G. Trofimova, A. Zhyckina and many others.

Since in our previous works we have already described some characteristics that are different or common in these lexical units (nickname and pseudonym), we consider it reasonable to use the classification of pseudonyms, proposed by V. Dmitriev to reveal the semantic nature of internet nicknames – this is the purpose and tasks of our present work. We consider our article to be relevant because analyzing nicknames based on the Italian language has been made for the first time, and it needs further detailed studying.

So, we have analyzed some Italian virtual nicknames, which we have categorized as follows:

– autonyms (Italian – *autonimo*): *Emanuela Venturini, Ruggero Ballotta, Nicola DeFranco, Freddo Cavinato, Anna Pavarotti, Patrizia Primo, Karlo Giordano, Maria Ricci, Antonio Costa, Giueseppe Moretti.*

Prenonym is a kind of the autonym, e. g.: *Luisa, Barbara*, *Marchella, Gelsomino, Lucas, Eleonora, Santa, Marinda, Kristopher, Leandro, Bruno, Lombardi, Bianchi.*

– alonym, or heteronym. These may be the names of favourite or unfavourite popular performers, actors and actors, heroes of books or computer games. Internet nicknames can repeat the names of writers, other well-known people, or may be the names of funny beings invented by the person or someone else: *Celentano, enric_O_caruso, Gianni_Rodari.* Such nicknames can tell about a person's hobby, moral principles and principles embodied, materialized in a chosen for nickname character.

There is also such notion as a heronym which is a kind of alonyms, for example: *AntEroS* (the Italian God of love and passion), *jove-86* (the sky God), *umbri_a* (goddess of shadows).

Also, heronyms are quite common when choosing internet-nicknames. This is, first of all, due to the development of role-playing online games. Often, the users themselves explain the choice of virtual nicknames on forums.

For virtual games, the network nicknames are chosen very carefully so that the name necessarily has some meaning and emotional colour. The name can reveal, for example, a person's intelligence, etc. Online games have the largest percentage of names in English. This is due to the fact that, besides the fact that English is international, the Internet also brings people from all over the world. In the opinion of many users, this is already enough for an English-speaking virtual nickname. A significant percentage of the network nicknames are fictitious names or names of the heroes of online games: *Faeo, Oliaga, Arv, Ennyah, Furii, Tansie, Thwacka, Nickelplate*;

– anagram (Italian – *anagramma*), for instance, *nio-anto* (Antonio), *vernO_in* (inverno), *inabamb1997* (bambina), *ocouc-15* (cuoco);

– apoconym: *Frodita-20* (Afrodita), *gina* (Reginetta), *Cenza* (Vincenza);

– aristonym, for example, *cont_e*, *Cardinal-1235*, *coronata-88*;

– geonym, or toponym. The toponyms are used very often on the Internet: *Roma_italy*, *pisa15, FiRenZe_09, cataNIA, ferrara.01*;

– hydronym: *aRnO, adige-17, piave_2000, lambro00, rubicone.24*;

– entomonym, for example: *ZanZarA* (mosquito), ^^^*Piattola*^^^ (cockroach), *formica* (antler), *ragno_11* (spider);

– ethnonym: *italiana-99* (italian), *russo_olya, spagnola_1971*;

– zoonym Examples: *spinosso-111* (hedgehog), *volpe** (fox), *scimmia_1977* (monkey), *lep_re* (hare), *serpente* (snake);

– ichthyonym: *luccio-18* (pike), *carpa.1.1* (carp), *acerinaaa* (pope);

– ornithonym. Such network nicknames include: *Passero-39* (sparrow), *usignolo* (nightingale), *struzzo_54* (ostrich). The choice is explained by the Italian user with the nickname *di usignolo*: 'Il mio nickname cela il lavoro che svolgo, sono soprano e tanti mi dicono che la mia voce que quella di un usignolo :-)!' [http://www.trnd.com/it/blog/2011/07/04/i-nostri-nickname/] ('My profession is hidden in my nickname, I sing soprano, and many people tell me that my voice is like a nightingale').

– phytonym: *soffione-2010* (dandelion), *Rosellina* (briar), ****camo*milla**** (camomile), *gelsomino* (jasmine);

– phrenonym: *Bieco Maschietto* (wicked guy), *otti_mista* (optimist), *tragediante_89* (tragic actor), *zuzzurellone.1* (happy person);

– chromatonym: *grigio066* (grey), *angelo_bianco* (white angel), *aZzuRro* (blue), *nero_NERO* (black), *aranciat0* (orange), *marrone_12_12_2012* (brown).

According to some other linguistic works, there are also such kinds of internet names as antionym, astronym, matronymic, metagram, metonym, neutronym and many others. The Internet users also use contamination, Latinism, etc. when creating the web name.

Among the nicknames one can often meet the initials (initial letters of the first and last names, or a name and patronymic, or a given name, a surname); incognito names (a signature that emphasizes the author's desire to remain unknown): *Z, N-15, YYY*, *xx-x, **r**, t{}t;* title names (a signature indicating the title or position of the author): *aVVocato, ilmaestra, medico_76, studentessa.24, pittore-1983*.

Also, we have to note that a large number include a group of nicknames that do not correspond to any classification, that is, they have no specific meaning (if there is no explanation of the user): *sf76, s3rgLo, rem24, po1son, PG3010, nickst, mga000, gaus, fon286, EUJMP, Li_37, oLLLa, 911sct, MjE, f-16, @(0o)@, !!!mmm}}}, GEO, kl8, lolo, gq5, z_ZZZ, bpgchlnbo, cnjuhfv, iioo, akita, zup120, hsif54, ogogo, p.i.f, qwerty1, ketro, Ma79, bctaty2.*

As it can be seen, the above examples of the virtual nicknames are a random set of letters and numbers or non-existent words; sometimes users encrypt their personal data, etc.

Thematic Italian online names within the Ukrainian and English forums or chats are rarely used. They can be viewed on Italian pages of the network or on the pages of those who are interested in the Italian language:: *Francesco, Silvana, Chiarra, positivo, greta12, Federico, Giovanni, abbronzamento, uno, trapezio73, f.ostuzzi, c?h?i?, i-t-a-l-y, gelsomino, 88cielo88, mazza, bambino, aprile87, mela@, steLLLa, rondine32.*

There is a variety of different nicknames on thematic forums, for example, some Italian forums for acquaintances have the following: *fred30*, *nic2011*, *angelonero.VR*, *xxMOULINROUGExx*, *frack1972*, *gionpac*, *aniellodivaio26*, *vigamote*, *pos86*, *dan67*, *veneredolce74*, *pyppA*, *Ziba64*, *stella.229*, *DIAMANTINA.70*, *XWhite.DevilX*, *MITICO84.RM*, *dentrolestelle*, *vince51*, *lele.1968, Franceskyna*, *nostromo.1910*, *Lamante2010*, *angellobianco*, *wledonne.83*, *minavagante1*, *maxmax.70*, *shark196o*, *1961nick*, *robertost*, *Diletta.xs*, *Reddragon.78*, *jason.22*, *runa.BO*, *occhiazzurri85.MI*.

One Italian music forum offers the following variations: *ultimo884, GIAMATURO, InFiniTy.70, hosceltote, nishgabros, castore. polluce, mirco.SP, malato.2010, rasato73, amore.2011, biondona90, ninfo72, simpaempatico, gio130872, 22mirko, boscoabbandonato, ksam, Mejopezzo, simo589, lecosechevivi, le.le2, ansara, mondomotori86, carinoRM80, saturn.76, trichecoMANNARO, IlMaestro.69, caffenero.66, angelo.speciale, MiSs.SiMpSoN, sunshine.20, Orfeus, io.21, BELLOeeDANNATO, blaseba.*

Another Italian forum of film-lovers fixes such nicknames as*: beppesv58, MadSamurai, Falanto, lucy.bsx., massrossuomo, Palmira75, Chris0077, p.ocho87, sensualee, desdiego, Ellysvin, ildiko, alex.shov, aleffiuomo, om3ga005, dvdgirl, pablo242, monello.1973, robbj.91, morriGUN, ironico1, slaytimuomo, coppiabrasile, francyo78, elyelyely, costanzamv, claud45.PD, pudim, gatto, gialla_32, babyspietato85, cavaliere., MaDIroNuomo, NeMiKoPuBLiKO.N1, luciooooouomo, 20.Kikka, cuore.rosa, m.orookkiazzurri, mariaclaudia, Stefy.20, Jemife, ETHAN57, PrincipeAzzurro85, babuccia669, AmberMoore, Limpida74, alfonsine2005, ancona2000, d.ucitta, alidoro, segretario91, 70pasqui, gibsy.*

The Italian chat *www.chatta.it*: *Blured1983, dolceluna37, fatinabrutta, S.trunzella, wankel, yesy.91, RositaMorada1982, stephan68, DAVID.72, egeria26, 2011anna67, bier, medaio, neko.RM, mkv1970, Sonny1956, riccardo77.MI, olelunaMS, piccolastrega24, gwenever.*

Thus, on the one hand, a user, when create a network nickname, can rely on the subject of the forum (if the forum is linguistic, then, an internet name is associated with linguistics, as a rule; if the forum is about sports – the participant of this forum often chooses the names of favorite sportsman, etc.). On the other hand, some users do not pay attention to the topics of the forum and choose usual nicknames that are casual and real; sometimes the user does not sign at all (in such cases, the system automatically calls the user 'guest').

Semantics of nicknames is a complex issue, because in some cases it is impossible to understand what the user wanted to 'transfer' by his or her internet name. Some users, choosing web names, turn to dictionaries so that their nickname has some meaning.

It should be noted that there is the tendency to use famous quotations, utterances, puns, idioms, etc., among which we observe proverbs and sayings: *Roma-e-Eterna* (Rome is eternal), *non c'e rosa senza spine* (there are no roses without thorns).

Modern linguists offer the most diverse classifications and varieties of internet names, placing on the first place the task of revealing their subject as accurately as possible. On the other hand, users invent new and new names, and these web names have to become a necessary linguistic issue.

In conclusion, it has to be emphasized again that the semantic and lexical analysis of virtual nicknames is rather complicated, since they are often without any explanation, and without the user it is impossible to determine a real meaning of the internet name. Some network names reflect the features of the person's appearance or character, emotional state, professional activity, etc. Sometimes you can define a person's age, gender, hobbies, and others. The web nickname has to be considered as a linguistic phenomenon and needs more modern research for many reasons, such as: any nickname can carry different message, it is changeable, it is a mix of various linguistic and cultural tendencies, in comparison with other anthroponyms the nickname is a complex lexical unit, it can be studied in different fields and parts of linguistics (psycholinguistics, sociological linguistics, onomastics, stylistics, etc.).

Literature:

1. Гермашева Т. М. Виртуальная языковая личность в пространстве блог-дискурса. *Научный журнал «Вестник АГУ»*. Выпуск 2 (140). 2014. С. 39–43.

2. Дмитриев В. Г. Скрывшие имя свое (Из истории анонимов и псевдонимов). М. : Наука, 1977. 313 с.

3. Чабаненко М. Г. Молодежный дискурс как реализация типовой и индивидуальной языковой личности: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. М., 2007. 21 с.

4. The Cambridge Encyclopedia of the English language / David Crystal. Second edition. Cambridge university press, 2015. 499 p.

5. Electronic resource. Access mode: http://slovoborg.su/.

6. Electronic resource. Access mode: http://www.trnd.com/it/blog/2011/07/04/i-nostri-nickname/.

Отримано: 24 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: karanevych.m@gmail.com,

oksana.kutsa.tnpu@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-6-10

Karanevych Mariana, Kutsa Oksana. Use of lexical transformations for pragmatic adaptation of fiction translation. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 6–10.

УДК 81255.4 + 165.741

Mariana Karanevych,
PhD in Philological Sciences, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
Oksana Kutsa,
PhD in Pedagogical Sciences, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

USE OF LEXICAL TRANSFORMATIONS FOR PRAGMATIC ADAPTATION OF FICTION TRANSLATION

The article deals with the use of lexical transformations for pragmatic adaptation of fiction translation. The paper focuses on the most widespread reasons of usage and peculiarities of pragmatically motivated lexical transformations. The article proves that generalization, differentiation of meaning and specification, lexical substitution, compensation, and semantic development can be effectively used to render the pragmatic potential of the original text. The pragmatic aspects of translation are illustrated by the examples of English-Ukrainian translation of fiction. The evidence from this study suggests that the most widespread lexical transformation used in fiction translation is generalization. Lexical substitution is mainly caused by difference in worldviews of readers in English-speaking countries and Ukrainians. Translators usually use compensation to render the style of an original as accurately as possible. The usage of concretization is mainly caused to ensure a high level of reading comprehension. Delivering of high quality translations is impossible without differentiation of meaning and semantic development. It is also worth mentioning that pragmatically adequate rendering is possible if a translator is pragmatically neutral and has enough linguistic and extra-linguistic knowledge to decode the pragmatic potential of an original and encode it by means of the target language.

Key words: *adequacy; pragmatic adaptation; fiction translation; lexical transformations; recipient.*

Караневич Мар'яна Ігорівна,
кандидат філологічних наук, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
Куца Оксана Ігорівна,
кандидат педагогічних наук, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,

ЗАСТОСУВАННЯ ЛЕКСИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ З МЕТОЮ ПРАГМАТИЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

У статті розглянуто застосування лексичних трансформацій з метою прагматичної адаптації художнього перекладу. Основна увага зосереджена на причинах та особливостях використання прагматично зумовлених лексичних трансформацій. Стаття доводить, що генералізація, диференціація значення та конкретизація, лексична заміна, компенсація та семантичний розвиток ефективно використовуються для відтворення прагматичного потенціалу оригіналу в перекладі. Прагматичні аспекти перекладу проілюстровано прикладами англо-українського перекладу художніх творів.

Ключові слова: *прагматична адаптація; художній переклад; лексичні трансформації; реципієнт.*

Караневич Марьяна Игоревна,
кандидат филологических наук, Тернопольский педагогический университет имени Владимира Гнатюка,
Куцая Оксана Игоревна,
кандидат педагогических наук, Тернопольский педагогический университет имени Владимира Гнатюка

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЛЕКСИЧЕСКИХ ТРАНСФОРМАЦИЙ С ЦЕЛЬЮ ПРАГМАТИЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПЕРЕВОДА

В статье рассмотрено использование лексических трансформаций с целью прагматической адаптации художественного перевода. Особое внимание обращается на причины и особенности использования прагматически обусловленных лексических трансформаций. Доказано, что генерализация, дифференциация значения и конкретизация, лексическая замена, компенсация и семантическое развитие эффективно используются при передаче прагматического потенциала оригинала в переводе. Прагматические аспекты перевода проиллюстрированы примерами англо-украинского перевода художественных произведений.

Ключові слова: *прагматическая адаптация; художественной перевод; лексические трансформации; реципиент.*

Over the last decade, research interest has been focused on translation quality evaluation. In this context, the scholars pay much attention to the pragmatic aspect of translation. Thus, the aim of our research is to define the ways of achieving pragmatically adequate fiction translation and analyze the conditions that may influence this process. The methodology of the article includes the following methods: **continuous sampling method** was used to reveal pragmatically motivated lexical transformations in the process of comparison of original literary works and their Ukrainian translation; **quantitative evaluation method** allowed us to compare the frequency of usage of different lexical transformations for pragmatic adaptation of fiction; **descriptive method** was used to describe our observations on collected factual material; **contrastive analysis** was used to reveal allomorphic features of source and target texts; **linguocultural analysis** allowed us to reveal linguocultural features of the analysed texts that are important constituents of their pragmatic potential; **pragmatic analysis** made it possible to evaluate adequacy of rendering of original pragmatic potential in

translation; **transformational analysis** allowed to reveal peculiarities and types of pragmatically motivated lexical transformations in English-Ukrainian fiction translation.

We conduct an experiment of our proposed approach on fiction dataset. This dataset is a corpus of 10 literary works by C. Bushnell, Ch. Dickens, O. Henry, D. Keyes, L.M. Montgomery, J. Patterson, J.D. Salinger, E. Segal, G.B. Shaw, O. Wilde, and their Ukrainian translation. To provide a profound investigation of the issue we took into consideration texts appealing to different target audiences: children, young adults, adults, and female readers.

3.1. 1. Generalization In the process of investigation we revealed that this transformation is used when it comes to translation of the following items.

3.1.1.1. Geographical Names. If the toponym mentioned in the source text is little known / unknown to possible target audience, it is better to use the geographical name that much more likely exists in background knowledge of the Ukrainian recipients: And I'm taking your picture so the guys in **Loxahatchee** won't think I made this up [32, p. 122]. */ I сфотографую, щоб мої колеги у **Флориді** не подумали потім, що я вигадав цю історію* [16, p. 86].

3.1.2. Names of Foodstuff and Drinks. The difference in Food Culture of recipients of the original and its translation leads to usage of the above-mentioned transformation: <...> Amanda had brought home **Cornish game hens** [32, p. 323]. */ <...> Аманда принесла додому **диких курчат*** [16, p. 209].*;* **Buche de Noel** [25, p. 115]. / ***Різдвяний пиріг*** [3, p. 95]. But sometimes the usage of generalization is unjustified. For example, potato crisps «Pringles» can be found on the shelves of almost all Ukrainian supermarkets, hence, it was not necessary to change the proper name with the common noun: I opened a can of **Pringles** [32, p. 145]. */ Я відкрив бляшанку з **чипсами*** [16, p. 101].

3.1.3. Names of Trade Marks. Nowadays the Ukrainian consumers have the possibility to buy brand-name clothes. Consequently, adaptation in the following examples is unjustified because these proper names reveal that the character is not indifferent to fashionable and expensive clothing: She stretches, naked, before sliding into her **Speedo** [25, p. 197]. */ Вона голяка потягнулась і лише після цього нап'яла **купальник*** [3, p. 165]*;* Kim McDaniels was barefoot and wearing a blue-and-white-striped **Juicy Couture** minidress <...> [32, p. 9]. */ Кім Макденіелс, босонога та в **модній** міні-сукні в біло-блакитну смужечку <...>* [16, p. 11].

3.1.4. Names of Characters. The following example proves that knowledge of belles-lettres and folklore is of vital importance for a translator, which gives the possibility to reveal allusion: If me and Henry was babes in the wood, he was a **Robin Redbreast** from the topmost bough [29, p. 110]. */ Якщо ми з Генрі були діти в лісі, то він був **дороговказний птах*** [7, p. 70]. The original message is connected with the English tale about two kids who died in the wood. Robin Redbreast covered their bodies with leaves. As the usage of extensive commentaries in literary translation is not encouraged, generalization is a good option in this case.

In his work O. Henry uses the name that was coined by R. Kipling in «The Maltese Cat»: He was the Royal **Kafoozlum** [29, p. 110]. */ Він, власне, був там найголовнішою **особою*** [7, p. 70]. Often neologisms cannot be found in dictionaries, so the only way to understand their meaning and translate adequately is to analyze the context of their first usage [22, p. 127].

3.1.5. Services. The service provider of express delivery «FedEx» exists in Ukraine, though it is not popular here. That is why this proper name was generalized for better understanding of target readers: New York lawyers who'd been overnighted to Maui like a **FedEx** package <...> [32, p. 62]. */ <...> нью-йоркськими адвокатами, яких хутко, як **термінову** посилку, прислали на Мауї* <...> [16, p. 45].

3.1.6. Names of Games, that are popular among the English speakers and are little-known to target readers : <...> busied herself with socks and shoes and toothbrushes and **Game Boys** [32, p. 46]. */ <...> стала клопотатися, дістаючи шкарпетки, черевики, зубочистки та **ігрові приставки*** [16, p. 35].; I pictured myself as a **Play-Doh** figure [25, p. 65]. */ Потім я уявила себе різнокольоровим **пластиліном*** [3, p. 52].

3.1.7. Indication of Height or Size. Scholars also noticed that English-speaking people are accurate when characterizing height of a human-being [27, p. 68; 36, p. 245], which is not typical for the Ukrainians. Though numbers may be important if characters are athletes [18, p. 50], accuracy of numerical value is not of essential importance in fiction [6, p. 157] that is why generalization can be used: At **five feet six** <...> [32, p. 231]. */ **Невеликий** на зріст* <...> [16, p. 152].

3.2. Differentiation of Meaning and Specification. The usage of this transformation is caused by a widespread phenomenon in the English language – polysemy. Hence, in the process of translation it is necessary to take into consideration the context of a polysemantic lexical item. To decode the meaning of the original message correctly, a translator should analyze 1) a narrow context of a polysemantic word: He is well acquainted with my **MS.**, and I just copied into the middle of the blank sheet the words <...> [17, p. 136]. */ Він добре знає мій **почерк**, тим-то я й написав посередині чистого аркуша* <...>. [17, p. 137]; 2) a broad context. For adequate translation of the title of a book or some of its chapters one should read the whole text: **MS.** Found in a Bottle [17, p. 22]. */ **Рукопис**, знайдений у пляшці* [17, p. 23]. Thus, depending on the narrow and broad contexts, an alphabetic acronym ***MS.*** is translated differently.

In English-Ukrainian translation differentiation of meaning is used to take into account the peculiarities of relations between communicants. Thus, there are two ways of translation of the word 'say': the first example illustrates more respectful way of address than the second one: **Say,** Billy, – did you know my mother was a De Graffenreid [29, p. 234]? / ***Слухайте,*** *Біллі, ви знаєте, що моя мати – уроджена де Греффенрід* [7, p. 146]?; **Say**, Oliver [34, p. 126]? / ***Чуєш***, *Олівере* [21, p. 71]? The utterance 'I beg your pardon' has different functions in different situations: a polite apology, an indication that one of the communicants has not heard or understood something, an expression of anger or indignation. This proves the important role of context in the process of decoding of the original text and, consequently, its translation: **I beg your pardon**, Gwendolen, did you say Ernest [38, p. 45]? / ***Я перепрошую***, *Гвендолен, – ви, здається, згадали ім'я Ернест* [4]; **I beg your pardon** [38, p. 48]? / ***Що-що*** [4]?*;* **I beg your pardon** [38, p. 45]? / ***Що я чую*** [4]?

In his research [10, p. 300] V. Karaban mentions that specification is mainly caused by 1) differences in functional characteristics of equivalents of original lexical elements. Thus, in the English-Ukrainian dictionary compiled by M. Balla one can find twelve ways of translation of the verb 'to be' [2, p. 109]. Hence, translation of such words as 'to go', 'to say', 'to be' depends on the context, that specifies their meaning [14, p. 62]. The following sentences illustrate the above-mentioned statement: He**'s** in the movies [33]. */ У кіно **грає*** [20]; Both of them **were** in our Psych class [33]. / *Вони обидві **слухали** з нами **лекції** з психології* [20]; But Maggie'**s**

with Walt [25, p. 88]. / *Але ж Метті* ***зустрічається*** *з Волтом* [3, p. 71]; 2) differences in communicative traditions. To provide adequate translation one needs to take into consideration a communicative situation that may require the usage of some clichйs. For example, we can observe specification in translation of telephone communication: Is Walt **there** [25, p. 190]? */ А Волт* ***удома*** [3, p. 160]?

In the process of our investigation we revealed substitution of common nouns with proper nouns: I have come up to **town** expressly to propose to her [38, p. 9]. */ Заради того я і в* ***Лондон*** *вернувся, щоб освідчитись їй* [4]; At first Matthew suggested getting a **Home** boy [31, p. 13]. / *Спершу Метью хотів був узяти* ***англійського*** *хлопця* [15, p.12]. In these cases specification may be caused by the translator's wish to render national-cultural colouring of the source text if there were some losses in this aspect or the attempt to help the target readers to immerse themselves in the atmosphere of the original. Anyway, a translator should remember that there is no need to specify the information that is intentionally implicit in the original [18, p. 41].

Thus, specification is a useful tool for pragmatic adaptation, but a translator should be careful with domestication as it happened in the following example: «Carrambos!» says the general, fizzin' like a little **soda-fountain** <...> [29, p. 207]. / *«Caramba!» – кричить генерал і шипить, як сифон із* ***зельтерською водою*** [7, p. 129]. It is known that Seltzer water was imported to the Soviet Union from the West of Germany. But it is doubtful that the American writer O. Henry in «Cabbages and Kings» meant this very water.

3.3. Lexical Substitution. This transformation is often used to render the units of measure. A translator needs to know correspondence of metric systems [1, p. 183], used in the source text and in the community of target readers. Lexical substitution in the next example lets the readers of translation imagine the situation adequately due to the change of Fahrenheit scale into Celsius one: Daytime temperatures can climb to **a hundred and twenty** [32, p. 255]. / *Денні температури інколи сягають* ***п'ятдесяти градусів Цельсія*** [16, p. 167].

In the process of contrastive analysis it was revealed that lexical substitution is mainly caused by differences in language world views of the English speakers and Ukrainians: My legs turn to **jelly** [25, p. 51]. / *Мої ноги стали* ***ватними*** [3, p. 39]; **The fiftieth part of a line** could not escape us [17, p. 112]. */ І* ***волосинки*** *ми не пропустимо повз увагу* [17, p. 113]. As we can see, translators took into consideration that one situation is traditionally described by the Ukrainian and English communicants differently. Set expressions that contain numerals are often changed in the process of translation too: <...> their shoulders were bent **double** with decrepitude [17, p. 36]. / *[...] спини згиналися у* ***три*** *погибелі* [17, p. 37].; <...> talking to Matthew, **nineteen** to the **dozen** [31, p. 114]. / *<...> базікає з Метью: він їй* ***слово*** *– вона йому десять ('talking to Matthew,* ***ten*** *words to* ***one*** *word')* [15, p. 95]. To sum up, lexical substitution helps to achieve the natural way of verbal expression in translation.

3.4. Compensation. This transformation is useful when rendering the following stylistic peculiarities of the source text:

3.4.1. Alliteration. According to A. Izmailov, the usage of alliteration in prose is more characteristic of English, hence, its rendering in translation is not obligatory [9, p. 142]. But the system of stylistic devices creates the style of a text as a whole, reflects individual author's style and can be used to describe characters. These factors prove the necessity to render alliteration for pragmatically adequate translation. The task becomes even more difficult for a translator when alliteration is combined with one more stylistic device, for example, the wordplay: **Snap-shot** of a **s**enorita **s**itting in the **s**and – alliteration unintentional. – Wrong. It's a **slung-shot** [29, p. 283]. / *– Знімок сеньйорити на піску. – Ні, це не знімок, а постріл* [7, p. 176]. Neither alliteration, nor wordplay is rendered in the target text, which leads to changes in the pragmatic potential of this utterance.

3.4.2. Wordplay. Compensation is often used to render the peculiarities of characters' speech, especially when it is rich in puns and rhymes [27, p. 78; 36, p. 258]. Such unusual ways of verbal expression give a reader the impression of erudition, quick-wittedness, inventiveness and a large vocabulary of a character. The main condition of successful translation of wordplay is the usage of a textual, not isolated approach [37, p. 181]. If in the original text some deed of a character is ridiculed, the wordplay in the target text has to be used with the same aim, but mockery may be the result of a different image, another lexical item [5, 217-218]. The following example illustrates adequate translation, because not only the wordplay is rendered but also its comic effect: There's more of **gravy** than of **grave** about you, whatever you are [26, p. 28]! / *Може, ви з'явилися не з царства* ***духів****, а з* ***духовки****, звідки я знаю* [8]!

According to A. Kovalenko, the title of a book is an effective means of pragmatic influence on an addressee: its function is to attract readers' attention [12, p. 15]. Sometimes wordplay is used for this purpose: The **Importance** of Being **Earnest** [38]. */ Як* ***важ****ливо бути по****важ****ним* [4]. The original wordplay is the result of polysemy: 1) according to ABBYY Lingvo, «Earnest people are very serious and sincere in what they say or do, because they think that their actions and beliefs are important» [24]; 2) Earnest is the main character of O. Wilde's play. The first meaning is rendered in translation while the second is not.

Let us consider one more example of a wordplay based on polysemy: I have cabled our government for a couple of **gunboats** to protect American citizens. The first time the Department sent me a pair of **gum boots** [29, p. 108]. */ Я вже двічі телеграфував своєму урядові, щоб прислали пару* ***канонірок*** *для захисту американців. Так першого разу вони прислали мені пару* ***канарок*** [7, p. 69]. The lexical item 'gunboats' has the following meanings: 1) small ships which have several large guns fixed on them [24]; 2) shoes or galoshes, especially of large size [28]. Moreover, in fast speech the words 'gunboats' and 'gum boots' sound alike. In translation the nucleus of this wordplay remained the same, similar sounding of key words is rendered too.

Translation of the next wordplay was a challenge for the translator, because of the difference in phonetic systems of English and Ukrainian: Have you brought a **sheep**? – Sheep! I haven't a single… – **Ship**, cut in the young lady [29, p. 333]. */ – У вас є* ***граблі****? – Граблі? Ні, в мене ніяких…–* ***Кораблі****, – поправила панночка* [7, p. 207]. In the English language the meaning of a word sometimes depends on the length of a vowel, as in the words *ship-sheep.* As there is no such phenomenon in the Ukrainian language and the nucleus is the word 'ship', the translator tried to find a rhyming word for this lexical item. In general, when it comes to rhymes, the quality of wordplay translation depends on creativity and language proficiency of a translator: Oh, goosey, goosey, **gander**, whither do you **wander** [29, p. 21]? / *Ех, гусаче,* ***гусаче****! Куди це ти* ***скачеш*** [7, p. 16]? In the following example the wordplay remained unnoticed: I was also wearing **cat's eye** glasses and carrying a **dog-eared** copy of «What about Me?» by Mary Gordon Howard [25, p. 16]. */ А ще на мені були* ***величезні*** *окуляри, а в руках я тримала* ***пошарпану*** *книжку Мері Гордони Говард «А як же я?»* [3, p. 8-9]. Consequently, the translation is less expressive than the source text.

3.4.3. Social Dialect. Dialect gives us additional information about characters of a literary work. For adequate rendering of social dialects a translator should find functional analogues in the target language [19, p. 131].

Let's take a closer look at the following example from G.B. Shaw's «Pygmalion»: Wal, fewd dan y' de-ooty bawmz a mather should, eed now bettern to spawl a pore gel's flahrzn than ran awy atbaht pyin [35]. / *Ну, я'би в' 'го луче навчили, то ни тікав би він геть, коли россипав квіточки бідній дівчині, а заплатив би за шкоду* [23]! The content of the original message as well as its stylistic nuance is rendered in translation due to compensation of phonetic deviations from the literary norm. Thus, the communicative effects of the original and its translation are equipollent.

3.4.4. Individual Peculiarities of Characters' Speech. Graphically fixed deviation from the phonetic norm of the language can be caused by 1) the mood, emotional state, age of a person at the moment of speech; 2) the education and social status of a person [13, p. 18]. For adequate rendering of the pragmatic aspect of the original text in translation one should transfer deviations from the norm in author's speech and/or characters' communication by means of the target language. If a character speaks with a burr, in written English 'h' is used instead of 'r', while in the same situation in Ukrainian we use 'г' instead of 'р'. Usually this individual speech defect causes no problems for a translator: Maa**h**-cie, dear [34, p. 153]! / *Мааг-сі-і, догога* [21, p. 86]!

The task for the translator of «Flowers for Algernon» seems to be more global: to render the increase and decrease in the IQ level of a mentally challenged person. The author achieved the impression of infantile speech of the main character using a small vocabulary, poor grammar and punctuation. As we can see in the following example, the translator successfully rendered these peculiarities of the source text: He had a wite coat like a docter but I dont think. he was no docter because he dint tell me to opin my mouth and say ah [30]. / *Він був у білому пальті як доктор але думаю він не був дохторем бо не попросив мене роззявити рота й сказати а* [11, p. 10].

3.4.5. Onomatopoeia. Having the same organs of sense, the English and Ukrainian speakers use different verbal expressions for the sounds they hear in the environment. One should take this into consideration to ensure naturalness in literary translation: 'tramp-tramp-tramp' [29, p. 259]. / *туп-туп-туп* [7, p. 161]; Ding dong, ding dong [34, p. 125]. / *Дзінь, дзень, дзінь, дзень* [21, p. 70]. Usually, the number of repeats in the original and its translation is the same. However, sometimes the difference is caused by the context of the original utterance, as in the following example (the killer fired **two** shots): <...> the **phfffft** sound of the gun firing through the suppressor [32, p. 322]. / <...> ***«пуф-ф-ф», «пуф-ф-ф»***. *Так стріляє через глушник пістолет* [16, p. 209].

3.5. Semantic Development. This transformation is often caused by cultural peculiarities of the English and Ukrainian speakers, the difference in their usual ways of verbal expression and background knowledge. According to Ya. Retsker, there are the following types of semantic development [18, p. 52]:

3.5.1. the replacement of a process by its result*:* All languages **come easy to the man** who must know 'em <...> [29, p. 19]. / ***Людина зрозуміє*** *будь-яку мову, якщо їй треба* [7, p. 15]; I mean **really laugh** [33]. / *Просто* ***до сліз*** [20].

3.5.2. the replacement of a result by a process: We're in the goddam book [34, p. 20]. / *Ми беремо продукти у кредит* [21, p. 11].

3.5.3. the replacement of a reason by a process: He believed it too [26, p. 94]! / *І всерйоз це казав, їй-богу* [8]!

3.5.4. the replacement of a result by its reason may be caused by the necessity to explicate the original message for the Ukrainian readers: The Karlsefin **had no passenger list** <...> [29, p. 51]. / ***Пасажирів*** *на кораблі* ***не було*** <...> [7, p. 34].

3.5.5. the replacement of a process by its reason can be illustrated by the following example: She could barely keep her eyes open [32, p. 27]. / *Повіки немов свинцем налилися* [16, p. 24].

3.5.6. the replacement of a reason by a result: ***With little or no wherewithal*** *for being left alone in a room, Mary Jane stood up and walked over to the window [33].* / *Коли Мері Джейн* ***стало нудно*** *сидіти самій у кімнаті, вона підвелась і підійшла до вікна* [20]. In the next example the speaker explains his interlocutor why he orders goods in large quantities: New use here in arts [29, p. 243]. / *Тут великий попит* [7, p. 151].

The evidence from this study suggests that in 40% of all cases translators use generalization to overcome obstacles in adequate rendering of original pragmatic potential for the target audience. It allows holding attention of fiction readers which is impossible when a translator adds a great number of commentaries, notes or extensive description. Lexical substitution was used in 23% of all transformations. It is mainly caused by difference in worldviews of the speakers of the English and Ukrainian languages, which in its turn influences usage and combinability of lexical items in certain contexts. Compensation was used in 14% of the material under analysis. Translators use this transformation to render the style of the original as accurately as possible. There should be no lacunas in translation, hence, the usage of concretization (8%) was mainly caused to ensure a high level of reading comprehension. Delivering of high quality translations is impossible without differentiation of meaning (8%) and semantic development (7%). These transformations make translation sound natural. It is also worth mentioning that pragmatically adequate rendering is possible if a translator is pragmatically neutral and has enough linguistic and extra-linguistic knowledge to decode the pragmatic potential of the original and encode it by means of the target language.

References:

1. Алексеева И. С. Введение в перевоведение: учеб. пособие. М.: Издательский центр «Академия», 2004. 352 с.
2. Англо-український словник: у 2 т. / [ред-упоряд. М. І. Балла]. Т. 1. Київ: Освіта, 1996. 752 с.
3. Бушнелл К. Щоденник Керрі / К. Бушнелл; [пер. з англ. К. Плугатир]. Київ: KM Publishing, 2011. 352 с.
4. Вайлд О. Як важливо бути поважним [Електронний ресурс] ; [пер. з англ. Р. Доценко]. Режим доступу до кн. : http://www.zarlit.com/lib/vayld/js4gx.html.
5. Виноградов В. С. Введение в перевоведение (общие и лексические вопросы). М.: Издат-во ин-та общего среднего образования РАО, 2001. 224 с.
6. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. М.: Междунар. отношения, 1980. 343 с.
7. Генрі О. Королі і капуста ; [пер. з англ. М. Рябова]. Харків: Фоліо, 2008. 315 с.
8. Дікенз Ч. Різдвяна пісня в прозі [Електронний ресурс] ; [пер. з англ. І. Андрусяк]. Режим доступу до кн.: http://ae-lib.org.ua/texts/dickens__a_christmas_carol_in_prose__ua.htm.
9. Измайлов А. З. Стилистические трансформации при переводе с английского языка на русский. *Вестник Московского государственного областного университета*. М.: Издательство МГОУ, 2010. № 1. С.140–145. (Серия «Лингвистика»).

10. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.
11. Кіз Д. Квіти для Елджернона ; [пер. з англ. Віктора Шовкуна]. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 304 с.
12. Коваленко А. М. Заголовок англомовного журнального мікротексту-повідомлення: структура, семантика, прагматика (на матеріалі тижневика Newsweek) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2002. 19 с.
13. Кухаренко В. А. Интерпретация художественного текста. М.: Просвещение, 1988. 192 с.
14. Левицкая Т. Р. Чем вызываются лексические трансформации при переводе? *Тетради переводчика.* М.: Междунар. отношения, 1975. Вып. 12. С. 50–69.
15. Монтгомері Л. М. Енн із Зелених Дахів [пер. з англ. А. Вовченко]. Львів: Урбіно, 2012. 320 с.
16. Паттерсон Дж., Паетро М. Бікіні ; [пер. з англ. В. Горбатько]. Х.: Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2010. 256 с.
17. По Е. А. Викрадений лист = The Purloined Letter ; [пер. з англ. В. Горбатько, Р. Доценко, Ю. Лісняк]. Х.: Фоліо, 2008. 191 с.
18. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода. М.: «Р. Валент», 2004. 240 с.
19. Сдобников В. В., Петрова О. В. Теория перевода : [уч. для студ. лингв. вузов и фак. иностр. языков]. М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. 448 с.
20. Селінджер Дж. Д. Тупташка-невдашка [Електронний ресурс] ; [пер. з англ. О. Сенюк]. Режим доступу до опов. : http://ae-lib.org.ua/33/Texts/N2-UncleWiggly-ua.htm.
21. Сігел Е. Оліверова історія ; [пер. з англ. А. Євса]. *Всесвіт*. 1998. № 5–6. С. 3–102.
22. Фирсов О. А. Перевод с английского языка на русский и его комментарий. М.: Компания Спутник, 2003. 197 с.
23. Шоу Дж. Б. Пігмаліон [Електронний ресурс] ; [пер. з англ. О. Мокровольський]. Режим доступу до кн.: http://ae-lib.org.ua/texts/shaw__pygmalion__ua.htm.
24. ABBYY Lingvo ×5 Professional [Electronic Dictionary]. Serial number LMRT-1520-0001-4750-3610-9896. Issue 15.0.826.26.
25. Bushnell C. The Carrie Diaries. New York: Balzer + Bray, 2011. 416 p.
26. Dickens Ch. A Christmas Carol in Prose, Being a Ghost Story of Christmas. Київ: Знання; М.: Рыбари, 2010. 143 с.
27. Gudmanyan A. G., Sydoruk G. I. Basics of Translation Theory. Київ: NAU, 2007. Part II. 114 p.
28. Gunboats. Dictionary.com Unabridged. Random House, Inc. Режим доступу до словн.: http://www.dictionary.com/browse/gunboats.
29. Henry O. Cabbages and Kings. СПб.: КАРО, 2008. 352 с.
30. Keyes D. Flowers for Algernon. Режим доступу до книги: http://www.kkoworld.com/kitablar/deniel_kiz_elcernon_ucun_guller_eng.pdf.
31. Montgomery L. M. Ann of Green Gables. Вінниця: Нова Книга, 2003. 400 с.
32. Patterson J., Paetro M. Swimsuit. Century London: the Random House Group Limited, 2009. 407 p.
33. Salinger J. D. Uncle Wiggly in Connecticut [Електронний ресурс]. Режим доступу до кн.: http://ae-lib.org.ua/33/Texts/N2-UncleWiggly-en.htm.
34. Segal E. Oliver's Story. London, Toronto, Sydney, New York: Granada Publishing in Hart-Davis, MacGibbon Ltd, 1977. 202 p.
35. Shaw G. B. Pygmalion [Електронний ресурс]. Режим доступу до кн. : http://www.literaturepage.com/read/pygmalion.html.
36. Sydoruk G. I. Translation Theory Foundations. Київ: Кондор, 2009. 284 с.
37. Vandaele J. Wordplay in Translation: Handbook of Translation Studies. *Handbook of Translation Studies*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2011. Vol 2. P. 180–183.
38. Wilde O. The Importance of Being Earnest. L.: Penguin Books Ltd, 1994. 67 p.

Отримано: 14 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: sviridenkoin@gmail.com,

elenakrawets@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-11-14

Kravets Olena, Sviridenko Iryna. Integration of online study techniques in the process of teaching foreign languages to non-philological university students. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 11–14.

УДК 378:371.315.7

Olena Kravets,
PhD (pedagogical sciences), associate professor, Zhytomyr Ivan Franko State University
Iryna Sviridenko,
PhD (pedagogical sciences), associate professor, Zhytomyr Ivan Franko State University

INTEGRATION OF ONLINE STUDY TECHNIQUES IN THE PROCESS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES TO NON-PHILOLOGICAL UNIVERSITY STUDENTS

Continuous learning is a major prerequisite for maintaining an adequate professional level. An important tool to help a person exercise his/her right to education, to obtain new information, to engage in continuous learning and develop independent learning skills is an online study mode. The main task of a higher educational institution is to create conditions for the formation of a personality possessing the qualities which are necessary for a contemporary individual: the ability to act independently and actively, to take decisions, to adapt oneself to changing life circumstances, to improve and develop oneself. The article deals with possible ways of developing and improving students' language skills by means of integrating online study techniques in the process of teaching foreign languages to non-philological university students. The task of the teacher is to organize students' independent work which is extremely important for teaching at higher educational institutions. Analysis of recent publications was made. The author analyzes the concept of distanced teaching mode as a motivating factor in studying foreign languages, as it facilitates the formation of students' general cultural and professional competences. The educational information design technology in foreign languages at non-philological faculty has been proposed. It has been proved the basic criterion of effective informational product – information-oriented competence of professional foreign language knowledge.

Key words: *online study mode; foreign language study; higher educational institutions; process of self-education; process of continuous learning.*

Кравець Олена Євгенівна,
кандидат педагогічних наук, доцент, Житомирський державний університет імені Івана Франка,
Свириденко Ірина Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент, Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА НЕФІЛОЛОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТАХ ВИЩИХ УЧБОВИХ ЗАКЛАДІВ

У *статті розглянуто можливі шляхи розширення та удосконалення особистих навичок студентів при вивченні іноземної мови за допомогою онлайн-навчання на нефілологічних факультетах. Завдання викладача – організувати самостійну роботу студентів, адже це є надзвичайно важливим для навчання у вищих навчальних закладах. Автор аналізує поняття дистанційного навчання як мотивуючого фактору при вивченні іноземної мови, так як воно сприяє формуванню загальнокультурних та професійних компетенцій студентів.*

Ключові слова**:** *режим он-лайн дослідження, вивчення іноземних мов, вищі учбові заклади, освітній процес , процес безперервного навчання.*

Кравец Елена Евгеньевна,
андидат педагогических наук, доцент, Житомирский государственный университет имени Ивана Франка
Свириденко Ирина Николаевна,
андидат педагогических наук, доцент, Житомирский государственный университет имени Ивана Франка

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОНЛАЙН-ОБУЧЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА НА НЕФИЛОЛОГИЧЕСКИХ ФАКУЛЬТЕТАХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

В статье рассматриваются возможные пути расширения и совершенствования личных навыков студентов в изучении иностранного языка посредством онлайн обучения на нефилологических факультетах. Задача преподавателя – организовать самостоятельную работу студентов, что крайне важно для обучения в высших учебных заведениях. Автор анализирует понятие дистанционного обучения как мотивирующего фактора в изучении иностранных языков, так как он способствует формированию общекультурных и профессиональных компетенций студентов.

Ключевые слова: *режим он-лайн исследования, изучение иностранных языков, высшие учебные заведения, образовательный процесс, процесс непрерывного обучения.*

1. Introduction.

Statement of the problem. Continuous learning is a major prerequisite for maintaining an adequate professional level. An important tool to help a person exercise his/her right to education, to obtain new information, to engage in continuous learning and develop independent learning skills is an online study mode. The task set for the system of online study by contemporary society is to provide each person with free access to education throughout the person's life, considering personal interests, talents and requirements [1; 2; 3].

Today we can speak with complete confidence about the formation of the global informational process. Information technologies have become the tool for creating global thinking; people feel to be the citizens not only of their own countries, but of the whole world. New information technology-based studying methodology is actively used in various educational institutions of varied forms and levels. Among the basic features of this study mode are absence of geographical boundaries and tolerance of considerable variations in the distance between the teacher and the learner. Online study mode is also called distanced learning (derived from the English noun 'distance'), that is studying at a distance. Another term for this methodology is 'distant' (from the English adjective 'distant', or online). Among other terms are 'open education', flexible education', and the most recent term 'e-learning'.

Analysis of recent publications. Last decade has seen considerable scientific interest to distanced education as a means of new language learning possibilities available to the audience throughout the world. Significant contribution to teacher education at a distance was made by Howard and McGrath (1995), Nunan (1999) and others. Serious research of approaches to distanced language learning was done by Roger and Wolf (2000 descriptive studies); case studies (Crooks and Lamy 1995); pilot studies (Clisan); multiple-method, qualitative studies and research design (White 1999). In Ukraine the idea of distanced education hasn't been so widely developed. It can be explained by a difficult economic situation in our country and the absence of ICT base for education of such type. Among Ukrainian scientists who have studied this problem are Ye. A. Azimov, M. A. Bovtenko, L. F. Dunayeva, O. P. Kriukova, Ye. S. Polat, O. I. Rudenko-Morgun, and others.

The aim of the article. The main task of a higher educational institution is to create conditions for the formation of a personality possessing the qualities which are necessary for a contemporary individual: the ability to act independently and actively, to take decisions, to adapt oneself to changing life circumstances, to improve and develop oneself. Nowadays the idea of distanced language learning is drawing increasing attention in the Ukrainian society as it offers a unique opportunity to improve the knowledge of a foreign language.

2. Results.

The main body. What is distanced language learning? There are many different points of view on this topic. An attempt to develop a theoretical framework for understanding the essentials of distanced language learning comes from White (2003) based around the notion of the learner-context interface. The concept of the interface emphasizes distanced learning as the relationship and interaction between the learner and learning materials. Shield, Hauck and Hewer have developed the idea of distanced learning as language tutor – student(s) online communication. An important study investigating how students respond to different course development approaches comes from Reynard. He describes this process in two modes: a correspondence program described as a linear-lock-stepped environment, and an online program providing Internet-based open self-selection of all content.

Ye.S. Polat considers online mode to be both a form and one of the components of the whole system of education. According to her, online mode of education is the form of education when a teacher-student and student-student intercommunication is exercised at a distance and reflects all components that the educational process includes (the purpose, the content, the methods, the organizational forms, the training resources), and they are realized by special IT-means or other means provided by the idea of interactive training [4].

Online study facilitates the realization of a contemporary educational paradigm with its integral components: individually oriented teaching, personalization and differentiation of teaching activity, the possibility of off-line teaching, students' self-education and self-development [5]. This teaching mode is also a motivating factor in studying foreign languages, as it facilitates the formation of students' general cultural and professional competences, a communicative foreign competence being the first and foremost of them.

According to N.Yu. Gutariova, the main peculiarity of online study is the indirect nature of telecommunication teacher-student interactions, and limited possibilities of the interlocutors' direct interaction resulting from it. This study mode allows maximum activation of students' independent work which is extremely important for teaching at higher educational institutions, because a future professional must know how to organize his/her cognitive activity independently [6].

With the appearance and active use of global networks with their complete set of informational and communication methods, representatives of linguo-didactical science for the first time obtained the possibility of appropriate presenting of the issue as to teaching foreign languages at a distance (Ye.A. Azimov, Ye. S. Polat, O.P. Kriukova, O.I. Rudenko-Morgun, M.A. Bovtenko, L.F. Dunayeva and others). It was specified in the course of the research that effective on-line teaching of foreign languages must be built on the basis of specially constructed virtual speech environment, which includes a complex of on-line educational, applied, instrumental and communicative means which enable the organization of a full-scale educational interaction both of currently contacting subjects of educational process and those divided by distance and time, with the use of the latest pedagogical technologies. Unfortunately, Ukraine doesn't possess an adequately developed informational and educational infrastructure, while national linguo-didactics can offer a repertoire of educational on-line services to a broad circle of consumers. We'd like to note that the global Internet provides a lot of information, enables easy access to original materials, which in its turn produces a positive impact on educational process. Consequently, foreign language teaching should focus on the student's independent cognitive activity.

At the contemporary stage of distant teaching of foreign languages, it is possible to consider the on-line mode as an effective technology of forming a foreign-language communicative competence. The basis of on-line teaching of a foreign language is made of a real situation of communicative interaction, which is directly exercised by means of telecommunicational oral and written interaction between interlocutors. Such authors as Ye.S. Polat, M.Yu. Bukharkina, O.O. Andreyeva, V.P. Kineleva consider that the foremost and the most important feature of on-line teaching mode is the provision of a real communication process which can take place in written, as well as oral form.

Based on the analysis of national and foreign theory and practice of on-line study mode as a special form of educational process organization, its key features include:

– free access to educational information which is found in informational on-line educational environment;

– flexibility of knowledge presentation (the provision of students' right to the choice of educational material of varied complexity levels);

– asynchrony of education (in the process of studies, the instructor and the student are working according to an individually convenient schedule. University students engage in learning activities and in communication with the instructor in a convenient place and at a convenient tempo);

– the communicative nature of studies (continuous or occasional subject-to-subject dialogue in educational process with the use of Internet services (E-mail, Mailing list, Internet Relay Chat, IP-telephony and others));

– international character of studies. The on-line mode of education provides a convenient opportunity for export and import of educational services;

– a new role of a teacher-instructor (that of a consultant and coordinator of the educational process);

– a new role of a student (he/she becomes 'autonomous' in determining the means of education, the time and place of accessing educational materials and in scheduling consultations with the teacher).

The realization of on-line mode of teaching foreign languages in a HEI poses a challenge for a teacher as to learning and implementing into educational process information-communication technologies, contemporary educational and technical means, as well as developing new on-line courses, each constituting a learning system constructed in the Internet environment. The selection and organization of content of teaching a foreign language in an on-line course depends on the purpose of on-line teaching and its model, on the software capacities, the competence and proficiency of the teaching staff and the students' readiness for network cooperation.

On-line mode of study is an organizational mode of educational process in which teaching a foreign language takes place at a distance with the help of computer telecommunication networks. It is a support mode for traditional teaching, as all educational and methodological materials are stored on electronic storage devices, which in its turn helps organize students' independent work in the subject they are studying. The foundation of students' independent cognitive activity is their skills of obtaining new knowledge and reinforcing the existing ideas by means of using various sources of information. Besides, the effectiveness of on-line study depends on the frequency of a student's learning sessions. The explanation is simple enough: it is impossible to develop a knowledge system under uneven study load. That is why strict reporting is an important aspect of on-line study system. A student must report each chapter or part that has been completed; otherwise, a student can't continue his/her studies.

In its technique of educational communication, on-line study has common features with correspondence study: students' independent work on the study material under teachers' supervision is the basis both for correspondence mode of study, and for on-line study; both educational modes are based on active use of contemporary forms of electronic communication. Using on-line Internet technologies, a teacher supervises students' independent work, checks their home assignments, answers questions, provides instructions, and monitors students' progress.

In the context of on-line foreign language teaching in HEE, we believe that on-line education is not only a new mode of teaching, but also a new form of education. In contrast to various forms of correspondence studies, on-line studying mode provides the following opportunities:

– immediate transmission of information of various scope and type to any necessary distance (visual and audio, static and dynamic, textual and graphic information);

– storing information in the computer memory for any necessary time; editing, processing the information and printing it out;

– interactivity with the help of purposefully created multimedia information and operational contact with the teacher;

– access to various information sources;

– work with this information [4].

On-line studying mode is a flexible educational system which enables obtaining knowledge in a place and at a time which is convenient for students. There exist a number of functions performed by the computer in this studying mode. The most important of them are the following:

– communicative (realized as a dialogical interaction of a student with a computer);

– organizational and stimulating (realized a computer functioning as a means of technical support of the educational process within the framework of on-line study);

– informational (the possibility of storing information;

– training (there appears an unparalleled opportunity of forming strong skills in foreign language teaching);

– supervising (due to the instructor's immediate feedback);

controlling and correcting (exercised as: 1) admission and identification of students' answers, 2) analysis and evaluation of the answers, 3) storage of the results, 4) final result evaluation for a definite text performance).

In fact, because of its ability to perform numerous functions, a computer can perform the following roles for a student: 1) of a teacher; 2) of an expert; 3) of an activity partner; 4) of an activity tool; 5) of a practical instructor.

There exists a variety of specialized computer programs aimed at teaching foreign languages on-line, among them: 1. programs for teaching parts of a language system (their main purpose being introducing and activating language forms and language structures); 2. programs, aimed at teaching speech activities; 3. controlling programs designed to test and check the level of formation of language and speech skills.

Designing an on-line study course requires special software in the shape of so-called wrappers. These are, for example, LMS (Learning Management System) and Moodle – the system of management of on-line studies. Content and design are interrelated constituents of an on-line course. A course pedagogical design means text structuring, formation of reference system, the choice of instrumentation for educational process realization, external decoration and other elements [5].

While using the on-line mode of teaching foreign languages to students of non-language departments, the faculty of Foreign Languages and Innovative Teaching Technologies Department at Zhytomyr State Ivan Franko University faced the need to develop educational methodological materials to provide the academic process with electronic support and achieve more frequent use of network study elements; with the help of such materials teachers and students, irrespective of their location, have a personal computer and the Internet access. Teaching a foreign language course at non-language departments is aimed at students' obtaining foreign speech competence, the level of which provides the opportunity to use a foreign language in their professional activity, as well as for further self-education. Here is an example of on-line tasks given to the fourth year students majoring in Physics and Mathematics aimed at developing their speaking skills:

1. Read the article and try to retell it.

The future of Information Technology

We are in the midst of convergence. At the hardware layer, computers, phones and consumer electronics are converging. At the applications layer, we see convergence of information, entertainment, communications, shopping, commerce, and education.

Computers have come from nowhere 50 years ago and are rapidly catching up in capability with the human brain. We can expect human:machine equivalence by about 2015. But after this, computers will continue to get smarter. There is a noticeable positive feedback loop in technology development, with each generation of improved computers giving us more assistance in the design and development of the next. Ultimately, they will design their offspring with little or no human involvement. This technology development will push every field of knowledge forwards, not just computing. It will be almost as though extraterrestrials had landed in 2020 and given us all their advanced technology overnight.

But we will never get far unless we can solve the interface problem. In the near future we may have electronic pets, with video camera eyes and microphone ears, linked by radio to the family computer. With voice and language recognition we will have easy access to all that the Internet can provide. We can tell the pet what we want and it will sort it out for us. It will be impossible to be technophobic about such an interface, and the only IT skill needed will be to speak any major language.

2. Write a list of predictions of future inventions in Information Technology mentioned in the text. Which of them have been already invented? Give your point of view about future possibilities for humanity.

3. 3. Conclusions and prospects for further research

In conclusion, we would like to stress the idea that online education can be used as a part of full-time or part-time education aimed at stimulating students' self-development and monitoring their progress in learning a foreign language. Tasks for advanced students must take into consideration their high level of computer literacy and therefore be more creative, more challenging, focused on research, as well as based on authentic materials.

References:

1. Khalilova L. A., Kovshova L. S. Inostrannyi yazyk: Prohramma kursa. M.: Prosveshchenie. 1998. 18 p.
2. Harlamova N. S. Vocationally oriented language teaching in linguistic university. *Vestnik Moskovskoho gosudarstvennogo lingvisticheskogo universiteta.* M.: Gosudarstvennyi lingvisticheskii universitet. 2012. № 15. 648 p.
3. Passov E. Y. Novaia kontseptsyia inoiazychnoho obrazovaniia «Razvitie individualnosti v dialohe kultur». M.: Prosveshchenie. 2000. 154 p.
4. Polat E. S. Teoriia i praktika distantsyonnoho obucheniia: ucheb. posobie. M.: Akademiia. 2004. 416 p.
5. Zenina L. V., Kameneva N. A. Obuchenie studentov delovoi perepiske na anhliiskom yazyke. *Otkrytoe obrazovanie*. M., 2013. № 6. P. 76–79.
6. Hutareva N.Iu. Dystantsyonnoe obuchenye ynostrannym yazykam v neiazykovom vuze [Elektronnyi resurs]. Rezhim dostupu do resursu: http://psibook.com/linguistics/distantsionnoeobuchenie-inostrannym-yazykam-v-neyazykovom-vuze.html
7. Tarnopolskyi O. B. Metodyka obuchenyia anhlyiskomu yazyku na I kurse tekhnicheskoho vuza. K. : Vyshcha shkola. 1989. 160 p.
8. Kravets O.Ye. Tekhnolohiia proektuvannia navchalnoi informatsii v profesiino-pedahohichnoi diialnosti vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu: [monohrafiia]. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2015. 246 p.

Отримано: 3 жовтня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: valerymykhaylenko@i.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-15-18

Mykhaylenko Valery. Old english 'hwæt' revisited: a cognitive approach. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 15–18.

УДК811.111'367.628

Valery Mykhaylenko
doctor of Philology, professor, Institute of International Relations and Social Studies, MAUP, Kyiv

OLD ENGLISH 'HWÆT' REVISITED: A COGNITIVE APPROACH

The objective of our research is to study the interjection function of the OE unit hwæt in its functional paradigm and the context of actualization in the text structure of Beowulf. We consider that in the framework of various linguistic theories the authori differentiate between (a) morphological functions – pronominal, adjectival and adverbial; (b) communicative functions – attention-getting, connative, interrogative (Walkden, 2013), interpersonal and (c) discourse functions – complementizing, cohesive, pragmatic (Bergs, 2012) that brought to a functional mix which needs a corpus analysis based on the numerous Old English data retrieved from the texts of various genres. In Contemporary English what is used as determiner, pronoun, and exclamation marker: in questions that shows surprise or shock or a strong emotion about something. Besides, we must also note that in fact, OE manuscripts never show punctuation between hwæt and a following clause. And the type of phrase or clause associated with exclamations is called exclamative. Regular renderings of hwæt, in the initial position are rendered into Modern English by what-interrogatives ah! now; why 'lo;', 'hark;', 'behold;', 'attend.' (Brington, 1996). We consider that in the framework of various linguistic theories the authors differentiate between (a) morphological functions – pronominal, adjectival and adverbial; (b) communicative functions – attention-getting, connative, interrogative, interpersonal and (c) discourse functions – complementizing, cohesive and pragmatic.

Key words: *interjection, etymology, semantics, pragmatics, function, text.*

Валерій Михайленко,
доктор філології, професор, Інститут міжнародних відносин і соціальних наук МАУП, Київ

ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКА ОДИНИЦЯ HWÆT: КОГНІТИВНИЙ ПІДХІД

Метою нашого дослідження є вивчення давньоанглійської одиниці hwæt в її функціональній парадигматиці у структурі тексту Beowulf. У рамках різних мовних теорій автори вирізняють такі функції hwæt: (а) морфологічні – займенникова, ад'єктивна та прислівникова; (б) комунікативні – привертання уваги, імперативна, питальна (Walkden, 2013), міжособистісна та (с) дискурсивні – когезивна, міжособистісна та прагматична (Bergs, 2012), що призводить до функціонального перетину, яке потребує корпусного аналізу для перевірки кожної функції у різножанрових давньоанглійських текстах.

Ключові слова: *вигук, етимологія, семантика, прагматика, функція, текст.*

Валерий Михайленко,
доктор филологии, професор, Институт международных отношений и социальных наук, МАУП, Киев

ДРЕВНЕАНГЛИЙСКАЯ ЕДИНИЦА HWÆT: КОГНИТИВНЫЙ ПОДХОД

Целью нашего исследования является изучение древнеанглийской единицы hwæt в её функциональной парадигматике в структуре текста Beowulf. В рамках различных языковых теорий различают такие функції hwæt: (а) морфологические функции – местоименная, адъективная и адвербиальная; (б) коммуникативные – привлечения внимания, побудительная, вопросительная (Walkden 2013), межличностная и (с) дискурсивные – когезивная, межличностная и прагматическая (Bergs, 2012), что приводит к функциональному пересечению, которое требующет корпусного анализа для проверки каждой функции в разножанровых древнеанглийских текстах.

Ключевые слова*: междометие, етимологія, семантика, прагматика, функція, текст.*

Preamble. Interjections have neither been among the main research interests of modern grammarians nor of scholars of Anglo-Saxon studies. OE grammars and handbooks often do not even mention them. [13, p.168; 9, p.463]. In present day linguistics interjections have come into focus of research due to their formal simplicity, but semantic complexity in the discourse structure and become 'the subject of active debate' Cruz (2009) admits that the current relevance-theoretic approach to interjections, introduced by Tim Wharton [20, p.39-40], who reveals that they encode procedural information and contributed to the recovery of higher level explicatures [see also 13, p.390–393].The OE interpretation meets some difficulty for they are characteristic of oral discourse, wherein they are used in a number of functions. Consequently, linguists have to analyse their recorded variants in written monuments, where their colloquial nature is lost due to their descriptive relating. We believe that this is the cause of their being labeled quite subjectively as adjectives, adverbs, as complementizer of the object clause, or just pragmatic/ interrogative/exclamative markers. Interjections are also considered to be non-propositional units with modal senses (affective, epistemic, conative/deontic, etc). Consequently, their presence or absence would not affect the truth-value of a proposition, besides, the punctuation symbol known as the *exclamation point* (1824) or *exclamation mark* (1926) was earliest called an *exclamation note* or *note of exclamation* (1650s); Shakespeare has *note of admiration* (1611). Another name for it was *shriek-mark* (1864). The mark itself is said to date to c. 1400 among writers in Italy and to represent the Latin *io!*, an exclamation of delight or triumph, written with the *-i-* above the *-o-*.

The objective of our research is to study the interjection function of the OE unit hwæt in its functional paradigm and the context of actualization in the text structure of *Beowulf*. Different editors introduce their own interpretation of the sentence syntactic structure, e.g.: C.W.M. Grein (2013) restructured the first 98 lines into turned into 19 complete sentences, 14 closed with periods, and 4 with exclamation points followed by capitals in the next words, cf.: Levin L.Schuckling (2017) turned the same 98 lines into

31 complete sentences, Chamber's edition into 23 complete sentences (2009) and Fr. Klaeber's edition (1941; 1922) into 20. It is scarcely possible, says Emerson (1926), that all these systems of punctuation represent desirable divisions of the same matter and the author's intention in particular.

We must also note that in fact, OE manuscripts never show punctuation between *hwæt* and a following clause [15, p.525], and the same is true of Old Saxon: no punctuation mark is ever found between *huat* and a following clause in any of the manuscripts of the Heliand containing a relevant example (Cotton, Munich, Straubing).

Theoretical grounding: Historically interjections have been treated in two different ways: as part of language, or as non-words signifying feelings or states of mind [20, p. 173–175].Though interjections also have various other functions, e.g. as discourse markers, and conversely emotions can be expressed in various other ways. (1) Interjections have a meaning they express. (2) Phonologic and morphologic: Interjections are phonologically and morphologically irregular and have no fixed shape or structure; they are pronounced 'with an unformed voice or sound' or 'with an unclear (lit. concealed) voice/an unclear sound'. Eric Weiskott underlines that interjections compile a set of emotive qualitative judgments [21, p. 25–26; 13, p. 170].

In accordance with the grammatical tradition Ælfric also mentions the main characteristics of the interjections, some of which are still re-iterated in present day grammars. Translated into modern terminology these are: The emotions which Ælfric mentions, can be expressed by Latin interjections. The OE word *hwæt* is well known (Blockley, 2001) within Anglo-Saxon studies as the first word of the epic poem Beowulf . In editions of *Beowulf* this *hwæt* is often followed by a comma or an exclamation mark . It is commonly held that the word can be 'used as an adverb, or interjection: *hwæt* «why! what! ah!'» (Bosworth & Toller, 1898) as well as in its normal sense, familiar from Modern English [18, p.465]. Eric G. Stanley points out that Ælfric's grammar of Latin and OE (edition Zupitza, 1880) did not include hwæt as an interjection, commenting that 'Ælfric's omission is surprising seeing that this word when used to open a sentence appears to function often as an interjection' [28, p. 541]. Alfred Bammesberger (2006) follows Eric G. Stanley (2000) in suggesting that hwæt 'can function more or less as an adverb' [15, p. 5] and accordingly translates it as 'truly'[2, p. 2006]. Other translations include 'What ho!' (Earle 1892), 'Lo!' (Kemble 1937), 'Hear me!' (Raffel 1963), 'Yes,' (Donaldson 1966), 'Attend!' (Alexander 1973), 'Indeed' (Jack 1994), 'So.' (Heaney 1999) and 'Listen!' (Liuzza 2000). The OED gives that hwæt can be 'used to introduce or call attention to a statement' in older English, citing the above example among others. Bruce Mitchell and Fred Robinson go so far as to analyse this instance of *hwæt* as an extra-metrical 'call to attention', although this is far from universally accepted [10, p. 45; see also 15, p. 555; 2, p. 7].

This use of *hwæt is* found not only in early Old English verse but also in prose, as in the following examples from the writings of Ælfric and the Old English Bede: hwæt se soðlice onwriið his fæder scondlicnesse hw. he truly discovers his father's nakedness. (Bede, 1:16.70.15.657).

Corpus analysis. Most linguists include interjections into formal and systemic language descriptions. However, certain distinctive features of the formal and semantic structure of these words cause the collapse of some of the principal oppositions forming the basis of the majority of structural approaches to the language, i.e. synchrony and diachrony; statics and dynamics; langue, language and parole [16, p. 425–6].

Hans Sauer focused his research on two Old English texts, namely Ælfric's Grammar (ten Old English interjections), where there is a chapter on the word-class of interjections expressing, emotions, and the OE Soliloquies (*Ēa* – oh; *Ēalā* – lo, oh (also said when seeing someone – like an acknowledgement); *Hpæt* – what! *Lā* frequently used in combination with other words or interjections – see *ēalā* above) – lo; *Þā* – misery! woe! *Þel, pel* – well, well), which how the use of interjections in a dialogue [13, p. 172–173]. The linguist distinguishes formally between primary and secondary interjections – morphologically simple and morphologically complex interjections and can also serve as attention getters, as greeting forms, as response forms, etc.

(a)The Old English *hwæt* originally was used in direct questions as an interrogative pronoun:

1. *Hwæt sind ðás búton þrymsetl heora Scyppendes* «*What are these but thrones of their Creator?»* Homl. Th. i. 346, 11.

(b) In combination with the 2-nd person pronoun: hwæt + ðú when the speaker shares knowledge with the addressee:

2. <u>*Hwæt*</u> *befealdest ðú folmum ðínum bróðor ðínne* «Why hast thou felled thy brother with thy hands?» Cd. 48;

(c) The speaker uses <u>hwæt +</u> *we* to attract the addressee's attention:

3. Hwæt wé nú gehýraþ *ah! now we learn,* Cd. 45; Th. 57, 36; Gen. 939.

From a morphological and word-formational point of view in Aelfric's Grammar there are thus at least four groups: (1) morphologically simple primary interjections: la, hui(g); (2) morphologically simple secondary interjections: wa; (3) morphologically complex interjections, which can be subdivided into (a) combinations consisting of primary interjections: *eala, haha* / *hehe, hilahi, wella*well, and (b) combinations consisting of secondary and primary interjections (afæstla, wala); (4) full and condensed phrases: *wa is me; wamme* [13, p. 171–172].

Bothworth and Toller define *hwæt*: (i) *neut.* of hwá, *used as an adv.* or *interj. Why, what! ah!* (ii) *adj. Quick, active, vigorous, stout, bold, brave* ; (iii) *adv. or interjection. Add:*I. in direct questions; (iv) *adj. Add* Huæt, huet, huaet *licidus, lucidus.* Brian A. Shaw writes that the hero of Beowulf made 15 speeches interrupted by interjections on the part of the author. The first seven occurred either before or directly after the battle with Grendel, the eighth speech introduces the continuation of evil in the person of Grendel's mother. The remaining seven speeches build up to the dragon fight and the outcome of that contest. **[**14, p. 86–87**].** George Walkden says that hwæt, as well as being the nominative/accusative neuter singular of the interrogative pronoun, was able to perform an extra role in OE [18, p.469], as in the first line of Beowulf:

4. Hwæt we Gardena in geardagum· «hwat we Spear-Danes.(GEN) in year-days.

(DA) þeodcyninga þrym gefrunon nation-kings (GEN) power. (ACC) heard hu ða æþelingas ellen fremedon· how then/those. (NOM) princes.(NOM) valour performed [Beowulf, lines 1–3].

So far we have seen the traditional view of hwæt as an adverb or interjection (Bosworth & Toller,1898) outside the clause and potentially extrametrical, possibly serving as a 'call to attention' (Mitchell & Robinson 1998), suffers from a number of problems, many already noted by Grimm (1837) and Stanley (2000): (a) *Hwæt* must usually be analysed as being unstressed; (b) no punctuation between *hwæt* and the following clause is ever found; (c) a contemporary grammarian did not analyse *hwæt* as an interjection; (d) *hwæt* is not exclusively found in texts connected to primary orality, and does not always serve to initiate speech. Frederik Visser

provides several examples of what he considers to be SV word order with initial interrogative *hwæt* [30, p. 1547], but as Bruce Mitchell points out, 'these can all be taken as non-dependent exclamations' [9, p. 680]. Paul Hopper (1977) suggests that the *hwæt*-construction is quasi-formulaic and may therefore be likely to have the 'archaic' verb-final order, but does not go into any detail on this point. Likewise, Bruce Mitchell [9, p. 299–300, fn. 95] suggests that interjections like *efne* 'lo!/behold!' and *hwæt* may influence word order, but does not elaborate on this. More recently, within a generative framework, it has been observed that 'verb-final root clauses in OE prose undergo some influence of style in the word order after the interjection *hwæt*' [18, p. 472]. Current and past analyses of exclamatives (Bolinger, 1972; Rett, 2009) have generally proposed that a key component of the interpretation of exclamatives is that their content must involve something related to degree/scalarity. According to the semantic proposal of Jessica Rett the following two restrictions on the content of exclamatives: the degree restriction – an exclamative can only be used to express surprise that the degree property which is its content holds of a particular degree. and the evaluativity restriction – the content of the exclamative must additionally be evaluative: the degrees it makes reference to are restricted such that they must exceed a contextual standard [11, p. 147, 155].

Laurel J. Brinton (1996) analyses *hwæt* as a pragmatic marker, suggesting that its function is 'very similar to that of *you know* in Modern English.' Her reserch reveals a range of functions for *hwæt:* for instance, it may serve to introduce an insulting 'verbal assault' on the addressee; 'deference or solidarity'; 'respect to the status of information it introduces'; 'information to follow is common or familiar;' 'renewal of interest in that information' and/or focus attention on its importance;' but it may also precede new information [8, p.187–8]. She also suggests *hwaet* undergoes 'decategorialization' to a particle or interjection:

hwaet, *hwy* and *where*: interrogative in direct questions → complementizer in indirect questions → to pragmatic marker [9, p. 69–70].

We consider that in the framework of various linguistic theories the author differentiates between (a) morphological functions – pronominal, adjectival and adverbial; (b) communicative functions – attention-getting, connative, interrogative [see 18, p. 466] and interpersonal and (c) discourse functions – complementizing, cohesive and pragmatic [see 3, p. 202] that brought to a functional mix which needs a corpus analysis based on the numerous OE data. The type of interjections that Wierzbicka and Felix Ameka [212; see also1] have defined as emotive or expressive interjections lead the hearer to embed a proposition they accompany under a propositional-attitude description, enabling the hearer to comprehend the attitude expressed toward the proposition communicated. When an interjection appears as an independent utterance without an accompanying proposition, it provides (Cruz, 2009) the hearer with a vague idea of the speaker's feelings or emotions. Henri Weil writes that the initial position in the sentence is occupied by a unit which referent is familiar to the speaker to start his/her speech further on, i. e. in modern terminology he writes on the 'topic/comment' [19, p. 21]. In the following illustrations *hwæt* is recorded in the 'pre-sentence position as an independent sentence itself:

(a)HWÆT (EXCLAMATIVE) = AN INDEPENDENT SENTENCE. In terms of constituent order, clauses introduced by *hwæt* in Old English and Old Saxon generally pattern statistically with subordinate clauses (including dependent questions and free relatives), rather than with root clauses as would be expected if *hwæt* were a free-standing interjection [18, p. 474]. Peter S. Baker notes that a justly famous Old English *hwæt* usually begins many poems and *Beowulf* as well is sometimes interpreted (Baker, 2012) as a call for attention and sometimes as a signal what follows is in an elevated style: 4. (A). *Hwæt! We Gardena ingeardagum,þeodcyninga, þrym gefrunon, hu ða æþelingas ellen fremedon.* (B) «LO, praise of the prowess of people-kings of spear-armed Danes, in days long sped we have heard, and what honor the athelings won!» (C) Listen! We – of the Spear-Danes in the days of yore, of those clan-kings – heard of their glory how those nobles performed courageous deeds. **MODEL of RENDERING: Old English *hwæt* → Modern English «lo» or «listen»**.

Matt Garley et al note that *hwæt* is a marker employed in the representation of spoken discourse. It occurs a total of five times in Beowulf, once as the first word of the poem – a part of the «narrator's» text. The other four instances all occur in the discourse of the characters, twice as the opening of their speech [13]: 5. (A)529-532. Béowulf maþelode bearn Ecgþéowes: «*Hwæt! þu worn fela, wine min Unferð, beore druncen ymb Brecan spræce, sægdest from his siðe*». (B) What a deal hast uttered, dear my Unferth drunken with beer, of Breca now. In this instance as well as in other four others hwæt occurs in the discourse of the characters. In two instances it is used as the opening of their speeches (l. 530, 1652). **MODEL of RENDERING: Old Ebglish *hwæt* → Modern English «what», «listen» or «hey» 1651-1654.**

6. (A) Beowulf maþelode, bearn Ecgþeowes: *«Hwæt! we þe þas sælac, sunu Healfdenes, leod Scyldinga, lustum brohton tires to tacne, þe þu her to locast».* (B) BEOWULF spake, bairn of Ecgtheow: «Lo, now, this sea-booty, son of Healfdene Lord of Scyldings, we've lustily brought thee, sign of glory; thou seest it here». (C) Beowulf spoke, the son of Edgetheow: 'Listen, we you these sea-spoils, son of Half-Dane, lord of the Scyldings, gladly brought as token of glory, which you look at here». **MODEL of RENDERING: Old Ebglish *hwæt* → Modern English «lo (now)» or «listen».**

(b) **HWÆT (EXCLAMATIVE) = AS A PART OF A CLAUSE:** There is a paradox in syntax: an interjection as an initial part of the sentence is not considered to be a part of this sentence. J. Grimm notes that it always stands at the beginning of a clause, and that it often serves to introduce speech, or even a whole poem as in the case of Beowulf. His conclusion is that it is 'purely an exclamation, albeit in a very moderate sense (Grimm, 1837). Brinton (1996) analyses *hwæt* as a pragmatic marker, suggesting that its function is 'very similar to that of «you know» in Modern English:

7. (A) 1774-1778. *Hwæt, me þæs on eþle edwenden cwom, gyrn æfter gomene, seoþðan Grendel wearð, ealdgewinna, ingenga min; ic þære socne singales wæg modceare micle.* (C) «Listen, to me in the homeland for that a reversal came, sorrow after joy, since Grendel became an old contender, invader of mine,»…

MODEL of RENDERING: Old *Ebglish hwæt → Modern English «lo» or «listen».*

8. (A)2246-2249. *féa worda cwæð: "Heald þu nu, hruse, nu hæleðne moston, eorla æhte! Hwæt, hyt ær on ðe gode begeaton.* (B) «some words he spoke: «Now hold thou, earth, since heroes may not, what earls have owned! Lo, erst from thee brave men brought it!» **MODEL of RENDERING:Old English *hwæt* → Modern English «lo» or «listen».**

(c) **HWÆT (INRERROGATIVE) +VERB:** Slade Garley & Terkourafi (2010) also discuss *hwæt* (Garley, 2009) in relation to Beowulf and their article provides a useful summary of the received wisdom regarding the word. They take it to be a discourse-structuring formula, 'a marker employed in the representation of spoken discourse' [9]. The interrogative function of *hwaet* in inde-

pendent questions exists in Early Old English: 9. A. 237-240. *«Hwæt syndon ge searohæbbendra, byrnum werede, þe þus brontne ceol ofer lagustræte lædan cwomon, hider ofer holmas?»* (B) Who are ye, then, ye armed men, mailed folk, that yon mighty vessel. **«MODEL of RENDERING:Old Ebglish *hwæt* → Modern English «what/' or «who».**

(d) **HWÆT (COMPLEMENTIZER) + CLAUSE:** Brinton also discusses a possible grammaticalization of *hwæt* from its origins as an argumental interrogative pronoun [8, p.199–206]. The author follows the functional view suggested by Elizabeth Traugott (1982) on hwæt, and adds that, in broad terms hwaet, hwy and where seem to have a similar formula of developing: from interrogative in direct questions to complementizer in indirect questions and then to pragmatic marker [9, p. 69–70]: 10. (A)171-174. *Monig oft gesæt rice to rune; ræd eahtedon hwæt swiðferhðum selest wære wiðfærgryrum to gefremmanne* (B) «Many nobles sat assembled, and searched out counsel how it were best for bold-hearted men against harassing terror to try their hand». **MODEL of RENDERING:Old Ebglish *hwæt* → Modern English «what» or «how».** There is an opinion that of the 14 uses of *hwæt* in Beowulf, six are very discourse marked. No doubt, the longer context the more discourse-charged the *hwæt* units will be, for instance, in the following three instances of *hwæt* occur in dialogue: 11. (A)530 *«Hwæt! þu worn fela, wine min Unferð, beore druncen ymb Brecan spræce, sægdest from his siðe…»* (B)«Well, friend Unferth, you have had your say…» (Heaney).

We consider that in the framework of various linguistic authors differentiate between (a) morphological functions – pronominal, adjectival and adverbial; (b) communicative functions – attention-getting, connative, interrogative [see 18, p. 466] and interpersonal and (c) discourse functions – complementizing, cohesive and pragmatic [see 5, p.202] that brought to a functional mix which needs a corpus analysis based on the numerous Old English data. Regular renderings of *hwæt*, in the initial position are represented in Modern English by what-interrogative *ah! now; why 'lo;', 'hark;', 'behold;', 'attend.'* [8, p. 188].

The findings and perspectives. The traditional view of Old English *hwæt* as an interjection meaning simply 'lo!' or 'listen!', as proposed by Grimm (1837) and assumed 'by all Anglo-Saxonists' [15, p. 541], is arguable [18, p. 484]. This is because (a) hwæt must usually be analysed as unstressed where it occurs in metrical texts, (b) no punctuation between it and the following word and no punctuation is registered in the original manuscript. Wh- exclamatives do not include any asserted meaning, instead, they contain a backgrounded descriptive content and an implicated meaning that is identified as an attitude towards a degree, none of which have assertoric power (Orchard, 2003).

Our end-goal is to define the ways of *hwæt* further grammarticalization in English.There are two main 'engines' of the language evolution – grammaticalization and lexicalization.

References:

1. Ameka Felix. Interjections : The universal yet neglected part of speech. *Journal of Pragmatics.* 1992. Vol.18. P. 101–118.
2. Bammesberger Alfred. The syntactic analysis of the opening verses in Beowulf.
3. Bergs Alexander, Brinton Laurel J. (eds.). *English historical linguistics.* Vol.1. Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2012. 1196 p.
4. Brinton Laurel J. Pragmatic markers in English: Grammaticalization and discourse functions. Berlin: Mouton de Gruyter, 1966. 412 p.
5. Brinton Laurel J. The Evolution of pragmatic markers in English: Pathways of change. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. 344 p.
6. Hiltunen Risto. «Eala, geferan, gode wyrhtan:» On Interjections / Ed. John Walmsley. *Inside Old English: Essays in Honour of Bruce Mitchell.* John Wiley & Sons, 2016. P. 91–112.
7. Miró Elena Castroviejo. Deconstructing exclamations. *Catalan Journal of Linguistics.* 2008. Vol.7. P. 49–90.
8. Mitchell, Bruce. The Dangers of Disguise: Old English Texts in Modern Punctuation. *RES.* 1980. Vol. 31. P. 385–413.
9. Mitchell Bruce. Old English syntax. 2 vols. Oxford: Clarendon, 1985.
10. Mitchell Bruce, Robinson Fred (eds.). Beowulf: An Edition with relevant shorter texts. Oxford: Blackwell, 1998. 332 p.
11. Rett Jessica. A degree account of exclamatives. / Ed. Tova Friedman & Satoshi Ito. *Proceedings of SALT XVIII.* Ithaca, NY: Cornell University, 2009. P.601-618.
12. Sauer Hans. Interjection, emotion, grammar, and literature. / Ed. M. Amano, M. Ogura. *Ohkado. Historical Englishes in Varieties of Texts and Contexts: The Global COE Program. International conference, 2007.* Frankfurt am Main: Lang, 2007. P. 387–403.
13. Sauer Hans. How the Anglo-Saxons expressed their emotions with the help of interjections. *Brno studies in English.* 2009. Vol.35. Issue 2. P. 67183.
14. Shaw Brian A. The Speeches in «Beowulf»: A Structural Study. *The Chaucer Review.* 1978. Vol. 13, No.1. P. 86-92.
15. Stanley Eric Gerald. 'Hwæt'. / Ed. J.Roberts, and J. Nelson. *Essays on Anglo-Saxon and related themes in memory of Lynne Grundy.* London: King's College Centre for Late Antique & Medieval Studies. 2000. P. 525–556.
16. Velmezova Ekaternia. Interjections: An insurmountable problem of structural linguistics? The case of early Soviet structuralism. / Ed. Gerda Hassler. *Studies in the History of the Language Sciences.* 2011. Vol. 115. P. 425–434
17. Visser Frederik Theodoor. *An Historical syntax of the English language.* Vol. 1–3. Leiden: Brill, 1969 (1978). 2470 p.
18. Walkden George. The status of hwæt in Old English. *English Language and Linguistics.* 2013. Vol. 17. Issue 3. P. 465–488.
19. Weil Henri. De l'ordre des mots dans les langues anciennes comparees aux langues moderns. Paris: Joubert, Libraire-Éditeur, 1879 (1844). 103 p.
20. Wharton Tim. Interjections, language, and the «showing/saying» continuum. *Pragmatics and Cognition.* 2003. Vol.11 (1). P.173-215.
21. Weiskott Eric. Making Beowulf scream: Exclamation and the punctuation of Old English poetry. *The Journal of English and Germanic Philology.* 2012. Vol. 111. No.1. P. 25–41.
22. Wierzbicka Anna. Cross-cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction. Berlin / New York: Walter de Gruyter, 2003. 502 p.

Отримано: 23 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: sevschool@yandex.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-19-22

Samoylenko Nataliia. What do you need in 21 century to develop in order to improve? *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 19–22.

UDC 378.14.017

Nataliia Samoylenko
Sevastopol State University

WHAT DO YOU NEED IN 21 CENTURY TO DEVELOP IN ORDER TO IMPROVE?

The article reveals the problem of professional online tutor preparation and the opportunities for implementation of online education for improvement of higher pedagogical education in the foreign language teaching process. The author highlights teacher's skills in English language teaching, peculiarities and opportunities for virtual education, describes necessary skills for providing educational online course, advantages of online learning for learning languages.

The article introduces the research of using online platform resources for undergraduate students' language learning; undergraduate students' online learning experience is described. The role of students' digital skills and new trends of online education implementation in the foreign language teaching process in a higher educational institution are highlighted. The goal of this study was to identify whether the use of online platforms in English language learning process has positive response on students' English language skills. The author observes and compares the role of a teacher and the learner in online learning, developing process of new skills and competences and challenges and focuses on teaching online and teaching face-to-face different features. The key skills for online teacher were summarized. The impact of online platform resources for supporting students' thinking about their language learning; helping them to understand the aim of language learning and teaching was pointed out.

Key words: *undergraduate student of humanities, professional preparation, online education, online course, online platform resources, students' skills, higher pedagogical educational institution.*

Наталія Борисівна Самойленко,
Севастопольский державний університет

НАВИКИ 21 СТОРІЧЧЯ: ВИКЛИКИ, РОЗВИТОК, ВДОСКОНАЛЕННЯ

Стаття присвячена проблемі підготовки професійного онлайн-викладача. Автор аналізує особливості та можливості віртуального навчання, узагальнює необхідні навики і уміння викладача для ведення навчального онлайн курсу. У статті представлено дослідження щодо використання ресурсів онлайн платформ для організації навчання іноземній мові магістрантів; описано досвід онлайн навчання магістрантів. Відмічено роль володіння студентами цифровими уміннями та нові тенденції впровадження онлайн навчання в процесі викладання іноземної мови у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: *магістрант гуманітарних спеціальностей, професійна підготовка, онлайн освіта, онлайн курс, ресурси онлайн платформ, навички студентів, вищий педагогічний навчальний заклад.*

Наталья Борисовна Самойленко,
Севастопольский государственный университет

НАВЫКИ 21 СТОЛЕТИЯ: ВЫЗОВЫ, РАЗВИТИЕ, СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ

Статья посвящена проблеме подготовки профессионального онлайн-преподавателя. Автор анализирует особенности и возможности виртуального обучения, обобщает необходимые навыки и умения преподавателя для ведения учебного онлайн курса. В статье представлено исследование об использовании ресурсов онлайн платформ для организации обучения иностранному языку магистрантов; описан опыт онлайн обучения магистрантов. Отмечено роль владения магистрантами цифровыми умениями и новые тенденции внедрения онлайн обучения в процессе преподавания иностранного языка в высшем образовательном учреждении.

Key words: *магистрант гуманитарных специальностей, профессиональная подготовка, онлайн образование, онлайн курс, ресурсы онлайн платформ, навыки студентов, высшее педагогическое учебное заведение.*

Introduction. At present there are different kinds of English, which is taught at all educational levels in higher education. But what kind of English do the students need and use in their lives outside the classroom? As professor Jenkins J. has mentioned, "in Finland, the English language curriculum 'from the 1940s to the present day' has focused on 'the native-speaker ideal', curricula began to refer to the international usefulness and lingua franca function of English from the 1960s and American English was introduced in the 1970s and given equal status with British» [11, p. 45].

Problem statement. The role of 21 century teacher has changed. The teacher needs some new skills, such as: be multilingual and multicultural, know their students' language and understand the educational, social and cultural contexts in which they are working; be aware of English changes and its role in the community and its influence on local languages; be able to evaluate ELT materials.

Research questions. For some years ELF scholars have been observing some changes in higher education. It is globalised. Many universities around the world are described as 'international'. It is very important to focus on the cultural and linguistic implications [14]. In recent researches we have mentioned the role of English as the global lingua franca [4], and as a medium instruction (EMI) in the education process. However, when the globalisation and internationalisation of higher education are discussed, the role of English language in higher education has not discussed enough [12].

Methodology. The problem of professional online tutor preparation is very relevant. We analyzed the opportunities for implementation of online education for improvement of higher pedagogical education in the foreign language teaching process. We would

like to describe the opportunities for virtual education and communication. It is obviously necessary to generalize today's students' skills for providing education online course.

We conducted a research on the use of online platforms in English language class on a group of the students in a higher educational institution and discovered that it increased students' level of engagement in their autonomous learning [2].

Findings. The CEFR introduces the concept of mediation [6]. Mediation language activities, (re)processing an existing text, occupy an important place in the normal linguistic functioning of our societies [8].There's been a massive increase in the use of technology in the use of English globally. Today technology has an impact on language learning process and provides new ways of teaching and learning: video the students interacting in groups or working on a monologue or story; get students to record podcasts and audio files and to develop their written work in blogs and wikis [1; 3]. We analyze the last researches and present teacher's skills in English language teaching in table 1.

Table 1

Teacher's skills in English language teaching

№	Researcher	Teacher's skills	Reasons
1	A. Cogo, M. Dewey [7, p. 170]	• To incorporate the global diversity of English into the curriculum rather than focusing exclusively on native English;	Global diversity of English; effective and successful intercultural communication.
2	B. Seidlho-fer [16, p. 197].	To set realistic objectives that are attainable and more closely correspond to the needs of the majority of users of English; to focus on communicative function and evaluating forms in terms of their functional effectiveness.	• Communicative use of language; • descriptions of ELF should not directly determine what language is taught – this should remain a local decision [16, p. 199].
3	Q. Wen [20, p. 372].	To analyse and teach English linguistically, culturally, pragmatically;	Pedagogical framework for an ELF-informed approach to the teaching of English.
4	W. Baker [5, p. 66]:	To raise awareness in an English language classroom for intercultural communication: to organize communicative practices related both to specific cultures and also as emergent and hybrid in intercultural communication;	Concept «cultural awareness» and its role in using ELF – developing an understanding of differences between one's own and another culture.

There are many ways by which teachers can become actively involved in the learning process. Technology influence on language learning process, new ways of teaching and learning. On-line professional training course on leading on-line platforms is an up-today trend in education [9].

Participating in different online courses we are looking for information answering some relevant questions: what does it mean teaching English online?; who might the learners in an online lesson be? why become an online teacher?; is it better to work for a company or for yourself?; what equipment, tools and resources do you need to get started?; what key skills do you need as an online teacher? [19].

We highlight advantages of online learning for learning languages:

1) the online learning flexibility for students' learning languages (they shape their learning, use necessary resources;

2) learners can achieve their different levels in speaking, reading, writing, and in terms of their level of grammar and vocabulary in terms of their level of grammar and vocabulary;

3) learners choose the resources, creating a level of individualisation and their own learning way;

4) psychological challenge: language learners communicate skills in face-to-face environment sometimes is out of confidence. In online space they have time and can think about their responses;

5) learners can set up conversations online with native speakers through closed networks, set up by university.

Having the practice of being an online learners, we feel able to ask for tutor help, technical support or about the course content, to be engaged in the discussions as you need. At the beginning of a course we are only observers, listening, reading the discussions without responds. Taking part in the discussions is very important, because you become motivated, learn much from the course participants.

There are some examples of the online learners' impressions about their experiences:

1) focus on pedagogy and methodology and things: the tutors uploaded the reading list, told you that you had to read this article from this journal, or from this book, then there were forum discussions every week that were compulsory, you had to participate in them;

2) there was a different kind of activity: to collaborate with someone to post a forum post, you read, you do your forum discussion, and then you use all that information in your assignments for the end of the semester;

3) I could do it wherever I was and fit it in with the work schedule;

4) the biggest challenge is time management and the amount of dedication you have to have to it: as a university learner you are talking about the deadline with the people and you have constant news about;

5) the flexibility was incredible: I could do it wherever I was in the world without any access problems [17].

In our practice we use the online platforms for students' autonomous learning and language learning achievement presenting and assessing students' skills. On-line professional training courses on leading on-line platforms are up-today trend in education. There are on-line courses for students and teachers on leading on-line platform «Future Learn» for 2017-2018 yy.: «Research Writing: How to Do a Literature Review» – learn how to write a strong literature review with this course designed for research students, at any level, in any discipline; «Teaching for Success: Lessons and Teaching» – look at lessons, courses and resources with this continuing professional development course for English language teachers [18].

In our practice we use the Language Portfolio (LP) in which learners record their language learning and cultural experiences at educational and or outside educational institutions [2]. Being a teacher, a tutor for many years it was great to observe and compare

the role of a teacher and the learner in online learning [13; 15], developing process of new skills and competences and challenges (table 2).

Table 2

Teacher and the learner role in online learning

№	Teachers role	Learner role	Skills/competences
1	To be aware of the differences between online and face-to-face contexts; – to build a positive learning environment and welcome the students to the course; – to help with technical issues; – to maintain learners motivation; – to maintain access all of the materials the learners need to start learning; – to learn the basics of how to communicate online through the forums, the discussions; – to know how to implement Moodle and online learning; – to develop the ways Moodle teaches.	– To be able to access the platform; – to use computers for learning; – to produce more language overall than students in a face-to-face environment (utterances with richer vocabulary and sentence structure); – to tend to notice their linguistic errors.	– To use of digital information; – to be able to manage, manipulate, collect, understand and analyse digital information; – to make reasonable decisions in the future; – to create digital solutions and to make their organisation work more effectively; – to handle and manage information; – to interact with each other (online socialisation); – to be a coordinator and an academic management.
2	To organize real-time communication; to record, go back and watch a recording, and record yourself.	To record, go back and watch a recording, and record yourself.	

Professionals responsible for teaching and learning in today's society must be increasingly knowledgeable about using technology in practice [10]. The researchers of teaching online and teaching face-to-face highlight some features of these different kinds of teaching (table 3).

Table 3

Teaching online vs teaching face-to-face (by Cecilia Nobre)

№	Skills	Online teaching	Face-to-face teaching
1	Communi-cation skills	To develop a wide range of communication skills; to build an extra sense of patience and empathy;	To impose voice and body language in a confident caring manner
2	Time management skills	To plan lessons not long; to teach different skills in the same lesson to add dynamism; to commute to students' homes, to use to spend hours commuting being free from timetable;	To limit the teacher's working hours due to the travelling time most teachers need to add to their routine.
3	Organisational skills	To organise teaching files (flashcards, lesson plans, handouts, videos, exercises etc.) in a digital folder – digital library; to use Google Drive to save files for sharing with students;	To carry paper books, flashcards, lesson plans; to organise materials properly;
4	Computer skills	To know how to use the webcam and its features; virtual learning platform;	To adopt a coursebook to be used with their students;
5	Assessing students	To evaluate a student's proficiency level, needs and learning preferences through a needs analysis (a Google Form and an online interview);	Face-to-face interview, questionnaire to be filled in; to sit a placement test.
6	Social media	To connect and interact with other like-minded teachers from their home country or worldwide [17].	To join Facebook groups or Twitter to interact with other teachers.

Among the key skills for online teacher we summarize the next: setting clear learning goals; planning every step; good management skills – to adapt the teaching techniques, used in the face-to-face classroom, in the digital environment; building rapport – setting up tasks, clear instructions and demonstrations of activities, checking learners have understood the tasks; using gestures – to invite learners to speak, to show learners that teacher's listening or waiting for them to speak; bringing energy to an online lesson. There are five effective ways to market yourself as an online teacher: set up a website with core message; be a Facebook expert; email or message former students if they want to try online lessons.

Conclusion. In conclusion we can say that language learning process has changed because the skills and content of any modern language course, the nature of assessment, impact of technology have changed. We used online platform resources for supporting our students' thinking about their language learning; helping them to understand the central aim of language learning; teaching them how to assess themselves; increasing the learners' motivation; using European standards of proficiency (the CECR levels).

References:

1. Міхненко Г. Е. Realization of blended learning ideas in teaching english for specific purposes. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія».* Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2. С. 32–34.

2. Самойленко Н. Б. Language portfolio: students' autonomous learning and language learning achievement. *Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky.* Slovakia, 2018. Vol. 3. № . 6. P. 124–130.

3. Самойленко Н. Б. Language assessment: impact on teaching and learning cycle. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія».* Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69). Ч. 2. С. 139–144.

4. Самойленко Н.Б. Using English as a lingua franca: teaching and learning languages. *Наукові досягнення, відкриття та шляхи розвитку педагогічної науки: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 25-26 травня 2018 р.* Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2018. С. 68–70.

5. Baker W. English as an academic lingua franca and intercultural awareness: student mobility in the transcultural university Language and Intercultural Communication [Electronic Resource]. Mode of access: http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14708477.2016.1168053. (accessed 22 August 2018).

6. CEFR Companion volume with New Descriptors [Electronic Resource]. Mode of access: https://www.coe.int (accessed 22 February 2018).

7. Cogo A., Martin D. Analysing English as a Lingua Franca: A Corpus – Driven Investigation. New York: Continuum, 2012. P. 169–183.

8. Connecting the 4 Cs of 21st Century Education (With a 5th C!) [Electronic Resource]. Mode of access: (accessed 19 July 2018)

9. Fifty Ways to Teach Online: Tips for ESL/EFL Teachers Paperback – December 30, 2016. 240 p.

10. Innovations in learning technologies for English language teaching/ Gary Motteram// British Council 2013, Brand and Design/ C60710 Spring Gardens London SW1A 2BN, UK.– 201 p. (www.britishcouncil.org)

11. Jenkins J. Global Englishes. A resource book for students. Abingdon, GB: Routledge, 3rd edition, 2015. 288 p.

12 Jenkins J. The future of English as a Lingua Franca? *The Routledge Handbook of English as a Lingua Franca,* Routledge, Editors: Jennifer Jenkins, Will Baker, Martin Dewey – Routledge, 2017. P. 594–605.

13. Ko S., Rossen S. Teaching Online. London: Routledge, 2010. 472 p.

14. Mauranen A. Second Language Acquisition, world Englishes, and English as a Lingua Franca (ELF). *World Englishes, Mar.* 2018 – 37, 1. P. 106–119.

15. Salmon G. E-Moderating: The Key to Teaching and Learning Online, 3rd edition. London: Kogan Page, 2011. 180 p.

16. Seidlhofer B. Understanding English as a Lingua Franca B. Seidlhofer. Oxford : Oxford University Press, 2011. P. 196–198.

17. Teaching Online Vs Teaching Face to Face [Electronic Resource]. Mode of access: https://ugc.futurelearn.com/uploads/files/fb/27/fb27e68e-f9e0-4e4d-a7be-fbc7c08705df (accessed 17 August 2018).

18. The University of Southampton [Electronic Resource]. Mode of access: https://www.southampton. ac.uk/ml/ about/ staff/ wmlb. page. (accessed 18 August 2018).

19. Understanding languages : learning and teaching [Electronic Resource]. Mode of access: https://www.futurelearn.com/courses/understanding-language/0/steps/21196. (accessed 27 August 2018).

20. Wen Q. English as a lingua franca [Electronic Resource]. *A pedagogical perspective. Journal of English as a Lingua Franca.* 2012 – 1(2). P. 371-376. Mode of access: https://doi.org/10.1515/jelf-2012-0024 (accessed 27 August 2018).

Отримано: 24 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: science.help.today@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-23-25

Shleneva Maryna. The language image of the florolexeme «Maple» and «Apple-tree» in Vasyl Holoborodko's poetry. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 23–25.

УДК 8.11.161.2'1

Maryna Shleneva,
PhD of Philological Sciences, National Aerospace University – Kharkiv Aviation Institute

THE LANGUAGE IMAGE OF THE FLOROLEXEME «MAPLE» AND «APPLE-TREE» IN VASYL HOLOBORODKO'S POETRY

The given article investigated in multiaspect way means of language image explication of florolexemes «maple» and «apple-tree» as dominant language components of horizontal space of a lingvopoetical picture of the world of V. Holoborodko's poetry. The stylistic language embodiment and attributive characteristics of these language images are analyzed. It is found out that these nature images express the uniform symbolical system presented by epithets, metaphors and complex comparatives. In the detailed analysis of the poetic material performed within the dissertation work the tendency to personification of noted images is traced: the author allocates maple and apple-tree with ability to the motion and senses. Thereby the author expresses the own outlook in which the nature took the special place. In poetry heritage of V. Holoborodko verbal images of florolexemes «maple» and «apple-tree» are perceived as elements of culturological inheritance of Ukraine, and testify of personal and pragmatic attitude of the author to the real world around and images of the nature. Above-mentioned florolexemes «apple-tree» and «maple» cover the wide range of poetic and symbolical potential of V. Holoborodko's creativity. Due to noted lexical units, the author informs the recipient at the implicit level about own world outlook and traditions of the region.

***Keywords**: florolexeme, maple, apple-tree, language image.*

Марина Геннадіївна Шленьова,
кандидат філологічних наук, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського, «Харківський авіаційний інститут»

МОВНИЙ ОБРАЗ ФЛОРОЛЕКСЕМ «КЛЕН» ТА «ЯБЛУНЯ» В ПОЕЗІЇ В. ГОЛОБОРОДЬКА

У статті різноаспектно досліджуються засоби експлікації мовного образу флоролексем «клен» та «яблуня» як домінантних мовних компонентів горизонтального простору лінгвопоетичної картини світу поезії В. Голобородька. Проаналізовано стилістичне мововтілення та атрибутивні характеристики зазначених мовних образів. З'ясовано, що ці рослинні образи виражають однорідну символічну систему, репрезентовану епітетами, метафорами та складними компаративними конструкціями. Вищезазначені флоролексеми «яблуня» и «клен» охоплюють широкий діапазон поетично-символічного потенціалу творчості В. Голобородька. Завдяки зазначеним лексичним одиницям, автор доносить до реципієнта на імпліцитному рівні власне світобачення та традиції свого регіону.

***Ключові слова**: флоролексема, клен, яблуня, мовний образ.*

Марина Геннадьевна Шленёва,
кандидат филологических наук, Национальный аэрокосмический университет им. Н. Е. Жуковского, «Харьковский Авиационный Институт»

ЯЗЫКОВОЙ ОБРАЗ ФЛОРОЛЕКСЕМ «КЛЕН» И «ЯБЛОНЯ» В ПОЭЗИИ В. ГОЛОБОРОДЬКО

В статье мультиаспектно исследуются средства экспликации языкового образа флоролексем «клен» и «яблоня» как доминантных языковых компонентов горизонтального пространства лингвопоэтической картины мира поэзии В. Голобородько. Проанализировано стилистическое языковое воплощение и атрибутивные характеристики данных языковых образов. Выяснено, что эти растительные обиды выражают однородную символическую систему, представленную эпитетами, метафорами и сложными компаративными конструкциями.

Вышеупомянутые флоролексемы «яблоня» и «клен» охватывают широкий диапазон поэтически-символического потенциала творчества В. Голобородько. Благодаря вышеупомянутым лексическим единицам, автор доносит до реципиента, на имплицитном уровне, собственное мировоззрениее и традиции своего региона.

***Ключевые слова**: флоролексема, клен, яблоня, языковой образ.*

In the Ukrainian culture, there is a communicative code which is hidden in nature symbolic. The leading role of language realization of nature symbolic is expressed through semantic two-planned character and metaphorization. The phenomenon of a language image of nature was investigated by such scientists as N. Kupina [2], L. Lisichenko [3], A. Chudinov [4], M. Shleneva [5; 6; 7] and others.

The purpose of the article is to investigate an image of wild and cultural plants in V. Holoborodko's poetry through interpretation of images of wild and domestic trees.

In Vasyl Holoborodko's lyrics, the florolexeme ***maple*** symbolizes male power, the friendly relations and an element of the environment. Representation of the image of maple is represented in the fall grace to color scale of ***maple leaves*** which are compared to ***red spots on a dog*** where colorative, ***red*** reflects a natural color of autumn leaves, and comparative with ***spots*** reflects visual similarity of forms: *«<...> in your legs lies the dog / with **red spots of maple leaves** on each side <...>»* [1, p. 763].

In the writer's art picture of the world, there are several kinds of maple, in particular, a ***white maple***, or a ***white sycamore***. They are represented by means of metaphor white maples grieved where a verb grieved expresses a negative connotation of trees condition: *«<...> On tulip sunny hills, / where **white maples / grieved,** it is heard how children / rustle as greens leaves»* [1, p. 22].

The author represents traditional Ukrainian customs, in particular, whitewashing of houses and trees by holidays. The metaphor ***maple decorate with new leaves*** certifies process of a leaf fall: *«<...> The little sister has decorated a **maple** / with red clay – / recently houses were whitewashed by a holiday – / and **maple decorate with new leaves** / Russian stove in the yard»* [1, p. 31].

Direct identification of ***maple*** with the person is met in the poem in which the author calls a ***maple*** by ***name Vasyl*** and accompanies this image with metaphors ***has a deep root*** (in the meaning of indestructible social stand) and ***sprouts stretches far*** (in the meaning – extends own ideas among a large number of people). The ***maple*** symbolics is quite often connected with the image of the reliable friend and partner. According to our point of view, this allegory has a dualistic character: on the one hand, it can be connected with a name of Vasyl Stus, on the other hand – Vasyl Holoborodko: *«<...> And still someone lives / hidden under a snow sheet, – / it is a maple Vasyl **has a deep root** / and **sprouts stretches far**»* [1, p. 276].

Art thinking of V. Holoborodko lights negative traits of a person's character, such as hypocrisy and slyness, by means of comparison of the critic with a ***maple bear spear*** where the epithet maple indicates the friendly relations, and a noun ***bear spear*** has a negative meaning of a person's nature duality: *«<...> the critic has sprawled as **maple bear spear** / in half and began to leave at two doors <...>»* [1, p. 169].

Therefore, language perception of a ***maple*** in V. Holoborodko's poetry is mainly connected with individually author's comparisons which certify the extraordinary world outlook of the writer.

The ***apple-tree*** is known in Ukraine from ancient times: like a wild tree, it has been widespread throughout Ukraine. Apple became a symbol of love and fertility. Even trypillians knew about special fertility to an apple-tree when they represented apple-tree seeds on the plates.

In a poetic heritage of V. Holoborodko verbally figuratively the system connected with a nominative ***apple-tree*** and ***apple*** is reproduced through the emotionally sensual level and has characteristics of symbolization and contiguity.

The image of an ***apple-tree*** in an art picture of the world of the author is characterized as a feminine, in particular, the fertility of ***apple-tree*** is compared to the ***ability of the woman to give birth***. Individually author's interpretation of a constant folklore statement «apple doesn't fall far from an apple-tree» is represented through comparative essence of apple-tree as essence of woman which has identical character at the semantic level: *«<...> essence of an **apple-tree** / as essence of **woman is to give birth** / and apple will roll nearby»* [1, p. 220].

In language space of the author, a florolexeme ***apple-tree*** designates recurrence of the season's changes in a continuum. The image of ***apple-tree*** in spring is represented by colorative epithet ***white*** and metonymy ***white flowers*** which in total means new life and revival of the nature: *«Mother has put the daughter / under the **white apple-tree** <...>»* [1, p. 42]; *«<...> you will write about **apple-trees in the spring**, about **white flowers** around a doorstep <...>»* [1, p. 110].

Process of ***apple-tree*** flowers falling is characterized by association with apple-tree clothes which is added by epithet so light, with the first flowers, leaves, the metaphor ***apple-tree*** flight which at the contextual level corresponds to variability of human life: «*In the spring **apple-tree clothes is so light**: / the birdie agitates the wind by wings – / and the **apple-tree flight**. / It flight, and led the grandmother – / she went over the hills and far away»* [1, p. 544].

The poetic vision of the author of seasons changes is traced on the ***color scale of apple-tree***: colorative epithet ***white*** points to the beginning of the blossoming period (spring), verbs will turn yellow and will fall down – to November (fall). In the corresponding context these changes connected with an emotional condition of separation and loss: «*Doors creak: friends leave / friends leave forever. / **White blossom of apple-tree** on the walls / that **will turn yellow and will fall down** tomorrow»* [1, p. 57].

In a language picture of the world, the author represented the image of an ***apple-tree*** in art chronotope which is illustrated by the time paradigm from April to August. The florolexeme ***apple-tree in blossoming*** is personified by a metaphor ***speaks with white lips*** (in the meaning – rustles with petals of florets); in ripening – by a metaphor ***on the cusp of laugh*** (in value – will ripe soon); at a harvesting stage – by a metaphor ***speaks a fragrant word*** where the phrase a ***fragrant word*** means ***apple***, and the verb ***speaks*** designates process of attraction: *«The **apple-tree** in April **speaks with white lips** to a bee: «Unless you don't see that **I'm on the cusp of laugh!**» / And in time when honey takes away at bees / **speaks** to the reaper a **fragrant word**: / «Go here, the award is here!»* [1, p. 531].

In the art space of V. Holoborodko florolexeme ***apple-tree*** is explained by anthropomorphous attributes ***pink cheeks*** (in meaning – ripe sides) and metaphor of personification ***apple-tree*** looks (certifies the positive relation of the author to noted nominative): *«It is comfortable for **apple** to live in our house / only with that side of a window: / I look on her **pink cheeks** out of the window / and the **apple-tree looks** / on my pink cheeks out of the window»* [1, p. 565].

The image of ***apple-tree*** is identified with the girl in one of the author's verses on model «I am apple-tree» (where I – girl Anna). Comparable elements are ***blossoming process – blossoming of girl's beauty*** and ***white stockings – whitewashing tree***: *«Anna, you are in blossom / **as if I am an apple-tree** / and apple-trees put on **white stockings** / as if an apple-tree – it's me»* [1, p. 565].

The integral elements of an ***apple-tree*** are its fruits – ***apples*** and the author pays special attention to them in the own poetry.

A florolexeme ***apple*** in V. Holoborodko's lyrics is compared, within a rhetorical question, by image shape with the ***window which hides another world from us.*** In particular, at the implicit level the author understands a window-apple as chance to glance in other different life, but completely inaccessible to certain circumstances: «***Apples** which grow on **apple-tree,** / **apple** on a table / isn't true it is like a window / similar to **apple** / in a wall which covers another world from us?»* [1, p. 325]. The author embodies a dualistic aspect of freedom of choice in the adversative model «apple is blossomed poppy» where apple is understood as a positive choice and ***blossomed poppy*** is understood as a negative choice. At the same time the author appeal to choose the one, considering own living position: *«And absolutely that **apple** / and that blossomed poppy maybe, / when put together, don't create the new world to us / what we mistakenly take for that secret world which we solve and we explain»* [1, p. 325].

In language space of the author a noticeable role is played by a color palette of a florolexeme ***apple*** which is represented by colorative epithets ***green, yellowish, redside, red-fine*** (superlative degree of comparison) with comparison as drawn by child that influence on visual perception of the noted image: *«<...> we are simply / uninvited guests in the house of an apple-tree where on a floor / both in a grass, and on the road there are a lot of **apples: green, yellowish, / redside** <...>»* [1, p. 356]; *«<...> and just in glazed flowers / apples have ripened. / Those **apples** were **red-fine** / as drawn by a child»* [1, p. 110].

Associative perception of ***apple*** image the writer illustrates by means of a comparative ***more red of a cock crest***, in the meaning of fruit's ripe: *«<...> Already trees to our garden / come I have given rise <...> /* ***apples, more red of a cock crest****»* [1, p. 600].

In V. Holoborodko's poetry verbs with shades of color ***turns green*** and ***reddens*** testify not only about color palette and degree of ***apples*** ripe, but also sensual level: the metaphor ***apple turns green*** demonstrates a condition of enthusiasm which quickly passes; the metaphor ***apple reddens*** demonstrates existence of deep, but hidden feelings: «*Don't bring me apple / which turns green in your garden / and reddens in a basket of my palms / don't bring me this apple <...>»* [1, p. 320].

Individual author's interpretation of ***apple*** image is represented by comparison ***as red rubber balls*** (comparison by form); metaphors ***flew up from the ground***, ***became sprouts*** (reverse motion of a natural continuum); comparative ***apples with tears*** (in the meaning – desperate sobbings): *«<...>* ***apples as red rubber balls / flew up from the ground*** */ both* ***became sprouts*** *on branches <...>»* [1, p. 81]; *«<...>* ***apples have fallen by tears****, /* ***tears have fallen as apple*** *<...>»* [1, p. 46].

The author considers process of falling ripe ***apple*** down to the ground as harbinger of fall, representing it by means of verbs has fallen, has thumped and metaphors of personification of apple run away: *<...>****Apple has fallen*** *in a grass – / has loudly thumped / in a bottom of August silence <...>/* ***apple / has fallen*** *foretelling about fall <...>»* [1, with. 21]; *«I climb on a tree: / branches – up and up – / clambered to the very top / and* ***apples run away****»* [1, p. 511].

In one of V. Holoborodko's verses author notes that ***apple*** – is very widespread fruit which can be met anywhere, therefore, a florolexeme ***apple*** is personified in language interpretation of the author – ***to go*** (grace to personification metaphor ***apples go*** that on implicit level means not the movement of an object, but prevalence in space*): «****apples go*** *on wells /* ***apples go*** *on children's heads /* ***apples go*** *on maiden skirts / apples go on buses /* ***apples go*** *on horses»* [1, p. 74].

The author not always associate the florolexeme ***apple*** with positive emotions, in some examples it symbolizes ***grief*** and ***loneliness*** that are explained by epithet ***one-alone*** and comparison ***grief – as apples on snow***: *«you stood under an* ***apple-tree****, and then you left but the head remained / as* ***one-alone apple*** */ on a dim autumn tree»* [1, p. 93]; *«doubts in doubts / search of turns on turns / desire of porch instead of the road /* ***grief – as apples on snow****»* [1, p. 188].

Process of ***apple*** location on a tree irrespectively of the season is expressed by a verbal phrase ***apple hangs*** and directly defined process of internal stagnation: *«<...> Since then* ***apple hangs*** */ and when the apple-tree blossoms, / when sprouts appear / and when apples are gathered / when snowdrops out on naked apple branches»* [1, p. 93].

In the poetic space of V. Holoborodko there are also author's comparisons of a florolexeme ***apple*** with ***heart*** that on implicit level is identified by a concept of the major human organ with ripe fruit as the central core of person's microcosm: *«<...> Over the years it is heavier and heavier – / as heart / won't be executed and won't become* ***torn as if apple****, a crowded / autumn maturity»* [1, with. 59].

The poet compares a florolexeme ***apple*** to the beloved woman, drawing a parallel between her appearance and an internal part of fruit in a comparative metaphor to see you – to look into the apple which gains sacral meaning in noted context: *«<...> To see you: to look / in half-eyes /* ***into the apple****»* [1, p. 105].

Intercontextual interpretation of folklore in lyrics of the author is connected with the tale of a firebird. In own context the poet represents fabulousness of ***apple-tree*** image by epithet ***strange*** and ***with gold apples***: *«<...> the* ***strange apple-tree*** */ comes back to our house* ***with gold apples****, / we children play with them, / throwing apples from palm on a palm <...> / the Firebird flew in a garden of our house / stole* ***gold apples from a strange apple-tree*** *and hid»* [1, p. 714].

In art language world of the author, a florolexeme ***apple*** plays a role not only of central element, but also a peculiar indicator of superiority. The metaphor ***the first apple was me***, the poet emphasizes confidence in own forces to become the pioneer and to pave the way to descendants: *«<...> and* ***the first apple*** *that has fallen in a basket, – /* ***was me****»* [1, p. 515].

The sacral space of a florolexeme ***apple*** in V. Holoborodko's poetry presented by a metaphor ***apples – angels of a sweet meadow*** in which *apple* could fly and compared with angels. The epithet a ***sweet meadow***, according to our opinion, is associated with children's memoirs of the author which he expresses in noted context: *«<...>* the house with a window has petal size / where apple fly on white wings / ***angels of a sweet meadow*** of its children's entertainments» [1, p. 533].

Thus, a florolexeme ***apple*** in V. Holoborodko's poetry is one of often used, experiences various metaphorical transformations and individually author's comparisons, are quite often identified at the contextual level with the person or other living being and acting as the symbols connected with concepts of superiority and centrality.

The kinds of trees are presented in V. Holoborodko creativity by a concrete nominative: a ***maple*** (accompanied by color epithets and metaphors which transfer mood and specific actions of a tree), an ***apple-tree*** (is represented by colorative epithets, according to a season, also epithets of quantity, quality, age and state; metaphors of personification thanks to which her movements are transferred, movements, in space, ability to reproduce sounds and comparisons behind a form and color with other objects).

The florolexemes ***maple*** and ***apple-tree*** in V. Holoborodko's lyrics are used, mostly, in symbolical meaning through which there is a language embodiment of the world outlook ideas of the poet.

References:

1. Голобородько В. І. Ми йдемо. Вибрані вірші ; вступна ст. М. М. Сулими. К., Рівне: Планета-друк, 2005. 1056 с.
2. Купина Н. А. Тоталитарный язык: Словарь и речевые реакции. Екатеринбург – Пермь: Изд-во Урал. ун-та, 1995. 144 с.
3. Лисиченко Л. А. Структура мовної картини світу. *Мовознавство*. 2004. № 5–6. С. 36–41.
4. Чудинов А. П. Поэзия в метафорическом зеркале. *Русская речь*. 2002. № 1. С. 42–46.
5. Шленьова М. Г. Мовний образ міста у поезії Василя Голобородька. *IV Международная научно-практическая конференция «Фундаментальные и прикладные исследования: проблемы и результаты»,* 8 мая, 2013. Новосибирск, ООО «Агентство спринт», 2013. С. 243–246.
6. Шленьова М. Г. Слово в поетичних текстах В. Голобородька в контексті творчості поетів Донбассу: автореф. дис. канд. філ. наук : 10.02.01 – українська мова. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2016. 21 с.
7. Shleneva M. G. The language image of the florolexeme «tree» in Vasyl Holoborodko's poetry. *Science and Education a New Dimension. Philology.* IV (23). Issue: 100. Budapest, 2016. PP. 41–44.

Отримано: 3 жовтня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: and.olenka@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-26-31

Андрушенко О. Ю. Ексклюзивні адверби у пізньосередньоанглійській: інформаційна-структура та синтаксичні особливості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 26–31.

УДК 811.111'02

Андрушенко Олена Юріївна,
кандидат філологічних наук, доцент, Житомирський державний університет імені Івана Франка

ЕКСКЛЮЗИВНІ АДВЕРБИ У ПІЗНЬОСЕРЕДНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ: ІНФОРМАЦІЙНА-СТРУКТУРА ТА СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Стаття присвячена становленню і розвитку середньоанглійських ексклюзивних адвербів протягом 1350-1500 рр. як нових засобів маркування інформаційної структури речення. Доводиться, що найчастіше означені елементи маркують в реченні стару інформацію для дискурсу і слухача, а також фокус речення (інформаційний або контрастний). Методика дослідження гуртується на поетапному застосуванні таксономії Е. Прінс, формули Л. Ріцці, та доробок П. Куліковера для визначення типу фокусу. Як показує розвідка, для останніх властивий домінуючий порядок слів з адвербами.

Ключові слова: *адверб, фокус, топік, інформаційна структура, стара/нова інформація для дискурсу/слухача.*

Андрушенко Елена Юрьевна,
кандидат филологических наук, доцент, Житомирский государственный университет имени Ивана Франко

ЭКСКЛЮЗИВНЫЕ АДВЕРБЫ В ПОЗДНЕСРЕДНЕАНГЛИЙСКОМ: ИНФОРМАЦИОНАЯ СТРУКТУРА И СИНТАКСИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ

Статья посвящена становлению и развитию среднеанглийских эксклюзивных адвербов на протяжение 1350-1500 гг., как новых средств маркирования информационной структуры предложения. Доказывается, что указанные элементы чаще всего маркируют в предложении информацию старую для дискурса и слушателя, а также фокус предложения (информационный или контрастный). Методика исследования основывается на поэтапном использовании таксономии Э. Принс, формулы Л. Рицци и разработок П. Куликовера при определении типа фокуса. Как показывает исследование, для последних характерен доминирующий порядок слов с адвербами.

Ключевые слова: *адверб, фокус, топик, информационная структура, старая/новая информация для дискурса/слушателя.*

Olena Andrushenko,
PhD, Associate Prof., Ivan Franko Zhytomyr State University

EXCLUSIVE ADVERBIALS IN LATE MIDDLE ENGLISH: INFORMATION STRUCTURE AND SYNTACTIC CHARACTERISTICS

Middle English (ME) is termed as a transitory stage in the development of English syntax. While in the earlier stages of language evolution, word-order, as well as, temporal adverbials were considered the main information structural markers, ME with its more rigid morphology requires new means to express newness of sentence constituents. From this perspective, the paper deals with the rise and advancement of new exclusive adverbials (onli, mereli, simpli, holli, outerli and plainli) within 1350-1500. Analysis based on Rizzi's formula, Prince's taxonomy and Culicover's studies allows to elicit evolutionary pattern for exclusives in different stages, determining the ratio of different Focus type marking (informational or contrastive), as well as, discourse status representation.

Key words: *adverbial, Focus, Topic, information structure, discourse/hearer old/new information, Late Middle English period.*

Середньоанглійську мову (1150-1500 рр.) називають перехідним періодом у плані зміни базового порядку слів у реченні. Так, давньоанглійську мову називають мовою з позиційною обмеженістю дієслова (V2)(Bech & Salvesen 2014 , van Kemenade & Westergaard 2012). Як правило, варіації порядку слів (ПС) у цей період тісно пов'язані з інформаційно-структурними факторами [5; 12; 14]. Сучасна ж англійська демонструє обмежені можливості маркування інформаційно-структурних особливостей через жорсткий порядок слів SVO [7]. У середньоанглійській тексти виявляють дієслівно-медіальне положення [6]. Під час переходу від давньо- до середньоанглійської мова втрачає мінімальну морфологію, необхідну для розмежування клаузи в контексті представлення старої / нової інформації, а саме вказівні займенники, прислівники, тощо [10; 11]. Враховуючи, що структурна організація речення протягом XII-XV ст. є більш жорстко синтаксично визначеною, у цей період з'являються нові маркери позначення інформаційно-структурних особливостей. У цьому контексті найбільш цікавою є поява ексклюзивних адвербів (*onli, mereli, simpli, holli, outerli* та *plainli*), що є **метою** нашого дослідження. Оскільки особливості адвербів у ранньосередньоанглійській мові висвітлені у попередніх роботах [1; 2; 3; 4; 8; 13], у статті пропонується аналіз пізньосередньоанглійської мови (МЕ3), як періоду становлення усіх зазначених адвербів (1350-1500 рр.).

Методика нашого дослідження побудована на послідовному застосуванні при аналізі ІС речення генеративних прагматичних та синтаксичних методів дослідження та ґрунтується на диференціації таких характеристик як нова :: стара інформація у дискурсі, топік :: фокус у реченні [9; 15; 16].

Аналіз структурування дискурсу за критерієм «старої/нової» інформації Е. Прінс [15] пропонує здійснювати з урахуванням таксономії «передбаченої обізнаності»: викликана > невикористана > передбачувана > така, що містить передбачуване > нова фіксована > абсолютно нова. Відповідно, інформацію у висловленні можна представити у вигляді таксономії двох взаємопов'язаних відмінностей (Табл. 1).

Таблиця 1.

Різновиди інформації у висловленні

Інформація	Відома для слухача	Нова для слухача
Відома для дискурсу	Викликана	(не зустрічається)
Нова для дискурсу	Невикористана	абсолютно нова

Як видно з Табл.1, головними факторами, що визначають структурування інформації, є її статус у дискурсі, а також особливості сприйняття слухачем. Статус інформації нової для дискурсу, так і для слухача, передбачає, що вона не була попередньо згадана. Окрім того, мовець припускає, що ця інформація невідома слухачеві. Напр.:

(1) ***Two thingus*** onli ne do thou to me; and thanne fro thi face I shal not ben hid. [verse 21] (*The Holy Bible…)*

(Мовець говорить, що готовий прийняти покарання, проте він наголошує на тому, щоб з ним не робили лише двох речей).

Статус інформації старої для слухача та нової для дискурсу стосується суті речей, про які, на думку мовця, слухач знає, проте, про неї не йшла мова у попередньому дискурсі.

(2) Bot witte þou wele, him thristis noght after pyment ne wyne / ne after oþer liquore: bot aneli ***after þe lufe of man*** / þat he so dere boght. think þen / when þou dose ani thinge agayn his wille: þou dose as þe Iues did / birles him galle to drinke, as a vnkinde wreche (*Rolle, Richard, of Hampole*).

(В епізоді розповідається про розп'яття Христа; інформація, як можна припустити, є відомою для читача, проте у контексті ***after þe lufe of man*** є новою для дискурсу).

Статус інформації старої як для слухача, так і для дискурсу, передбачає наявність інформації, про яку йшла мова в попередньому дискурсі.

(3) Except þe fest of Innocentis, þey schul chaunge at þe chapitre of þe sonday or of þe fest or of þe vtas; wherfor þat þe seruise of sonday is lefte, & þey schul make memori of þe fest biforne, but ȝif it be a dobel fest, þey schul make only ***memori*** of þe sonday (*The Rewle of Sustris Menouresses enclosid…*)

(Іменник ***memori*** згадувався у попередньому реченні, тому інформація є відомою для дискурсу і слухача).

Інформація відома для дискурсу, але нова для слухача не зустрічається, оскільки мовець припускає, що слухач слідкує за дискурсом.

Спроби формалізувати приписування ІС характеристик елементам речення призвели до появи низки синтаксичних генеративних моделей. Серед останніх найбільш відомою є модель Л. Ріцці [16], яка передбачає виявлення у компонентів речення наступних ознак: Foc – фокус, Top – топік. Речення представлене формулою: [ForceP[TopP[FocP[FinP[TP…]]]]], де ForceP (силова фраза) встановлює відношення речення до контексту; TopP (топік) презентує стару інформацію в реченні; FocP (фокус) експлікує нову інформацію; FinP (фінітна група) містить такі елементи як час, спосіб, стан тощо..Наведемо приклад використання моделі Л. Ріцці (4).

(4) Onli Mardoche bow|ede not kne*. **(**The Holy Bible…)

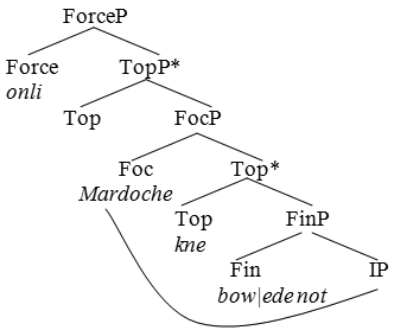

Рис. 1. Деривaційна ознакова модель інформаційної структури речення

Отже, відповідно до Рис. 1, *Mardoche* є фокусом речення. Автор наголошує у попередньому реченні, що усі слуги, щойно побачивши короля, встали на коліна за виключенням головного героя.

Як показує дослідження, усі елементи, які маркує адверб представляють фокус речення. У зв'язку з цим, розглянемо детальну класифікацію типів фокусу. Формальні методики для різних типів фокусу представлені П. Куліковером [9]. Вчений розрізняє три його типи: контрастний (5), інформаційний (6) та презентаційний (не зареєстрований). Варто зазначити, що Foc (F(t)) описує F-структуру, в якій Foc є конституентом фокусу, t та Foc є коіндексами, F(t) є S-структурою з t, що замінює конституент фокусу:

(а) Загальне правило для контрастного фокусу: у $Foc_1(F(t))$ елемент Foc_1 визначається як контрастний коли $F(t/Foc_2)$ ($Foc_2 \neq Foc_1$) є с-інтерпретованим. С-інтерпретацію визначають як зрозумілу з дискурсу.

(5) And after vnder Schithie & fro the see of Caspie vnto the flom of Thamy is AMAZOYNE þat is the lond of FEMYNYE, where þat noman is <u>butonly</u> aɫɫ wommen (Mandeville's travels, 1:195)

(б) Інформаційний фокус: у $Foc_1(F(t))$ елемент Foc_1 є інформаційним фокусом, коли S вважає, що H хоче S уточнити Foc_2 таким чином, що $F(t/Foc_2)$. Інформаційний фокус може підпадати під визначення загального контрастного фокусу, оскільки в обох випадках висловлення потребує фокусу $Foc_1(F(t))$, де S-структура $F(t/Foc_2)$ є С-інтерпретованою для певного Foc_2.

(6) This bawme groweth in no place but <u>only</u> þere (Mandeville's travels, 1:32)

(в) Презентаційний фокус: у $Foc_1(F(t))$ елемент Foc є загальним презентаційним фокусом тільки тоді, коли $F_2(t/Foc)$ не є c-інтерпретованим для усіх F_2. Поняття презентаційного фокусу стосується речень, у яких представлено новий елемент для дискурсу. Конституент фокусу не є c-інтерпретованим у S-структурі.

Матеріалом дослідження виступають середньоанглійські манускрипти (6 мільйонів слів) корпусу *Corpus of Middle English Prose and Verse*. З означених текстів виокремленні наступні вживання аналізованих одиниць як ексклюзивних адвербів: *onli* – 804 приклади з-поміж 1810 речень (44,42%), *holli – 304* з 2625 речень (11.58 %); *outreli* – 178 прикладів серед 419 вживань (42.48%); *plainli* – 127 серед 459 ілюстрацій (31.49%); *mere* 12 з-поміж 193 використань (6.22%).

Оскільки адверб *onli* у своєму ексклюзивному значенні сформувався ще у ранньосередньоанглійській мові [1; 2] та найчастіше використовується у значенні ексклюзивного адверба, пропонуємо розглянути його інформаційну структуру. (див. Табл. 2)

Таблиця 2.

Інформаційно-структурні типии з адвербом *only* у МЕЗ

Тип інформації	Стара для дискурсу і слухача		Нова для дискурсу і слухача	
(%)	64,45%		35,55%	
Тип фокусу	Контрастний	Інформаційний	Контрастний	Інформаційний
(%)	30,26%	69,74%	29,48%	70,52%

З Табл. 2 слідує, що у пізньосередньоанглійських писемних пам'ятках спостерігається тенденція до маркування адвербом інформації старої для дискурсу і слухача. Інші ексклюзивні адверби з'являються у мові у XIV-XV ст., за виключенням *outerli*. Останній, проте, за даними корпусу функціонує у значенні ексклюзива лише у XIV ст. (Див. Табл. 3).

Таблиця 3.

Ексклюзивні адверби у середньоанглійській

Адверб	**Перша реєстрація у словнику (рік)**	**Реєстрація у значенні ексклюзивного адверба (рік)**
simpli	1325	1425
plainli	1380	1425
mere	1475	1475
holli	1340	1390
outerli	1200	1382

Приклади вживання адвербів у функції ексклюзивів наведені у (7)-(11).

(7) Þe ledez of þat lyttel toun wern lopen out for drede || Into þat malscrande mere (Purity, a Middle English poem)

(8) Þogh þou haue haste, here ȝyt a messe..And nat symple a sakare, For hyt ys nat y-now for þe. (Mannyng HS (Hrl 1701) 7297)

(9) Wolde we..mak him hollych vr gouernour (Hose wolde him (Vrn),42)

(10) Ye weiȝt which is clepid an auncell..shal outirli be putt awei (RParl.4.349a)

(11) Ioseph ches Owt thre & thrytty, And Sixtene with him left pleynly. Lovel.Grail (Corp-C 80),16.518)

Дослідження адвербів (Див. Рис. 2) вказує на їх частіше використання ніж *only* при позначенні інформації нової для дискурсу та слухача (за виключенням *mere*).

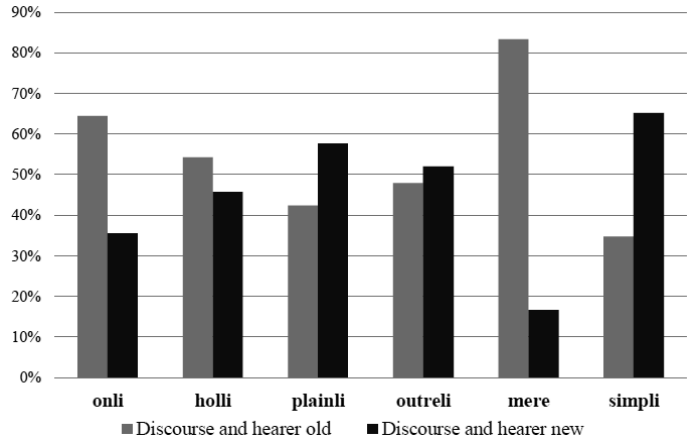

Стара для дискурсу і слухача Нова для дискурсу і слухача

Рис. 2. Розташування ексклюзивних адвербів у МЕЗ

Типи порядку слів. При маркуванні інформаційного фокусу за допомогою адверба *onli* не спостерігається домінантної моделі порядку слів (див. Рис. 3). До найбільш типових моделей належать Adv→SVO (12), SVO←Adv (13), SVAdv→O (14).

(12) Oonli I bi|seche, ne bide*. [abyde BCEFH.] thow in the street (Holy Bible, Joshua, CAP. XIX. (668)

(13) Y haue nede to this o thing oneli (Holy Bible, Genesis, CAP. XXXIII)

(14) bi cause it aught to be applied only to þe kepynge off the see. (The governance of England, pg. 123)

Як показує розвідка для порядку слів Adv→SVO властиве використання прономінальних суб'єктів. Вживання прономінальних об'єктів характерне для моделі SV Adv→O.

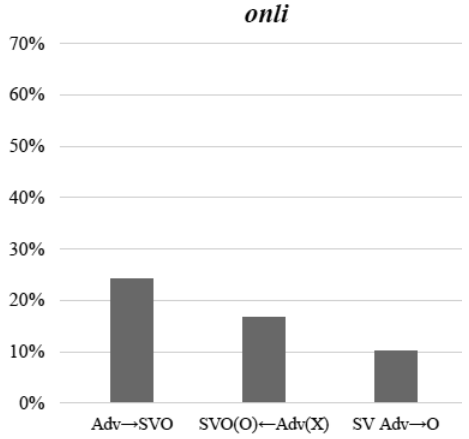

Рис. 3. Типи порядку слів з адвербом *onli* (інформація стара для дискурсу і слухача, інформаційний фокус)

Основні типи порядку слів з адвербом *onli* для маркування контрастного фокусу при виражені старої інформації для дискурсу і слухача представлені на Рис. 4.

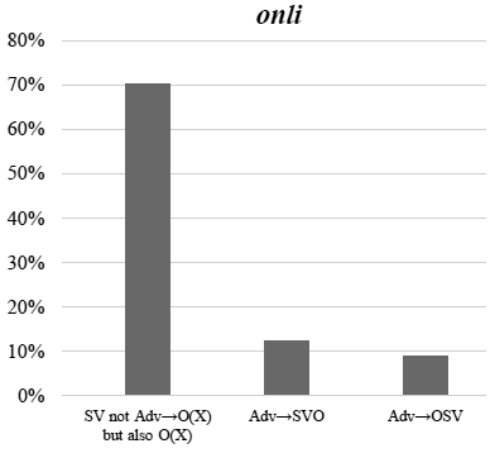

Рис. 4. Типи порядку слів з адвербом *onli* (інформація стара для дискурсу і слухача, контрастний фокус)

Для позначення інформації нової для дискурсу і слухача адверб *onli* найчастіше зустрічається у моделі S(v)VAdv→O(X) налічуючи 68% для інформаційного фокусу (15). Для позначення контрастного фокусу найпоширенішою моделлю порядку слів є SVO but Adv→ O(X) нараховуючи 73% (Див. Рис. 5-6).

(15) And ȝit thei knowe not the vertue þereof but þei coueyten it & louen it only <u>for the beautee.</u> (Mandeville's travels, 1:130)

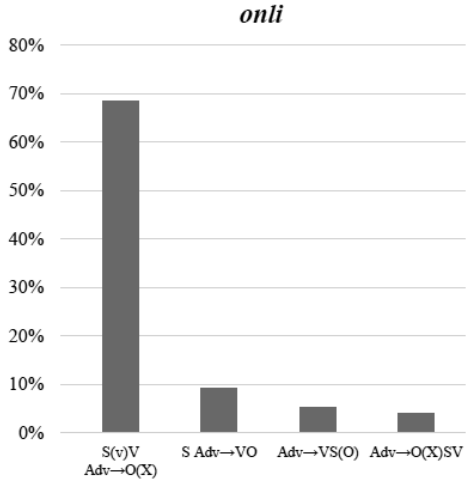

Рис. 5. Типи порядку слів з адвербом *onli* (інформація нова для дискурсу і слухача, інформаційний фокус)

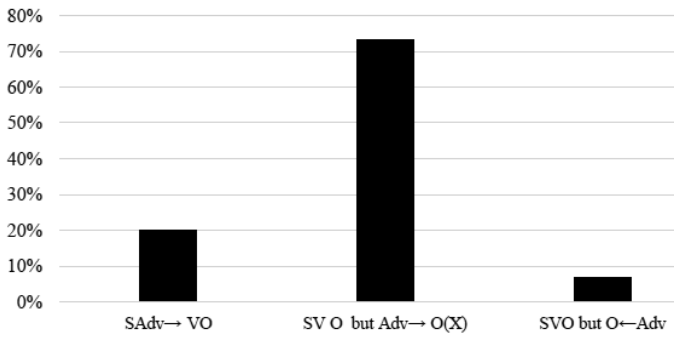

Рис. 6. Типи порядку слів з адвербом *onli* (інформація нова для дискурсу і слухача, контрасний фокус)

Домінантними моделями порядку слів для *holli, plainly, outreli, simpli* та *mere* для маркування інформації старої для дискурсу і слухача є S(v)VO←ADV, за виключенням адвербу *plainli*. Останній найчастіше використовується з моделлю S(v) V←Adv(O) налічуючи 52% (див. Рис. 7).

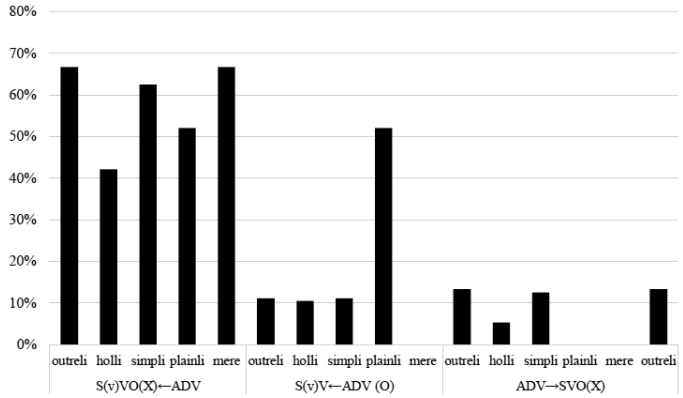

Рис. 7. Типи порядку слів з ексклюзивними адвербами (інформація стара для дискурсу і слухача)

Маркування інформації нової для дискурсу і слухача за допомогою адвербів найчастіше спостерігається з наступними моделями SV ADV→O(X) та S ADV→VO(X). Перший тип порядку слів є домінантним для моделей з адвербами *holli* (63%), *plainli* (50%) та *mere* (100%), а другий – для *simpli* (53%). Виключення складає адверб *outerli*, який рівноцінно зафіксований з обома типами порядку слів (див. Рис. 8)

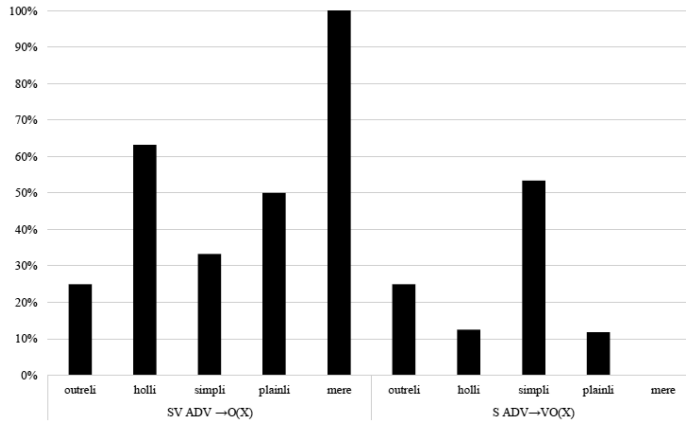

Рис. 8. Типи порядку слів з ексклюзивними адвербами (інформація нова для дискурсу і слухача)

Висновки. Ексклюзивні адверби у 100% прикладів позначають фокус речення (інформаційний або контрасnний). Адверби найчастіше використовують для маркування старої інформації для дискурсу і слухача. Для кожного інформаційно-структурного типу властивий домінуючий порядок слів.

Література:

1. Andrushenko O. Exclusive Adverbials in Middle English. *Proceedings of the International Scientific Conference «Topical Issues of Science and Education»,* July 17, 2017. Vol. 2. Warsaw: R.s. Global S.z.O.O., 2017. P. 5–13.

2. Andrushenko O. Focusing Adverb Only Rise and Evolution in Middle English. *Linguistics Beyond and Within. Mind, Language, Society: Towards a Unified Theory of Language Structure and Use,* 22–23 October 2015. Lublin, John Paul II Catholic University of Lublin, 2015. P. 15–16.

3. Andrushenko O. Information-structural impact on adverbial only evolution in the Middle English language. *Science and Education in a New Dimension. Philology*, V5 (29). Issue 116. Budapest, 2017. P.10–15.
4. Andrushenko O. Middle English Exclusive Focusing Adverbials qua Information Structural Markers. *International Conference of English Historical Linguistics-19.* Essen: University of Duisburg-Essen, 2016. P.13–14.
5. Bech K., Salvesen Ch. Preverbal word order in Old English and Old French. *Information Structure and Syntactic Change in Germanic and Romance Languages.* Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publ, 2014. P. 233–269.
6. Bech K. Word order, information structure and discourse relations: A study of Old and Middle English verb-final clauses. *Information Structure and Syntactic Change in the History of English.* Oxford: OUP 2012. P. 66–86.
7. Birner B., Ward G. Information Status and Non-Canonical Word Order in English. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publ., 1998.
8. Brinton L. Discourse markers. *Historical Pragmatics.* Berlin: Mouton de Gruyter, 2010. P. 285–314.
9. Culicover P. Explaining Syntax: Representations, Structures, and Computation. Oxford: OUP, 2013.
10. van Kemenade A., Westergaard M. Syntax and information structure: V2 variation in Middle English. *Information Structure and Syntactic Change in the History of English.* Oxford: OUP, 2012. P. 87–118.
11. van Kemenade A. Discourse relations and word order change. *Information Structure and Language Change: New Approaches to Word Order Variation in Germanic*. Berlin; New-York: Mouton de Gruyter, 2009. P. 91–118.
12. Los B. A Historical Syntax of English. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2015.
13. Nevalainen T. BUT, ONLY, JUST: Focusing Adverbial Change in Modern English 1500-1900. Helsinki: Societe Neophilologique, 1991.
14. Pintzuk S. Phrase Structures in Competition: Variation and Change in Old English Word Order. N.-Y.: Routledge, 2014.
15. Prince E. The ZPG letter: subjects, definiteness, and information status. *Discourse Description. Diverse Linguistic Analyses of a Fund Raising Text.* Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publ, 1992. P. 295–325.
16. Rizzi L. 1997. The fine structure of the left periphery. *Elements of Grammar: Handbook of Generative Syntax*. Dordrecht: Kluwer, 1997. P. 281–337.

Отримано: 24 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: julanta@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-32-35

Бабій Ю. Б. Словотвірна специфікація прізвищевих ад'єктивів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 32–35.

УДК 81'373.232.1

Бабій Юлія Борисівна,
кандидат філологычних наук, доцент, доцент кафедри загальної та прикладної лінгвістики,
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

СЛОВОТВІРНА СПЕЦИФІКАЦІЯ ПРІЗВИЩЕВИХ АД'ЄКТИВІВ

Статтю присвячено дослідженню словотвірних особливостей прізвищ середньонаддніпрянського регіону, що відображає основні тенденції у формування прізвищевого загалу України. Специфіка словотвірних процесів репрезентована лексико-семантичними утвореннями в аспекті прізвищевих ад'єктивів. Унаочнено процеси антропонімізації різних розрядів прикметників, визначено продуктивні типи суфіксального та префіксального способів словотвору.

Ключові слова: *прізвище, антропонімікон, лексико-семантичний спосіб, словотвір, прізвищеві ад'єктиви, суфікс, префікс, Середня Наддніпрянщина.*

Бабий Юлия Борисовна,
кандидат филологических наук, доцент, доцент кафедры общей и прикладной лингвистики,
Николаевский национальный университет имени В. А. Сухомлинского

СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ СПЕЦИФИКАЦИЯ ФАМИЛЬНЫХ АДЪЕКТИВОВ

Статья посвящена исследованию словообразовательных особенностей фамилий середненаддниприянского региона, который отображает основные тенденции в формировании фамильной системы Украины. Специфика словообразовательных процессов представлена лексико-семантическими образованиями в аспекте фамильных адъективов. Показаны наглядно процессы антропонимизации разных разрядов прилагательных, определено производительные типы суффиксального и приставочного способов словообразования.

Ключевые слова*: фамилия, антропонимикон, лексико-семантический способ, словообразование, фамильные адъктивы, суффикс, приставка, Средняя Надднепрянщина.*

Yuliia Babii,
PhD of Philological Sciences, Department of General and Applied Linguistics, Mykolaiv National V. O. Sukhomlynsky University,

THE WORD-FORMATION SPECIFICATION OF FAMILY ADJECTIVES

The article is devoted to the study of word formation peculiarities of the surnames of the Middle Dnieper region, which reflects the main tendencies in the formation of the last names in Ukraine.

Specificity of word formation processes is represented by lexical-semantic entities in the aspect of surname adjectives. The processes of anthroponimization of different categories of adjectives are described; the productive types of suffixal and prefixal methods of word formation are defined. For the study, the Middle Dnieper Ukraine anthroponymycon has been chosen, which has a great importance in the history of the Ukrainian language long ago, because here the roots of the Ukrainian language were formed, and the dialects of this region formed the basis of the literary language. The concept of the lexical-semantic method of word formation within the names is described; the key theories of onomasts (V. O. Gorpinich, Y. O. Karpenko) are presented in the aspect of the onymic units formation in the lexical-semantic way. The surnames, which were formed by the transonamication of adjectives and participles, have been related to the surnames adjectives. Grammatical categories of gender, number and case in the surnames of the specified type are irrelevant, since the nominative nature of the last names motivates such properties as concreteness and singularity. The group of surnames formed by the onomation of adjectives is varied in its structure. This is explained by the lexical-grammatical categories of adjectives: they are divided into groups by meaning; they retain the derivative and non-derivative basis, have a complete and short form of expression. The work states that the process of anthroponimization has been applied to relative and qualitative adjectives, as well as to adjectives. The word-forming types of adjective surnames preserve the structural-word-building peculiarities of the surname system, which was laid down in the XVII century. In this case, the modern surname system represents the predominance of suffixal word-formation entities over prefixals, which is conditioned by the all-Ukrainian tendencies of surnames creation.

Key words*: surname, anthroponymycon, lexico-semantic method, word formation, surname adjectives, suffix, prefix, The Middle Dnieper Ukraine.*

Активне вивчення всіх типів власних назв (топонімів, гідронімів, антропонімів тощо) зумовлює необхідність всебічного дослідження ономастичних своєрідностей краю і регіону зокрема (див. роботи М. В. Бірила, Л. Л. Гумецької, О. Д. Неділько, В. А. Никонова, Ю. К. Редька) як з метою розкриття історії виникнення, динаміки, особливостей функціонування і структури цього своєрідного класу лексики в межах певних географічних ареалів, так і у зв'язку з дослідженням загальної картини розвитку ономастичної науки, розв'язанням цілої низки теоретичних і практичних завдань, чітко визначених у роботах К. К. Цілуйка, О. В. Суперанської, І. М. Желєзняк, Ю. О. Карпенка, П. П. Чучки.

Багатогранність процесу історичного розвитку і становлення прізвищ, необхідність їх глибокого та всебічного аналізу зумовлює ціле розмаїття аспектів дослідження власне антропонімних (прізвищевих) одиниць: історико-генетичний, ономастичний, лексикографічний, дериваційно-морфонологічний, аспект синхронії та діахронії, діалектно-регіональний та ін. У цілому вони чітко простежуються у роботах М. Л. Худаша, С. М. Медвідь-Пахомової, В. О. Горпинича, Р. І. Осташа, В. Д. Познанської.

Об'єктом уваги ономастичних студій останніх десятиліть все більше стає діалектно-регіональний аспект вивчення антропонімії, оскільки особливу цінність у вирішенні загальних проблем української антропоніміки мають праці, побудовані на аналізі специфічних рис певних регіонів. У них, з одного боку, досліджено становлення класу прізвищ у кожному регіоні, вивчено їх мовні особливості, сучасне функціонування порівняно з попередніми періодами, а з іншого – зіставлено ці прізвища із загальноукраїнським списком прізвищ (який доречно уточнюється робочими регіональними картотеками) і на основі спільних рис та локальних особливостей розкрито тенденції розвитку загальноукраїнської прізвищевої системи.

В історії української мови винятково важливе значення має територія Середньої Наддніпрянщини, оскільки вона була заселена слов'янськими племенами ще в доісторичні часи і саме тут формувалося коріння української мови (див. праці В. С. Ващенка, Й. О. Дзендзелівського), а пізніше діалекти цього регіону лягли в основу української літературної мови (див. праці С. П. Бевзенка, І. Д. Сухомлина). Ці факти опосередковано вплинули на формування граматичних та структурно-словотвірних особливостей українського прізвищевого загалу, детальний аналіз яких дасть підстави для висновків про взаємовплив різних прізвищевих систем та доповнить історію формування всього прізвищевого простору України. Представлені у статті узагальнення уможливлять подальше вивчення проблем прізвищевої специфіки, зокрема її структурно-словотвірних складників.

Фундаментальні узагальнення щодо становлення прізвищ як окремого класу слів (див. праці В. О. Горпинича, О. В. Суперанської, І. Д. Сухомлина, М. Л. Худаша та ін.) репрезентують найактуальніший у сучасній антропоніміці спосіб виникнення українських прізвищ, за яким останні постали з імен (переважно церковно-християнських православного календаря), прізвиськ (сімейно-родових, генетично пов'язаних зі слов'янськими автохтонними іменами – відкомпозитними й відапелятивними, та індивідуальних) та апелятивних позначень особи. Становлення цих лексем у ролі прізвищ, тобто перехід від першого носія до наступного з подальшим їх офіційним закріпленням як незмінних стабільних знаків, відбулося на основі різноманітних словотвірних процесів у межах цього класу онімної лексики.

На основі здійсненого комплексного аналізу прізвищ закарпатських українців з урахуванням фактів і процесів загальноукраїнської антропонімії XIII – XVIII ст. П. П. Чучка стверджує, що в українців діяли лише два способи творення спадкових родових знаків, власне прізвищевих назв, а саме – морфологічний та семантичний. Морфологічний спосіб полягав у творенні нових прізвищ за допомогою нових прізвищевих формантів, а семантичний (лексико-семантичний) зводився до трансонімізації апелятивів, індивідуальних прізвиськ та особових імен без будь-яких додаткових експліцитних засобів словотворення [10, с. 25]. Зазначена класифікаційна схема стала загальноприйнятою (у своїх дослідженнях її застосували Б. Б. Близнюк, Г. Є. Бучко, Н. Ю. Булава, І. І. Ільченко, Л. О. Кравченко, С. Є. Панцьо, С. В. Шеремета та ін.), оскільки враховує особливості словотвірної структури прізвищ (на відміну від словотвору апелятивів), твірні основи яких завжди хоч і гіпотетично, але вмотивовані. Деталізація семантичного способу творення прізвищ на прикладі ад'єктивних онімних компонентів унаочнить основні тенденції у формування регіональної прізвищевої бази зокрема, та українського антропонімікону загалом.

Концепція лексико-семантичного способу словотворення висунута Л. В. Щербою, який пояснив її тим, що звукова оболонка твірного слова залишається незмінною і набуває нового значення (навіть ономастичного). Ця теорія активно підтримана В. В. Виноградовим, В. О. Горпиничем, О. А. Земською, М. М. Шанським, І. І. Коваликом, хоч має і своїх опонентів. Так, існує думка, за якою семантичний спосіб не вважається взагалі способом словотворення, оскільки семантичні зміни в словах цього типу не пов'язані формально з появою нового звукового комплексу (І. С. Улуханов, В. В. Лопатін). Як зазначає В. О. Горпинич, із таким поглядом погодитися не можна у зв'язку з тим, що внаслідок семантичного словотворення виникає нова дериватема, з новим лексичним і граматичним значенням, наприклад, **черго'вий** (той, що чергує), **чергови'й** (наступний), *Черго'вий* (особова назва з певним мотивом номінації) [3, с. 30].

Лексико-семантичний спосіб творення прізвищ був поширеним та продуктивним і домінував над іншими способами творення у багатьох народів, зокрема словаків, чехів, словенців, поляків угорців, румунів [2, с. 48]. При його функціонуванні не застосовувалися формально-структурні засоби словотворення, а формантом була зміна семантики слова. Прізвища, утворені таким способом поширені і як на всій території України, так і у межах досліджуваного регіону.

Незважаючи на довготривалу роботу науковців (В. О. Горпинича, Ю. О. Карпенка, В. Д. Познанської) у галузі визначення структурних особливостей прізвищ зазначеного типу, питання про семантичний спосіб словотворення прізвищ залишається предметом дискусій. По-перше, велика кількість неоднозначних утворень, оформлених поліфункціональними суфіксами (які можна вважати демінутивними чи патронімічними), призводить до подвійного тлумачення структурно-словотвірних особливостей прізвищ: їх можна вважати як семантичними, так і морфологічними утвореннями, наприклад, *Левовий* – левовий (значний, вагомий у вторинній семантиці) чи *Левовий* < Лев + ов(ий) [10, с. 158]. По-друге, різноманітні етимологічні пояснення прізвища завжди чітко мотивують словотвірну належність прізвищевого утворення (наприклад, прізвище *Білих* може співвідноситися з назвою білого хліба або з апелятивом «білий»). По-третє, відапелятивні прізвища ад'єктивного типу уналежнюються деякими мовознавцями (Т. Б. Лукінова, З. Г. Ніколаєнко) до окремого структурного способу творення прізвищ через повний або частковий процес субстантивації [7, с. 124-133]. Однак, як зауважує П. П. Чучка, не субстантивація була вирішальним моментом у виникненні прізвищ прикметникового зразка, якісні та відносні прикметники стали власними назвами, у тому числі й прізвищами (*Гла'дкий*, *Черго'вий*), не тому, що вони субстантивувалися, а тому, що із втратою лексичного значення вони переосмислилися і змінили свою номінативну функцію, тому їх слід вважати семантичними утвореннями [10, с. 523]. По-четверте, аналіз прізвищ-композитів із погляду словотвору також неоднозначний. П. П. Чучка зазначає, що двоосновні прізвища не становлять окремого типу словотвору (на відміну від О. Д. Неділько, Н. П. Москальова, які ідентифікують їх як синтаксично-морфологічні утворення). Одні з них, як *Гуменний, Станіславський* стали прізвищами внаслідок трансонімізації співзвучних їм давніх слов'янських особових імен. А більшість із них, як *Сухорукий, Твердохлі'бний*, є ситуативними апелятивними утвореннями [10, с. 27]. Такої ж думки дотримується В. Д. Познанська, стверджуючи, що ці прізвища є семантичними утвореннями, оскільки переважна їх кількість відома як апелятиви чи прізвиська, що, ономатизуючись, потрапили до антропонімної мікросистеми [8, с. 9]. Окрім того, дослідниця вважає необхідним під час аналізу ад'єктивних прізвищ, утворених семантичним способом, звертати увагу на їх структурні осо-

бливості, оскільки для антропоніміки важливе вивчення і форми, і змісту слів, що стали індивідуальними прізвиськами, а пізніше й прізвищами [8, с. 82].

До прізвищевих ад'єктивів науковці (І. М. Желєзняк, Ю. О. Карпенко, Т. В. Марталога, Р. І. Осташ) пропонують зараховувати прізвища, утворені шляхом трансономатизації прикметників і дієприкметників. У Середній Наддніпрянщині засвідчено кількісну перевагу прізвищ прикметникового характеру (1131 прізвище) над дієприкметниковими (26).

Граматичні категорії роду, числа та відмінка у прізвищах зазначеного типу є неактуальними, оскільки номінативна природа прізвищ мотивує такі його властивості, як конкретність та одиничність [1, с. 195]. Називна функція прізвищ (див. праці І. М. Желєзняк, Р. І. Осташа, М. Л. Худаша, П. П. Чучки) зумовила абсолютну перевагу форми називного відмінка прізвищ-ад'єктивів у всіх слов'янських народах [1, с. 195]. Проте в деяких регіональних антропоніміконах прізвищами ставали також слова у формах непрямих відмінків, зокрема словоформи родового відмінка. Досліджуваний регіон фіксує 7 прізвищ такого типу: *Безп'я'тих, Кузьміни'х, Сєди'х, Філі'нських, Я'кових.*

Група прізвищ, утворених шляхом ономатизації прикметників, різноманітна за своєю будовою. Це пояснюється лексико-граматичними категоріями ад'єктивів: вони поділяються на групи за значенням, зберігають похідну та непохідну основу, мають повну і коротку форму вираження.

Процесу антропонімізації в досліджуваному регіоні зазнали якісні та відносні прикметники. Прізвищ, утворених від якісних прикметників, небагато (87 прізвищ), що зумовлено характером твірних основ: якісні прикметники, переважно непохідні за структурою, позначають ознаки, властивості предмета (колір, висота, глибина, ширина, смакові, звукові відчуття тощо), тому частіше трансформувалися в інші частини мови (іменники, прислівники) за допомогою словотвірних засобів (*Криву'ля, Кривко'* тощо). Серед прізвищ з основами якісних прикметників у досліджуваній прізвищевій системі такі: *Бі'лий*; *Глухи'й*; *До'вгий*; *Жо'втий*; *Широ'кий.* Найчисленнішу групу становлять прізвища, співвідносні з відносними прикметниками, переважно похідними за структурою, що позначають ознаку предмета не прямо, а через відношення її до іншого предмета або дії (413): *Вишні'вський*; *Водяна'*; *Золото'вський*; *Ша'тський*; *Шутни'й.*

В утворенні прізвищ такого типу брали участь різні за значенням суфікси:

1. Суфікси, що вказували на походження людини з певної місцевості (156): **-ськ/-цьк/-зьк:** *Балахо'вський* < с. Балахове, Хн.; *Бобри'цький* **<** с. Бобринці, Лв., Жт.; *Залі'ський* < с. Залісся, Глобинський р-н, Пл.; *Красносі'льський* **<** с. Красносілля, Олександрійський р-н, Крв.

2. Суфікси, що вказували на якусь особливість людини (зовнішню, внутрішню рису тощо): **-н (27):** *Ві'льний, Желє'зний, Чепурни'й*; **-к (11):** *Гладки'й, Коро'тка, Прудки'й*; **-ав (6):** *Гарка'вий, Ласка'вий, Смугля'вий*; **–л (3):** *Кру'глий, Сму'глий*; **-ов (3):** *Пустови'й, Чорно'ва*; **-цьк (2):** *Дурни'цька, Нога'цька*; **-ат- (2):** *Волоха'тий, Голова'тий*; **-ськ (1):** *Гу'бська*.

3. Суфікси на позначення високого ступеню вияву якоїсь ознаки людини: **-ен, -енн (4):** *Красне'на, Письме'нний*; **-ецьк (4):** *Криве'цький, Світле'цький*; **-еньк** (4): *Біле'нький, Мале'нький, Сліпе'нький*.

4. Суфікси, що позначали відношення до місця, простору, предмета, речовини тощо: **-ов (43):** *Берего'ва, Ли'повий, Садо'вий;* **-ськ (28):** *Груше'вський, Крає'вська, Озеря'нський, Ябло'нський;* **-ан (13):** *Водяни'й, Горяни'й, Земляни'й.*

Префіксальний спосіб словотворення був менш продуктивним у групі прізвищевих ад'єктивів, ніж суфіксація, хоч досліджувана антропонімна система фіксує 13 префіксальних дериватів . Найбільшу активність виявили префікси: **без-** (7): *Безпа'лий, Безре'бра, Безве'рхий;* **не-** (6): *Невихо'жий, Недосто'йна, Неживи'й.*

Ад'єктивних прізвищ, оформлених префіксально-суфіксальним способом у Середній Наддніпрянщині збереглося більше, ніж тих, що утворені лише за допомогою префіксів (54). Незважаючи на те, що в XIV-XV ст. структура прикметників мішаного префіксально-суфіксального зразка не була відомою [9, с. 116-117], в такий спосіб передавалися якнайточніші відтінки для ідентифікації денотата. Найхарактернішими словотвірними типами прізвищевих ад'єктивів, утворених префіксально-суфіксальним способом виступають: **-за + корінь + -н (16):** *Заболо'тній, Завгоро'дній, Зави'дний*; **-без + корінь + -н (12):** *Безве'рхній, Безкро'вний, Безкорова'йний*; **-за + корінь + -ськ (-зьк, -цьк) (5):** *Залуго'вська, Забро'дський, Застоло'цький*; **-під + корінь + -н (5):** *Підгі'рний, Підду'бний, Підлі'сний*; **-по + корінь + -н (4):** *Поку'тня, Погрібни'й, Прися'жний*; **-під + корінь + -ськ (-цьк) (2):** *Підвисо'цький, Підгоре'цький.*

У Середній Наддніпрянщині нечисленними є прізвища (17), що були утворені різними способами (суфіксальним, префіксальним, префіксально-суфіксальним) від дієприкметників, наприклад: *Мальо'ваний, Неуми'тий, Нечу'храний, Примо'лений, Сипли'вий.*

Основи прізвищ зазначеного словотвірного типу співвідносні як з повними, так і з короткими формами прикметників (*Берестя'н, Ру'дь, Ря'жен, Со'лод*) і дієприкметників (*Жада'н, Ждан, Ру'бан*). На думку Г. Є. Бучко, Т. В. Марталоги, прізвища з основами дієприкметників утворилися від власних чоловічих імен типу *Ждан*, *Продан*, *Рубан*, але оскільки мотиви появи таких прізвищ непрозорі, їх можна уналежнювати до відапелятивних утворень.

Також у картотеці досліджуваного регіону наявні прізвища, співвідносні зі складними прикметниками (16): *Білорука'вський, Доброко'нний, Сухору'кий,* а також субстантивованими прикметниками, семантика яких у більшості випадків пов'язана з назвами роду занять чи професії (7): *Кошови'й, Портни'й, Ра'тушний, Хору'нжий.*

Отже, серед прізвищевих ад'єктивів сучасної Середньої Наддніпрянщини значною за кількістю є група прізвищ, що утворилися шляхом ономатизації прикметників (1131 прізвищ) і дієприкметників (17 прізвищ). У межах відприкметникових утворень переважають прізвища, співвідносні з похідними лексемами (11,5%) та непохідними (0,9%). Чисельнішими є прізвища, утворені від похідних ад'єктивів, ускладнених переважно суфіксами (1065 прізвищ), що зумовлено продуктивністю цих утворень в українській мові. Прізвища, ускладнені префіксами і суфіксами (54 прізвища) та префіксами (12 прізвищ) не виявили значної активності по відношенню до суфіксальних утворень. Складні ад'єктиви та субстантивовані прикметники в основах прізвищ підкреслюють зовнішні та внутрішні риси людини, її професійну належність (*Кошови'й, Постови'й, Прися'жний, Сухору'кий* тощо).

Подальші перспективи дослідження вбачаємо в зіставленні прізвищевих ад'єктивів середньонаддніпрянського антропонімікону з онімними основами інших регіонів, що унаочнить специфіку формування загальноукраїнської антропонімної системи в аспекті її структурної семантики.

Література:

1. Булава Н. Ю. Антропонімія Північної Донеччини: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Одеса, 2005. 205 с.
2. Городенська К. Г., Кравченко М. П. Словотвірна структура слова. Київ: Наук. думка, 1991. 199 с.
3. Горпинич В. О. Українська словотвірна дериватологія: навчальний посібик (текст лекцій). Дніпропетровськ: ДДУ, 1998. 189 с.
4. Етимологічний словник української мови / За ред. О. С. Мельничука. Київ: Наук. думка, 1982–1989. Т. 1–4.
5. Єфименко І. В. Прізвищеві назви XVI–XVII ст. (на прикладі писемних пам'яток): дис. ... канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 2002. 178 с.
6. Кравченко Л. О. Прізвища Лубенщини. Київ: Факт, 2004. 197 с.
7. Лукінова Т. Б. Субстантивація прикметників у слов'янських мовах і власні імена. *Українська діалектологія і ономастика.* Київ: Наук. думка, 1994. С. 124–133.
8. Познанская В. Д. Антропонимия юго-восточной Украины: дисс. ... канд. филол. наук. Харьков, 1983. 197 с.
9. Фаріон І. Д. Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини наприкінці XVIII – початку XIX століття (з етимологічним словником). Львів: Літопис, 2001. – 371 с.
10. Чучка П. П. Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник. Львів: Світ, 2005. 705 с.

Отримано: 24 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: natalia.lutai@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-36-39

Бесараб Т. П., Лутай Н. В. Взаимодействие в классах по изучению второго языка. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 36–39.

УДК 81'42.

Бесараб Татьяна Петровна,
кандидат филологических наук, Национальный университет имени Ярослава Мудрого
Лутай Наталия Викторовна,
Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт»

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ В КЛАССАХ ПО ИЗУЧЕНИЮ ВТОРОГО ЯЗЫКА

Статья посвящена коммуникации и взаимодействию в классах, поскольку общение считается основной целью обучения, а взаимодействие – ключ к его достижению, а также оно является ключом к овладению иностранным языком. Многие исследователи утверждают, что интеракцию можно определить как дискурс, который преподаватели и студенты, выступая в роли собеседников, создают совместными усилиями. Это подталкивает студентов к участию в различных видах работ в языковой аудитории , а также дает больше возможностей для изучения языка и облегчает овладения языковыми навыками. Однако, согласно обычной практике в классах по изучению второго языка, этот процесс в основном инициируется учителями посредством опроса, инструкций или любых других видов деятельности, которые облегчают изучение языка учащимися. Особое внимание уделяется групповой работе, так как у студентов больше шансов взаимодействовать и использовать целевой язык более свободно.

Ключевые слова: *устное взаимодействие; культурные различия, интерактивный дискурс, парная / групповая работа, изучение второго языка.*

Бесараб Тетяна Петрівна,
кандидат філологічних наук, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Харків
Лутай Наталія Вікторівна,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ВЗАЄМОДІЯ В КЛАСАХ З ВИВЧЕННЯ ДРУГОГО МОВИ

Стаття присвячена комунікації та взаємодії в класах, оскільки спілкування вважається основною метою навчання, а взаємодія – ключ до його досягнення, а також воно є ключем до оволодіння іноземною мовою. Багато дослідників стверджують, що інтеракцію можна визначити як дискурс, який викладачі та студенти, виступаючи в ролі співрозмовників, створюють спільними зусиллями. Це підштовхує студентів до участі в різних видах робіт у мовній аудиторії, а також дає більше можливостей для вивчення мови і полегшує оволодіння мовними навичками. Однак, згідно з звичайній практиці в класах з вивчення другої мови, цей процес в основному ініціюється вчителями за допомогою опитування, інструкцій або будь-яких інших видів діяльності, які полегшують вивчення мови учнями. Особлива увага приділяється груповій роботі, так як у студентів більше шансів взаємодіяти і використовувати мову перекладу більш вільно.

Ключові слова: *усне взаємодія; культурні відмінності, інтерактивний дискурс, парна / групова робота, вивчення другої мови.*

Tetiana Besarab,
Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv
Natalia Lutai,
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute», Kharkiv

INTERACTION IN SECOND LANGUAGE CLASSROOMS

The article is devoted to communication and interaction in the classrooms as communication is considered to be the main goal of learning while interaction is a key to achieve it, as well as it is a key of second language acquisition. A lot of researchers assert that interaction can be defined as the discourse that teachers and students as interlocutors create jointly. It encourages students to participate in various language learning activities and makes more outputs of the language and facilitates language learning. However, according to common practice in the second language classrooms, this process of learning is mainly initiated by teachers by means of teacher questioning, teacher instructions, or any other kind of activities that facilitate learners' language acquisition. Special attention is devoted to group work as students more chance to interact and use the target language more freely.

Key words: *oral interaction; cultural difference, interactive discourse, pair/group work,second language acquisition.*

Постановка проблемы. «In the era of communicative language teaching, interaction is, in fact, the heart of communication; it is what communication is all about» [2].

Основная цель изучения языка – использовать его в общении в его устной или письменной форме. Взаимодействие в классе – это ключ к достижению этой цели. Это совместный обмен мыслями, чувствами или идеи между двумя или более людьми, что приводит к взаимному влиянию друг на друга,

Поскольку взаимодействие считается важным в процессе естественного овладения языком, то, как это происходит в формальных учебных условиях?

Анализ исследований и публикаций. В результате нескольких десятилетий исследований в области преподавания и обучения языкам, было обнаружено, что лучший способ научиться взаимодействию осуществляется через само взаимодействие. Теории коммуникативной компетентности подчеркивают важность интеракции, т.к. язык используется людьми в различных контекстах при обсуждении понятий [1; 2; 5; 9].

Rivers утверждает, что благодаря взаимодействию, студенты могут увеличить свой языковой запас, поскольку они слушают и читают «аутентичный лингвистический материал», ответы своих сокурсников, а также участвуют в совместном обсуждении для выполнения задания [12, с. 4–5]. При этом студенты могут использовать все имеющиеся языковые навыки – все, что они выучили или приобрели в реальной жизни, где реальное значение понятий важно для них.

Многие студенты, изучающие иностранный язык, привыкли к другим моделям общения на занятиях. Harmer указывает, что модели общения в большинстве аудиторий преподаются не эксплицитно, а имплицитно путем использования в речи преподавателями, поэтому студентам трудно вывести определенные нормы для участия в аудиторной работе [5, с. 76].

Таким образом, способы, которыми эти студенты оперируют на иностранном языке в аудитории, могут показаться странными или неуместными в различных культурных средах.

В своей статье «Interactive discourse in small and large groups», Крамш [8] подчеркивает, что дистанцию, которую учащиеся хотят установить между собой, зависит от того, насколько хорошо они знают друг друга, и как это повлияет на их самооценку. Более того, концепция социальной дистанции культурно определена. В мультикультурных классах разница в значении привязана к тому факту, как вербальная и невербальная связь может повлиять на дистанцию, которую учащихся хотят поддерживать на иностранном языке. Крамш далее указывают на выводы Холла [6] которые считает, что «... студенты из культур, в которых поведение весьма предсказуемо из-за «однородной нормативной структуры» их общества (например, азиатские), как правило, недооценивают важность коммуникативного дискурса в английском языке. Напротив, это важно в обществе, где индивидуальность высоко ценится и где социальные отношения должны обсуждаться в каждой коммуникативной ситуации». Отсутствие у студентов словесного участия в интеракции в классе может быть воспринята преподавателями ESL в другой стране как неуместная социальная дистанция в группе и, таким образом, привести к недоразумениям.

Основная цель работы. Умение учащихся чувствовать культурные нормы открывает возможность для преподавателя превратить класс в интерактивный. Чтобы взаимодействие произошло, «...преподаватель должен создать климат, в котором будет процветать спонтанность, в котором не будет заранее отрепетированной речи, где свобода высказывания данная студентам делает невозможным предсказать все, что они скажут и сделают» [2, с. 12].

Некоторый контроль со стороны преподавателя на самом деле является важным элементом успешного использования интерактивные методы. Классы, где доминирует преподаватель, не могут по своей природе быть интерактивными. Поэтому ему необходимо взять на себя роль контролера и посредника, а не сторонника авторитаризма».

На занятиях по изучению иностранного языка преподаватели в качестве координатора рассматривают взаимодействие с точки зрения принципа внутренней мотивации, позволяя студентам использовать язык в контексте, чтобы понять его, а не рассказывать им о языке. Периодически они должны сводить к минимуму свою директивную функцию, выполняя роль советчика или подсказчика, если учащийся ищет какую-либо информацию. Этот метод неизменно практикуется опытными преподавателями в языковых классах.

Судя по статистике, доля участия преподавателя в обсуждении в аудитории обычно составляет 50-75%. «Обсуждение – один из главных способов преподаватели передают информацию учащимся, и также одно из основных средств контроля поведение ученика» [1, с. 23].

Согласно Nunan [11, с. 14], говорение преподавателя имеет решающее значение не только для организации проведения аудиторных занятий, но и для процессов овладения иностранным языком, потому что часто это основной источник понятного введения целевого языка для учащихся. В языковых классах, где учащиеся часто не обладают большим количеством инструментов для инициирования и поддержания языка, вопросы предоставляют собой важное средство коммуникации.

Как утверждает Лонг, опрос помогает активизировать взаимодействие teacher-learner и обеспечивает участие в процессе обучения всех учащихся. Лонг и Сато предложили для преподавателей в классах EFL два типа опроса: «referential» и «display» [10, с. 268–285]. «Display» вопросы это те вопросы, на которые учитель заранее знает ответы и требует, чтобы учащиеся продемонстрировали знание. Эти вопросы задают для проверки понимания, подтверждения или уточнения, они генерируют взаимодействия, характерные для дидактического дискурса.

Ниже приведены некоторые примеры таких вопросов:

1. What is the opposite of «stingy»?

2. What's the meaning of «to heal the rift»?

3. What does this paragraph say?

Очевидно, что и учащиеся также знают ответы. Преподаватель использует подобные вопросы для практики целевого языка и увеличения участия учащихся в форме «естественной» беседы, которая характеризуется спонтанной очередностью высказываний.

«Referential» вопросы – это вопросы, ответы на которые еще не известны преподавателю. Поэтому они имеют больший потенциал для создания социального дискурса. Вместо проверки знания учащихся, эти вопросы используются, когда целью преподавателя является повышение уровня знаний учащихся, их навыков говорения и создания в классе социально-подобной атмосферы. Кроме того, ответы учащихся на «referential» вопросы в большинстве случаев более значимы, расширены и субъективны [1; 3; 14].

Таким образом, когда задаются такие вопросы, ученики обязаны давать интерпретации и суждения, поэтому они имеют настоящие коммуникативные цели. «Referential» вопросы содержат два подтипа: закрытые и открытые. Когда преподаватель рассчитывает получить сложные и полные ответы учащихся, следует задать открытые вопросы, потому что такие вопросы могут потребовать больше информации, чем закрытые. Итак, учащимся нужно думать больше и использовать больше знаний для ответа на открытые вопросы. Напротив, для закрытых вопросов, учащиеся должны только давать короткие ответы, не содержащие много информации.

Вот несколько примеров двух типов referential вопросов:

1. What do you think of alternative weddings such as underwater weddings or weddings on the wing of a flying airplane? (открытый)

2. What word would sum up your personality? (закрытый)

Соответствующий опрос в интерактивной аудитории может выполнять ряд различные функции. Вопросы преподавателя – важное средство достижения коммуникации, Они дают студентам возможность комфортно воспроизводить язык, не боясь самостоятельно инициировать язык, т.к. студенты боятся, когда они должны инициировать беседу или темы для обсуждения, могут подтолкнуть цепную реакцию взаимодействия студентов. Но большое количество вопросов не может никоим образом гарантировать стимуляцию взаимодействия. Определенные типы вопросов могут фактически препятствовать обучению. Например, слишком много времени, затрачивается на 'display questions', студенты легко устают от искусственных контекстов, не подразумевающих подлинный поиск информации. 'Referential questions' способствуют критическому мышлению и формированию языковых навыков. Линч считает, что только такие вопросы могут помочь учащимся начать взаимодействие, т.к. они являются важными инструментами для генерации использования целевого языка учащимися [10].

С другой стороны, display questions, вероятно, будут способствовать механическому повторению и использованию предварительно сформулированных языковых элементов. Поэтому они препятствуют высказыванию собственных идей на целевом языке и, следовательно, потенциально ограничивают выход учащихся на овладение языковыми навыками [14].

Один из самых важных вопросов для создания интерактивной языковой среды – это инициация взаимодействия, когда преподаватель использует определенные стимулы для продолжения взаимодействия. Эти стимулы важно использовать как на начальном этапе занятия, так и на протяжении всего урока. Без их помощи взаимодействие в классе действительно может быть коммуникативным, но студенты могут легко отвлекаться и уходить от конечной цели задания.

Существуют другие стратегии, помимо опроса, способствующие коммуникации в языковом классе – это парная или групповая работа, Поощрение учащихся развивать собственные стратегии – отличный способ стимулирования разработки инструментов такого взаимодействия. Даже лекции и другие формы устного общения, а также привлечение студентов к чтению текстов для получения информации способствуют процессу создания и поддержки интерактивной аудитории.

Многие исследователи утверждают, что практика является наиболее полезной при проведении парной или групповой работы, чем с преподавателем или целым классом. Примечательно, что студенты почти всегда начинают задавать вопросы во время работы в небольших группах.

Открытая дискуссия в группах может дать разъяснение идей и перспектив в контексте без постоянного контроля со стороны преподаватели и целого класса [4, с. 271–287]. Более того, учащиеся не должны полагаться на преподавателя как единственного собеседника и источник изучения языка.

Возможно, что сверстники могут предоставить языковые модели и взаимодействовать друг с другом, выступая в качестве естественных собеседников, что приводит к доступности гораздо большего числа моделей для практики [9].

На самом деле работа в группах также способствует созданию более спокойной атмосфера в классе, уменьшает беспокойство и скованность и, следовательно, что приводит к увеличению количество и качество практики [13; 1] Совместная работа часто оказывает положительное влияние на выполнение задачи. Поэтому можно сделать вывод, что совместная практика должна способствовать развитию языка.

П. Ур в своей книге «Discussions that Work» представляет список групповых видов деятельности, которые преподаватели языка могут использовать на занятиях. Он включает такие виды деятельности, как:

discussion/debates; problem solving; simulations/role plays; creation of a story/talk show, dramatization, survey interviw. etc. [13; 9].

Очевидно, что выбор этих видов деятельности будет в значительной степени зависеть от изучаемой темы, уровня учащихся, динамики группы и времени занятий. Также важно помнить, что выбор одного из вышеперечисленных видов заданий подразумевает тщательную подготовку, поскольку преподавателям необходимо найти интересный материал, чтобы обеспечить связь между видом деятельности и изучаемой темой. Необходимо написать четкие инструкции, подобрать полезные выражения для студентов для выполнения задания, определить роли каждого члена команды и следить за тем, чтобы студенты в равной степени участвовали в данной форме деятельности.

Заключение. В данной статье кратко изложены некоторые взгляды исследователей, на то, как происходит взаимодействие между студентами на занятиях по изучению иностранного языка и его важность, поскольку оно определяет какие знания получат студенты. Как преподаватели, так и учащиеся вместе участвуют в управлении взаимодействием в аудитории, одновременно управляя временными возможностями обучения.

Из результатов исследований, очевидно, что активное участие учащихся не может быть универсальным, поскольку не все учатся одинаково, Все, что действительно нужно студентам, это продуктивная окружающая среда.

Групповая работа помогает студентам и преподавателям преодолевать разрыв между введением языка и конечным результатом. Другими словами, учащиеся показывают, что они выучили, играя и используя язык в общении со своими сверстниками, что придает реальность ситуациям, которые обсуждаются и обговариваются на занятиях.

Перспектива. Работа в группах – один из основных аспектов, которому люди должны научиться. Как утверждает Крамш «традиционные формы взаимодействия в классе необходимо переоценить в свете нового языка, чтобы помочь ученикам перейти от институциональной производительности к продуктивному дружелюбию» [8, с. 28].

Литература:

1. Allwright D. and Bailey K.M. Focus on the Language Classroom. Cambridge University Press. London. 1996

2.Brown D. Teaching by Principles: an interactive approach to language pedagogy. New York: Addison Wesley Longman, Inc. 2001.

3. Chaudron C. Second Language Classroom: Research on Teaching Learning.Cambridge University Press. N.Y. 1987.

4.Gillies R. M. Teacher's and students' verbal behaviours during cooperative and small-group. learning. *British Journal of educational Psychology*, 76, 2006. P. 271–287.

5. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. Oxford: Longman, 2003.

6. Hall J. K., & Walsh M. Teacher-student interaction and language learning. *Annual Review of Applied Linguistics*, 22, 2002, pp. 186–203.

7. Kagan S. Cooperative Learning. U.S: Resources for Teachers, Inc. 1994.

8. Kramsch C. Interactive discourse in small and large groups / W. Rivers (Ed.). *Interactive Language Teaching.* New York: Cambridge University Press. 1992, pp.17–30.
9. Long M. H. & Sato C. Classroom Foreign Talk Discourse: Forms and Functions of Teacher's Questions / H. W. Seliger & M. H. (Eds.). *Classroom Oriented Research in Language Learning.* Rowley, MA: Newbury House, 1983, pp. 268-285
10. Lynch T. Questioning roles in the classroom. *ELT Journal,* 45 (3). 1991.
11. Nunan D. Second language teaching and learning. Boston: Newbury House, 1999.
12.Rivers W. M. (Ed.). (Interactive language teaching. New York: Cambridge University Press, 1987.
13.Ur P. Discussions that work: task-centered fluency practice. New York: Cambridge University Press. 1990.
14.Tsui A.B.M. Introducing classroom interaction. London: Penguin Books Ltd. 1995.

Отримано: 8 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: aleks-8408@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-40-43

Билінська О. С. Сугестивний потенціал синкретичних жанрів агітаційного політичного дискурсу (на матеріалі політичних листівок). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 40–43.

УДК 811.161.2'42:323.23

Билінська Олександра Сергіївна,
кандидат філологічних наук, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

СУГЕСТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СИНКРЕТИЧНИХ ЖАНРІВ АГІТАЦІЙНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЛІТИЧНИХ ЛИСТІВОК)

У статті розглянуто мовленнєві жанри, що виконують агітаційну функцію як основну, проте мають достатньо великий обсяг, більший за одне висловлення. Увагу приділено усним і письмових формам реалізації власне агітаційних текстів, зокрема політичним листівкам. Доведено, що політична листівка, будучи основною формою репрезентації власне агітаційних синкретичних мовленнєвих жанрів, реалізує впливові механізми як на структурному, так і на мовному рівні. Визначено, що основним мовним показником агітаційності в листівках є спонукальні синтаксичні конструкції, звертання та наказовий спосіб дієслівних компонентів.

***Ключові слова**: мовленнєвий жанр, агітаційний текст, політичний дискурс, політична листівка, сугестивний потенціал, передвиборча кампанія.*

Былинская Александра Сергеевна,
кандидат филологических наук, Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

СУГГЕСТИВНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ СИНКРЕТИЧЕСКИХ ЖАНРОВ АГИТАЦИОННОГО ПОЛИТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА (НА МАТЕРИАЛЕ ПОЛИТИЧЕСКИХ ЛИСТОВОК)

В статье рассмотрены речевые жанры, которые выполняют как основную агитационную функцию, однако имеют достаточно большой объем, более чем одно высказывание. Внимание было уделено устным и письменным формам реализации собственно агитационных текстов, в частности политическим листовкам. Доказано, что политическая листовка, являясь основной формой репрезентации собственно агитационных синкретических речевых жанров, реализует механизмы воздействия как на структурном, так и на языковом уровне. Определено, что основным языковым показателем агитационности в листовках являются синтаксические конструкции побудительного типа, обращения и повелительное наклонение глагольных компонентов.

***Ключевые слова:** речевой жанр, агитационный текст, политический дискурс, политическая листовка, суггестивный потенциал, предвыборная кампания.*

Oleksandra Bylinska,
PhD, Odessa I. I. Mechnikov National University

THE SUGGESTIVE POTENTIAL OF SYNCRETICAL GENRES OF THE PROPAGANDA POLITICAL DISCOURSE (ON THE MATERIAL OF POLITICAL LEAFLETS)

The article deals with speech genres, which perform as the main agitational function, but they have a rather large volume, more than one utterance. Attention was paid to the oral and written forms of the implementation of the actual propaganda texts, in particular political leaflets. It is proved that the political leaflet, being the main form of representation of strictly agitational syncretic speech genres, implements mechanisms of influence both at the structural and linguistic level.

It is determined that the main linguistic index of agitationality in leaflets is the syntactic constructions of the incentive type, the treatment and the imperative mood of the verbal components. It has also been proven that in its propaganda texts the intention is to motivate certain actions.

It is proved that the propaganda leaflets themselves have structural and semantic specifics. At the structural and compositional level, they consist of several components, such as address to the addressee, an appeal to certain actions and a conclusion.

***Key words:** speech genre, propaganda text, political discourse, political leaflet, suggestive potential, pre-election campaign.*

Актуальність статті. Агітаційний політичний дискурс (далі – *АПД*) – різновид політичного дискурсу, визначальними рисами якого є наявність визначеної цільової групи адресата; прагматична скерованість на отримання конкретного результату; поєднання структурної логічності та вербальної сугестивності; наявність унікальної політичної пропозиції; переконання адресата й заклик (імпліцитний чи експліцитний) до підтримки певного політика або політичної сили. В АПД актуалізовано розмежування позицій адресанта й адресата, а основним завданням є вплив на виборців, завоювання і утримання їхніх симпатій. Це завдання реалізується як заклик до масової аудиторії, а зацікавленість у збільшенні кількості прихильників зумовлює необхідність адресувати тексти великому загалу, масовому адресату. На сьогодні питання розроблення типології жанрів політичного дискурсу (далі – ПД) досі залишається дискусійним для сучасної політичної лінгвістики, оскільки основною проблемою залишається вибір визначального критерію розподілу політично орієнтованих текстів за їх жанрами.

Мета статті полягає у дослідженні специфіки політичної листівки як окремого мовленнєвого жанру (далі – *МЖ*), скерованого на заохочення подальшого вибору кандидата та його програми у перегонах та заклик до здійснення виборцями певної «необхідної» дії. Мета зумовила розв'язання таких **завдань**: охарактеризувати політичну листівку як МЖ; окреслити структурно-композиційні особливості листівок; визначити синкретичний характер листівок на різних структурних рівнях; проаналізувати імперативність політичних листівок на синтаксичному рівні; виявити реалізацію сугестивної унції у політичних листівках.

Об'єктом дослідження є український ПД у лінгвопрагматичному аспекті, а **предметом** – МЖ політичної листівки. **Матеріалом** для аналізу було обрано тексти агітаційних та передвиборчих листівок відомих українських політичних партій, блоків та окремих політиків останніх 10 років (2007-2017 рр.) загальною кількістю понад 100 мовних одиниць.

Серед синкретичних МЖ основне місце належить власне агітаційним, що охоплюють письмові та усні репрезентативні жанрові форми. Їх основне призначення – спонукати адресата до певних дій – взяти участь у виборах, підтримати певну політичну силу, проголосувати тощо, тобто виступити активними суб'єктами в політичному процесі під час виборів.

Письмова форма власне агітаційних МЖ представлена передусім *політичними листівками*. Н. Кондратенко, потрактовуючи листівки як МЖ, що реалізує маніпулятивний потенціал політичного дискурсу, визначає їх як «односторінкове чи двосторінкове друковане видання, що має переважно вербальний зміст та використовується з метою ефективного оперативного інформування аудиторії про події, для заклику до конкретних дій або донесення до реципієнтів елементів програми кандидата» [3, с. 18]. Незважаючи на комбінований, синкретичний характер листівки на функційному рівні, на змістовому її характерною рисою є зосередженість на одній ідеї, сконцентрованість навколо однієї проблеми. М. Варій визначає такі параметри листівок, як концептуальність семантики, аргументованість, простота і доступність, композиційна чіткість, привабливість і помітність [1, с. 164–165]. Листівки мають розгалужену систему жанрових виявів: іміджеві, презентаційні, біографічні, інформативні, листівки-запрошення, листівки-пам'ятки, листівки останнього дня, листівки-подяки, проблемні листівки, дискредитаційні, підтримувальні листівки тощо [4, с. 302–304]. Н. Кондратенко поділяє листівки на біографічні, програмні, агітаційні та іміджеві [3, с. 19].

Спираючись на цю типологію, де визначено агітаційні як окремий тип листівок, зазначимо, що власне агітаційні листівки мають структурно-семантичну специфіку. На структурно-композиційному рівні вони складаються з кількох компонентів: звернення до адресата, заклику до певних дій та висновку, напр.: ***Шановний виборцю!*** *31 жовтня 2010 року відбудуться вибори в Іллічівську міську раду.* ***Закликаю Вас*** *виявити свою громадянську свідомість і прийти проголосувати на Ваші виборчі дільниці. Навіть якщо Ви не підтримуєте жодного з кандидатів,* ***позначте*** *графу проти усіх, це також вияв Вашої позиції.* ***Не дайте скористатися*** *Вашим голосом з метою фальсифікації* (Політична листівка М. А. Мельника, партія «Сильна Україна», 2010). У цьому фрагменті листівки представлено звертання до масового адресата – виборців, і наявний прямий заклик до дії – прийти та проголосувати під час виборів, висновок також має імперативний характер. Пряма адресованість, імперативність та використання форм 2-ої особи однини створює ефект діалогічної взаємодії із адресатом, що, на нашу думку, є характерною рисою агітаційних політичних текстів.

Наявність звертань та апеляцій до цільової аудиторії є частотним структурним компонентом власне агітаційних листівок, оскільки в такий спосіб актуалізується роль адресата, який повинен розпізнати комунікативну інтенцію мовця. У власне агітаційних текстах інтенцією є спонукання до певних дій, напр.: ***Народ України! Будь*** *Гідний своєї славної історії! Скажемо «Так» референдуму по НАТО! Скажемо «Ні» НАТО! Політиків, що тягнуть Україну у рабство і у злидарство, викинемо на звалище Історії!* ***Прийди*** *на референдум-опитування 31 березня 2007 року!* (Листівка Комуністичної партії України, 2007). Для власне агітаційних листівок розпізнавання інтенції не становить особливих труднощів, настанова мовця інтерпретується однозначно. Зважаючи на це, обов'язковим елементом на мовному рівні є спонукальні речення, форми наказового способу дієслів, здебільшого у формі однини, – це посилює інтимізацію викладу інформації, напр.: ***Одесите!*** *Єдина наша зброя проти помаранчевого беззаконня – це бюлетень!* ***Скористуйся*** *ним – прийди 30 вересня і* ***проголосуй.*** *Твій невикористаний бюлетень – це завтрашній постріл тобі у спину*! (Листівка Партії регіонів, 2007). Наведений текст демонструє всі необхідні структурні елементи та підпорядкований інтенції спонукання до дії: представлено звертання з найменуванням адресата – вузької цільової групи, констатувальну частину, спонукальну частину та узагальнення, що є негативним наслідком в разі невиконання директиви.

На семантико-прагматичному рівні власне агітаційні листівки містять спонукання до дій та заклики різного скерування. Насамперед це заклики до участі у виборах, що передбачає використання дієслів *голосувати, прийти, взяти участь, підтримати* тощо у формі наказового способу, напр.: ***Не помились*** *ще раз!* ***Голосуй*** *за екологічну компенсацію для себе і своїх дітей!* ***Підтримай*** *«Партію екологічного порятунку «ЕКО +25%»* (Листівка партії «ЕКО +25%», 2006); *Після виборів все зміниться! Разом з Януковичем подолаємо злидарство. Вибори – це вихід!* ***Голосуй*** *за себе!* (Листівка партії «Громадянська ініціатива», 2012); ***Голосуй*** *за Блок Наталії Вітренко! Захистимо національні інтереси України, увійшовши до Єдиного економічного простору з Росією, Білорусією і Казахстаном! Разом ми си*ла! (Блок Н. Вітренко, 2007). Основною синтаксичною конструкцією в такому разі є «Голосуй за + об'єктна синтаксема (родовий відмінок однини або множини)».

За цією моделлю створюють більшість власне агітаційних текстів, вона може виконувати і текстотвірну роль, напр.:

Голосуй за «Сильну Україну». 7 причин ЗА:

1. За *чесну* ***владу*** *у місті.*

2. За захист *малого і середнього бізнесу.*

3. За *гідну* ***роботу*** *для молоді.*

4. За підвищення *якості комунальних послуг.*

5. За *нове* ***життя*** *паркам і пляжам.*

6. За *екологічно чисте* ***місто.***

7. За повернення *Одесі слави морської столиці!*

Голосуй за № 7 (Листівка партії Сильна Україна, 2012).

Спонукання до дії – голосування – тут позначено лише в заголовковому комплексі, а основний текст листівки побудований як актуалізації синтаксичної моделі «*За* + родовий відмінок іменника», причому прийменник виступає анафоричним елементом у кожній пропозиції, що подані за принципом синтаксичного паралелізму. Оцінна позитивація кожного окремо винесеного рядка, що сприймається адресатами як перспектива майбутнього ідеалізованого життя, побудовано за принципом імплікатури: визнання кожного представленого положення із запропонованих семи, вимагає визначити й основний заклик та проголосувати за партію «Сильна Україна». Висновок закріплює це переконання: парцельована складна синтаксична побудова спрощує сприйняття змісту та є одним з потужним прийомів маніпулятивного впливу: погоджуючись з

твердженням, представленим у повторюваній частині, реципієнт погоджується і з тим, що потрібно проголосувати за відповідну політичну силу. Агітаційний потенціал зазначеної синтаксичної моделі настільки потужний, що вона працює і без експлікації імперативного компонента, напр.: ***За Одесу! За Януковича**! **За визволення** із злидарства! **За пам'ять** наших предків! **За** нашу рідну **мову**! Будь разом з нами! 17 січня на виборчій дільниці*! (Листівка В. Януковича, президентські вибори 2010). Заклична функція реалізована виключно завдяки синтаксичній конструкції, проте дієслівна семантика мається на увазі, тому адресат правильно інтерпретує намір мовця як заклик до участі у виборах та електоральної підтримки.

Імперативність агітаційних МЖ виражається насамперед у дієслівній семантиці, що не лише репрезентує заклики до голосування, а й інші дії потенційних адресатів, напр.:

25 травня очистимо Київ від Черновецького!

Голосуй за Миколу Катеринчука та його команду!

Найважливіші справи на цей день:

*1. **Не думайте**, що все вже вирішено за вас. Владі вигідно, щоб ви вважали саме так. **Не дайте** їй знову себе ошукати. **Прийдіть та проголосуйте!***

*2. **Не погоджуйтесь** «продати» свій голос. Навіть якщо ви змушені були взяти запропоновані гроші, НІХТО не зможе перевірити, за кого ви голосували.*

*3. **Прийдіть** голосувати якомога раніше, щоб не стояти у черзі.*

*4. Якщо ви підтримуєте кандидата в мери Катеринчука, то буде важливо підтримати і його Блок. **Шукайте** у бюлетені № 28 – Блок Миколи Катеринчука.*

*5. **Обирайте** зважено та самостійно!* (Листівка Блока Миколи Катеринчука, вибори мера м. Київ, 2008).

Заголовок листівки містить прямий заклик до голосування, проте структура тексту передбачає не повторення спонукань одного змістового ряду, а й урізноманітнення закликів. Текст складається, крім заголовка, з п'яти закличних висловлень, у яких вжито як дієслівні синоніми (*голосуйте, проголосуйте, обирайте*), так і дієслова іншої семантики (*не погоджуйтесь, прийдіть, шукайте, не думайте, не дайте*), що передають як директиви, так і заборони імперативного характеру. Структурна симетрія, синтаксичний паралелізм та так би мовити «семантичне дублювання» спонукань та заборон створюють особливий ритмічний малюнок тексту та впливають на адресата на лише на рівні структури та семантики, а й невербальному рівні.

«Семантичне дублювання» визначаємо як багаторазове використання синтаксично однакових конструкцій, що мають різну семантику, але спільні граматичні ознаки та спільну комунікативну настанову. У нашому випадку це політична агітація, здійснена в імперативній формі із вживанням форм наказового способу дієслів та спонукальних речень. Дієслова мають різну семантику, але об'єднані не лише формою наказового способу, а й директивним змістом, вони здійснюють вплив на реципієнта за допомогою поєднання в одному тексті як порад, так і наказів, а також директив побутового та соціального характеру, напр.: *Переможемо, щоб стати сильніше! Від імені Партії регіонів **я закликаю** Вас не залишатися осторонь і обов'язково взяти участь у виборах 30 вересня. **Голос за нашу партію – це голос на користь стабільності, добробуту і свободи**. Ми здатні це забезпечити, якщо отримаємо мандат Вашої довіри – наш Уряд зробить все можливе, щоб життя змінювалось лише на краще, щоб хаос, здивування і кризи назавжди залишились у минулому. Надії на краще стануть реальністю, якщо **Ви прийдете** на вибори 30 вересня і **віддасте свій голос** за ПР. Щоб перемога була переконливою, **запросіть проголосувати** і Ваших близьких, друзів, колег по роботі. **Голосуйте** за успішну державу, за наше спільне майбутнє*! (Листівка Партії регіонів, 2007). У наведеному тексті представлено як дієслова в наказовому способі, так і в теперішньому часі (*закликаю, прийдете, віддасте*), проте загальна семантика, що охоплює конкретні дії потенційних виборців, сприяє розумінню тексту не лише як директиви, а й як програми дій. Перформативний характер висловлення мовця (я закликаю) налаштовує адресата в комунікативній взаємодії на те, щоб сприймати текст акціонально: заклик не лише описується, а й безпосередньо здійснюється. Крім того, лексика в тексті, що актуалізує, по-перше, семантичні опозиції аксіологічного характеру, а по-друге, реалізує мовленнєву стратегію консолідації, посилює ефект спонукання до сумісних дій. Позитивно оцінна семантика абстрактної лексики (*стабільність, добробут, свобода, довіра* тощо) та протиставлення її негативній (*хаос, криза, здивування* тощо) актуалізують семантичні опозиції, серед яких вибір адресата зумовлений комунікативним наміром мовця.

В агітаційних листівках фіксуємо й використання заперечних конструкцій, хоч цей прийом і не є характерним для рекламних текстів як дієвий, напр.:

***Не бійся!** Захищаємо своїх рідних, свої права і свою справу!*

***Не зраджуй!** Бережемо традиції, доробок суспільства, спадщину дідів і свою землю!*

***Не мовчи!** Боремося за чесну і справедливу владу, вимагаємо захисту своїх прав!* (Листівка Н. Яшан, Одеське відділення партії «Народний Рух України», 2010).

Листівка має тричленну композиційно-структурно будову: складається із трьох текстових синтаксичних єдностей, кожна з яких містить спонукальне непоширене односкладне речення загальнозаперечного типу (*Не бійся! Не зраджуй!, Не мовчи*!) та стверджувальну конструкцію, що є реакцією у відповідь наведених заперечень. Речення-реакції також є односкладними дієслівними означено-особовими, проте поширеними, а предикативний центр виражений у них дієсловом у теперішньому часі (*Захищаємо..., Бережемо..., Боремося і вимагаємо...*). Структурна цілісність, поєднана із семантичним протиставленням, створює ефект «розриву шаблону»: адресат не очікує після наказів у заперечній формі програмних тверджень, оскільки спонукання скероване на реципієнта, він повинен виконувати зазначені дії, але після цього від нього не чекають реакції, а навпаки – пропонують власний план дій. Вважаємо, що мовленнєвий вплив тут здійснено не лише на семантичному, а й на структурному рівні.

Іншим структурним прийомом мовленнєвого впливу вважаємо «колову» композицію тексту агітаційних листівок: ***Скажи помаранчевим «СТОП!»***: *Злидар вільним не буває! Лише вибори – шлях до зростання благоустрою твоєї родини і визволення із помаранчевого рабства злидарства! Ти хочеш, щоб твої діти вчилися російською мовою? Тільки вибори дадуть нам можливість зберегти рідну мову і культуру! Вихід є! **Скажи їм «СТОП!»*** (Листівка Партії регіонів, 2007). Структурна

епанафора, використана в цьому тексті, виступає своєрідним «обрамленням» основного тексту, у якому фіксуємо вияв однієї з технік нейролінгвістичного програмування – рефреймінгу. Т. Ковалевська зазначає, що «сама мова є рефреймінговим феноменом, бо надає змогу по-різному описати, об'єктувати певні константи довкілля з урахуванням індивідуальних інтерпретацій» [2, с. 270]. Текст демонструє суб'єктивну інтерпретацію подій із використанням метафор, абстрактної лексики, оцінних номінацій тощо, тобто багатьох прийомів сугестивного впливу.

Висновки та результати дослідження. Агітаційний політичний дискурс має систему мовленнєвих жанрів, що становлять мовленнєву репрезентацію інтерактивної взаємодії мовця та адресата в типових соціальних ситуаціях спілкування. Мовленнєві жанри агітаційного політичного дискурсу мають на меті вплив на адресата й переконання, скероване на забезпечення політичної підтримки, тому актуалізуються насамперед під час виборчих перегонів. Основною формою репрезентації власне агітаційних синкретичних МЖ є політична листівка, що має тричленну композиційно-структурно будову і реалізує впливові механізми як на структурному, так і на мовному рівні. Основним мовним показником агітаційності в листівках є спонукальні синтаксичні конструкції, звертання та наказовий спосіб дієслівних компонентів.

Література:

1. Варій М. Психологія та виборчі технології. Львів : Ельга ; Ніка-центр, 2002. 230 с.
2. Ковалевська Т. Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування : [монографія]. Одеса : Астропринт, 2008. 324 с.
3. Кондратенко Н. В. Політичні листівки в маніпулятивних технологіях: мовний вплив на реципієнтів. *Діалог : Медіа-студії : [зб. наук. праць]*. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2007. Вип. 5. С. 18–24.
4. Кривоносов А. Д. PR-текст в системе публичных коммуникаций. СПб. : Петербургское востоковедение, 2002. 288 с.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2006. 716 с.

Отримано: 20 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: bilik.yana@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-44-47

Білик Я. С. Організація конструкцій з часовим значенням із знахідним безприйменниковим у прозі М. Миценка. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 44–47.

УДК 811.161.2'367'37

Білик Яна Степанівна,
кандидат філологічних наук, доцент, Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова

ОРГАНІЗАЦІЯ КОНСТРУКЦІЙ З ЧАСОВИМ ЗНАЧЕННЯМ ІЗ ЗНАХІДНИМ БЕЗПРИЙМЕННИКОВИМ У ПРОЗІ М. МИЦЕНКА

Статтю присвячено розгляду темпоральних безприйменникових дієслівних конструкцій із знахідним відмінком залежного іменного компонента в художньому мовленні М. Миценка.

Визначено основні форми вираження часового значення, а також групи залежних іменних та прислівникових компонентів формально-синтаксичної структури словосполучень.

Ключові слова: *дієслівні словосполучення, семантичні відношення, часові (темпоральні) безприйменникові конструкції, іменний компонент.*

Билык Яна Степановна,
кандидат филологических наук, доцент, Винницкий национальный медицинский университет им. Н. И. Пирогова

ОРГАНИЗАЦИЯ КОНСТРУКЦИЙ С ЧАСОВЫМ ЗНАЧЕНИЕМ С ВИНИТЕЛЬНЫМ БЕСПРЕДЛОЖНЫМ В ПРОЗЕ М. МЫЦЕНКО

Статья посвящена рассмотрению темпоральных беспредложных глагольных конструкций с винительным падежом зависимого именного компонента в художественных произведениях М. Мыценко.

Определены основные формы выражения временного значения, а также группы зависимых именных и наречных компонентов формально-синтаксической структуры словосочетаний.

Ключевые слова: глагольные словосочетания, семантические отношения, временные (темпоральные) беспредложные конструкции, именной компонент.

Yana Bilyk,
associate professor, PhD of Philological Sciences, National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsia

ORGANIZATION OF TEMPORARY UNPREPOSITIONED CONSTRUCTIONS WITH ACCUSATIVUS IN THE ARTISTIC PROSE OF M. MYTSENKO

The article is devoted to the consideration of temporal unpublished verbal constructions with the significant difference between the dependent nominal component in the artistic speech of M. Mytsenko.

The basic forms of expression of the time value, as well as the group of dependent noun and adverbial components of the formal-syntactic structure of phrasal combinations are determined.

Temporal adverbs and nouns have created certain groups for denoting parts of the day, the number of days, the seasons, the time at all, and so on. They mean certain time points or time limits, etc. According to nouns, which are the names of the main time slots during the day, that is, day, night, evening, or morning, or to define different intervals of time during the day (from morning to evening), a group of adverbs is allocated for the definition of these parts of the day.

A separate lexico-semantic group is a phrase with adverbs with the value of time coordination within one – two (three) days, or the speed of action and its sequence.

The meaningless unpredictable in constructions with a time relation in the investigated material passes three basic functional-semantic varieties: a) the specified duration, that is, time, fully covered, filled with action; b) indefinite duration; c) prematurely

Key words: *verbal phrases, semantic relations, temporal (temporal) unprinciple constructs, nominal component.*

Проблема словосполучення серед актуальних проблем теорії синтаксису досі займає важливе місце й становить значний інтерес як у теоретичному, так і в практичному плані. Базою у вченні про словосполучення є дослідження зв'язків між його компонентами, з'ясування правил та закономірностей співвідношення слів, встановлення чинників, які зумовлюють його структуру.

Мові властива темпоральна багатовекторність, тому вона може виражати всі часові сфери буття – минуле, теперішнє, майбутнє. Засобами реалізації категорії часу в мові (в українській і в інших слов'янських) є форми дієслова, які узагальнюють її функціонування, проте не завжди адекватно й повно передають об'єктивний час перебігу дії. Часова тривалість дії, події може передаватися у мові та мовленні й поза межами дієслівної системи.

Основні теоретичні засади функціонування часових форм і конструкцій у граматичній системі української мови викладені в працях О. І. Бондаря, І. Р. Вихованця, Т. М.Голосової, К. Г. Городенської, А. П. Загнітка, З. І. Іваненко, І. К. Кучеренка, О. С. Мельничука, М. В. Марченка, В. М. Русанівського, С. О. Соколової та ін. [3, с. 3–4]. Реалізації темпоральних конструкцій присвячені дисертаційні дослідження Р. А. Куцової (простежила відтворення темпоральності прийменниковими конструкціями), І. В. Піддубської (дослідила модальну і темпоральну транспозицію дієслівних форм), М. А. Потаєнка (з'ясував проблему вираження категорії часу в лексико-семантичній системі мови), М. В. Цегельської (створила структурну типологію одиниць семантичного поля часу в українській мові).

Проте лише незначна кількість праць присвячена функціональному вияву форм категорії темпоральності.

Незважаючи на складність і значущість, категорія темпоральності на ґрунті українського художнього мовлення М. Миценка ще не була об'єктом комплексного аналізу як у традиційному, так і у функціональному аспектах. Цей факт і зумовлює **актуальність** пропонованої статті.

Метою статті є опис та аналіз безприйменникових дієслівних конструкцій на позначення часу із знахідним відмінком залежного компонента, зокрема їх семантичної та граматичної структури у сучасній українській мові на матеріалі художніх творів Михайла Миценка.

Завдання статті – подати структурно-семантичну та функціональну характеристику часових предикативних конструкцій із знахідним безприйменниковим, а також розглянути стилістичне використання залежного відмінка іменного або прислівникового компонента.

В українській літературній мові темпоральні відношення виражаються дієслівними словосполученнями, серед яких є прийменникові та безприйменникові конструкції. Опорними членами таких словосполучень виступають дієслова різних лексичних груп, серед яких особливо активні дієслова руху, фізичної дії, місцезнаходження, перебування, стану та ін. Залежними компонентами їх виступають іменники, числівники, прислівники часової та конкретно-предметної семантики. Дуже рідко у цій функції використовуються субстантивовані прикметники.

У словосполученнях, які виражають дію в часі, префіксальні дієслова домінують над безпрефіксальними. Префікси вносять найрізноманітніші відтінки у характері прояву дії, збагачують лексичні значення слів, змінюють їх граматичні категорії, зокрема вид, впливаючи таким чином на співвідносність дієслів.

В межах одного з різновидів безприйменникових конструкцій на позначення різного моменту часу аналізуються особливості прислівників, які виражають часові значення в досліджуваній прозі, а також особливості лексико-семантичної співвідносності дієслів, тобто з'ясовується семантичне коло співвідносних іменників, різні відтінки загальної направленості руху, які виражаються аналізованою синтаксичною конструкцією залежно від її лексичного наповнення.

Темпоральні прислівники та іменники створили певні групи на позначення частин доби, кількості днів, пір року, часу взагалі тощо. Вони означають певні часові моменти чи часові межі та ін. Відповідно до іменників, які є назвами основних часових відрізків протягом доби, тобто *день, ніч, вечір, ранок* або для означення різних проміжків часу протягом дня (від ранку до вечора) виділяється група прислівників на означення цих частин доби. Обов'язковим елементом цих структур є названі іменники у різних відмінкових формах або їх деривати, напр.: *кличуть звечора; виїхали вже вночі пізно; повибираємо надвечір; вертався темно додому / збирався бувало, як стемніє; походжали / ходили / співали вечорами.*

Окрему лексико-семантичну групу становлять словосполучення з прислівниками зі значенням часової координації у межах одного – двох (трьох) днів, або швидкості виконання дії та її послідовності. Прислівники з часовим значенням можуть становити окремі мікрогрупи в межах цієї групи. Значення «у цей день» виражається лексемами *сьогодні, нині, ниньки*: *нині живуть окремо; не ходили сьогодні до церкви; нині прихопив із собою бібліотеку.*

Значення «у день майбутній / наступного дня» виражається прислівниками *завтра / на завтра*: *заїдемо завтра*; *приходьте завтра; на завтра приготувались до ярмарку*. Значення «у попередній / минулий день» реалізується прислівником *вчора / учора*. Відповідно значення «два дні тому» передається структурою *позавчора,* напр.: *вчора уварювала яблука; вчора не годували зовсім; повернулися позавчора додому; позавчора молотили зерно*. Значення «після наступного дня, післязавтра» виражається прислівником *післязавтра*: *післязавтра слід знову принести молоко*.

Адвербіально-часові відношення дієслівних словосполучень з прислівником у ролі залежного слова можуть також виражати значення дії та час її виявлення в неконкретний відрізок часу, оскільки залежні прислівники виражені такими загальними назвами часу, як *потім, після, тепер, тоді, раніше* тощо. Тут можна говорити скоріше про часову послідовність дії та швидкість виконання її.

Термінова дія або час, коли відбудеться чи відбувалася дія передається дієсловами фізичної дії, стану, мовлення тощо, а також відповідними прислівниками, напр.: *розповім може зараз; робила відразу; одразу запам'ятала; повернувся швидко.*

Послідовність дії виражається за допомогою неперехідних дієслів розумової діяльності, фізичної дії, руху, перебування чи місцезнаходження тощо. Значення послідовності передається прислівниками: *спочатку, потім, тоді* тощо: *спочатку думала по-іншому; вийшла заміж спочатку менша; потім не ставала; зазивали після обіду; жили після війни; танцювали далі вдруге; знайшла як прибралась* (в значенні потім, після).

Словосполучення з прислівником *тоді* вживається із значенням «потім, після чогось (події чи обставини), пізніше», а також із значенням конкретно невизначеного проміжку часу: *закурили тоді, як поскладали; жити тоді було аж як вадко; тоді залишилися без рідних*.

Загальний час, конкретно визначений або невизначений передається за допомогою прислівників *раніше, тепер* тощо та числівників: *готували / збирався раніше; приходить тепер; печу завжди; прибули вчасно; не було колись колії.* Заперечення передається додаванням до прислівника чи дієслова частки *не*.

Для вираження повторної дії використовується прислівник *знов (знову)*: *беруть знову на роботи; не показали знов.*

Кінцевий момент часу реалізовується прислівниками *поки, досі* напр.: *живу й досі на цьому; робили поки не почалась війна; робила поки заміж не вийшла.*

Ще одну групу складають дієслівні словосполучення, які мають залежні прислівники на позначення пір року: *виливали весною; оселилися влітку; носили / одягали взимку; стояв всю зиму.* Опорні дієслова виражають рух, фізичну дію, стан людини.

Також окрему групу становлять темпорально-кількісні дієслівні словосполучення, головним питанням яких є *скільки, на скільки, на який час* тощо. Залежними компонентами таких конструкцій виступають іменники на позначення часової семантики в знахідному відмінку. Іноді ці іменники можуть поширюватись прикметниками, неозначеними та кількісними числівниками, напр.: *не функціонував ціле літо; побули кілька днів; дощило цілий тиждень; плакала сім років; дзвонили всю дорогу; роботи на три дні.* Темпорально-кількісні відношення дієслівних словосполучень означають дію, виражену здебільшого перехідним дієсловом, і ознаку виявлення дії, названу «кількісним іменником».

Із прийменниково-відмінковими формами (аналітичними прислівниками) і морфолого-синтаксичними варіантами темпоральних синтаксем – функціонально споріднені морфологізовані прислівники як морфологічні варіанти розглядуваних синтаксем. Вони передають типові для прийменниково-відмінкових форм значення одночасності і різночасності (часової попередності і наступності), також доповнюють відповідний різновид темпоральних функцій узагальнено-вказівним значенням [2, с. 144].

Морфологізовані прислівники виражають: а) одночасність: *зранку, вранці, вдень, ввечері, вночі, влітку, навесні / весною* тощо; б) часову попередність: *вчора / учора, позавчора, давно, колись;* в) часову наступність: *завтра, післязавтра, потім* тощо; г) початкову часову межу: *зранку, звечора* тощо; д) кінцеву часову межу: *довіку, досі, дотепер* тощо.

Відмінкові морфологічні варіанти темпоральних синтаксем функціонально-семантично обмежені. Вони виражають значення одночасності, поширюючись на відповідні шари іменникової темпоральної лексики [2, с. 145]. Детальніше розглянемо *конструкції з часовим відношенням із знахідним відмінком без прийменника* у ролі одного з морфологічного варіанту темпоральних синтаксем. Він використовується в нетиповій для українських відмінків прислівниковій семантико-синтаксичній функції часу. У цій функції знахідний відмінок. позбавлений власне-відмінкових диференційних ознак. Вживання відмінка не випливає з лексико-граматичної природи опорного слова, основною умовою наявності знахідного є темпоральна семантика слова у відмінковій формі [2, с. 145].

Знахідний безприйменниковий у конструкціях з часовим відношенням у досліджуваному матеріалі передає три основних функціонально-семантичні різновиди: а) означену тривалість, тобто час, повністю охоплений, заповнений дією; б) неозначену тривалість; в) передчас.

У функції **знахідного часу означеної тривалості** найчастіше зустрічаються, звичайно кількісно-іменні сполучення типу кількісний числівник чи інше кількісне слово + іменник переважно з часовим значенням. Це значення створюють слова типу *година, день, літо, осінь, зима, весна, місяць, ніч, час, рік* і под. З іменників нечасової семантики у цій функції досліджуваних творів можливі – *дорога, жнива* тощо.

Іменники часової семантики поряд з кількісно-іменними сполученнями у функції знахідного часу означеної тривалості сполучаються з узгодженими означальними елементами типу *весь / увесь, цілий, тривалий, довгий* і подібними, з неозначеними займенниковими прикметниками *деякий, якійсь* тощо, а також з прикметником *довгий* та порядковим числівником *перший*, якщо вони вживаються у значенні «цілий» або «один»: *гостював другий раз в цих краях; домовився торік; зібрали вдруге; довгий час не повертали; цілу зиму хворіла, не вставала; відбув усю службу; думала про Юхима цілу ніч; перший день проробив і поїхав*.

Підпорядкованими при цьому можуть бути дієслова досить різноманітних лексико-семантичних розрядів (буття, стану, руху, різної чинності тощо), причому як перехідні, так і неперехідні, але обов'язково недоконаного виду, оскільки при доконаних дієсловах виступає, як правило, прийменник *за + З.в.* часу.

Зрідка зустрічаються префіксовані дієслова доконаного виду при знахідному часу означеної тривалості, зокрема із значенням буття та стану типу *пробути, поробити / зробити, пролежати* і под.: *залишили перший раз у нас дітей; прождав цілу зиму; відслужив в артилерії два роки; проробила на колгосп двадцять літ*.

Конструкції із знахідним часу означеної тривалості є загальнонародними, літературно-нормативними українськими конструкціями [1, с. 40–42].

Знахідний часу неозначеної тривалості в українській літературній мові повністю витіснений родовим безприйменниковим та відповідними прийменниково-відмінковими сполученнями часу, але в творчості Михайла Миценка дещо простежується. Такі конструкції функціонують як паралельні до конструкцій з родовим безприйменниковим часу, а також зрідка до часових конструкцій з прийменниками *в + З.в.* або *на + З.в.: була другий день до брата – приїхали в інший раз – повернувся на другий день*.

Тут так само як і у функції знахідного часу означеної тривалості виступають в основному ті ж іменники, що й у функції знахідного часу означеної тривалості. Граматичні особливості підпорядкованих дієслів і лексико-семантичний склад більшою мірою однакові зі складом дієслів попередніх конструкцій, тобто конструкцій із знахідним часу означеної тривалості. Подібні конструкції відрізняються між собою складом супроводжувальних означень, які є основним засобом вираження цих двох різновидів конструкцій із знахідним часу. Так, у конструкціях з неозначеною тривалістю зовсім відсутні кількісні числівники. Проте у функції означень, які вживаються поруч, простежуються порядкові числівники, напр.: *не спала другу ніч; виходили другий вечір; бачився третій раз з її батьком* і под. Але такі конструкції мало вживані. Також не часто у функції супровідного означення виступає форма кількісного числівника *один*, правда, тільки у значенні «перший» або якогось неозначеного займенника, напр.: *одну ніч не спав був; не замовили в бібліотеку один раз; ходив одну зиму до сусіднього села* тощо.

Серед інших засобів вираження неозначеної тривалості найбільш типовим є займенник *кожний / кожен*, що виступає супровідним означенням при знахідному часу, напр.: *мрячило кожен день весь тиждень; кожну хвилину сумнівалась; проїжджав цією дорогою кожний день; кожне літо збирала по два рази* та ін.

У ролі супровідних увиразнювальних означень в аналізованих конструкціях зрідка зустрічаються також займенники *той, цей, якийсь*, напр.: *той раз було продуманіше; цього літа не було дощів*; *повертався з армії якийсь день; той вечір поїхали з дому* (н.п.99) тощо.

Знахідний безприйменниковий часу неозначеної тривалості із супровідним означенням є на сьогодні, так би мовити, специфічною рисою досліджуваного автора: простежується він як паралельний до родового безприйменникового часу неозначеної тривалості.

Зрідка у досліджуваному матеріалі простежуються також конструкції із **знахідним безприйменниковим передчасу.** Такі конструкції виражаються за допомогою кількісного числівника + іменника з часовим значенням у супроводі частки *вже* / *уже*, прислівника-частки *тепер,* рідше займенника-частки *тому* (останні як правило виступають у постпозиції), напр.: *тепер двадцять років живе тут; вже другий рік як служить в зенітці; місяць тому зламали дамбу; який раз вже бачить її.*

Отже, аналізована група безприйменникових конструкцій на позначення різного моменту часу з морфологізованими прислівниками виражають: 1) одночасність *(вранці, влітку, ввечері*); 2) часову попередність (*вчора; давно, колись*)*;* 3) часову наступність (*завтра, потім*)*;* 4) початкову часову межу (*зранку*)*;* 5) кінцеву часову межу (*довіку, дотепер*).

Зрідка простежуються конструкції із знахідним безприйменниковим передчасу, які виражаються за допомогою кількісного числівника + іменника з часовим значенням у супроводі частки *уже (вже),* прислівника-частки *тепер*, рідше займенника-частки *тому* (останні як правило виступають у постпозиції): *уже рік їжджу на завод; тепер місяць жив у мене.*

Крім локалізації дії, дієслово ще передає характер протікання дії в часі, зокрема в один з його відрізків чи моментів. Іменники, які входять до складу словосполучень, можуть бути часової і нечасової семантики, означають різні періоди та одиниці виміру часу, а також явища, події, які тривають у часі.

Література:

1. Вихованець І. Р. Синтаксис знахідного відмінка в сучасній українській мові. Київ, 1971. 120 с.
2. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. Київ, 1992. 224 с.
3. Романюк С.А. Грамемна структура категорії темпоральності в сучасній українській мові: автореферат дис. … канд. філол. наук. Київ, 2007. 19 с.

Отримано: 22 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: boybasil@meta.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-48-52

Бойчук М. В., Бойчук В. М. Динамічні процеси в суспільно-політичній лексиці (на матеріалі заголовків сучасних інтернет-видань). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 48–52.

УДК 81'272:004.1.01

Бойчук Марія Володимирівна,
кандидат філологічних наук, Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Бойчук Василь Миколайович,
кандидат філологічних наук, доцент, Національна академія внутрішніх справ

ДИНАМІЧНІ ПРОЦЕСИ В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІЙ ЛЕКСИЦІ (НА МАТЕРІАЛІ ЗАГОЛОВКІВ СУЧАСНИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ)

У статті подано структурно-семантичну типологію неологізмів суспільно-політичного характеру, що функціонують у структурі заголовків сучасних інтернет-видань. Указана тематична група є найпродуктивнішою серед інноваційних одиниць мови модерних ЗМІ і характеризується багатогранністю структури, в якій найбільше налічуємо назв осіб. Неологізми інтернет-дискурсу детермінують структурно-значеннєві параметри українського публіцистичного лексикону та визначають майбутні тренди розвитку неології як науки.

Ключові слова: *неологізм, заголовок, інтернет-видання, інновація, тематична група, лексикон, семантика.*

Бойчук Мария Владимировна,
кандидат филологических наук, Открытый международный университет развития человека «Украина»
Бойчук Василий Николаевич,
кандидат филологических наук, доцент, Национальная академія внутренних дел

ДИНАМИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКЕ (НА МАТЕРИАЛЕ ЗАГОЛОВКОВ СОВРЕМЕННЫХ ИНТЕРНЕТ-ИЗДАНИЙ)

В статье представлено структурно-семантическую типологию неологизмов общественно-политического характера, функционирующих в структуре заголовков современных интернет-изданий. Указанная тематическая группа является самой продуктивной среди инновационных единиц языка современных СМИ и характеризуется многогранностью структуры, в которой больше всего насчитываем наименований человека. Неологизмы интернет-дискурса детерминируют структурно-смысловые параметры украинского публицистического лексикона и определяют будущие тренды развития неологии как науки.

Ключевые слова: *неологизм, заголовок, интернет-издания, инновация, тематическая группа, лексикон, семантика.*

Mariia Boichuk,
Ph.D. in Philology, Open International University of Human Development «Ukraine»,
Vasyl Boichuk,
Ph.D. in Philology, assistant professor, National Academy of Internal Affairs

DYNAMIC PROCESSES IN SOCIO-POLITICAL LEXICON (ON THE MATERIAL OF THE HEADLINES OF MODERN INTERNET PUBLICATIONS)

The article deals with the structural and semantic features of innovative units denoting person's names which are functioning in the headlines of today's Internet media (pravda.com.ua, sprotiv.org, eurointegration.com.ua, 4post.com.ua, uzinform.com.ua, epochtimes.com.ua, rep-ua.com).

The high level of politicization of the Ukrainian society is determining the fact of the appearance in the Ukrainian media discourse the different types of innovations structurally and semantically motivated by ideological and political views of speakers.

Linguistic analysis reveals the following thematic groups and subgroups of innovative names denoting different notions. They are: I. Person's names: 1) names denoting state politicians; 2) names describing forms of activity (with 2 subgroups – a) names of professions, posts, kinds of activity; b) members of organizations, representatives of ideologies, status bearers); 3) names differentiating persons by certain features. II. Names indicating the state of society, the level of its development, negative processes. III. Names designating social phenomena and processes. IV. Names denoting concepts from the field of social communications. V. Names depicting books on political topics, lists, agreements, documents and their projects. VI. Names denoting the realities of international relations. VII. Names marking different actions, projects and flash mobs. VIII. Names designating organizations, parties, blocs and state structures. IX. Names indicating family, ceremonial and friendly relations. X. Names marking countries, settlements, territories.

Key words: *neologism, headline, online edition, innovation, thematic group, lexicon, semantics.*

Дослідження динаміки лексичного складу мови завжди було і залишається одним із пріоритетних завдань для лінгвістів. Особливу увагу у студіях мовознавців викликають процеси появи новотворів, зокрема їх структурно-семантичний і стилістико-прагматичний аспекти, оскільки результати досліджень у цій царині науки про мову дають підґрунтя для формування узагальнень, які, скажімо, виявляють і репрезентують взаємовпливи мови з психологією, філософією, культурою, етнографією тощо, тобто розглядати емпіричний мовний матеріал багатогранно й різнобічно. На сьогодні окреслену проблематику опису інноваційного матеріалу ґрунтовно представлено, для прикладу, у працях Ф. С. Бацевича [1], Г. М. Вокальчук [3], Ю. О. Жлуктенка [5], А. П. Загнітка [6], Ю. А. Зацного [7], Є. А. Карпіловськаї [9], Н. Ф. Клименко [10], Ж. В. Колоїз [11], О. А. Стишова [17], К. В. Брітікової [2], В. В. Герман [4], А. А. Калєтнік [8], Я. О. Конопацької [12], С. С. Лук'яненка [13], Д. В. Мазурик [14], П. І. Мариненка [15], Л. Л. Михайленко [16], Н. В. Стратулат [18] та ін.

Високий рівень політизації українського соціуму детермінує факт появи різного типу інновацій. З погляду семантики інноваційні одиниці становлять широке поле значеннєвих репрезентантів, а семантико-поняттєвими ознаками соціально-політичних номенів є «їх тісний зв'язок із ідеологічними та політичними поглядами носіїв мови, динамічність, швидка змінність, нестабільність складу, дифузність стосовно інших тематичних груп та інші» [13, с. 5].

Об'єктом дослідження є лексеми-неологізми суспільно-політичного характеру, що функціонують у заголовках сучасних україномовних інтернет-видань, що представляють модерний медійний дискурс. Предмет розгляду – інноваційні одиниці суспільно-політичної сфери, що активно функціонують у заголовкових комплексах. Аналізована тематична група, як засвідчує аналіз, демонструє найвищий рівень продуктивності, окрім того, у її складі можна виділити структури, об'єднані підтемами, найбільшу з яких становлять номінації осіб.

Джерелами дослідження стали такі сучасні он-лайн видання, як «Українська правда», «Спротив», «Форпост», «Європейська правда», «Укрзахідінформ» тощо.

І. Номінації осіб. І. І. Номени на позначення державно-політичних діячів. Щодо деяких політиків виявлено значну кількість нових назв, що свідчить про їхню значну популярність і активну участь у суспільно-політичному житті: *Ю. Тимошенко –**НоваВона, або Колективна Тимошенко з відкритим кодом (УП, 15.06.18)**, **«нафталінова московська зозуля» (УП, 18.11.16)**, **український Робін Гуд** (ВЕ, 01.06.11), **Юля-бяка** (УП, 04.04.09), **Юлія Володимирівна Муссоліні** (УП, 19.06.18), **українська Жанна д'Арк** (УП, 19.02.01; 26.03.09), **Сфінкс № 1 української політики** (УП, 03.11. 08), **леді Ю** (УП,15.06.18; 30.10.16), **вічна опозиціонерка в законі** (УП,07.09.06), **вона** (УП, 17.09.09), **Джу(нг)лія** (УП, 16.09.05); *Л. Кучма – **Кучма-переможець*** (УП, 18.01.01), ***Леонід Данилович Мазепа. Кучма по-московськи*** (УП, 20.02.01), **двократний ворог преси** (УП, 03.05.01), **«хазяїн» землі української** (УП, 13.05.01), **Прометей новітньої України** (УП, 07.09.01), **парторг на троні** (УП, 20.09.01); В. *Янукович – **забутий голос з Москви*** (УП,02.03.16), **вічно вчорашній** (УП, 01.09.06), **Робін Гуд навпаки** (УП, 11.06.11), ***Янукович-опозиціонер, Янукович-прем'єр-міністр*** (УП, 27.10.06); *В. Ющенко – **український Бальцерович*** (УП, 05.05.01), ***Президент-Невидимка всєя України*** (І-Р, 04.09.10), **Ющенко-2010** (УП, 30.12.08), **Ющенко-ринковик** (УП, 06.06.01).

Далі йдуть політики, назви яких демонструють меншу продуктивність: *І. Богословська – **Кармен Богословська на НЛО*** (УП, 08.10.01), ***Інна Гебельсівна*** (УП, 20.03.09); *Г. Суркіс – **олігарх-футболіст*** (УП, 25.08.01), ***Григорій Перший*** (УП, 12.06.07); *Р. Ахметов – **головний авторитет України*** (УП, 21.09.06), ***«український Берлусконі»*** (УП, 27.10.06).

Решта назв узагалі малопродуктивні: ***князь темників –*** «глава адміністрації президента України В. Медведчук» (УП, 11.10.02), ***Богом обраний –*** «П. Порошенко» (УП, 24.04.18), ***герой іншого часу –*** «П. Порошенко» (УП, 25.05.18), ***голос Кучми*** – «заступник голови АП Л. Кучми В. Базів» (УП, 13.10.06), ***любитель дармових снігуроньок –*** «О. Болкісєв», (УП, 19.12.07), ***картковий «крадій» з Партії регіонів –*** «В. Лук'янов» (УП, 13.12.07), ***Троянський кінь для Януковича*** (УП, 27.04.09) – «С. Тігіпко», ***герой нашого часу –*** «М. Азаров» (УП, 15.03.01), ***український Антикисельов –*** «В. Долганов» (УП, 13.04.01), ***кримський Ющенко –*** «С. Куніцин» (УП, 24.07.01), ***Гітлерюнґе М –*** «Д. Медведєв» (УП, 15.08.08), ***президентська Дубина –*** «віце-прем'єр Олег Дубина» (УП, 26.01.01), ***соціалістичний олігарх –*** « президент Маріупольського меткомбінату ім. Ілліча В. Бойко» (УП, 20.11.06), ***мер за версією WBC –*** «В. Кличко» (УП, 02.12.05), ***старий валет –*** «А. Мартинюк» (УП, 13.12.07), ***кривавий друг Ющенка –*** «М. Саакашвілі» (УП, 03.11.07), ***Черновецький-Шварценеггер*** (УП, 24.11.07), ***Грач-«вигнанець»*** (УП, 02.03.09).

І. ІІ. Номени на позначення форм діяльності. Суспільно-політичні зрушення постійно спричиняють появу нових загальномовних і оказіональних номінацій для понять, пов'язаних із різними формами діяльності. Загальномовні інноваційні утворення демонструють оперативну реакцію мовної системи на появу в житті нових об'єктів. Залучаючись до організації семантичної структури заголовків, такі одиниці при прямому вживанні забезпечують інформаційний бік фрази. Коли ж вони використовуються у ситуаціях невалентного зіткнення, тоді відбувається процес образотворення за допомогою цих одиниць. Оказіональні ж номінації виникають відразу як одиниці з такою функцією. Серед назв форм діяльності можна виділити дві основні підгрупи. Це насамперед *назви посад, професій, видів діяльності:* ***яструб без комплексів*** *– «Радник Трампа з нацбезпеки»* (УП, 23.03.18.), **політик-маніпулятор** (УП, 28.02.18), **актори другого плану** (УП, 13.01.17), (УП, 06.10.06), **«**чорні лебеді**»** президентських виборів (УП, 22.08.18), ***депутат в законі*** (УП, 06.10.06), **ПАПа-одинак** (УП, 22.02.18), **квазікандидати** (УП, 11.08.18), **інвестор-початківець** (УП, 07.09.18), ***клон-прем'єр*** *– «про схожість вбрання В. Ющенка із вбранням прем'єра Великобританії Г. Брауна»* (УП, TabloID, 16.05.08), ***президент-янгол*** (УП, 27.06.03), ***«міністр-побратим»*** (УП, 07.08.07), ***міністр-християнин*** (УЗІ, 02.03.11), ***сніговик-політик*** (УД, 29.12.10), ***євродепутат*** (УП, 05.01.09). Поряд з узуальними неоназвами виявлено значну кількість номінацій, що називають розчленовані поняття, тому зарахування їх до певних груп має умовний характер. Часто саме модифікація відомої одиниці (а не створення нової) і надає похідному утворенню статусу неолексеми.

Друга підгрупа – назви *членів організації, представників ідеології, прихильників ідей, носіїв статусу:* ***екс-БЮТівець*** (ФП, 17.05.11), ***наші «анти»фаші*** *– «сучасні антифашисти»* (УП, 04.03.08), ***вітренківець*** (УП, 31.10.06), ***єдун*** (УП, 16.01.02)**, *кучміст*** (31.10.07), ***коаліціоніст*** (УП, 07.06.06), ***коаліціант*** (УП, 17.08.07), ***заєдинщики*** (УП, 29.11.01), ***СДПУ(О)шник*** (УП, 28.09.01), ***інтерівець*** (УП, 22.06.07), ***спрощенець*** (ФП, 18.05.11), ***самооборонець*** (УП, 30.09.09), ***БЮТівець*** (УП, 24.12.07), ***УНСОвець*** (УП, 09.11.01), ***антиолігарх*** (УП, 13.06.01), ***не-олігарх*** (УП, 26.12.00), ***необютівець*** (УП, 13.06.07), ***лжепорист*** (УП, 28.08.07), ***екс-адміністратор*** (ФП, 25.03.11), ***нашоукраїнець*** (УП, 24.11.10), ***комуно-олігарх*** (УП, 02.08.06), ***регіонал*** (УП, 08.12.08; ФП, 12.05.11), ***майданарбайтер*** (УП,10.09.07); ***VIP-чиновник*** (ФП, 06.04.11), ***жебрак-пенсіонер*** (УП, 03.04.11), ***Vip-пенсіонер*** (УП, 25.02.09; 07.06.07).

Серед досліджуваного матеріалу виділено і номени, що позначають *учасників акцій, ідеологічних груп, об'єднань за переконаннями, виконавців дій:* ***донбасяни*** (УП, 23.12.04), ***протестувальник*** (ІБ, 27.11.10), ***антикризовик*** (УП, 15.11.06), ***«гнівні» протестувальники*** *– «учасники протестної акції «День гніву»* (УП,15.05.11), ***багнет «гаранта»*** *– «захисники Л. Кучми»* (УП, 22.12.00), ***мисливці за серцем Ющенка*** *– «учасники віртуальної передвиборчої коаліції Ющенка»* (УП, 30.06.01), ***«Євразійські вандали»*** *– «представники Євразійського союзу молоді»* (УП, 29.05.08), ***нові Морози –*** *«зрадники обіцянок виборцям»* (УП, 18.11.07), ***нові Гонгадзе*** *– «нові жертви боротьби з режимом»* (УП, 05.12.00), ***младорефор-***

матор (УП, 07.06.01), ***майданник*** – *«учасник заходів на майдані Незалежності»* (УП, 06.11.07) ***«самостійник»*** – *«член самостійної України»* (УП, 18.07.01), ***українські бен ладени*** – *«учасники подій 9 березня 2001»*(УП, 11.10.01), ***грантоїд*** (УП, 02.04.01; 23.12.04, УП, 26.05.04).

І. ІІІ. Номени на позначення осіб за певними ознаками. Такі одиниці мають чітке призначення – охарактеризувати об'єкт, якому дається назва. Ця мета досягається або зовнішнім прирощенням форми, або образним перейменуванням, або змінами в лексико-семантичній структурі слова: ***«депутати за викликом»*** (УП, 24.05.18), **дигери в краватках** (УП, 27.06.18), ***«Дуче»Ляшко*** (УП, 01.08.18), ***«депутат-самовбивця»*** (УП, 12.06.07), ***жінка-епоха*** (УП, 14.03.03), ***депутати-«самогубці»*** (УП, 18.06.07), ***депутат-кнопкодав*** (УП, 01.06.07), ***«депутат-самовбивця»*** (УП, 12.06.07), ***депутат-перебіжчик*** (УП, 06.07.01), ***«тушки»*** (ФП, 28.03.11), ***трошки опозиціонер*** (УП, 30.10.01), ***продуктові Санта-Клауси*** – *«працівники штабів Януковича і Тимошенко, що роздавали гостинці»* (УП, 13.01.10), ***сучасні «азефи» – петеушники в депутатських костюмах*** – *«малоосвічені лицемірні політики»* (УП, 21.12.00), ***відморозки*** (УП, 18.08.04; 13.02.09), ***українець-автомобіліст*** (УП,17.10.07), ***дівчина-«Дюймовочка»*** (УП, Tablo ID, 12.05.11), ***хлопчик-магніт*** (ВЕ, 16.05.11).

ІІ. Номени на позначення стану суспільства, рівня його розвитку, негативних процесів. Суспільно-політичні процеси впливають на стан соціуму. Багато в чому вони мають негативний характер і небажані результати. Це знаходить своє відображення в неологізмах**:** ***засоби масової дезінформації*** (УП, 08.09.18), **асоціація ворожнечі** (УП,23.04.18), **ПРИВАТна історія** (УП, 15.06.18), **судний день** (УП, 06.06.18), **вчителько моя, спонсор БПП** (УП, 24.04.18), **вогнем і м'ячем** (УП, 22.05.18), **молодіжний землетрус** (УП, 31.05.18), **національна лудоманія** (УП, 31.05.18), **ласкаво не просимо** (УП, 18.05.18), **пряники на довгій вудці** (УП, 17.05.18), **розморозили** (УП, 25.04.18), **Рада європейської корупції** (УП, 26.04.18), **феномен Вакарчука і Зеленського** (УП, 06.04.18), **геть від Москви і ближче до Фірташа** (УП, 06.04.18), **танці навколо труби** (УП, 13.04.18), **«начальник тітушок»** (УП, 13.04.18), **шпигунські ігри-2** (УП, 13.04.18), **пост-Майданна Україна** (УП, 21.06.18), **«стіна Яценюка»** (УП,03.05.18), **Велика Невітчизняна»** (УП, 08.05.18), ***експатологія*** (УП, 22.04.11), ***Парк російського періоду*** (І-Р, 16.05.11), ***донецька дискотека*** **–** «бійки у ВР за участю членів ПР» (УП, 17.07.09); ***конспірологія по-українськи*** – « теорії змов у політикумі» (УП, 10.12.07), ***одобрямс*** (УП, 25.08.10), ***білоруське диво*** **–** «стан розвитку Білорусі» (УП, 03.05.11).

ІІІ. Номени на позначення суспільних явищ і процесів. Динаміка екстралінгвальної суспільно-політичної дійсності виносить на поверхню багато найрізноманітніших явищ, запускає ряд трансформаційних процесів. Дуже часто інновації, співвідносні з такими денотатами, дають їм оцінку: **заспамлена Рада** (УП, 23.03.18), **електроМобільна Україна** (УП, 21.03.18), **майстер-клас популізму** (УП, 01.03.18), **закон «Ківалова-Колесніченка»** (УП, 01.03.18), аспірант Альянсу «новий статус України»(ЄП,11.03.18), ***«міхомайдани»*** (УП, 03.01.17), **День беззахисної Вітчизни** (УП, 24.02.18), ера ***«жовтих богданів»*** (УП, 21.02.18), «танго удвох» «коаліція Порошенка і Яценюка»(УП,31.03.16), ***плече громадськості*** – «діяльність громадських організацій у протидії корупції» (ЛП, 20.12.08), ***«Вибори-суд-романтика...»*** (УП, 27.11.06), ***коаліційність*** (УП, 20.04.06; 25.11.03), ***коаліціада*** (УП, 05.09.06; 10.12.08; 21.03.06), ***недокапіталізм*** (УП, 11.10.06; 12.10.06), ***квазі-авторитаризм*** (УП, 27.05.11), ***прозахідність*** (УП, 30.09.00), ***пост-майдан*** (УП, 23.03.05), ***десуверенізація*** (УП, 02.04.09), ***необольшевизм*** (УП, 07.08.07), ***анти-українізація*** (УП, 18.05.06), ***указ(о)кратія*** (УП, 18.06.01), ***олігократія*** (УП, 19.05.03), ***Кучмагейт*** (УП, 27.11.00, 19.02.04, 01.04.11), ***Гонгадзегейт*** (УП, 10.12.09; 04.12.00)**,** ***Волковгейт*** (УП, 26.01.01), ***зваричгейт*** (УП, 17.05.05), ***гекачухня*** (УП, 19.08.03), ***коаліційність*** (УП, 20.04.06; 25.11.03), ***українішання*** (УП, 18.05.06), ***коаліціонування*** (УП, 16.06.06), ***олігархат*** (УП, 07.03.06; 12.05.11), ***паханат*** (С, 10.01.11), ***путінізм*** (УП, 03.12. 08), ***гебізм*** (УП, 28.08.02), ***кучмізм*** (УП, 12.09.08) ***ірпеніада*** (УП, 28.04.06), ***коаліціада*** (УП, 05.09.06; 10.12.08; 21.03.06), ***литвиніада*** (УП, 23.05.02), ***спікеріада*** (УП, 07.05.02; 05.12.08; 12.12.08), ***Юліада*** (УП, 21.08.07), ***Замковенщина, Потебеньщина*** (УП, 13.01.01), ***азаровщина*** (УП, 30.10.07), ***фірташизація*** (УП, 12.10.07), ***лукашенкізація*** (УП, 13.10.04), ***макдональдизація*** (УП, 11.03.09), ***путінізація*** (УП, 03.12.08), ***кірілізація*** (УП, 29.05.11), ***білорусизація*** (УП, 30.03.11), ***есдепізація*** (УП, 18.02.05; 11.01.07), (***ірландизація*** (УП, 08.01.04), (***барбосизація*** (УП, 05.08.08), ***кабакізація*** (УП, 11.03.09), ***НАТО-нал-ізація*** (УП, 09.04.08), ***васаліз-ація*** (УП, 11.03.01), ***три «кола пекла» для Юлії Тимошенко*** – *«обрання Ю.Тимошенко прем'єром»* (УП, 18.10.07), ***арабський сценарій*** – *«заворушення проти влади»* (УП, 15.04.11), ***тернопільське диво*** – *«вибори до Тернопільської облради»* (УП, 05.04.09), ***епідемія електоральних міфів*** – *«спалах передвиборчої активності»* (УП, 17.12.03), ***виборчий Хелоуїн*** – «*вибори 2010*» (УП, 23.10.04), ***фейсліфтинг України*** (УП, 31.03.11), ***перемоніторити*** (УП, 30.03.01), ***кадротрус*** (УП, 02.06.11), ***замах на «священну корову»*** (УП, 09.07.01) – «*переписування української Конституції*».

IV. Номени на позначення понять зі сфери соціальних комунікацій. Поряд із трансформаціями і розвитком суспільно-політичної сфери відбувається удосконалення і прогрес її комунікаційної інфраструктури. Цю взаємозалежність відображає склад аналізованої підгрупи: ***інформкілерство*** (УП, 30.01.01), ***психотехнологія (***УП, 07.02.06), ***ГерманІнформ*** (УП, 01.04.10)**,** ***месідж*** (УП, 05.11.08) // ***месидж*** (УП, 20.08.07) ***джинса*** – *«замовні матеріали у ЗМІ»* (РІК, 11.10.12), ***медіабайєр*** (УП, 06.11.07), ***піар-консультант*** (УП, 01.04.11), ***медіа-партнер*** (УП, 08.09.06) ***блогер-підривник*** (УЗІ, 03.02.11), ***топ-ньюсмейкер*** (І-Р, 04.09.10), ***політтехнолог*** (УП, 08.11.01) / ***політтехноЛОХ*** (С, 21.01.11), ***держпіар*** (УП, 12.08.02), ***медіа-закон*** (УП, 03.12.09), ***медіа-війна*** (УП, 21.08.04), ***радіомарафон*** (УП, 03.05.01), ***піар-акція*** (УП, 09.11.06.), ***піар-хід*** (УП, 04.01.04; 11.08.07), ***PR-війна*** (РІК, 19.02.10), ***PR-кампанія, PR-акція*** (УП, 03.12.01), ***PR-кроки*** (УП, 09.08.05), ***ПіднеВІЛЬНЕ ТБ*** (УП, 06.11.07), ***«Чорноморка»*** – *«ТОВ «Чорноморська телерадіокомпанія»* (УП, 20.08.10), ***темникгейт*** (УП, 09.10.02), ***темник*** (УП, 09.03.07; 12.02.03; 27.10.04), ***мовчання телеягнят*** – *«цензура на ТБ»* (УП, 22.04.11), ***телевбивство*** (УП, 22.07.04).

V. Номени на позначення книг на політичну тематику, списків, угод, документів і їх проектів. Мовна система так само активно й оперативно реагує на появу нових книг, укладання угод, створення проектів документів тощо: ***історія України-Кучми*** – *«книга Л. Кучми «Україна – не Росія»* (УП, 03.07.03), ***пакт Януковича-Медведєва*** – *«харківські угоди»* (УП, 23.04.10), ***список Януковича*** (УП, 05.12.05) // ***список «калашникових»*** – *«виборчий список Партії регіонів»* (УП, 31.07.07), ***«чорна мітка» Луценку*** – «*проект постанови про звільнення міністра внутрішніх справ Юрія Луценка*» (УП, 12.05.09), ***шенген*** (УП, 10.04.11), ***коаліційна угода*** (УП, 09.12.08).

VI. Номени на позначення реалій міжнародних відносин. Активна діяльність України на міжнародній арені, переговорні процеси, спільні проекти детермінують появу назв, що відображають цей аспект життя українського соціуму: ***багатоВікторність*** (УП, 24.06.04), ***гонець*** – *«новий посол Росії в Україні»* (УП, 23.10.09), ***ПДЧ*** (УП, 08.12.08), ***євроамнезія*** (УП, 19.08.08), ***євроінтеграція*** (УП, 02.09.05), ***євро-окуляри*** (УП, 07.07.08), ***євросуд*** (УП, 12.01.05), ***євротабір*** (УП, 20.05.05), ***євро-ФантГазія*** (УП, 18.03.08), ***європолітик*** (УП, 26.05.11).

VII. Номени на позначення акцій, проектів, флешмобів. Нинішній період в історії України відзначається високим рівнем політичної активності членів соціуму. Цей факт спричиняє проведення різноманітних акцій і флешмобів, появу проектів: *14 травня запланований* ***«День гніву»*** – «*Всеукраїнська акція*» (Д, 13.05.11)**,** ***антимафіозний фронт*** (УП, 07.07.01), ***акція «Україна без Кучми»*** (УП, 18.12.00), ***акція «Три місяці без Правди»*** (УП, 15.12.00), ***акція «Замов Кучму»*** (УП, 20.12.00), ***флешмоб «Рік у ярмі»*** (С, 25.02.11), *проект Кучми* – ***«Президент України – дітям вбитих журналістів»*** (УП, 26.09.01).

VIII. Номени на позначення організацій, партій, блоків і державних структур. Факт політичної розгалуженості українського соціуму, створення і переформатування виборчих структур, наявність широкої мережі громадських організацій детермінує появу їх назв: ***віра, надія і любов Кучми*** – *«Партія регіонів, Народно-демократична партія і партія «Трудова Україна»* (УП, 17.08.01), ***Кримський полігон приручених комуністів,*** *Або* ***політична «Камасутра»*** – *«Президія ВР Криму»* (УП, 21.10.00), ***енергетична Антанта*** – *«об'єдання країн для розв'язання енергетичних проблем»* (УП, 01.09.08), ***партія Азарова*** – *«Партія регіонів»* (УП, 07.06.01), ***Литвин і компанія*** – *«ВРУ»* (NM, 13.09.10), ***«Друзі Фалуньгун»*** – *«група в парламенті Канади»* (ВЕ, 14.12.09), ***депутатське об'єднання «Європейський вибір»*** (ФП, 15.03.11), ***Комітет «За правду»*** (УП, 23.04.01), ***суспільна рада «Одеса-3000»*** (ІБ, 07.02.06), ***фракція «НУ»*** (УП, 06.09.01), ***«Нова Генерація»***, ***блок Ющенка*** (УП, 06.11.01), ***«Стоп цензурі!»*** (ТК, 21.07.11), ***«Яблуко»*** (УП, 07.05.01), ***«Регіони»*** – *«ПР»* (УП, ***Регіони*** (УП, 08.12.08; 09.12.08; 12.05.09), ***коти Леопольди*** – *«НУНС»* (УП, 13.12.07)*,* ***ширка*** – *«широка коаліція»* (УЗІ, 02.06.09).

Серед одиниць такого типу зустрічаються складноскорочені слова й абревіатури: ***ЄПдУ*** (УП,15.12.06), ***За ЄдУ*** (УП, 29.10.01), ***ПРіБЮТ*** (ZZ, 12.11.11), ***ПорЄЦ*** (УП, 25.04.08), ***Мінсправлюб*** – *«Міністерство у справах любові»* (УП, 16.02.04)*,* ***партЮщенко*** – *«Народний Союз Наша Україна»* (УП, 06.03.05), ***Нацкомморалі*** (УП, 14.04.09), ***анти-НАТО*** (УП, 21.12.05), ***нео-СНД*** (УП, 03.12.05), ***псевдо-«Пора»*** (УП, 01.09.07), *передвиборчий блок* ***ФНП*** (УП, 09.07.01), ***«НУНС-ЄЦ»*** (УП,01.04.08), ***НУНС*** (УП, 06.11.07; 09.12.08), ***КОП*** (УП, 17.03.02) – *«команда озимого покоління»*.

IX. Номени на позначення родинних, обрядових і дружніх стосунків. Такі одиниці використовуються лише як готові структури для формування похідних вторинних назв: ***дитинка-сиротинка*** (УП, 08.12.08), ***горе-батьки*** (ЛП, 18.01.11), ***горе-мати*** (ЛП, 24.02.09) ***батьки-нелюди*** (ЛП, 11.11.10), ***друг-мільйонер*** (УП, 04.07.07), ***куми-«археологи»*** (УЗІ, 15.03.11), ***наречена-втікачка*** (УП, 14.09.09), ***лжепасинок*** (УП, 22.10.07), ***екс-пасинок*** (УП, 27.06.07), ***любі друзі*** – *«оточення В. Ющенка»* (УП, 31.10.07).

X. Номени на позначення країн, населених пунктів, територій. У цій тематичній групі йдеться лише про перназивання. Політична активність демонструється на певних територіях, тому їхні назви-характеристики так само залучаються до відповідних процесів: ***держава-мутант*** – *«Україна»* (УП, 23.04.08), ***країни-ізгої*** – *«Ірак, Ангола, Сьєрра-Леоне, Ліберія»* (УП, 21.10.02), ***королівство кривих дзеркал*** – *«Україна 2001 року»* (УП, 07.02.01), ***рівненське «місто атомників»*** – «Кузнецовськ» (УЗІ, 26.05.11), ***місто над Латорицею*** –«Мукачеве« (MN, 19.08.10), ***країна брехунів*** – *«Україна»* (УП, 29.10.01; 14.11.05), ***Copland*** – *«поліцейська країна (країна копів)»* – *«Україна»*) (УП, 04.04.01), ***мафіозна держава*** – *«Росія»* (ВЕ, 18.12.10), ***новий кокаїновий рекордсмен –*** «Перу» (ЛП, 24.06.10).

Отже, динамічні процеси в мові інтернет-видань актуалізують різноструктурні у плані форми й змісту інноваційні одиниці, які креативно «продукує» українська ментальність. Проаналізовані новотвори, за сприятливих умов їх подальшого функціонування у дискурсі ЗМІ, ймовірно, детермінуватимуть структурно-значеннєві параметри українського публіцистичного лексикону у ближчі десятки років і визначатимуть нові тренди неології.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Процес неологізації та динаміка структури семантичного поля. *Мовознавство.* 1980. № 3. С. 54–59.

2. Брітікова К. В. Узуальне та оказіональне в інноваціях сучасної української мови : тенденції оновлення лексико-словотвірної категорії назв особи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Харків, 2007. 21 с.

3. Вокальчук Г. М. Оказіональні лексичні новотвори в українській поезії ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2009. 38 с.

4. Герман В. В. Індивідуально-авторські неологізми (оказіоналізми) в сучасній поезії (60- 90-і роки) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 1999. 22 с.

5. Жлуктенко Ю. А., Березинский В. П., Борисенко И. И. и др. Неологизмы – телескопные слова. *Английские неологизмы*. Киев : Наукова думка, 1983. С. 101–113.

6. Загнітко А. Естетичне навантаження оказіоналізмів у поезії В. Стуса. *Лінгвіст. студії : зб. наук. пр.* Вип. 8. Донецьк : ДонДУ, 2001. С. 208–216.

7. Зацний Ю. А. Неологізми англійської мови 80–90 років ХХ століття. Запоріжжя: РА «Тандем-У», 1997. 396 с.

8. Калєтнік А. А. Лінгвістичний статус неологізмів у неокласичному тексті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2008. 16 с.

9. Карпіловська Є. А. Тенденції поповнення номінаційних ресурсів української мови: згорнуті лексемні категорії. *Мова. Людина. Світ: зб. наук. праць до 70-річчя проф. М. Кочергана.* Київ, 2006. С. 315–323.

10. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. 336 с.

11. Колоїз Ж. В. Оказіональна деривація: теоретичний та функціонально-прагматичний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2007. 40 с.

12. Конопацька Я. О. Семантична неологія в сучасному французькому медіадискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 «Романські мови». Київ, 2005. 20 с.

13. Лук'яненко С. С. Лексико-словотвірні інновації в українському соціально-політичному назовництві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Харків, 2009.

14. Мазурик Д. В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-і роки XX ст.): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Львів, 2002. 212 с.
15. Мариненко П. І. Лексичні новотвори в сучасній іспанській мові: структурний та семантичний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 «Романські мови». Київ, 2006. 20 с.
16. Михайленко Л. Л. Динаміка суспільно-політичної лексики української мови кінця XX – початку XXI століття (на матеріалі мови українських засобів масової інформації) : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2009. 217 с.
17. Стишов О. А. Українська лексика кінця XX століття: (На матеріалі мови засобів мас. інформації) [Текст]. 2-е вид., переробл. Київ : Пугач, 2005. 388 с.
18. Стратулат Н. В. Дериваційні та семантичні неологізми в лексичній системі української мови (на матеріалі тлумачного словника української мови в 20-ти томах) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2009. 20 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

ЄП	Європейська правда	https://www.eurointegration.com.ua
С	Спротив	http://sprotiv.org
УП	Українська правда	http://www.pravda.com.ua/news
ФП	Форпост	http://www.4post.com.ua
УЗІ	Укрзахідінформ	http://uzinform.com.ua
ВЕ	Велика епоха	http://www.epochtimes.com.ua
І-Р	Інтернет-репортер	http://rep-ua.com

Отримано: 11 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: natali.holod@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-53-55

Бондарчук Н. І. Лексико-асоціативні групи номінативної сфери «погода» у семантичному просторі онлайн-наративу (на матеріалі текстів британських інтернет-газет). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 53–55.

УДК 811. 11: 81'42:81'23'81'37

Бондарчук Наталія Ігорівна,
аспірант кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Львівська політехніка»

ЛЕКСИКО-АСОЦІАТИВНІ ГРУПИ НОМІНАТИВНОЇ СФЕРИ «ПОГОДА» У СЕМАНТИЧНОМУ ПРОСТОРІ ОНЛАЙН-НАРАТИВУ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ БРИТАНСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ГАЗЕТ)

Статтю присвячено питанню лексико-асоціативного групування одиниць номінативної сфери «ПОГОДА» в організації семантичного простору онлайн-наративу про погодні новини. На основі здійсненого аналізу виокремлено домінантні лексико-асоціативні групи і ряди в лексичній структурі тексту новин про погоду. Визначено роль асоціативних зв'язків у розгортанні і смисловій протяжності текстової оповіді в онлайн-наративі про погодні новини.

Ключові слова: *лексико-асоціативна група, лексико-семантична група, асоціація, онлайн-наратив, погода.*

Бондарчук Наталья Игоревна,
аспирант кафедры прикладной лингвистики, Национальный университет «Львовская политехника»

ЛЕКСИКО-АССОЦИАТИВНЫЕ ГРУППЫ НОМИНАТИВНОЙ СФЕРЫ «ПОГОДА» В СЕМАНТИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ ОНЛАЙН-НАРРАТИВА (НА МАТЕРИАЛЕ ТЕКСТОВ БРИТАНСКИХ ИНТЕРНЕТ-ГАЗЕТ)

Статья посвящена вопросу лексико-ассоциативных групп единиц номинативной сферы «ПОГОДА» в организации семантического пространства онлайн-нарратива о погодных новостях. На основе проведенного анализа выделены доминантные лексико-ассоциативные группы и ряды в лексической структуре текста новостей о погоде. Определена роль ассоциативных связей в развертывании и смысловой протяженности текстового повествования в онлайн-нарративе о погодных новостях.

Ключевые слова: *лексико-ассоциативная группа, лексико-семантическая группа, ассоциация, онлайн-нарратив, погода.*

Nataliya Bondarchuk,
PhD student, Applied Linguistics Department, Lviv Polytechnic National University

LEXICAL AND ASSOCIATIVE GROUPS OF NOMINATIVE SPHERE «WEATHER» IN THE SEMANTIC SPACE OF ONLINE NARRATIVE (BASED ON BRITISH ONLINE NEWSPAPERS)

In terms of everyday life, every person is able to perceive the world through associations that are an integral part of the brain processes. In linguistics, the notion of association is primarily related to the realization of associative relations within language units, e.g. the emergence of one or another reaction to the word-stimulus. The basis of the association is an associative relation between semantically close words, the strength of which depends on the frequency of formation of series of representations. In our research, the associations are the relations among the elements of the lexical structure of the weather news story and the related phenomena of reality in the mind of the reader, which promotes the development of the text value of words, enriches the thematic layer, and specifies the text narrative, thereby actualizing its semantic space. In addition, associations in the online narrative are a means of representation of the individual mind of the author (in this case, the journalist), where only certain words (special for him) receive a semantic advantage. The article deals with the lexical and associative groups of the nominative sphere «WEATHER» in organizing the semantic space of online narrative in weather news stories. The article also presents a comprehensive study of theoretical backgrounds of associations. Main classifications of associations are also provided. Based on the analysis, dominant lexical and associative groups and subgroups in the lexical structure of the weather news stories are singled out. Associative enrichment of the lexical and semantic, as well as lexical and thematic groups is revealed in the following lexical and associative groups: «Seasons» (subgroups: «Winter», «Spring», «Autumn», «Summer»), «Personification of weather phenomena», «Metaphorical representation of weather phenomena», «Expressive and stylistic enhancement of weather phenomena», «Capital names» (subgroups: «Places», «Quotations», «People»). The role of associative relations in the narrative contiguity and coherence in weather news stories is also determined.

Key words: *lexical and associative group, lexical and semantic group, association, online narrative, weather.*

Постановка проблеми. Важливим та науково обґрунтованим етапом дослідження й пізнання семантичного простору онлайн-наративу про погодні новини є виокремлення лексичних асоціативних груп слів.

Аналіз досліджень. Асоціації вперше розглянули ще Платон та Аристотель у грецькому мовознавстві, проте як об'єкт наукового пошуку асоціації почали досліджувати у XX ст. в межах європейської лінгвістичної течії (Дж. Діз, Дж. Дженікс, С. Сапорт, Ш. Баллі, Ф. де Соссюр, Ч. Осгуд) і лінгвістики близького зарубіжжя (Н. В. Уфімцева, З. Д. Попова, Й. А. Стернін, В. А. Маслова, О. С. Кубрякова, О. О. Залевська, Г. С. Щур, Ю. М. Караулов). У вітчизняних працях асоціативні зв'язки слів розглядали О. О. Потебня, С. Я. Єрмоленко, В. В. Левицький, Т. Ю. Ковалевська, Д. І. Терехова, Ж. В. Марфіна, Т. В. Слива.

Мета статті – виокремити й окреслити специфіку лексико-асоціативних груп лексичних одиниць номінативної сфери «ПОГОДА» в онлайн-наративі про погодні новини текстів британських газет.

Виклад основного матеріалу. З погляду повсякдення кожна людина здатна сприймати світ через асоціації, які є невід'ємним процесом діяльності мозку. У царині психології асоціації розглядали як вікно у підсвідомість людини («a window into human unconsciousness») [11, с. 560], як результат відображення дійсності на основі спільних показників, які актуалізуються в процесі мислення внаслідок психічної здатності людини. Асоціація з погляду психолінгвістики постає

«зв'язком чи відношенням між психічними явищами (ідеями, поняттями), який встановлюється за певних умов, при якому актуалізація одного з них викликає появу іншого») [10, с. 560–561; 15, с. 200], інструмент для дослідження семантичної сітки і механізмів, які лежать в основі семантичної пам'яті [16, с. 50].

Отож, крізь призму індивідуальної асоціативної картини світу, що формується як предметно-асоціативний ланцюжок у свідомості людини, проявляється бачення дійсності. На думку О. О. Потебні, асоціативність полягає в тому, що різнорідні сприйняття не знищують взаємно свою самостійність, а, залишаючись самі собою, зливаються в одне ціле [6, с. 136].

У лінгвістиці ж поняття асоціативності пов'язане передусім із втіленням асоціативних зв'язків між одиницями мови, тобто виникненням тієї чи іншої реакції на слово-стимул. Г. Кларк зазначає, що фундаментом асоціації є асоціативний зв'язок між семантично близькими словами, міцність якого залежить від частоти утворення рядів уявлень [7, с. 271]. Водночас словесні асоціації не завжди виникають як раціональна реакція на об'єктивну дійсність, іноді емоційні суб'єктивні чинники є домінантними. Як слушно зауважує Ш. Баллі, логічна думка постійно коливається між логічним сприйняттям та емоцією [1, с. 30]. Науковець наголошує, що мовна система постає у вигляді великої мережі постійних асоціацій, які поширюються на всі частини мови від їх синтаксису, стилістики, лексики і словотвору до звуків й основних форм вимови [1, с. 30–31]. Схожої думки дотримувався Ф. де Соссюр, розглядаючи синтагматичні й асоціативні типи відношень мовних одиниць [5, с. 320]. Пізніше ці асоціативні відношення між членами асоціативного ряду стали основою для парадигматичних [8, с. 81; 14, с. 15]. Показником цього є загальноприйнятий поділ асоціацій на синтагматичні (лексичні одиниці різних частин мови, наприклад *cold* і *winter*) і парадигматичні (лексичні одиниці однієї частини мови, як-от *summer* і *sun*). Хоча існує й інша класифікація, за якою виділяють універсальні асоціації і культурно обумовлені [9, с. 548; 17, с. 120]; гомогенні і гетерогенні [13, с. 94]; за синтагматичною (white – snow) і семантичною (snow – winter) суміжністю, близькістю (black – dark) і протиставленням (cold – hot) [14, с. 10]. В. Гумбольдт зазначав, що домінантними чинниками формування асоціацій є належність індивідуума до певного етнокультурного об'єднання [2, с. 195]. Натомість Дж. Діз вважає, що класифікація асоціацій обмежує розуміння їхньої ментальної сутності [8, с. 84].

Тому вважаємо за доцільне досліджувати мовні асоціації крізь призму асоціативних груп та асоціативних рядів. За основу беремо дефініцію Т. В. Сливи, яка визначає асоціативні групи як сукупність лексем, що позначають поняття, об'єднані причинно-наслідковими зв'язками, і мають в семантичній структурі однакові семи, які перебувають в особливих відношеннях: ядерні семи вихідного слова (кауземи) корелюють з периферійними семами членів парадигми (рефлексемами) [4, с. 34].

У нашому дослідженні асоціації є тим зв'язком між елементами лексичної структури тексту новин про погоду і співвідносними явищами дійсності у свідомості читача, який сприяє розгортанню текстового значення слів, збагачує тематичну лексику й увиразнює текстову оповідь, тим самим актуалізуючи його семантичний простір. Крім того, асоціації в онлайн-нарративі є своєрідним відображенням індивідуальності мислення його автора (у нашому випадку – журналіста), де тільки деякі слова (особливі для нього) отримують смислову перевагу. Як зазначає О. О. Залевська, максимальну кількість асоціативних зв'язків мають слова, що становлять особливе значення для автора як особистості [3, с. 143].

Одним з напрямів актуалізації семантичного простору онлайн-нарративу про погодні новини є асоціативне збагачення тематичної лексики лексико-семантичної групи «ЧАСОВА ЛОКАЛІЗАЦІЯ», що проявляється в організації лексико-асоціативної групи «ПОРИ РОКУ», у структурі якої виділяємо такі ряди:

• **WINTER:** *номінації місяців* (December, January, February), *низької температури повітря* (cold, below zero, arctic, frosty, freezing), *погодних умов* (frost, freeze), *опадів і їхніх наслідків* (snow, sleet, slush, snowfall, icicle), *несприятливих погодних умов* (blizzard, snowdrift), *зміни агрегатного стану* (ice, blackice, hoarfrost), назви місяців є кауземою для *номінацій свят/подій* (Christmas, New Year, Boxing Day, St. Valentine's Day, Panic Monday), а також *номінації святкових атрибутів/реалій* (Christmas Eve, carols, Christmas tree, reindeer), *номінації довготи світлового дня* (winter solstice), номінації *одягу і взуття* (thick coats, thermals, knitwear, hats, gloves, boots, slip-resistant boots), *хвороб/змін стану здоров'я*, пов'язаних з низькою температурою навколишнього середовища (runny nose, flu, cough, frost bite), *номінації кольору* (white), *номінації предметів, зроблених людиною* (skating rink, snowball, snowman), *номінації рослин і тварин* (evergreen, penguin), *видів заняття* (sledding, skiing) і *засобів пересування* (skis, sledges, skates), *природних процесів* (hibernation).

• **SUMMER:** *номінації місяців* (June, July, August), *високої температури повітря* (heatwave, heat, hot, swelting, scorching, heatstroke), *погодних умов* (sunshine, sun, sunny, monsoon), *несприятливих погодних умов* (sandstorm, thunderstorm, drought, heatwave, lightning, thunder, hail), *номінації одягу і взуття* (flip-flops, cap, blazer, swimming trunk, swimwear, bikini), *номінації способів і засобів захисту* (suncream, air-conditioner), *хвороб/впливу високої температури навколишнього середовища на людину* (sunstroke, sunburn, tan, sweat, sun-baked), *рослин* (dandelion, daisy), *їжі* (ice-cream, watermelon, blackberry), *видів заняття* (barbecue, sunbathing, swimming), *локації* (beach, swimming pool), *природних процесів* (evaporation).

• **AUTUMN:** *номінації місяців* (September, October, November), *зниження температури повітря* (cold, first frost, chilly), *погодних умов* (Indian summer), *опадів і їхніх наслідків* (rain, puddles, flood, fog), назви місяців є кауземою для *номінацій осінніх свят/подій* (Halloween, Black Friday, schoolstart), а також *номінації святкових атрибутів/реалій* (trick-or-treat, pumpkin), *номінації способів і засобів захисту* (umbrella), *номінації одягу* (raincoat, willies, water-proof clothing)

• **SPRING:** *номінації місяців* (March, April, May), *номінацій весняних свят* (St. Patrick's Day, Easter), а також *номінації святкових атрибутів/реалій* (bunny, Easterreggs), *опадів і їхніх наслідків* (thaw, Aprilshowers, flood, dew, melt), *флори* (snowdrop, daffodil, flowerbuds, crocus, tulip) *і фауни* (robin), *природних процесів* (blooming, harvestmoon, leafing, flowering).

Ще одним асоціативним відгалуженням лексико-семантичної групи «ЧАСОВА ЛОКАЛІЗАЦІЯ» є асоціативно-смисловий зв'язок слова ***weekend*** (загальна семантика – частина семиденного циклу – субота і неділя), що насамперед асоціюється з *вихідними днями*, імплікуючи *відпочинок, дозвілля, заняття спортом.*

Наступним напрямом актуалізації семантичного простору онлайн-нарративу про погодні новини є виявлення асоціативних зв'язків лексики на позначення особливостей погодних умов, виражених у лексико-асоціативній групі «ПОГОДНІ ЯВИЩА», структуру яких формують такі ряди:

• **оживлення погодних явищ** (*hottest seasonal weather to roast Britain, storm battered Britain, the Foss (river) invaded their bedrooms, 'beast from the east' bites UK again, Atlantic storm battered Britain – knocking pedestrians off their feet, high winds and heavy rain continued to lash most parts of the UK*)

• **метафоричне зображення погодних явищ** (*shots of lightning forking over Britain, Beast from the East, showers peppering the western coasts*, *holiday makers flock abroad*)

• **експресивно-стилістичне підсилення погодних явищ** (*Instagrammed lightning, the sun peeps through the clouds, deluge* – біблійне посилання, *floods of biblical proportions*, *it's blowing cats and dogs* – на основі фразеологічного виразу «to rain cats and dogs»)

Ще однією групою, яка асоціативно урізноманітнює семантичний простір онлайн-наративу про погодні новини та реалізує асоціативне розгортання лексико-семантичної групи «РОЗТАШУВАННЯ», є лексико-асоціативна група «ВЛАСНІ НАЗВИ», у межах якої виокремлюємо такі ряди:

• **власні назви-місця** (*Ibiza, Brighton beach* – тепло, сонце, відпочинок, літо; *St. Petersburg, Siberia* – холод, мороз, зима; *Heathrow – the London hub* – аеропорт, подорож, літак; *heat island* – Лондон; *Notting Hill* – карнавал)

• **власні назви – ремінесцентні/цитатні назви** (*I love the rain* – загальновідома назва пісні Вуді Аллена (Woodey Allen); *Long to rain over u*s (гра слів, назва офіційного сувенірного альбому «Long to reign over us», виданого з нагоди вшанування найдовшого в історії Великобританії правління королеви Єлизавети II))

• **власні назви-особи** (*ten-pence piece* – Єлизавета II, метонімічне перенесення-зображення королеви на монеті)

Висновки. У результаті дослідження можна підсумувати, що лексико-асоціативні групи номінативної сфери «ПОГОДА», разом з лексико-семантичними групами надають індивідуально-авторського смислового оформлення тексту, збагачують, реалізовують та сприяють структурній злагодженості і цілісності семантичного простору онлайн-наративу про погодні новини.

Література:

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского язика. Москва: Изд-во иностр. л-ры, 1955. 416 с.
2. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. Москва: Прогресс, 1984. 397 с.
3. Залевская А. А. Слово в лексиконе человека: психолингвистические исследования. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1990. 208 с.
4. Слива Т. В. Ассоциативно-семантическая группа как форма парадигматической организации лексики (на материале названий сезонов в русском языке). Киев, 2011. 272 с.
5. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1999. 426 с.
6. Потебня А. А. Мысль и язык. Москва: Лабиринт, 1999. 300 с.
7. Clark H. H. Word associations and linguistic theory. *New horizons in linguistics* / J. Lyons (ed.). Harmondsworth, 1970. P. 271–286.
8. Deese J. Form class and the determinants of association. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*. 1962. № 1. P. 79–84.
9. Evans N., Wilkins D. In the mind's ear: the semantic extensions of perception verbs in Australian languages. *Language*. 2000. № 76 (3). P. 546–592.
10. James W. The principles of psychology. New York, 1890. 716 p.
11. Jones E. The life and works of Sigmund Freud. Harmondsworth, 1964. 670 p.
12. Lyons J. New horizons in linguistics. Harmondsworth: Penguin Books, 1970. 358 p.
13. Nelson K. The syntagmatic-paradigmatic shift revisited: a review of research and theory. *Psychological Bulletin*. 1977. № 84 (1). P. 93–116.
14. Raible W. Von der allgegenwart des gegensinns. *Zeitschrift f'ur Romanische Philologie*. 1981. № 97. P. 1–40.
15. Sinopalnikova A. Word association thesaurus as a resource for building WordNet. *GWC. Proceedings* / P. Sojka, K. Pala, C. Fellbaum, P. Vossen (Eds.). 2004. P. 199–205.
16. Steyvers M., Tenenbaum J. B. The large-scale structure of semantic networks: statistical analyses and a model of semantic growth. *Cognitive Science*. 2005. № 29 (1). P. 41–78.
17. Sweetser E. From etymology to pragmatics: metaphorical and cultural aspects of semantic structure. Cambridge, England: Cambridge University Press, 1990. 188 p.

Отримано: 19 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: Borkovskaya@meta.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-56-58

Борковська І. П. Діловий текст як жанровий і текстовий феномен. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 56–58.

УДК 81 ‘22:81 ‘42

Борковська Інна Пилипівна,
старший викладач, Національний технічний університет України «Київський Політехнічний інститут», Київ

ДІЛОВИЙ ТЕКСТ ЯК ЖАНРОВИЙ І ТЕКСТОВИЙ ФЕНОМЕН

У статті проводиться аналіз ділових текстів – контрактів, договорів, ділових листів і тендерних документів, які вважаються основними нормативними документами, що регулюють діяльність фахівців у багатьох сферах суспільства. Був встановлений той факт, що будь-який діловий текст має свою власну комунікативну мету, але у загальному, всі документи мають на меті змусити адресата вступити у мовний контакт. Визначені основні правила складання ділового тексту. Підтверджено належність ділових текстів до мовленнєвих жанрів офіційно-ділового стилю з точки зору мовних та позамовних факторів. Встановлені основні закономірності функціонування ділових текстів.

Ключові слова*: діловий текст, комунікативна мета, ділова комунікація, позамовні риси, жанрові ознаки.*

Борковская Инна Филипповна,
старший преподаватель, Национальный технический университет Украины «Киевский Политехнический институт», Киев

ДЕЛОВОЙ ТЕКСТ КАК ЖАНРОВОЙ И ТЕКСТОВЫЙ ФЕНОМЕН

В статье проводится анализ деловых текстов – контрактов, договоров, деловых писем и тендерных документов, которые считаются основными нормативными документами, регулирующие деятельность специалистов деловой сферы. Был установлен тот факт, что любой деловой текст имеет свою собственную коммуникативную цель, но в целом, все документы имеют целью заставить адресата вступить в деловой контакт. Определены основные правила составления делового текста. Подтверждено принадлежность деловых текстов к речевым жанрам официально-делового стиля с точки зрения языковых и внеязыковых факторов. Установлены основные закономерности функционирования деловых текстов.

Ключевые слова: *деловой текст, коммуникативная цель, деловая коммуникация, экстралингвистические черты, жанровые признаки.*

Inna Borkovska,
senior lecturer, The National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», Kyiv

BUSINESS TEXT AS A GENRE AND TEXT PHENOMENON

The article deals with the analysis of business texts – contracts, business letters and tender documents, which are considered as the main regulatory documents in many business spheres of society. It has been established that any business text has its own communicative purpose, but in general, all documents tend to force the addressee to enter into a language contact. The basic rules for forming business text are defined. The affiliation of business texts to the official-business language genres from the point of view of linguistic and extra-language factors has been confirmed. The basic regularities of functioning of business texts are established. It was noted that business text is a speech product, which is the result of the work of communicants – business partners, addressed to both of them, emphasizing the communicative efforts of both parties when creating a business document. It is emphasized that the universal features, such as regulation, logic, and precise structuring according to the relevant genre rules of business text, are determined by the motives and goals of the text-making process. The syntactic-compositional structure is based on common and individual components. The first one is in each genre text and the other component is with variable factors of the text (participants in business communication, the name of the product or service). These components are mainly accented in the three-dimensional composition – introductory, main and final.

Key words: *business text, communicative purpose, business communication, extra-language features, genre features.*

До дослідження будь-яких аспектів тексту неминуче залучається аналіз поняття «тексту». З розвитком науки, в час комерціалізації людина оточена текстами телебачення, інтернету, реклами, а тому цей термін набуває нових смислів, і отже, зацікавленість науковцями текстами постійно зростає. Поняття «текст» отримує все нові значення та смисли і тому стає багаторівневим поняттям.

У наш час поняття тексту розглядається як комунікативна одиниця: «Текст можна визначити як особливу комунікативну одиницю, організовану послідовність речень, у яких відповідно до цільової установки автора розкривається зміст теми або ідеї шляхом лінійного розгортання її з тематичного ядра» [11, с. 63]. Не меншу значущість має і таке визначення, коли текст аналізується «як продукт процесу говоріння, створений з метою впливати на адресата», причому кожен окремий текст реалізує функцію впливу в конкретній ситуації [4, с. 168]. З. Я. Тураєва із цього приводу зазначає: «Соціальна взаємодія значною мірою здійснюється через тексти, які породжуються і приймаються мовною особистістю» і додає, що розвиток лінгвістики призвів до активізації досліджень тексту, як максимальної одиниці мовленнєвої діяльності. Науковець відзначає важливість розуміння тексту як аргументу, за допомогою якого змінюється картина світу у свідомості реципієнта [13, с. 17].

Якщо розглядати текст у процесі комунікації, слід згадати структуру текстової діяльності, до якої входять автор, читач, дійсність і мова, а ядро такої схеми – текст, як постійна і головна складова комунікативного процесу. Це дає нам можливість визначити текст як основну одиницю комунікації, засіб зберігання і передачі інформації, форму існування культури, продукт певної історичної епохи, відображення психічного життя індивіда [1, с. 11].

Такий аналіз поняття «текст» є основою для вивчення ділового тексту. Для цього необхідно співвіднести «діловий текст» з «документом». В. Я. Дорохов дає визначення поняття «документ», у якому характеризує його як письмовий акт загальноприйнятої форми, складений компетентними установами або організаціями для викладення фактів які мають юридичне значення [5, с. 55].

Базуючись на тому, що смислова структура тексту – це сума смислових блоків і їх співвідношення у тексті, Н. В. Муравйова трактує «діловий текст» як сукупність елементів смислу, які виражені певними мовними засобами, що використовуються у різних ситуаціях ділового спілкування та об'єднуються у єдину замкнуту систему для виконання певної мети у цих ситуаціях. Для лінгвістики всі традиційні документи, у тому числі і електронні, – це ділові тексти [10, с. 13]. З урахуванням цього факту, ми будемо використовувати поняття «документ» і «діловий текст» як рівнозначні.

Як вже зазначалось, діловий текст використовується у взаємодії людей у сфері бізнесу та управління. Привертає той факт, що контракти, договори, ділові листи і тендерні документи, як ділові тексти, укладені із дотриманням основних вимог є одними із основних нормативних документів, шо регулюють діяльність фахівців у багатьох сферах суспільства. Тому вважаємо за необхідне дати визначення цих типів ділових текстів.

Діловий лист є найпоширенішим, практичним способом комунікації. Цей документ є граматично оформленим та семантично завершеним типом тексту, що має характерну комунікативну структуру та наділений документальною силою [14, с. 3]. Загальною метою ділових листів є досягнення певної домовленості, але у кожному конкретному випадку адресант переслідує певну ціль [8, с. 20].

Контракти мають велике значення для функціонування сучасного суспільства. Саме контракти допомагають взаємодіяти у різних ситуаціях і впоратися з суперечками, пов'язаними з невиконанням певних зобов'язань, а тому причиною складання контрактів є врегулювання майбутніх дій сторін ділової комунікації. Г.М. Дроздова стверджує, що контракт – це правовий документ, що регламентує організаційні, економічні та адміністративні відносини під час здійснення купівлі-продажу товарів і послуг на ринку [6, с. 67]. У кожному контракті міститься інформація про домовленість сторін та зобов'язання однієї сторони контракту про поставку товару або надання послуги [9, с. 236].

Тлумачення термінів «контракт» і «договір» мають багато значень. У нашому дослідженні ми розглядаємо «контракти» і «договори» як синонімічні терміни і підтримуємо А.В. Ключник, яка говорить, що термін «**договір**» є справедливим для угод як письмових, так і усних, незалежно від кількості сторін [7].

Термін «тендер» трактують як письмову пропозицію, сповіщення про намір поставити товар по контракту, запрошення постачальників запропонувати товар, що відповідає певним вимогам [12].

Діловий текст – це письмовий текст, оскільки письмове повідомлення передбачає тривале зберігання інформації. Під час роботи з письмовим текстом у адресанта є час урахувати всі деталі повідомлення, а від адресата не вимагається швидкої реакції під час декодування отриманої інформації. Письмова інформація викликає менше емоцій і навпаки, більше уваги приділяється осмисленню інформації.

Для того щоб комунікація була успішною, адресант повинен ураховувати основні правила складання ділового тексту: персональність – тобто передача позиції «ви» для урахування інтересів адресату, цілісність – кожний текст повинен містити тільки одну тему, зв'язність – інформація повинна бути логічно пов'язана, лаконічність – відсутність непотрібних повторень та абстрактних слів, елементи уніфікації – уніфіковане повідомлення не має граматичних та стилістичних помилок.

Отже, діловий текст – це цілісна система, що має інтегральні властивості та функціонує у зовнішньому до нього середовищі, і його системність представлена цілісністю та зв'язністю, сприяє виявленню закономірностей його внутрішньої та зовнішньої організації та функціонування. Під текстовою системністю розуміється системна організація мовних засобів різних рівнів, яка зумовлена авторським задумом як синтезуючою та організуючою категорією.

Будь-який діловий текст має певну комунікативну мету, але у загальному, всі документи мають на меті змусити адресата вступити у мовний контакт, причому ця мета може бути як оперативна, так і перспективна залежно від того, коли відбувається комунікація. Інколи, лише за назвою документу можна визначити мету тексту. Діловий лист, який є найпоширенішим видом документації, належить до основних засобів встановлення офіційних, службових контактів між підприємствами, організаціями, фірмами. Основна комунікативна мета його – повідомити, зробити запит, пропозицію, досягти домовленостей між сторонами [3, с. 97]. Тендерний документ вміщує в себе інформацію щодо тендерних умов торгів. Контракт – це документ, що фіксує домовленість між двома чи кількома партнерами про взаємне зобов'язання, а тому мета цього документу – визначити умови, які регулюють певну діяльність [2, с. 52].

Осмислюючи багатогранність визначення тексту, ми звужуємо його до наступного розуміння ділового тексту: діловий текст – це особливий тип тексту офіційно-ділового мовлення з комунікативно-прагматичним спрямуванням, з цілим рядом принципових лексико-семантичних обмежень, з характерною граматикою, з особливими композиційними, жанровими, видовими та іншими ознаками.

З точки зору мовних та позамовних факторів належність ділових текстів до мовленнєвих жанрів офіційно-ділового стилю підтверджується низкою причин. Ми можемо констатувати, що ділові тексти:

– мають у загальному своєму значенні специфічні жанрові ознаки;

– відрізняються сукупністю мовних та мовленнєвих засобів, зумовлених семантичними та прагматичними чинниками;

– детермінуються наявністю спільних з офіційно-діловим стилем ознак та властивостей та відповідністю критеріям свого жанру;

– характеризуються повним і чітким викладом, інформативністю і комунікативною спрямованістю;

– мають спільну мету – підтримувати ділові відношення між діловими партнерами;

– несуть інформацію викладену у письмовій формі;

– характеризуються опосередкованим спілкуванням;

– мають орієнтацію документів на справу, у якій зацікавлені партнери;

– охоплюють загальну тему документів одного функціонального стилю.

Доцільно додати основні закономірності функціонування ділових текстів:

1. Діловий текст – мовленнєвий твір, який є результатом роботи комунікантів – ділових партнерів, що адресований їм обом, акцентуючи комунікативні зусилля обох сторін при створенні ділового документу. Під час формування ділового тексту має місце рольова одноперсонність комунікантів.

2. Діловий текст містить втілення обіцянок і взаємних зобов'язань ділових партнерів щодо виконання певних дій у сфері регулювання своїх економіко-правових відносин.

3. Діловий текст підтримується двома факторами – інформативним і регулятивним. Предмет ділової комунікації завжди обмежений, зміст ділових текстів містить тільки те, що може стати предметом економічних або юридичних відношень, причому тема одного ділового тексту переважно одна.

4. Діловий текст набуває жорстко регламентованого характеру, при якому всі дії та вчинки сторін-учасників мають бути узгодженими і на випадок форс-мажорних обставин передбачає відповідні домовленості або санкції.

5. Універсальні риси, такі як регламентованість, діалогічність, логічність, чітке структурування за відповідними жанровими законами ділового тексту зумовлюються мотивами й цілями текстотворення.

6. Ситуації, які відображаються у документах, часто повторюються, а тому і значна частина інформації повторюється у діловому тексті. Цим можна пояснити, що синтаксично-композиційна структура спирається на спільному та індивідуальну компонентах. Перший повторюється у кожному жанровому тексті, а другий із змінними чинниками тексту (учасниками ділової комунікації, найменуванням товару або обслуговуванням, деталями постачання тощо). Зазначені компоненти акцентуються переважно у трьохмірній композиції – вступній, основній та фінальній. Вступна частина містить основну ідею тексту, основна – інформує деталі й обставини певної угоди, а фінальна – заповнена реквізитами сторін.

7. Конкретний зміст ділового тексту домінує у площині реальних ділових відносин. У діловому тексті завжди щось констатується, вказується на необхідність певних дій, говориться про конкретні події або факти.

8. Для створення ділового тексту необхідний певний код – особлива форма вираження інформації. До нього ми віднесли форму мовлення – діловий текст має бути письмовим (для уникнення серйозних наслідків помилок), побудову тексту – діловий текст має свої особливості комопозиції, яка містить типові для кожного жанру реквізити і його мовні особливості. Через несумісність з офіційно-діловим стилем образно-асоціативних явищ існує відсутність певного семантичного прошарку у ділових текстах. Вербальна організація ділового тексту формується за допомогою домінуючого каркасу ділових текстів – кліше та термінів, які зумовлюють іменний характер.

9. Специфічними позамовними рисами ділового тексту є абстрактність, узагальненість, підкреслена логічність, точність та строгість, об'єктивність, однозначність та аргументованість. Стильові домінанти названих рис прослідковуються на всіх рівнях системи мови і віддзеркалюють загальну картину ділових текстів.

Отже, розуміння ділового тексту та його основних характеристик дає можливість ефективно транслювати запланований смисл повідомлення і впливати на сприйняття та розуміння його.

Література:

1. Бабенко Л. Г. Филологический анализ текста. *Основы теории, принципы и аспекты анализа*: Учебник для вузов. Екатеринбург, 2004. 464 с.

2. Борковська І. П. Лексична диференціація ділового мовлення. *Хід сучасної науки – 2015:* Матеріали XI міжнародної наук. – практ. конф. 30 листопада –7 грудня, 2015. Випуск 18. Пшемисл. С. 52–54.

3. Глущик С. В., Дияк О. В., Шевчук С. В. Сучасні ділові папери : навч. посіб. 4-те вид, Київ. : А.С.К., 2008. 400 с.

4. Дорофеев Ю. В. Воздействие как инвариантная функция текста. Культура народов Причерноморья. 2007. № 110, Т. 1. С. 166-168.

5. Дорохов В. Я. Понятие документа в советском праве. Правоведение. 1982. № 2. С. 50–57.

6. Дроздова Г. М. Менеджмент зовнішньо-економічної діяльності підприємства. Київ : ЦУЛ, 2002. 172 с.

7. Ключник А. В., Баришник Л. С., Негрецька І. А. Теоретичний аналіз зовнішньоторговельного контракту. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 8. С. 20–24.

8. Котковець А. Л. Композиційна структура мовленнєвого жанру «Діловий лист». *Вісник НТУУ «КПІ»*. Серія «Філологія. Педагогіка». 2014. Вип. 3. С. 31–36.

9. Кредісов А. І. Управління зовнішньоекономічною діяльністю: навч. посіб. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: ВІРА-В, 2002. 552 с.

10. Муравьева Н. В. Документальная лингвистика. Москва: ТЕРМИКА, 2016. 612 с.

11. Орлов А. Т. Структурно-смысловые типы газетных текстов. Русский язык в школе. Москва. 1990. № 2. С. 62–67.

12. Письменная Ю. Тендер: руководство к действию. M.A.DE. 2002. № 3. С.11-23. URL:http://proxima.com.ua/articles/articles.php?clause=1321.

13. Тураева З. Я. Лингвистика текста (Текст: структура и семантика). Москва : Просвещение, 1986. 127 с.

14. Шаргай І. Є. Комунікативно-прагматичні особливості французького ділового листа в оригіналі та перекладі : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. Київ, 1998. 16 с.

Отримано: 3 жовтня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: ane_lll@ukr.net

eliakoliada@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-59-62

Ботвінко-Ботюк О. М., Коляда Е. К. Вербалізація емоційного стану відрази в англомовному художньому тексті. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 59–62.

УДК 811.111'373:159.942.5

Ботвінко-Ботюк Олена Миколаївна,
кандидат філологічних наук, Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне
Коляда Еліна Калениківна,
кандидат філологічних наук, професор, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ВІДРАЗИ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

У статті висвітлюються особливості вербалізації емоційного стану відрази в сучасному англомовному художньому тексті. Відраза належить до базових емоцій. В усіх світових культурах відраза виражається однаковим виразом обличчя: зморщений ніс, підтягнута до нього верхня губа й опущені кутики рота.

Емоційний стан відрази пояснюється крізь призму феноменів смаку, запаху, зору, слуху й дотику. Сенсорні відчуття вербалізуються в художньому тексті сенсорними лексичними одиницями – смаковими, запаховими, зоровими, слуховими та тактильними сенсоризмами.

Переживання відрази, як й інших емоційних станів, завжди має певний вияв: 1) внутрішній (вісцеральний): ритм серцебиття, дихання, кров'яний тиск, зміна в ендокринних залозах, органах травлення та виділення; 2) зовнішній (експресивний): рухи тіла, поза, міміка, інтонації мовлення, рухи очей тощо.

У художньому тексті емоційний стан відрази розкривається через опис поведінки персонажів, їхніх реакцій на оточуючу дійсність і власне описи екстралінгвальних виявів досліджуваного емоційного стану.

Ключові слова: *вербалізація, сенсорна лексика, відраза, смак, запах, зір, слух, дотик.*

Ботвинко-Ботюк Елена Николаевна,
кандидат филологических наук, Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно
Коляда Элина Калениковна,
кандидат филологических наук, профессор,
Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк

ВЕРБАЛИЗАЦИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО СОСТОЯНИЯ ОТВРАЩЕНИЯ В АНГЛОЯЗЫЧНОМ ХУДОЖЕСТВЕННОМ ТЕКСТЕ

В статье освещаются особенности вербализации эмоционального состояния отвращения в современном англоязычном художественном тексте. Отвращение относится к базовым эмоциям. Во всех мировых культурах отвращение выражается одинаковым выражением лица: сморщенный нос, подтянутая к нему верхняя губа и опущенные уголки рта.

Эмоциональное состояние отвращения объясняется посредством феноменов вкуса, запаха, зрения, слуха и осязания. Сенсорные ощущения вербализуются в художественном тексте сенсорными лексическими единицами – вкусовыми, запаховыми, зрительными, слуховыми и тактильными сенсоризмами.

Переживание отвращения, как и других эмоциональных состояний, всегда имеет определенное проявление: 1) внутреннее (висцеральное): ритм сердцебиения, дыхания, кровяное давление, изменение в эндокринных железах, органах пищеварения и выделения; 2) внешнее (экспрессивное): движения тела, позы, мимика, интонации речи, движение глаз и т. п.

В художественном тексте эмоциональное состояние отвращения раскрывается через описание поведения персонажей, их реакций на окружающую действительность и собственно описания экстралингвистических проявлений исследуемого эмоционального состояния.

Ключевые слова: *вербализация, сенсорная лексика, отвращение, вкус, запах, зрение, слух, прикосновение.*

Olena Botvinko-Botiuk,
PhD of Philological Sciences, National University of Water Management and Nature Resources Use
Elina Koliada,
PhD of Philological Sciences, Professor, Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutck

VERBALIZATION OF THE EMOTIONAL STATE OF DISGUST IN ENGLISH LITERARY TEXT

The article highlights the peculiarities of verbalization of the emotional state of disgust in modern English literary texts. Disgust has been recognized as a basic human emotion. It is a response to the sensory quality of the disgusting stimulus. It functions as a self-preserving mechanism as it is a powerful system of danger avoidance. Disgust is associated with a distinctive facial expression involving retraction of upper lip, down-turning of the corners of the mouth, and nose wrinkling.

Sensory words, i.e. taste words, smell words, sight words, hearing words, and touch words verbalize sense perception in literary texts. Combining with negative evaluative adjectives, sensory words make the following word combinations: to taste disgusting, a disgusting sweetish taste, unpleasant to the taste, to smell disgusting, disgusting smell, a disgusting odor, to look disgusting, a very disgusting sight, disgusting sound, a disgusting noise, unpleasant touch, disgusting to the touch, etc. which represent the type of sensory perception of disgust-evoking objects.

The emotional state of disgust comprises internal (heart rhythm, respiratory rhythm, blood pressure, changes in the endocrine glands, organs of digestion and secretion) and external (distinctive facial expression, body posture, or vocalization) reactions. The emotional state of disgust is revealed through a description of the behaviour of characters, their reactions to the surrounding reality and the very description of extralinguistic manifestations of the investigated emotional state.

Words, word combinations, sentences, and super-phrasal unities are means of verbalization of the experience of the emotional state of disgust in literary texts.

Key words: *verbalization, sensory vocabulary, disgust, taste, smell, sight, hearing, touch.*

Емоції та емоційні стани, визначаючи сутність людини, її діяльність і взаємовідносини зі світом, є предметом наукового інтересу з часу зародження людської самосвідомості. У психології емоції розуміють як комплексний феномен [39, с. 36] на позначення групи психічних процесів: емоційних реакцій (поведінки), емоційних станів (переживань), емоційних ситуацій (емоційного впливу) [8, с. 188], які спричиняються соціальними або психологічними подіями [32, с. 150] і виникають унаслідок інтеграції когнітивних та фізіологічних процесів, що впливають на поведінку людини [1, с. 6]. Емоції і почуття є складною реакцією організму, в якій беруть участь майже всі відділи нервової системи. Емоції і почуття, як і інші психічні процеси, мають рефлекторне походження [13, с. 119].

Емоції виконують сигнальну й регулятивну функції. В емоціях виявляється оцінне ставлення суб'єкта до наявних або можливих ситуацій, до своєї діяльності та поведінки. Якщо певні предмети, явища відповідають потребам індивіда, вони викликають у нього позитивне ставлення і, відповідно, позитивні емоції, якщо ні – виникають негативне ставлення і відповідні переживання. Тому емоції поділяють на два полярні класи: 1) позитивні, зумовлені сприятливим для організму розвитком подій або позитивними впливами, які спонукають суб'єкта до їх збереження; 2) негативні, які стимулюють активність організму, спрямовану на уникнення або усунення шкідливих впливів [11, с. 120].

Різні дослідники називають різну кількість базових емоцій. П. Екман на основі вивчення лицьової експресії виділяє шість емоцій: гнів, страх, відраза, подив, сум і радість [22]. Р. Плутчик виокремлює вісім базових емоцій, поділяючи їх на чотири пари, кожна з яких пов'язана з певною дією: руйнування (гнів) – захист (страх); прийняття (схвалення) – відкидання (відраза); відтворення (радість) – позбавлення (зневіра); дослідження (очікування) – орієнтація (подив) [35]. На думку К. Ізарда, основних емоцій є десять: гнів, презирство, відраза, дистрес (горе-страждання), страх, провина, інтерес, радість, сором, подив [30].

Як видно з наведених класифікацій, психологи зараховують відразу до базових емоцій. Базовим емоціям притаманні такі обов'язкові характеристики: вони повинні виявлятися за допомогою виразної та специфічної конфігурації м'язових рухів обличчя (міміки), спричиняти виразне й специфічне переживання, яке людина усвідомлює, здійснювати організаційний і мотиваційний вплив на людину, слугувати її адаптації. В усіх світових культурах відраза виражається однаковим для всіх виразом обличчя: зморщений ніс, підтягнута до нього верхня губа й опущені кутики рота [30, с. 261].

Відраза як негативна емоція викликається зіткненням людини з якимись неприємними, бридкими, неприйнятними предметами чи явищами [13, с. 257]. Т. С. Кириленко наводить таке визначення: відраза – емоційний стан, який спричинюють об'єкти (предмети, люди, обставини тощо), зіткнення з якими (фізична взаємодія, спілкування тощо) заходить у суперечність із моральними або естетичними принципами й установками суб'єкта [5, с. 126]. Ті речі, явища, вчинки, які викликають відразу, неприємно бачити, відчувати, спостерігати, користуватися ними тощо.

Емоційний стан відрази пояснюється крізь призму феноменів смаку, запаху, зору, слуху й дотику. Важливу функцію захисних реакцій організму на зовнішні подразники виконує смак, який має велике емоційно-психологічне значення для людини [2, с. 3]. Існує думка, що смак такий само «значимий для людини, як щастя чи надія, оскільки він причетний не просто до пізнання, а до самого буття, до самого існування «Я» [6, с. 49]. Смакові відчуття пов'язані з нюховими. Їх поєднує спільна роль у процесі харчування. Органом смаку є язик. На ньому і на піднебінні розміщені спеціальні чутливі до хімічних подразників рецептори, які реагують на чотири смакові подразники: кисле, солодке, гірке, солоне. Емоція відрази допомагає не вживати в їжу зіпсовані продукти з неприємним смаком, а також уникати неприємних запахів, які найчастіше свідчать про шкідливі бактерії.

Т. Ф. Семашко зазначає, що прикметник *смачний* позначає не специфічну смакову якість, а позитивну оцінку смаку [12, с. 201]. Смак аксіологічний і суб'єктивний: людину цікавлять смаки не самі по собі, а лише в тому сенсі, в якому вони приносять їй задоволення чи незадоволення [9, с. 720]. Існує вислів *Tastes differ* (Про смаки не сперечаються). Їжа, яка смакує одним, може викликати відразу в інших. Асортимент, якість продуктів харчування в різних народів відрізняються. Наприклад:

(1) *The waiter brought out a bowl of murky broth with four fish heads floating on the surface, and four heads meant eight eyeballs, all of which Peter had to force down his gullet. <u>The fish soup smelled disgusting–it was like being at your local fish market at the end of the day–and the heads looked frightening</u>. But slowly, very slowly, one at a time, with the Race officials watching every lift of his chopsticks, Peter shoved down those gross white, slimy, slippery balls* [36, с. XVIII].

Людина намагається уникнути й позбутися того, що для неї неприємно, наприклад, позбутися відразливого присмаку у роті, що ілюструє нижченаведений приклад:

(2) *'<u>Shrooms taste disgusting</u>, by the way. <u>She gave me some gum to get the taste out</u>; she said she loved chewing gum when she tripped* [33, с. 144].

Подразником нюхових відчуттів, які сигналізують про стан придатності продуктів харчування, про чисте або забруднене повітря тощо, є мікроскопічні частини речовини, що потрапляють до носової порожнини разом із повітрям, розчиняються в носовій порожнині та діють на рецептор. Нюх разом з органами слуху і зору відіграє важливу роль в житті людини. Він виконує біологічну і захисну функцію, а також бере участь у створенні різних емоційних вражень. Завдяки нюху людина складає певне враження про іншу людину, предмет, явище, оцінює ситуацію. Наприклад:

(3) *Hyenas were the one animal Will didn't like. <u>They smelled disgusting</u>, she thought, <u>like wet straw and old meat</u>* [37, с. 171];

(4) *One rainy night I was sleeping in my room and all of a sudden, <u>I got this really horrible and nasty or disgusting smell in my room. It was a rotten smell and</u> it smelled <u>like something had died in my room</u>* [15, с. 10].

Людина сприймає безліч запахів, однак вона не може охарактеризувати запах, не називаючи речовини чи предмета, якому він притаманний [10, с. 56]. Підтвердження цьому знаходимо у наведених прикладах (1) (*The fish soup smelled disgusting–it was like being at your local fish market at the end of the day*), (3) (*They smelled disgusting /…/ like wet straw and old meat*) і (4) (*it smelled like something had died in my room*).

З погляду суб'єктивної емоційності формується гедоністична оцінка запаху, визначається його вплив на людину. Один і той самий запах різними людьми може сприйматися по-різному, одними як гарний, а в інших – викликати відразу. Свідомо людина намагається оточити себе приємними запахами й уникає неприємних. Однак, як показує ілюстративний матеріал, людина може звикнути до неприємного запаху:

(5) *His blanket was dirty and smelled disgusting, but he was used to that too* [23].

Важливу роль у діяльності людини та пізнанні нею навколишнього світу відіграють зорові відчуття, оскільки зір є основним орієнтиром людини у світі, основним джерелом інформації. Візуальний образ забезпечує сприйняття предметів, яке охоплює надзвичайно велику сферу фізичних явищ, зокрема, світло, колір, форму, розмір та їх місцеположення у просторі.

Повсякчасно людина стикається з естетичними властивостями явищ, процесів, предметів. Це й архітектурні споруди, й інтер'єри приміщень, і зовнішній вигляд індивіда тощо. Те, що людина бачить, викликає в неї позитивні або негативні емоції. Емоційний стан відрази викликає усе дисгармонійне, жалюгідне, страхітливе, словом, усе те, що людина прагне знищити або уникнути. Наприклад, відразливою може бути неприбрана кімната, дім:

(6) *It is a very disgusting sight to see loose papers, pamphlets, letters, etc. lying on the floor, table and bed for days together. So is the disgust I feel when I see shoes, sandals, socks, toys, towels, etc. spread all over the house instead of keeping them in proper places* [27, с. 52].

Відразу може викликати неохайний зовнішній вигляд людини:

(7) *I look disgusting. What will Gino say? Like an old, potato brought out of a cellar in the spring. Foul sweet taste when boiled. Puffy skin. Cold sore on the lip, circles under my eyes. And my hair, what a mess. Maybe I have it tinted? A flicker of emerald* [16].

Важливим джерелом інформації для людини є також звук. Слуховий апарат людини постійно сприймає, аналізує й інтерпретує звукову інформацію про себе та про навколишнє середовище. Слухові відчуття допомагають людині правильно орієнтуватися у просторі й регулювати власні дії [13, с. 54]. Одні звуки людина може слухати й отримувати задоволення (наприклад, спів птахів, дзюрчання води), а інші викликають у неї відразу (скрегіт металу по склу, скрип крейди і нігтів по шкільній дошці тощо) і вона не бажає їх чути. Наприклад:

(8) *There was a strange hissing sound from the armed sailors on the slopes as the news of hostilities spread, the kind of ugly noise a Jack Cloudie would make when whistling through clenched teeth. 'Stop that disgusting sound!' the first lieutenant shouted down the slope* [29];

(9) *Albert would sip a spoonful of soup and make this loud, exaggerated slurping sound. He was teasing Millie, of course, whenever he engaged in such behavior. «Will you stop? You sound like a disgusting pig.» Millie would admonish Albert* [38, с. 47].

Людина також пізнає світ через доторки. Дотикові відчуття – один із видів шкіряних відчуттів, які виникають внаслідок подразнення поверхні тіла – відіграють значну роль у сприйнятті інформації. Дотикові відчуття називають тактильними. Тактильність є складною формою чутливості, яку формують елементарні компоненти (відчуття холоду, тепла, больові відчуття), складні компоненти – власне тактильні відчуття (дотик, потискування) і кінестетична чутливість, яка дозволяє визначити положення тіла в просторі [7, с. 129–130].

За допомогою дотику людина отримує інформацію про фізичні властивості предметів, а саме: про їхню форму, просторове розташування, характер поверхні (рівна, шершава, тверда, м'яка, суха, волога, холодна, гаряча тощо). Доторки можуть бути як приємними, так і неприємними. Наведемо приклади відразливих доторків:

(10) *«I don't believe it.» Sergeant Tribble wiped his hands in disgust after touching the corpse* [34, с. 1];

(11) *She coughed and hacked, she searched for a clean space to breathe in, she put her palms against the slimy wall, though it was disgusting to the touch, and leaned down between her raised arms, trolling for good air* [18].

Пізнавально-перцептивна діяльність людини, її емоційний досвід вербалізуються в художній літературі, яку називають депозитарієм емоцій [14, с. 9–10]. Як засвідчує проведений аналіз ілюстративного матеріалу, в художньому тексті сенсорні лексичні одиниці (смакові, запахові, зорові, слухові та тактильні сенсоризми), репрезентуючи відразу, сполучаються з прикметниками негативної оцінки й утворюють такі словосполучення: *to taste disgusting, unpleasant to the taste, to smell disgusting, disgusting smell, a disgusting odor, to look disgusting, a very disgusting sight, disgusting sound, a disgusting noise, unpleasant touch, disgusting to the touch, to look and smell disgusting* тощо.

Емоційний стан відрази належить до тілесного досвіду людини. Він не існує самостійно поза їстівними чи іншими неприємними для індивіда речами, а лише в уявному відмежуванні від них [4, с. 28]. Переживання відрази, як й інших емоційних станів, завжди має певний вияв: 1) внутрішній (вісцеральний): ритм серцебиття, дихання, кров'яний тиск, зміна в ендокринних залозах, органах травлення та виділення; 2) зовнішній (експресивний): рухи тіла, поза, міміка, інтонації мовлення, рухи очей тощо [13, с. 121]. Наведемо приклади описів як внутрішніх, так і зовнішніх фізіологічних реакцій, які свідчать про те, що персонаж переживає емоційний стан відрази.

(12) *Ela blushed, disgust evident on her beautiful features. «It seems that I am to be an Amazon, like the rest of the women in our family. I was hoping to be short.»* [28];

(13) *The man spat in disgust, «You are nothing but thieves.»* [2];

(14) *Jaffe waved his hand in a gesture of disgust, but remained silent* [17, с. 102];

(15) *I shook my head in disgust. «You had no right.»* [31];

(16) *Kathryn made a moue of disgust. «Don't call me that. Thierry says it isn't dignified.»* [26, с. 7];

(17) *I noticed Sherry rolling her eyes, signifying disgust towards her mother* [21, с. 115];

(18) *She pointed to the home entertainment center. Under the set was a drawer with slots for DVDs. The second man pulled it out. «Nothing but porno» he said in disgust* [20, с. 195];

(19) *«The Persians appear to be growing hostile.»*

«This is exactly what we expected would happen when we left,» he cried in disgust as he slapped the document against his leg [19, с. 339].

Результати нашого дослідження ілюструють, що вербалізація емоційного переживання персонажем відрази може здійснюватися 1) окремими словами (наприклад, *disgust, disgusting*). Як зазначає дослідниця У. Галицька, у Roget's Thesaurus, в якому слова розташовані за тематичним принципом, рубрика DISGUST нараховує близько 250 синонімів і синонімічних утворень, які виражені різноманітними частинами мови, належать до різних стилів і позначають різні відтінки відрази [3, с. 64]; 2) словосполученнями (наприклад, *a disgusting sweetish taste, a gesture of disgust*); 3) реченнями (наприклад, *Ela blushed, disgust evident on her beautiful features*); 4) надфразними єдностями (НФЄ). Окремі речення, об'єднані між собою спільною

темою – поняттям відрази, повніше виражають основну думку, яка є стрижнем утворення НФЄ, як це бачимо у нижченаведеному прикладі:

(20) *A sight met him which for a few seconds paralysed both his mind and his body. Rowella was lying on the bed – naked, totally and utterly naked and in a wanton posture that even he, her husband, had never seen her assume. And, horror of horrors, disgust of disgust, a big man, also totally naked, was kneeling over her and twisting her feet this way and that. And from the expression on his wife's face, she appeared actually to be enjoying it. /.../ All he remembered was crouching against the hedge and being sick – over and over until there was nothing but bile to bring up.*

And when at last the sickness ceased he began to shiver, and then he pulled himself to his feet, and, crouching, hunched, low to the ground, like a dog that has been fiercely thrashed for something it didn't do, he began to make his way back to his parents' home [25].

Отже, людина пізнає та осмислює світ завдяки сенсорним відчуттям (смаку, нюху, зору, слуху та дотику), які вербалізуються в художньому тексті сенсорними лексичними одиницями – смаковими, запаховими, зоровими, слуховими та тактильними сенсоризмами. Репрезентуючи відразу, сенсоризми сполучаються з прикметниками негативної оцінки і утворюють словосполучення, як-от: *to taste disgusting, unpleasant to the taste, to smell disgusting, disgusting smell, a disgusting odor, to look disgusting, a very disgusting sight, disgusting sound, a disgusting noise, unpleasant touch, disgusting to the touch, to look and smell disgusting* тощо, які входять до складу речень і НФЄ.

Емоційний стан відрази має внутрішні і зовнішні прояви. Внутрішні прояви емоційного стану відрази полягають у зміні стану вісцеральних функцій, а зовнішні – у зміні пози, ходи, міміки, голосу людини тощо. У художньому тексті емоційний стан відрази розкривається через опис поведінки персонажів, їхніх реакцій на оточуючу дійсність і власне описи екстралінгвальних виявів досліджуваного емоційного стану.

Література:

1. Биценко Т. О. Історична динаміка експресивів негативної емоційності в англійському дискурсі XVI–XX століть : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Х., 2004. 20 с.
2. Гайдаєнко І. В. Назви на позначення смаку: етимологія, семантика, функціонування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Херсон, 2002. 17 с.
3. Галицька У. Номінативне поле емоційного концепту disgust / відраза в англійській мові. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Германська філологія.* 2014. Вип. 720. С. 61–68.
4. Галуцьких І. А. Сенсорика смаку в контексті художньої тілесності. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Сер. : «Філологія».* К. : Вид. центр КНЛУ, 2012. Т. 15. № 1. С. 27–36.
5. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості : навч. посіб. Київ : Либідь, 2007. 256 с.
6. Костяев А. И. Вкусовые метафоры и образы в культуре. М. : Изд-во ЛКИ, 2007. 160 с.
7. Лурия А. Р. Лекции по общей психологии / под ред. Е. Строгановой. СПб. : Питер, 2006. 320 с.
8. Маслова В. А. Некоторые онтологические аспекты эмотивности текста. *Язык и эмоции.* Волгоград : Перемена, 1995. С. 184–191.
9. Моисеева С. А., Яровая Е. Ю. Отрицательная аксиологическая оценка вкусовых ощущений в когнитивной модели этноса ; НИУ БелГУ. *Когнитивные исследования языка : сб. науч. тр.* / Тамб. гос. ун-т и др. ; гл. ред. сер. Н. Н. Болдырев. Москва ; Тамбов ; Челябинск, 2014. Вып. XVIII : Язык, познание, культура: методология когнитивных исследований : материалы междунар. конгр. по когнитивной лингвистике, Тамбов, 22–24 мая 2014 г. / отв. ред. Е. И. Голованова. С. 720–722.
10. Плужников М. С., Рязанцев С. В. Среди запахов и звуков. М. : Мол. гвардия, 1991. 231 с.
11. Психологічна енциклопедія / [автор-упорядник О. М. Степанов]. К. : Академвидав, 2006. 424 с.
12. Семашко Т. Ф. Мовні стереотипи із сенсорним компонентом в українській лінгвокультурі : монографія ; за ред. Н. В. Слухай. Київ : Арт Економі, 2016. 480 с.
13. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Загальна психологія: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 296 с.
14. Шаховский В. И. Лингвистика эмоций. *Филологические науки.* 2007. № 5. С. 3–13.
15. Alam M. N. The Sacrifice. Morrisville : Lulu.com, 2013. 32 p.
16. Berger J. To the Wedding: Rejacketed. London : Bloomsbury Publishing, 2014. 208 p.
17. Beyea W. E. The Day the Catskills Cried: A True Crime Story. Indiana : iUniverse, 2008. 264 p.
18. Brown R. Half a Heart. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2001. 368 p.
19. Butler K. Champion of the Gods. Morrisville : Lulu.com, 2014. 498 p.
20. Covington H. A. The Brigade. Bloomington : Xlibris Corporation, 2008. 735 p.
21. Crets A. «Secrets» Through Her Eyes. Bloomington : Author House, 2010. 156 p.
22. Ekman P. Basic emotions. *The handbook of cognition and emotion* / eds. T. Dalgleish and T. Power. New York : John Wiley & Sons, 1999. P. 45–60.
23. Funke C. Inkheart. New York : Scholastic Inc., 2011. 576 p.
24. Goh P. Eagle in the Land of Dragons. Bloomington : Xlibris Corporation, 2012. 380 p.
25. Graham W. The Angry Tide. Basingstoke : Pan Macmillan, 2011. 560 p.
26. Grant L. The Duchess and the Desperado. Toronto : Harlequin Enterprises, Limited, 1998. 304 p.
27. Gupta M. K. How to Remain Ever Free. New Delhi : Pustak Mahal, 2006. 204 p.
28. Hall T. E. Love's Magic. Aurora : Medallion Media Group, 2008. 461 p.
29. Hunt S. Jack Cloudie : A Novel. New York : Tom Doherty Associates Inc., 2013. 416 p.
30. Izard C.E. The psychology of emotions. New York : Plenum Press, 1991. 452 p.
31. Kalla D. Blood Lies. New York : Tom Doherty Associates, 2008. 320 p.
32. Kövecses Z., Palmer G. B. , Dirven R. Language and Emotion : The Interplay of Conceptualisation with Physiology and Culture. *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast.* Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 2002. P. 133–159.
33. Mesrobian C. Sex & Violence. Minneapolis : Carolrhoda Lab ™, 2013. 304 p.
34. Mink F. The Unnecessary Woman. Indiana : iUniverse, 2000. 224 p.
35. Plutchik R. The Emotions: Facts, Theories and a New Model. New York : Random House, 1962. 204 p.
36. Reinertsen S., Goldsher A. In a Single Bound: Losing My Leg, Finding Myself, and Training for Life. Lanham : Rowman & Littlefield, 2010. 256 p.
37. Rundell K. Cartwheeling in Thunderstorms. New York : Simon & Schuster, 2014. 256 p.
38. Silveri A. Turning the Corner on Life. Bloomington : Xlibris Corporation, 2012. 410 p.
39. Williams S. J., Bendelow G. Emotions, Health and Illness : the 'Missing Link' in Medical Sociology? *Health and the Sociology of Emotions.* Oxford ; Cambridge : Blackwell Publishers, 1996. P. 25–53.

Отримано: 1 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: gromovanv2015@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-63-66

Громова Н. В. Стилетвірна функція приказкок і прислів'їв у філософських трактатах Г. Сковороди. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 63–66.

УДК 811.161.2

Громова Наталія Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови,
Сумський державний педагогічний університет імені М.С. Макаренка

СТИЛЕТВІРНА ФУНКЦІЯ ПРИКАЗКОК І ПРИСЛІВ'ЇВ У ФІЛОСОФСЬКИХ ТРАКТАТАХ Г. СКОВОРОДИ

У статті досліджено стилетвірну й текстотворчу функцію прецедентних текстів у філософських трактатах Г. Сковороди. Дослідниця у роботі доводить, що філософ активно використовував зразки усної народної творчості, крилаті вислови тощо, насичуючи своє мовленні прецедентними текстами. Саме тому тексти Г. Сковороди є плідним матеріалом для дослідження прецедентних текстів. Авторка статті розкриває поняття прецедентного тексту та визначає роль прецедентних текстів у філософських творах письменника як риси його ідіостилю і їхню текстотворчу функцію.

Матеріали дослідження можуть бути використані в подальших лінгвістичних дослідженнях творчості Г. Сковороди, а також використані для викладання у вищих навчальних закладах курсів лексикології, синтаксису, комунікативної лінгвістики, лінгвістичного аналізу текстів, давньої української літератури, спецкурсів та спецсемінарів, присвячених творчості Г. Сковороди.

Ключові слова: *прецедентні тексти, філософські трактати, ідіостиль, мовна особистість.*

Громова Наталья Васильевна,
кафедра украинского языка, Сумской государственный педагогический университет имени М.С. Макаренка

СТИЛЕТВОРЧАЯ ФУНКЦИЯ ПОСЛОВИЦ И ПОГОВОРОК В ФИЛОСОФСКИХ ТРАКТАТАХ Г. СКОВОРОДИ

В статье исследовано стилетворчая и текстотворчая функция прецедентных текстов в философских трактатах Г. Сковороды. Автор в работе доказывает, что философ активно использовал образцы устного народного творчества, крылатые высказывания и тому подобное, насыщая свою речь прецедентными текстами. Именно поэтому тексты Г. Сковороди являются плодотворным материалом для исследования прецедентных текстов. Автор статьи раскрывает понятие прецедентного текста и определяет их роль в философских произведениях писателя как особенности его идиостиля и их текстотворчу функцию.

Материалы исследования могут быть использованы в последующих лингвистических исследованиях творчества Г. Сковороды, а также использованные для преподавания в высших учебных заведениях курсов лексикологии, синтаксиса, коммуникативной лингвистики, лингвистического анализа текста, давней украинской литературы, спецкурсов и спецсеминаров, посвященных творчеству Г. Сковороди.

Ключнвые слова: *прецедентные тексты, философские трактаты, идиостиль, языковая личность.*

Nataliia Gromova,
Candidate of pedagogic sciences, the associate professor of the Ukrainian Language department of Makarenko Sumy state pedagogical university

STYLE FORMING FUNCTION OF PROVERBS AND SAYINGS IN G. SKOVORODA'S PHILOSOPHICAL TREATISES

The article describes the style and text forming function of the precedential texts in the philosophical treatises of G. Skovoroda.

The author proves in her work that the philosopher actively used the samples of oral folk art, winged utterances and some other things satiated his speech with precedential texts. Involving parables, tales, legends in treatises and dialogues gives the author the opportunity to express more clearly and convincingly his philosophical views. It is proved that the philosopher used precedential texts in order to deepen the own motives, to specify a particular idea, to convey the essence of the work. That is why the texts of G. Skovoroda are a fruitful material for the study of precedential texts.

The author of the article reveals the concept of precedential texts and defines their role in the writer's philosophical works as features of his idea style and their text forming function.

The materials of research can be used in subsequent linguistic studies of G. Skovoroda's works, as well as courses of lexicology, syntax, communicative linguistics, linguistic analysis of the text, old Ukrainian literature, special courses and special seminars devoted to the work of G. Skovorodi used in teaching in higher educational institutions. In general education institutions of various types the material of the master's work can be used in the lessons on the development of coherent speech, Ukrainian literature, in the organization of circles and extra-curricular work.

During the work the following **methods** *were used: general scientific methods of analysis and synthesis, taxonomic, comparative, linguistic methods – descriptive, structural, functional, semiotic components.*

Key words*: precedent texts, philosophical treatises, idea style, language personality.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Григорій Сковорода є знаковою постаттю світового масштабу, «небесним патроном» українства. Філософ, просвітитель, педагог, письменник – він залишив неоціненну спадщину для нашого народу.

Важливою віхою в історії української культури на зламі трьох епох – Бароко, Просвітництва і Класицизму є трактати та діалоги письменника, у яких як і в самому стилі бароко, поєдналися елементи просвітництва, гуманізму, реформації, передромантизму, класицизму, сентименталізму з бароко, витворивши неповторний сковородинівський стиль.

Філософ активно використовував у своєму мовленні біблійні цитати, зразки усної народної творчості, крилаті вислови, а його глибока обізнаність з античною літературою давала змогу часто цитувати й давньогрецьких і давньоримських авторів, насичуючи його мовлення прецедентними текстами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Г. Сковорода є ключовою постаттю не лише в літературі українського бароко, але й в усій нашій духовній традиції від давнини до сьогодення. Дослідженню його творчості й життєвого шляху присвятили свої праці багато науковців, зокрема Д. Чижевський, Д. Багалій, В. Бонч-Бруєвич, Ю. Шевельов, Г. Верба, О. Мишанич, В. Олексик, О. Хашдеу, В. Шевчук, В. Шиян, Л. Ушкалов.

Прецедентні тексти часто стають предметами наукових досліджень. Цій темі присвятили свої праці Ю. Караулов, В. Костомаров, Н. Бурвікова, А. Баранов, А. Супрун, Д. Гудков, В. Красних, Т. Космеда.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – проаналізувати використані у філософських трактатах Г. Сковороди прецедентні тексти, з'ясувати їх стилетвірну й текстотворчу функцію. Матеріалом дослідження послужила картотека мовних одиниць, що містять прецедентні тексти, створена на основі суцільної вибірки з текстів філософських трактатів Г. Сковороди.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, прецедентні тексти – явище багатоаспектне, а тому й розглядають його з різних ракурсів: з огляду на лінгвістику тексту, психолінгвістику, теорію мовленнєвих актів, когнітивну лінгвістику. Дослідники вважають, що прецедентні тексти – це тексти, важливі для конкретної особистості в пізнавальному й емоційному планах, добре відомі її широкому оточенню, такі, які часто ця особистість використовує у мовленні. Прецедентні тексти зафіксовані в свідомості носіїв мови і є так званими «готовими інтелектуально-емоційними блоками», стереотипами, зразками, мірками порівняння, що допомагають людині орієнтуватися у ментальному та вербальному просторах. Мовознавці вважають, що прецедентні тексти мають особливу цінність для дискурсу мовної особистості в історичному, культурному, країнознавчому ракурсах. Паралельно з терміном «прецедентні тексти» у науковій лінгвістичній літературі функціонує також термін «текстові ремінісценції» [2].

Прецедентні тексти використовують, зазвичай, для того, щоб помістити конкретний факт, подію в історичну перспективу, розширити часові межі й культурний простір певного тексту, полегшити трансформацію конкретної думки, підтвердити її правильність, збагатити текст смисловими й емоційними відтінками, виразити оцінку, створити комічний ефект тощо. Прецедентні тексти – це тексти, важливі для конкретної особистості в пізнавальному й емоційному планах, добре відомі її широкому оточенню, такі, які часто ця особистість використовує у мовленні.

Прийом використання прецедентних текстів, як відомо, називають алюзією. Це такий спосіб текстотворення, який полягає у співвіднесенні створюваного тексту з прецедентними (попередніми) і включенні його у вертикальний контекст, коли адресат звертається до певних віддалених спогадів, відчуттів, асоціацій.

Г. Сковорода брав потрібний матеріал з найрізноманітніших джерел: античних і середньовічних авторів, друкованих збірників, усного побутування українського, російського і польського фольклору. Частина цих записів зроблена письменником вперше і є, таким чином, першоджерелом. Якщо до деяких сковородинівських записів можна провести сьогодні фольклорні паралелі з інших сучасних йому чи трохи пізніших записів, то значна кількість з них відома на сьогодні тільки у записі Г. Сковороди. Філософ знав варіанти прислів'їв і приказок і в різному текстовому оформленні вміщував у своїх творах по кілька разів.

Близько до прислів'їв і приказок у творчості Г. Сковороди стоять літературні афоризми, сентенції, влучні образні висловлювання. У поетиках такі висловлювання називалися *словесними хріями.*

Афористичність мови Г. Сковороди, його схильність до влучного, образного вислову, до конденсації думки сприяли тому, що десятки його висловлювань і сприймаються як моральні афоризми, «золоті слова». Завдяки вкладеній у них думці, досконалому мовному оформленню ці афоризми Сковороди пішли в народ, сприйнялися як народна мудрість.

Звичайно, що сама по собі реєстрація фактів використання Григорієм Сковородою того чи іншого прислів'я, казки, притчі, анекдоту, байки – це лише половина справи для розуміння літературно-фольклорних взаємин філософа. Значно важливіше пояснити звернення Г. Сковороди до фольклорних джерел, простежити, як цілеспрямовано і усвідомлено засвоював він художній досвід народу, як цей досвід збагачував його думку, надавав його філософським трактатам самобутнього жанрово-стильового і образного забарвлення.

Григорій Сковорода сприймав приказки й прислів'я в обох визначених поетикою функціях – і як доказ, і як алегорію. Власне, вони були для нього засобом широкого узагальнення досвіду трудового народу, тим влучним народним образним словом, на яке можна було надійно спертися при викладі своїх поглядів на життя.

Значну частину прислів'їв і приказок у творах Г. Сковороди складають ті, які автор ужив для кращого розуміння таких філософських категорій, як суть і явище, форма і зміст: «Коли у красному домі щедре багатство пахне, то причина цього не гарні кутки, пироги часто і не в славних кутках живуть» («Розмова п'яти подорожніх про істине щастя в житті. Товариська розмова про душевний мир») [4, с. 335]. Тут обіграно російське прислів'я: «Не красна изба углами, а пирогами». Воно має всюди однаковий зміст: про людину треба судити по зовнішності, а по її внутрішньому змісту, духовному багатству.

У філософських творах Григорія Сковороди зустрічається у прислів'я: «Де був?» – у друга. «Що пив?» – Воду» [4, с. 423]. Воно утверджує безкорисливу дружбу. У трактаті Наркіс. Розмова про те: пізнай себе»мислитель вживає ще одне українське прислів'я: «Такий дурний, що до двох порахувати не вміє» [4, с. 173].

У філософському творі «Розмова, названа Алфавіт, або Буквар миру» Г. Сковорода для підтвердження теорії «сродної» праці, пише: «Якщо, за приказкою, мостишся на посаду, наче коза на дах, для того, щоб через нього скочити на купу багатого марнослав'я, то видно, як у дзеркалі, що ти не старанний до посади, а тому й не народжений, і не записаний на небесах, хіба що у людей» [4, с. 447]. У цьому ж філософському творі філософ для підсумку байки про котів використовує українське прислів'я: «Кіт охочий до риби, та води боїться» [4, с. 431], яке має синонімічні відповідники: «Їв би кіт рибу, а в воду не хоче», «Кіт риби прагне, а сіти не тягне», «Любе кіт рибу, а в воду не хоче».

У діалозі «Бесіда 1-ша, названа Observatorium (Сіон)» філософ використовує поряд два українських прислів'я, які вплітаються в контекст поряд з біблійними цитатами: «Спішив на обід, та и вечері не застав», «Хто спішить – насмішить» [4,

с. 283]. Трішки далі поданий ще один народний афоризм: «Їхав у Казань, та заїхав у Рязань» [4, с. 289]. Він ще зустрічається у діалозі «Розмова, названа Алфавіт, або Буквар миру» » [4, с. 434] та в «Розмові п'яти подорожніх про істине щастя в житті. Товариська розмова про душевний мир» [4, с. 334].

У діалозі «Бесіда, названа двоє, про те, що легко бути блаженним» зустрічається парафраза російських приказок: «В Луцку все не по-людску: навкроло вода, а в середине беда», «Кременец – венец: кругом вода, а в середине беда». Г. Сковорода так перефразовує цю російську народну мудрість: «Їх твердь – сама вода, в середині їх – біда» [4, с. 272].

Мислитель подає приказки й прислів'я не лише вплітаючи їх в контекст твору, а й виокремлює їх як, наприклад, у діалозі «Розмова, названа Алфавіт, або Буквар миру»:

ПРИКАЗКА
Не дбай, як тобі не дано від Бога,
Без Бога усяк ані до порога.
Коли не зродивсь – не сунься в науку.
Агей! Скільки їх, упалих у муку!
Так, мати не всіх зродила до школи,
Як щастя захтів, довірся ти долі [4, с. 463].

Г. Сковорода не відокремлював прислів'я і приказки українські від російських. Практично в цьому й не було потреби, бо багато з наведених ним прислів'їв і приказок належить до спільних надбань фольклору українського і російського.

Окремої розмови заслуговує питання про використання Г. Сковородою прислів'їв і приказок, взятих з античної літератури. Він наводить їх у контексті своїх творів поряд з українськими та російськими, часто посилаючись на джерела, оперував ними вільно, як матерілом доступним, зрозумілим. В окремих випадках Г. Сковорода подавав і український відповідник того чи іншого античного виразу. Розвиваючи думку про «сродність», тобто про природне покликання до якогось заняття, він говорив, що на означення людей, які бралися не за свою справу, було у давніх народів прислів'я: «Invita Minerva» – «без благословення Мінерви», а у нас говорять: «без Бога» [4, с. 425].

Афористичність, образність мови Григорія Сковороди настільки значна і багата, що у його творах не завжди вдається вловити різницю між народними образними висловлюваннями і авторськими афоризмами та сентенціями.

Мова Г. Сковороди багата на образні народні порівняння. Він їх вживає не лише в оригіналі, підправивши трохи мову, а й в латинських текстах. Народне образне порівняння вплітається у мову героя, тому воно буває дещо поширене, деталізоване. Фразу, народне кліше «танцює, як ведмідь» Г. Сковорода вклав в уста учасників діалогу «Алфавіт, або Буквар миру». Григорій і Афанасій засуджують тих книжників, які не здатні до філософствування, не мають до цього «сродності», а тільки навчені: Звичайно, танцює згідно з своєю наукою, і є приказка: «Хай ведмедя вчать» [4, с. 429].

Значна частина античного пареміографічного матеріалу наводиться Сковородою в оригіналі, без будь-яких перекладів чи пояснень. Наприклад, у діалозі «Бесіда 1-ша, названа Observatorium (Сіон)» письменник подає прислів'я латиною: «Ex musca elephantem» [4, с. 293], що у перекладі на українську звучить як «Робити з мухи слона», а також «Ex cloaca aream» [4, с. 294], що означає «Із клоаки робити жертовник».

Існує думка, що Г. Сковорода вибирав античні приказки й прислів'я із збірки Еразма Роттердамського. Але ця думка є дещо помилковою, бо філософ добре знав античну літературу, читав твори старогрецьких і староримських авторів в оригіналі, тому міг брати потрібні йому висловлювання безпосередньо з тексту. Але до збірки «Adagia» він звертався неодноразово і якусь частину пареміографічного матеріалу почерпнув з цього видання.

У творах Г. Сковороди знаходимо афоризми Сократа, Анаксагора, Демонакса, Епікура, Сенеки та інших античних авторів. Усі вони органічно вплетені в авторський текст, філософ посилається на них як на авторитетну думку, котра не втратила свого значення й тепер.

Афористичність мислення Г. Сковороди, точна, лаконічна і образна його мова зумовили те, що багато його висловлювань визначаються нами сьогодні як афоризми. Узагальнений у них життєвий досвід, влучні спостереження і оцінки сприймаються як істина, що не потребує доказів. Г. Сковорода не мав на меті викладати своє вчення у формі афоризмів, як це робив, скажімо, видатний французький письменник і філософ XVII ст. Ларошфуко. Але специфіка його мислення і його письма були такими, що короткі і сильні висловлювання із глибоким змістом органічно лягали в контекст його творів. В афоризмах Г. Сковороди тісно переплелися дві традиції – усно-фольклорна і літературна. З одного боку, його афоризми тяжіють до прислів'їв і приказок, своєю образністю, поетикою зливаються з ними, а з другого – мають явно виражений літературний характер, у них видно автора-мислителя, який формулює свої думки в дусі попередніх здобутків письменства, спирається на біблійну, античну і середньовічну літературну традицію, використовує досвід сучасників.

Підходячи свідомо до використання народного поетичного слова, Г. Сковорода обмежив свій вибір кількома жанрами фольклору. прислів'я і приказки, притчі, байки, казки, анекдоти. Значну частину прислів'їв і приказок у творах Г. Сковороди складають ті, які автор вжив для кращого розуміння таких філософських категорій, як суть і явище, форма і зміст. Мислитель подає приказки й прислів'я не лише вплітаючи їх в контекст твору, а й виокремлює їх як окремий текстовий фрагмент. Філософ наводить їх у контексті своїх творів поряд з українськими та російськими, часто посилаючись на джерела, оперував ними вільно, як матерілом доступним, зрозумілим. В окремих випадках Г. Сковорода подавав і український відповідник того чи іншого античного зразка. Значна частина пареміографічного матеріалу наводиться Сковородою в оригіналі, без будь-яких перекладів чи пояснень.

Висновки. Таким чином, залучення притч, байок, легенд до трактатів і діалогів надає авторові можливості більш яскраво і переконливо висловлювати свої філософські погляди. З цього приводу слушно зауважив дослідник творчості Г. Сковороди І. Іваньо: «образи йдуть поруч з їх раціональним осмисленням», а майстерне використання художніх сюжетів до філософсько-моралізаторських творів сприяє єдності зображення і вираження.

Прецедентні тексти відіграють не лише важливу роль у стильовій організації філософських творів Г. Сковороди, а й надають особливого колориту, виконують стилетвірну й змістову функції, несуть певну ідею.

Література:

1. Іваньо І.В. Прислів'я та приказки у творах Г.С. Сковороди. *Українська мова та література в школі*. 1964. № 8. С. 29–33.
2. Космеда Т. Типові ознаки Франкового дискурсу. Прецедентні тексти // Космеда Т. Комунікативна компетенція Івана Франка: міжкультурні , інтерперсональні, риторичні виміри. Львів: «Видавництво «ПАІС», 2006. С. 198–204.
3. Лисиченко Л.А. Мовний світ Григорія Сковороди. *Проблеми вивчення наукової і художньої спадщини Г.С. Сковороди. Тези доповідей республіканської наукової конференції, присвяченої 270-річчю з дня народження українського поета і філософа.* Х.: Харківський державний педагогічний інститут ім. Г.С. Сковороди, 1994. С. 49.
4. Сковорода Г. Твори: У 2 т. Київ: АТ «Обереги», 1994. – Т. 1 / Передмова О. Мишанича. С.131–464.

Отримано: 19 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: olgademyanenko@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-67-69

Дем'яненко О. І. Формування професійної мобільності студентів: психологічний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 67–69.

УДК 378+316.444.5

Дем'яненко Ольга Євгенівна,
кандидат педагогічних наук, доцент, Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена теоретичному осмисленню наукових підходів щодо психологічного аспекту формування професійної мобільності студентів. Виокремлено чинники, що обумовлюють актуальність професійної мобільності майбутніх спеціалістів. Автор розглядає формування професійної мобільності студентів як інтегративну якість особистості, що включає професійну придатність, загальнопрофесійну освітню успішність, якості особистості, що сприяють формуванню професійної мобільності. Представлено умови успішної підготовки студентів вузу до професійної мобільності.

***Ключові слова**: професійна мобільність, освітній простір, професійна діяльність, соціально-психологічна компетенція, когнітивний фактор, адаптація.*

Демьяненко Ольга Евгеньевна,
кандидат педагогических наук, доцент, Николаевский национальный университет имени В. А. Сухомлинского

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОБИЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ: ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Статья посвящена теоретическому осмыслению научных подходов к психологическому аспекту формирования профессиональной мобильности студентов. Выделены факторы, обуславливающие актуальность профессиональной мобильности будущих специалистов. Автор рассматривает формирование профессиональной мобильности студентов как интегративное качество личности, включающее профессиональную пригодность, общепрофессиональную образовательную успешность, личные качества, способствующие формированию профессиональной мобильности. Представлены условия успешной подготовки студентов вуза к профессиональной мобильности.

***Ключевые слова**: профессиональная мобильность, образовательное пространство, профессиональная деятельность, социально-психологическая компетенция, когнитивный фактор, адаптация.*

Olha Demianenko,
PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, V. O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University

FORMING OF STUDENTS' PROFESSIONAL MOBILITY: PSYCHOLOGICAL ASPECT

The article is devoted to the theoretical understanding of scientific approaches to the psychological aspect of students' professional mobility forming. The factors determining the urgency of professional mobility of future specialists are singled out. The author considers the formation of students' professional mobility as an integrative quality of the individual, which includes professional competence, general educational achievement, personal qualities that contribute to the forming of professional mobility. Conditions of successful preparation of students of the high school for professional mobility are presented. Modern professional education is aimed at the formation of social and professional competence. It's necessary to organize the professional education that provides management of the system of teacher and environment resources for the creation of optimal conditions for the forming of studentis' professional mobility. The most effective ways and methods of students' professional education aimed at developing abilities for professional mobility are analyzed. The main directions of professional mobility, which is an expression of the system of dominant value-semantic relations of the future specialist to himself, the sociocultural environment and his activities, are identified. Making of an open multifunctional space for development at university, which is aimed at creating conditions for the self-development of each participant in the educational process, and primarily the student, contributes to building of an educational community that ensures success in both personal and professional life.

***Key words**: professional mobility, educational space, professional activity, socio-psychological competence, cognitive factor, adaptation.*

Постановка проблеми. У сучасній Україні відбувається створення нового освітнього простору, переглядаються основні чинники наступності й варіативності професійного навчання стосовно вітчизняної специфіки, а також з урахуванням регіональних умов. Однією з найбільш значущих сфер людської життєдіяльності є професійна сфера, в зв'язку з чим актуальним стає вивчення професійної мобільності майбутніх фахівців як інтегративної характеристики особистості, що визначає її готовність до професійної діяльності. У контексті сучасної української освіти компетентність стає актуальною умовою в контексті дворівневої системи підготовки «бакалавр і магістр». Суть модернізації системи вищої освіти полягає в підвищенні якості підготовки фахівців, а завданням є перехід від простої передачі нової інформації до передачі компетенцій.

Актуальність проблеми формування професійної мобільності у майбутніх фахівців в умовах їх працевлаштування та адаптації до постійно мінливих вимог ринку праці зумовлена об'єктивно існуючими потребами ринку праці, що динамічно розвивається, проте сучасні вузи не завжди можуть задовольнити цю потребу. Професійну мобільність розглядаємо як інтегративну якість особистості, що виявляється в готовності й здатності майбутнього фахівця до зміни професійних функцій в рамках однієї професії та освоєння нових спеціальностей в умовах швидко мінливого ринку праці. На умови успішної підготовки студентів вузу до професійної мобільності, на нашу думку, впливають: стан ринку праці, освітнє середовище вузу, наявність або відсутність гарантій у працевлаштуванні та успішної адаптації за профілем отриманих професійних знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення теоретичного матеріалу показало, що за останні десятиліття зросла кількість публікацій, присвячених аналізу професійної мобільності. Так, значний внесок у розробку теоретичних основ формування професійної мобільності фахівців внесли такі науковці, як Л. Амірова, В. Андрущенко, О. Данкен, Ю. Дворецька, Е. Зеєр, І. Зязюн, В. Кремень, Л. Нічуговська, Р. Пріма, П. Сорокін, Л. Сушенцева, Д. Фезерман, А. Хуторський, І. Шпекторенко, І. Удалова, Г. Яворська та інші. Більшість учених пропонують віднести поняття професійної мобільності до міждисциплінарних, так як воно вивчається з декількох точок зору – економічної, соціальної, психологічної.

Серед актуальних робіт можемо знайти програми розробки і реалізації психолого-педагогічного супроводу розвитку професійної та кар'єрної мобільності на різних щаблях професійної підготовки (Ю. Биченко, В. Бордовський, Є. Іванченко, Н. Кожем'якіна, Б. Ломов, О. Малигіна, А. Шелтон, І. Шпакіна та інші). Психологічному аспекту проблеми професійної мобільності в науці та вищий освіті присвячено роботи різних вчених, а саме: Е. Зеєр, Г. Климов, А. Маркова, Н. Мерзлякова, Л. Пілецька, В. Поляков та інші. З педагогічної точки зору професійну мобільність майбутнього фахівця досліджують Л. Амірова, Л. Горюнова, Ю. Дворецька, О. Нікітіна, В. Шадриков та інші.

Зокрема, в дисертаційному дослідженні Ю. Дворецької здійснено аналіз категорії професійної мобільності особистості та її видів, визначені компоненти професійної мобільності особистості: поведінковий, когнітивний та інтегративно-особистісний [3]. М. Кормільцева обґрунтовує специфіку детермінації, визначає структуру професійної мобільності та вивчає соціально-особистісні компетенції студентів, що визначають її динаміку. Науковець також досліджує роль психічних механізмів професійної мобільності, таких як рефлексивність, локус контролю, адаптивність, життєві цінності (як індикатори суб'єктного компонента) [5].

Так результатом сформованості професійної мобільності особистості як зрілого суб'єкта власного життєвого шляху є соціально-психологічна компетентність. За Л. Пілецькою, «соціально-психологічна компетенція розуміється як особливий мотиваційний стан – готовність проявляти цілеспрямовану активність на основі отриманих психологічних знань. Концепція соціально-психологічної компетенції визначає соціальну поведінку особистості загалом та включає адаптивні здатності особистості та ефективність функціонування в певних соціальних ситуаціях, зокрема атрибутами соціально-психологічної компетентності вважаються соціальні навички, цілеспрямовані можливості та міжособистісні відносини особистості, кожен з яких впливає на особисте життя індивіда та його психічне здоров'я. Важливі компоненти соціально-психологічної компетенції – це насамперед вербальні та невербальні комунікаційні здатності, емпатія» [8, с. 535].

Метою статті є вивчення психологічних особливостей мобільності студентів в умовах сучасної професійної освіти.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. В умовах вищої освіти під професійною мобільністю розуміється здатність випускника відповідати мінливим потребам професійної сфери, активно здобувати нові знання, вміння, розвивати компетенції. Основним засобом формування професійної мобільності є такий освітній процес, в основі якого є можливість активної участі студента у виборі освітнього маршруту. Набуваючи досвіду перспективного бачення можливостей працевлаштування, співвіднесення вимог професійної сфери з власними ресурсами і потенціалами, реалізуючи цей досвід в конкретних рішеннях, випускник набуває здатності до професійної мобільності, яка буде розвиватися і за рамками навчання у вузі.

У свою чергу, в психології «професійна мобільність» розглядається, головним чином, як якість особистості. В. Міщенко зазначає, що «ця якість певною мірою притаманна різним особам в різному ступені від самого початку, і, в той же час, вона може бути сформована в процесі соціалізації» [7, с. 78].

Як зауважує Р. Пріма, «процес формування мобільного фахівця передбачає організацію певного «поля можливостей», освітньо-виховного середовища, життєдіяльності, що орієнтують майбутнього спеціаліста на різноплановість вибору самопрояву, статусного росту, професійного розвитку, швидкої орієнтації (адаптованості), прагнення активно змінити несприятливі ситуації» [9].

На думку Л. Горюнової, «професійну мобільність «варто визначати на рівні особистісних якостей (адаптивність, комунікативність, самостійність, пристосованість, цілеспрямованість, ціннісні орієнтації й установки, соціальна пам'ять, критичне мислення, здатність до самопізнання, саморозвитку, самоосвіти, соціальна рухливість); на рівні характеристик діяльності (рефлексивність, креативність, проективність, прогнозування, цілепокладання, гнучкість, пластичність); на рівні процесів перетворення власної особистості, діяльності, навколишнього середовища» [2, с. 116]. Тобто, в суб'єктивному аспекті мобільність залежить від таких індивідуальних характеристик людини як потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, моральні якості та інші мотиваційні чинники.

Крім того, описуючи феномен професійної мобільності, Л. Горюнова вказує на її психологічні складові. Зокрема, це «якість особистості, що забезпечує внутрішній механізм розвитку людини через сформованість ключових, загальнопрофесійних компетентностей; діяльність людини, детермінована подіями, що змінюють середовище, результатом якої виступає самореалізація людини в професії й житті; процес перетворення людиною самої себе й оточуючого її професійного і життєвого середовища» [1].

Аналіз публікацій з проблем професійної та кар'єрної мобільності дозволяє визначити ряд суб'єктивних показників, що відображають різні аспекти мобільності в професійній сфері. Досліджуються такі особистісні характеристики, як проактивность, незалежність в ухваленні рішення, готовність до ризику й самоорганізації, до творчості, розвинена здатність до цілепокладання (планування), більш високий рівень загальної самоефективності. Виділяються ключові міжпрофесійні компетенції мобільного професіонала: багатофункціональність, інноваційність, професійна динамічність, синергічність та інтелектуальна лабільність [4, с. 30–36]. Також підкреслюється роль процесу соціалізації й формування професійної ідентичності.

Професійна мобільність охоплює когнітивний, діяльнісний та аксіологічний аспекти. Основа професійної мобільності майбутнього спеціаліста складається з предметних, комунікативних, професійних, лінгвокультурологічних знань і здатності до їх швидкого переносу. Діяльнісна основа передбачає наявність репродуктивних, продуктивних, творчих, міжкультурних, професійних умінь і готовність до переносу умінь. Аксіологічна основа передбачає розвиток системи орієнтацій на професійні та універсальні цінності. Для успішного формування професійної мобільності необхідно виділити особистісні

характеристики, що забезпечують мобільність людини. До їх числа відносяться активність, креативність, гнучкість, комунікативність, адаптивність, відкритість новому. І компетентність, і професійна мобільність є характеристикою особистісних якостей, що виявляються відповідно до ціннісних орієнтацій і пріоритетів особистості. У процесі підготовки студентів, формуванні їх професійної мобільності важливим завданням є виявлення і розвиток адаптивно-важливих якостей особистості, які сприяють досягненню високих результатів у різних видах діяльності [6].

Вивчення особливостей професійного світогляду й ролі суб'єктивних факторів у формуванні кар'єрної готовності дозволило дійти висновку про специфічну роль когнітивних механізмів, що визначають формування установок на кар'єру й загальну стратегію прийняття кар'єрних рішень [10].

Розглядаючи когнітивний фактор як компонент професійної мобільності, А. Сорокіна підкреслює, що «когнітивний фактор охоплює систему не тільки професійних знань, а й знань про власні професійні можливості, самооціночні уявлення, усвідомлення необхідності змінюватися» [11]. Таким чином, в якості одного з найважливіших елементів когнітивного чинника професійної мобільності розглядається атрибуція. Наділення певними характеристиками професійного середовища є тим фактором, який при впливі основних рис або каталізує, або пригнічує активність суб'єкта в сфері професійної мобільності.

Людина в умовах невизначеності або незадоволеності, що є частим супутнім явищем професійної діяльності, починає приписувати ситуації певні атрибути, які є відображенням психічної діяльності суб'єкта. Тобто особистість, яка знаходиться в професійному середовищі в невизначеному або незадовільному стані, починає аналізувати ситуацію, що склалася за тими когнітивним схемами, які сформувалися у неї в процесі онтогенезу.

Якщо особистість приписує професійному середовищу позитивні характеристики, то це не обов'язково призведе до прагнення сформувати нові компетенції або розширити межі конкретної професійної діяльності, якщо центральною рисою буде «стабільність». Навпаки, цей центральний конструкт разом з позитивними атрибутами професійного середовища буде пригнічувати професійну мобільність, щоб «все залишалося як є». Але можливий й інший варіант, коли людина заради бажаної стабільності в конкретному професійному середовищі, що оцінюється позитивно, буде каталізувати професійну мобільність, наприклад розвиваючись в суміжному професійному напрямку. Це залежить вже не тільки від когнітивних факторів, а й від особистісних.

Висновки. Отже, мобільність студентів є необхідною умовою модернізації всієї системи освіти. Одні дослідники розуміють її як процес, інші – як якість особистості, треті – як інтегративну властивість, що забезпечує формування необхідних компетенцій фахівця. У свою чергу, визначення сутності феномену «професійна мобільність», її психолого-педагогічних характеристик, а також її структурних компонентів дозволяють говорити про можливість цілеспрямованого формування і розвитку професійної мобільності майбутніх спеціалістів як індивідуальної якості людини.

Вивчення ролі когнітивних механізмів в процесі формування професійної мобільності підводить до висновку, що однією з найважливіших складових цього феномена є рефлексія професійної позиції, оцінка досягнення або недосягнення в професії особистісно значущих цілей. Тобто розбіжність професійних інтересів людини і виконуваних завдань, дій розглядається як важливий фактор кар'єрної мобільності. Отже, можна говорити про складну динамічну взаємодію когнітивних, інтелектуально-пізнавальних й особистісних механізмів професійної мобільності.

Література:

1. Горюнова Л. В. Профессиональная мобильность специалиста как проблема развивающегося образования в России: автореф. дис. …д-ра пед. наук: 13.00.08. Ростов-на-Дону, 2006. 40 с.

2. Горюнова Л. В. Научно-педагогические проблемы развития профессиональной мобильности специалиста. Ростов-на-Дону, 2005. 137 с.

3. Дворецкая Ю. Ю. Психология профессиональной мобильности личности: автореф. дис. … канд. психол. наук: 19.00.01. Краснодар, 2007. 23 с.

4. Зеер Э. Ф. Многозначность феномена «мобильность» в профессиональном образовании. *Социально-профессиональная мобильность в XXI веке: сб. матер. и докл. междунар. конф. 29-30 мая 2014.* Екатеринбург, 2014. С. 30–36.

5. Кормильцева М.В. Социально-личностные компетенции студентов как фактор развития их профессиональной мобильности: автореф. дис. … канд. психол. наук.: 19.00.07. Екатеринбург, 2009. 23 с.

6. Меркулова Л. П. Формирование профессиональной мобильности специалистов технического профиля средствами иностранного языка: автореф. дис. …д-ра пед. наук: 13.00.08. Самара, 2008. 40 с.

7. Мищенко В. А. К трактовке понятия «профессиональная мобильность» в современной научной литературе. *Сибирский педагогический журнал.* 2008. Выпуск 15. С.75–81.

8. Пілецька Л. С. Модельне уявлення про професійну мобільність особистості. *Проблеми сучасної психології.* 2015. Випуск 30. С. 525–539.

9. Пріма Р. М. Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: монографія. Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Д.: ІМА-прес, 2009. 368 с.

10. Седунова А. С., Гнедова С. Б., Михайлова И. В. Репрезентации карьерной готовности на этапе профессиональной подготовки. *Теория и практика общественного развития.* 2014. № 5. С. 49–52.

11. Сорокина А. И. Психологические особенности профессиональной мобильности молодых специалистов РФ. *Актуальные проблемы изучения профессиональной мобильности и правосознания молодых специалистов: материалы междунар. науч.-практ. конф.* СПб., 2013. С. 73.

Отримано: 20 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: derevyanko.adyl@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-70-73

Дерев'янко Л. І., Гаращенко Л. Б. Співвідносні прийменниково-субстантивні структури із семантикою неозначеної часової наступності як репрезентанти зовнішньої семантико-синтаксичної кореляції. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 70–73.

УДК 81'367.633:81'37

Дерев'янко Людмила Іванівна,
кандидат філологічних наук, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка
Гаращенко Лілія Борисівна,
кандидат філологічних наук, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

СПІВВІДНОСНІ ПРИЙМЕННИКОВО-СУБСТАНТИВНІ СТРУКТУРИ ІЗ СЕМАНТИКОЮ НЕОЗНАЧЕНОЇ ЧАСОВОЇ НАСТУПНОСТІ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ ЗОВНІШНЬОЇ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНОЇ КОРЕЛЯЦІЇ

У статті схарактеризовано співвідносні прийменниково-субстантивні темпоративи із семантикою неозначеної часової наступності, що структуровані первинними та вторинними часовими прийменниками; проаналізовано чинні в сучасній українській мові парадигми прийменниково-відмінкових корелятивів зі значенням неозначеного післячасу; вирізнено диференційні ознаки складників досліджуваних парадигм.

Ключові слова: *зовнішня семантико-синтаксична кореляція, первинні прийменники, вторинні прийменники, корелятив, темпоратив, неозначена часова наступність.*

Деревянко Людмила Ивановна,
кандидат филологических наук, Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка
Гаращенко Лилия Борисовна,
кандидат филологических наук, Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка

СООТНОСИТЕЛЬНЫЕ ПРЕДЛОЖНО-СУБСТАНТИВНЫЕ СТРУКТУРЫ СО ЗНАЧЕНИЕМ НЕОПРЕДЕЛЁННОГО ВРЕМЕННОГО ПОСЛЕДУЮЩЕГО КАК РЕПРЕЗЕНТАНТЫ ВНЕШНЕЙ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧЕСКОЙ КОРРЕЛЯЦИИ

В статье дана характеристика соотносительных предложно- субстантивных темпоративов с семантикой неопределённого временного последующего, которые структурированы непроизводными и производными временными предлогами; проанализированы употребляемые в современном украинском языке парадигмы предложно-падежных коррелятивов со значением неопределённого временного последующего; определены дифференциальные признаки исследуемых парадигм.

Ключевые слова: *внешняя семантико-синтаксическая корреляция, непроизводные предлоги, производные предлоги, коррелятив, темпоратив, неопределённое временное последующее.*

Ludmyla Derevyanko,
PhD of Pedagogical Sciences, Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University
Lilia Garaschenko,
PhD of Pedagogical Sciences Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

THE CORRELATIVE PREPOSITIONAL-SUBSTANTIVE STRUCTURES WITH UNDEFINED TIME SEQUENCE SEMANTICS AS EXTERNAL SEMANTIC-SYNTACTIC CORRELATION REPRESENTATIVES

The article brings to external semantic-syntactic correlation's all-embracing research. Such a correlation tends to be a relation between prepositional-substantive structures, constituted by primary and derived temporal prepositions. Core attention was paid to the 2 main aspects; they are, on the one side, the formal structure of temporal prepositional-case constructions, taking certainly into consideration the origin of prepositions as analyzed models' constituents, and the whole spectrum of semantic nuances, produced by primary / derived prepositions, on the other side. It was ascertained derived prepositions explicate such semantic nuances much more precisely compared to primary units because of their monosemantic nature.

The profound analysis of prepositional-substantive paradigms of correlatives with undefined time sequence, valid in modern Ukrainian, was logically accomplished. Characteristic features of correlative temporatives' with primary / derived prepositions were differentiated in succession.

It was proved primary / derived prepositions cause the appearance of characteristic features in semantic and functional spheres of temporal prepositional-substantive structures, forming the base of external correlative connections of the latter. The fact temporatives, which are correlative two- and three-component paradigms' constituents, realize undefined post-time semantics was finally clarified. It was stated for certain specific semantic nuances as well as stylistic marking and sphere of usage are to be fundamental peculiarities that open the further perspective of such the correlation of prepositional-substantive constructions with primary / derived temporal prepositions. The prepositional-substantive combinations constitute semantic-syntactic and formal grammatical structures' dialectic integrity likewise other syntactic units. The variety of correlatives strictly depends on their semantic nature. The correlation regulates interconnections of the form and the content of prepositional-substantive constructions, illustrating the complicated law of mutual concord between the correlatives' paradigms' constituents.

Key words*: external semantic-syntactic correlation, primary prepositions, derived prepositions, correlative, temporative, semantics, undefined time sequence.*

Беручи до уваги загальні тенденції розвитку лінгвістичної науки на сучасному етапі, новітньою, на наш погляд, є модель української граматики, сформована логіко-функційним її критерієм. Окремі аспекти реалізації складників логіко-денотативного рівня в синтаксичному прошарку мовної системи кваліфікуємо як такі, що перебувають в зоні постійної уваги українських учених. До кола найперспективніших проблем сьогодення вважаємо за доцільне внести питання, пов'язані з функціюванням співвідносних прийменниково-іменникових темпоративів. Особливості використання часових структур описували у своїх працях О. І. Бондар, І. Р. Вихованець, Т. М. Голосова, А. П. Загнітко, З. І. Іваненко, П. С. Каньоса, Р. А. Куцова, М. В. Мірченко, С. А. Романюк та інші мовознавці. У межах російської мовознавчої концепції основні теоретичні засади вживання темпоративів викладено у працях О. В. Бондарка, М. В. Всеволодової, Г. О. Золотової, Н. Ю. Шведової та інших дослідників. Однак, незважаючи на численні напрацювання, у граматичній площині мовної системи недостатньо вивченою на сьогодні залишається проблема семантичної специфіки прийменників, корелятивних зв'язків первинних і вторинних прийменників у різних сферах семантико-синтаксичних відношень, і часових зокрема, виявлення закономірностей уживання прийменниково-іменникових темпоративів, виформуваних прийменниками різних розрядів за походженням. Необхідністю удокладненого вивчення вказаних ділянок сучасного синтаксису обумовлений вибір теми пропонованої розвідки та її актуальність.

Мета статті – дослідження особливостей реалізації зовнішньої семантико-синтаксичної кореляції прийменниково-відмінкових темпоративів зі значенням неозначеної часової наступності.

Об'єктом є прості речення з прийменниково-субстантивними часовими структурами, які експлікують семантику неозначеного післячасу, а предметом – співвідносні прийменниково-іменникові конструкції з непохідними й похідними часовими прийменниками. Означена мета передбачає розв'язання таких завдань:

1) дослідити прийменниково-іменникові сполуки з первинними та вторинними темпоральними прийменниками, які репрезентують семантику неозначеної часової наступності;

2) проаналізувати всі можливі прийменниково-субстантивні темпоративи, що реалізують значення неозначеного післячасу і структуровані непохідними й похідними часовими прийменниками;

3) виокремити диференційні ознаки складників досліджуваних парадигм.

Домінантної ролі в семантичних дослідженнях, зокрема й у функційному синтаксисі, набув аналіз корелятивних зв'язків мовних одиниць, наділених планом змісту. Темпоральні прийменники, сполучаючись з іменниками в непрямих відмінках, виражають часові семантико-синтаксичні відношення. У структуруванні прийменниково-субстантивних темпоративів беруть участь як первинні, тобто непохідні, так і вторинні, або похідні, часові прийменники.

Застосування системно-структурного підходу до аналізу темпоральних прийменниково-іменникових корелятивів дало право вважати темпоральні прийменники найпоказовішими експлікаторами часових семантико-синтаксичних відношень. На цій підставі виокремлено семантико-синтаксичну кореляцію, звернення до якої уможливило докладну характеристику всіх чинних співвідношень прийменниково-субстантивних конструкцій у часовій сфері. Семантико-синтаксична кореляція прийменниково-іменникових темпоративів – співвідношення двох чи кількох значеннєво споріднених або опозитивних прийменниково-відмінкових структур, які, передаючи однопланове значення часу, відрізняються семантичними відтінками.

З огляду на те, що в конституюванні темпоральних прийменниково-іменникових структур задіяні первинні та вторинні прийменники, послідовно вичленовуємо дві підгрупи семантико-синтаксичної кореляції – внутрішню і зовнішню. Зовнішню семантико-синтаксичну кореляцію номінуємо як співвідношення між прийменниково-субстантивними структурами, компонентами яких є непохідні й похідні часові прийменники: *у війну – під час війни, з відльотом – після відльоту, за день – протягом дня – упродовж дня, за Хмельницького – при Хмельницькому – у часи Хмельницького – за часів Хмельницького.*

Одночасність / різночасність дії або процесу є основним протиставленням темпоральної сфери, оскільки на ньому базуються семантичні видозміни прийменниково-відмінкових темпоративів.

Конструкції зі значенням різночасності окреслюють момент дії стосовно двох темпоральних відрізків: часової попередності й часової наступності. Остання виражає початок тривалості якоїсь дії після іншої дії чи явища.

Семантика неозначеної часової наступності представлена двокомпонентною парадигмою **prep за + Nacc – prep після + Ngen**. Крім означеної тривалості, темпоратив **prep за + Nacc** може виражати неозначену часову наступність, напр.: *Десь **за північ** весілля йде до фінішу* (П. Добрянський, 51); *... Можна закохатися, можна втратити голову й **за шістдесят** ...* (Л. Костенко, 52). Спорадичність функціювання конструкцій із таким значеннєвим описом пояснюється наявністю в мові темпоратива **prep після + Ngen** як експлікатора часової наступності, що недиференційовано позначає проміжок часу, після якого відбувається явище [1, с. 129], напр.: ***Після півночі** притік відвідувачів у кафе зменшувався до чотирьох-п'яти чоловік* (Л. Дереш, 113); *Микола Степанович згадав ... про знайомих, які **після сорока** розлучилися з дружинами, про що потім жалкували ...* (В. Юрченко, 55). Виділені структури завдяки вторинному прийменнику **після** можуть передавати лише семантику післячасу без додаткових значеннєвих відтінків, що й зумовлює їхню перевагу, порівняно з темпоративом **prep за + Nacc**, уживаним для номінування неозначеної часової наступності. Крім того, прийменник **після** регулярно функціює в різних стилях сучасної української мови.

Співвідносні темпоративи трикомпонентної парадигми **prep по + Nlok – prep з (із) + Ninstr – prep після + Ngen** є найтиповішими репрезентантами семантики неозначеної часової наступності. Реалізуючи загальне відношення наступності стосовно часового орієнтира, вони називають дію, що відбувається після певного явища чи події. Нормативними для досліджуваних моделей є такі значення: 1) невизначено-віддалений наступний момент дії, напр.: *Було б вам приїхати **після свят*** (Ю. Щербак, 51); *... Земний космічний корабель **після довгих років блукання** в просторах Всесвіту відкрив у сузір'ї Ліри планету, дуже схожу на рідну землю* (В. Бережний, 58); 2) час, що настає після закінчення тривалого часового проміжку, напр: *Побачити друга **після** такої тривалої **розлуки** було, безперечно, приємно* (В. Собко, 310); 3) позначення події чи явища, що має місце після певного періоду в житті людини, напр.: *Я тоді якраз **після армії і школи міліції** в розшук прийшов* (А. Кокотюха, 39); ***Після інституту*** [Ніна] *повернеться в своє село або поїде, куди пошлють* (В. Лис, 76); 4) час дії, яка відбулася після споживання страв, напоїв тощо, напр.: *Дід, як завжди **після чарки**, розповідав усякі бувальщини* (М. Дашкієв, 18–19); ***Після кави та люльок** свати переказали нареченій, щоб вона готувалася до церемонії* (З. Тулуб,

43); 5) часові рамки, співвіднесені з періодом життя особи взагалі й історичної особи зокрема, після яких відбувається дія, напр.: ***Після Шевченка*** *вже не можна було повторювати пройдене* ... (О. Гончар, VI, 423); 6) час мешкання, перебування в певній місцевості, після якого має місце інша дія, напр.: ... *Донька* ***після Петербурга*** *мандрує по маєтках Бабаніних – Шпатівка, Черняківка* (М. Слабошпицький, 67); 7) час після припинення існування певного стану чи після смерті, напр.: *Хоробрий козак* ***після смерті*** *прилучається до Бога* (В. Рубан, 97); 8) час процесу, дії чи стану, що настають після суспільного або природного явища, напр.: *А вже* ***після громадянської війни*** *він, Марко, в цій же школі зустрів своє перше кохання* ... (М. Стельмах, 45); *Приємно бродити по теплих калюжах* ***після грому й дощу*** ... (О. Довженко, 36–37); 9) час дії, що має місце після свят, напр.: ... ***Після Михайла*** [21 листопада] *зима неодмінно має сповістити про себе* ... (В. Скуратівський, 237); *То вже було* ***після Різдвяних свят*** ... (М. Матіос, 47) [4, с. 142–145].

Семантичний спектр часової наступності, що його репрезентує конструкція **prep по + Nlok**, також досить різноманітний: 1) проміжки часу чи періодів, після закінчення яких має місце інша подія або явище, напр.: ***По відході Демка****, коли на Максима припало більше праці, він зовсім відмовився «служити батькові»* (У. Самчук, 88); ***По приїзді*** *граф дуже ганяв людей, вигадував все нові й нові роботи* (С. Горбань, Н. Лапіна, 58); 2) фізичний чи інший стан, після якого щось з'являється або припиняє своє існування, зникає, напр.: *Тих пару днів, що* [дитина] *прожила з заплющеними очима* ***по народженню****, не входять у рахунок* (У. Самчук, 7); *1941 року Ізен-Бек помер,* ***по смерті*** *його зникла і «Велесова книга»* (М. Степаненко, 10); 3) час дії, що настає після історичної або суспільної події, напр.: *А батько Кіндрат Сорока* ***по революції*** *і гуртував люд разом з Васею* (В. Большак, 43); *Я вже повірила, що* ***по війні*** *залишилася на білому світі з Сашком-сиротою* (В. Яворівський, 145); 4) час, що настає після свята чи явища за календарем, зокрема церковним і сільськогосподарським, напр.: ... *А* ***по Петрі*** *через Івана з Дарусею знову стало село з ніг на голову* ... (М. Матіос, 63); ... *Той, хто тре їх* [коноплі] ***по Введенні****, накликає бурю на поля, а на себе од людей зневагу* (В. Скуратівський, 240); *По* ***жнивах*** *полю дали погрітися на сонці день* ... (Л. Вернигора, 36); 5) частини доби, явища природи, а також часові проміжки, після яких відбувається дія, напр.: ***По обіді*** *людей на пляжі значно поменшало* (А. Кокотюха, 173); *Вже* ***по заході сонця****, повертаючись до маєтку, покоївки несподівано зустрілися з негром за очеретами біля Герцогського валу* (О. Гончар, II, 229); [Сонце заходить] *зразу десь* ***по восьмій*** ... (В. Вакуленко, 7); 6) час дії після споживання їжі чи напоїв, напр.: ***По каві*** *вона* [Валентина] *навіть кинула до господаря по-польському кілька слів подяки* (Олесь Досвітній, 57).

М. А. Жовтобрюх свого часу зазначав, що в сучасній українській мові паралельно майже до всіх конструкцій **prep по + Nlok** уживаються структури **prep після + Ngen** [2, с. 52]. Ми поділяємо думку З. І. Іваненко про те, що семантичні відтінки в темпоративах **prep по + Nlok – prep після + Ngen** виявити важко [3, с. 34], вони майже відсутні. Чинником, що вможливлює їхню диференціацію, є сфера вживання: у сучасній українській мові для конструкції з вторинним прийменником **після** характерне загальностильове функціювання, він здатний сполучатися з ширшим колом іменників. Синтаксичних структур із первинним прийменником **по** не зафіксовано в науковому й офіційно-діловому функційних різновидах. Цей факт можна аргументувати тим, що первісною семантикою похідного прийменника **після** є темпоральна, завдяки чому синтаксема **prep після + Ngen** спроможна точніше передавати часову наступність. Об'єктне, атрибутивне, причиново-наслідкове значення, яке здатний реалізувати прийменник **після,** є вторинним. Щодо значення непохідного прийменника **по**, то Словник українських прийменників виявляє насамперед об'єктне, локативне, а вже потім темпоральне [5, с. 257]. Крім того, прийменник **по** має вужчий дистрибутивний радіус: він не може сполучатися з іменниками на позначення абстрактних понять (*зустріч, розлука*), навчальних закладів (*школа, інститут, університет*), населених пунктів (*Львів, Харків, Петербург*).

Синтаксема **prep з (із) + Ninstr** доповнює парадигму корелятивів **prep по + Nlok – prep після + Ngen**, що експлікують семантику часової наступності, яка може ускладнюватися каузальним відтінком, пор.: ***З відльотом табуна*** *гусак відчув, як ніч раптом поважчала і стала тиснути своєю мокрою темінню* ... (М. Вінграновський, 805); ***З приходом Сідалковського*** *у «Фінді́пош» усе пішло по-іншому* (О. Чорногуз, 193). Специфічною характеристикою виокремленої синтаксеми слід вважати те, що для реалізації значення післячасу в сполученні з первинним прийменником **з (із)** уживаються тільки іменники нетемпоральної семантики. Це, зокрема, девербативи – назви процесів і явищ (*приїзд, відліт, ухвалення, розлука, реєстрація*). Діапазон субстантивів нечасового значення, які структурують конструкцію **prep по + Nlok**, значно ширший. Він представлений назвами релігійних свят (*Різдво Христове, Великдень, Покрова*), трапез, страв і напоїв (*сніданок, обід, вечеря, борщ, кава, чай*), періодів і явищ за церковним та сільськогосподарським календарем (*середопістя, масляна, м'ясниці, сівба, сапання, сінокіс, жнива*), подій, пов'язаних із періодом розвитку людського суспільства (*революція, неп, війна, окупація, колективізація, перебудова, вибори*). Цей субстантивний корпус доповнюють лексеми, що сполучаються з вторинним прийменником **після**. Вони номінують явища природи (*буря, вітер, вітровій, гроза, дощ, завірюха, землетрус, злива, мороз, повінь, розлив, сонцестояння, спека, хуртовина, шторм*), державні свята (*Новий рік, 8 Березня, 1 Травня, День Перемоги, День Конституції, День Незалежності України*), осіб узагалі й історичних осіб зокрема (*правитель, імператор, фашисти, куркулі, Катерина II, Іван Виговський, Брежнєв*), періоди за академічним календарем (*семестр, чверть, сесія*), навчальні, лікувальні заклади, місця відпочинку (*школа, гімназія, коледж, ліцей, училище, технікум, інститут, університет, академія, аспірантура, докторантура, консерваторія, лікарня, госпіталь, поліклініка, санаторій, театр, музей, цирк, зоопарк*), періоди відпочинку (*відпустка, канікули, перерва, вихідні*).

У синтаксемах, утворених за моделлю **prep після + Ngen**, зафіксовано числівниково-субстантивні сполучення **Numx + Nx**, напр.: *Іноді корисно торкнутись руками певного фаху, щоб* ***після п'яти-семи років навчання*** *не зізнатися з гіркотою: не на того, мовляв, коня сів!* (К. Михеїв, 137); *Так, можна прилягти десь* ***після дванадцятої ночі****, але не зараз, коли на тебе дивляться люди* (Г. Терещенко, 3–4). З-поміж корелятивів трикомпонентної парадигми **prep по + Nlok – prep з (із) + Ninstr – prep після + Ngen**, що мають семантику часової наступності, домінантну позицію займає темпоратив **prep після + Ngen**. Її забезпечує саме вторинний прийменник **після** з генетично успадкованим темпоральним значенням. Воно й зумовлює стильовий універсалізм аналізованої синтаксеми.

Отже, спираючись на матеріали проведеного дослідження в межах української мовленнєвої практики, констатуємо, що саме прийменники зумовлюють появу диференційних ознак у часових прийменниково-іменникових структурах, завдяки чому останні вступають у корелятивні зв'язки. Семантику неозначеної часової наступності репрезентують темпоративи

дво- та трикомпонентних парадигм корелятивів. Специфічні значеннєві відтінки, стилістичне маркування і сфера вживання – основні диференційні ознаки прийменниково-субстантивних конструкцій з похідними часовими прийменниками

Література:

1. Вихованець І. Р. Прийменникова система української мови : [монографія]. Київ : Наук. думка, 1980. 286 с.
2. Жовтобрюх М. А. Синтаксичні конструкції з прийменником *по. Українська мова і література в школі : наук.-метод. журнал*. 1986. № 8. С. 51–55.
3. Іваненко З. І. Синоніміка прийменникових словосполучень, які виражають часові відношення : [посіб. для викладачів та студентів]. Одеса, 1959. 42 с.
4. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики : [монографія]. Київ : Наук. думка, 1988. 165 с.
5. Словник українських прийменників. Сучасна українська мова : [1705 прийменників] / А. П. Загнітко, І. Г. Данилюк, Г. В. Ситар, І. А. Щукіна. Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2007. 416 с.

Отримано: 20 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: vikazhelyazkova@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-74-76

Желязкова В. В. Стилістичні фігури та тропи в романі «Кров кажана» В. Шкляра крізь призму семіотичного підходу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 74–76.

УДК 811.161.2'38+003

Желязкова Вікторія Валеріївна,
кандидат кандидат філологічних наук, доцент, Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

СТИЛІСТИЧНІ ФІГУРИ ТА ТРОПИ В РОМАНІ «КРОВ КАЖАНА» В. ШКЛЯРА КРІЗЬ ПРИЗМУ СЕМІОТИЧНОГО ПІДХОДУ

Статтю присвячено проблемі визначення знакового статусу стилістичних фігур і тропів. Для її вирішення авторка висвітлила сутність понять «стилістична фігура» та «троп», пояснила їхню семіотичну природу, а також на матеріалі роману «Кров кажана» В. Шкляра продемонструвала можливість співвіднесення стилістичних фігур і тропів зі знаковими різновидами (за класифікацією Ч. Пірса).

Ключові слова: *стилістична фігура, троп, семіотика, знак-копія, знак-індекс, знак-символ.*

Желязкова Виктория Валерьевна,
кандидат филологических наук, доцент, Николаевский национальный университет имени В. А. Сухомлинского

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ФИГУРЫ И ТРОПЫ В РОМАНЕ «КРОВЬ ЛЕТУЧЕЙ МЫШИ» В. ШКЛЯРА СКВОЗЬ ПРИЗМУ СЕМИОТИЧЕСКОГО ПОДХОДА

Статья посвящена проблеме определения знакового статуса стилистических фигур и тропов. Для ее решения автором раскрыта сущность понятий «стилистическая фигура» и «троп», объяснена их семиотическая природа, а также на материале романа «Кровь летучей мыши» В. Шкляра продемонстрирована возможность соотнесения стилистических фигур и тропов со знаковыми разновидностями (из классификации Ч. Пирса).

Ключевые слова: *стилистическая фигура, троп, семиотика, знак-копия, знак-индекс, знак-символ.*

Viktoriya Zhelyazkova,
PhD of Philology, Associate Professor, Mykolaiv V. O. Sukhomlynskyi National University

SEMIOTIC APPROACH TO STYLISTIC FIGURES OF SPEECH AND TROPES IN V. SHKLYAR'S NOVEL «KROL KAZHANA»

The article is devoted to the problem of determining the sign status of stylistic figures and tropes, which functions in different discourses. The several tasks have been accomplished to achieve this goal. Firstly, the author of the article proved that stylistic figures and tropes are semiotic units. This conclusion was drawn on the basis of the fact that all components of the text form a single semiotic system, that is, each component is semiotic. Secondly, the author suggested that stylistic figures and tropes can perform certain functions of signs from the classification of Ch. Pierce, who is one of the founders of semiotics as a science. The ratio should be based on the similarity of the functions of figures and signs. Thirdly, the author correlated the signs-copies with metaphors, comparisons, allegories, paranomases, and antibodies on the basis of their pictorial nature. Allusions and puns have been correlated with signs-indexes on the basis of their indicative nature. Dialecticisms, phraseological units and proper symbols have been correlated with symbolic symbols, because they had conventional nature. Each semiotic group contains examples of the text fragments from the novel of the Ukrainian writer V. Shklyar «Blood of the Bat». It is established that the stylistic figures and tropes of iconic type are in the first place in terms of quantitative dynamics.

Key words: *stylistic figure, trop, semiotics, sign-copy, sign-index, sign-symbol.*

В українській лінгвістичній науці вже давно стали традиційними дослідження стилістичних фігур і тропів, що детально розглядаються не лише в межах стилістики як розділу класичного мовознавства (С. Єрмоленко, А. Коваль, І. Кочан, Л. Мацько, О. Пономарів, Н. Сологуб, Л. Ставицька, Л. Струганець, І. Чередниченко, Л. Шевченко, а також О. Григор'єв, І. Дегтярьова, І. Лосєва), а й із позицій новітніх маргінальних галузей, зокрема комунікативної лінгвістики (Н. Гапотченко, М. Черник), прагмалінгвістики (Т. Мелкумова, О. Мокляк, Т. Пєшкова, А. Сухова, В. Чередниченко), когнітивної лінгвістики (О. Байоль, Л. Бєлєхова, А. Вільчинська), гендерної лінгвістики (О. Дорош, Н. Нера, М. Степанюк), психолінгвістики (Т. Беценко, М. Навальна, С. Яців), соціолінгвістики (О. Антонов, Р. Трифонов), лінгвосинергетики (О. Бабелюк) тощо. За словами Я. Журавльової, «у світлі сучасної наукової парадигми все більш актуальним стає семіотичний підхід до вивчення мовних явищ» [3, с. 4], що абсолютно правомірно застосовувати й до стилістичних фігур і тропів. Однак у цьому напрямі дослідницька робота поки що перебуває на початковій (зароджувальній) стадії, оскільки зазначений аспект ґрунтовно висвітлено лише в статтях О. Щербак, присвячених проблемі семіотичної класифікації стилістичних фігур і тропів, задіяних в україномовних рекламних текстах (більш детально див. [11]). Питання ж визначення семіотичного потенціалу стилістичних фігур і тропів, що функціонують у текстах романів В. Шкляра, в т. ч. і його романі «Кров кажана» (2013 р.), залишаються поза увагою фахівців, хоч і загальностилістичні особливості творів письменника досліджено також доволі поверхнево (див. лише дисертацію О. Гришко та статті Н. Савчук, А. Чигрин). Тому актуальність пропонованої статті полягає в спробі заповнення прогалин у вітчизняній лінгвістиці модерної доби шляхом семіотичного аналізу стилістичних фігур і тропів, наявних у романі «Кров кажана» В. Шкляра, із застосуванням знакової класифікації Ч. Пірса.

Мета статті – систематизація стилістичних фігур і тропів, що функціонують у романі «Кров кажана» В. Шкляра, відповідно до знакових типів класифікації Ч. Пірса. Для цього ми маємо виконати такі завдання: по-перше, пояснити сутність

понять «стилістична фігура» та «троп»; по-друге, вказати на ознаки стилістичних фігур і тропів, що мотивують їхню семіотичну природу; по-третє, зафіксувати в романі «Кров кажана» В. Шкляра стилістичні фігури й тропи та визначити їхній тип, спираючись на знакову класифікацію Ч. Пірса.

Об'єкт дослідження – стилістичні фігури та тропи, наявні в романі «Кров кажана» В. Шкляра, а предмет – їхня семіотична типологія. **Матеріалом статті** слугували понад 700 стилістичних фігур і тропів, вичленених із вищевказаного тексту.

Кваліфікація матеріалу дослідження та презентація його результатів стали можливими завдяки використанню різних методів (загальнонаукових, власне лінгвістичних та спеціальних). Так, методи опису, аналізу й узагальнення посприяли викладенню теоретичних даних статі; метод кількісного підрахунку – визначенню загальної чисельності стилістичних фігур і тропів та обсягу їхніх окремих семіотичних типів; метод стилістичного аналізу – визначенню типів стилістичних фігур і тропів; метод семантико-мотиваційного аналізу – встановленню принципів їхньої номінації; методи контекстуально-інтерпретаційного та семіотичного аналізу – створенню їхньої семіотичної типології.

За даними короткого тлумачного словника лінгвістичних термінів «Українська мова», стилістична чи риторична фігура – це «мовний зворот, орієнтований на незвичність слововживання, посилення емоційності, образності висловлення» [9, с. 175], а троп – це «мовний механізм уподібнення одного явища (поняття) іншому, перенесення найменування або видозміна значення» [там само, с. 186]. Однак розгляд стилістичних фігур і тропів у нерозривному їхньому зв'язку зумовлено здатністю як перших, так і других виконувати в дискурсних площинах, у т. ч. і художніх, одні й ті самі функції. На це також звертає увагу й О. Бабелюк, стверджуючи, що «і тропи, і фігури – це своєрідне переосмислення з різним ступенем зміни семантики» [1, с. 8]. Крім того, дослідниця помічає, що властива стилістичним фігурам і тропам фігуральність (образність) зумовлена не лише особливим змістовим наповненням, а й «специфікою семіозису і його формальною чи семантичною стереотипізацією – усталеністю форми, семантичних переносів і функцій» [там само, с. 8]. На нашу думку, таке висновування дає підстави для більш детального студіювання стилістичних фігур і тропів як семіотичних феноменів, тому що саме «семіотичний погляд» на мовні явища, як переконує В. Равшанов, «передбачає, по-перше, наявність семіотичної самосвідомості автора: останній розуміє, що пише саме семіотичну роботу…; по-друге, автор – це семіотик, який використовує категорії і терміни семіотики; по-третє, дослідник – це теж семіотик, який завжди виходить за межі однієї знакової системи: співставлення різних семіотик може й не входити до його задач, однак таке порівняння виявляється основним методом для з'ясування сутнісної своєрідності прямого об'єкта в конкретному дослідженні» [6, с. 14]. Останнє твердження засвідчує, що текст – це не просто семіотична система, а система, в якій усі елементи, в т. ч. і елементи стилістичного рівня, також є семіотичними за своєю природою.

З класичних дефініцій терміна «семіотика» стає відомо, що це наука, що «вивчає знаки та знакові системи як засоби зберігання, передачі та переробки інформації в людському суспільстві, природі та самій людині» [5, с. 6], тобто її ключовим поняттям є поняття «знак», під яким розуміють «матеріальний, чуттєво сприйманий предмет, що виступає в якості замінника іншого предмета» [2, с. 14]. Для проведення семіотичних аналізів учена спільнота послуговується різноманітними знаковими класифікаціями, намагаючись у конкретних дискурсних практиках зафіксувати й описати природні та штучні знаки, загальні та індивідуальні знаки, знаки-імена та знаки-предикати тощо (більш детально див. у [2]). Однак із-поміж існуючих знакових класифікацій найчастіше застосовується таксономічна розробка одного з фундаторів семіотики Ч. Пірса, де представлено 10 типів знаків, серед яких головними є ікони, індекси та символи [7, с. 124]. Так, ікони – це знаки, що мають «низку властивостей, притаманних позначуваному ними об'єкту незалежно від того, чи існує цей об'єкт у дійсності, чи ні» [2, с. 29]. Індекси – це знаки, «зміст яких відповідає формі за суміжністю причини й наслідку» [7, 124]. Символи, своєю чергою, «перебувають в умовно-конвенційних відношеннях із заміщуваним ними об'єктом» [2, с. 32].

Спираючись на типологію Ч. Пірса та наявні в ній визначення основних знакових різновидів, зробимо спробу співвіднести стилістичні фігури й тропи, зафіксовані в романі «Кров кажана» В. Шкляра, з певним знаковим типом, уважаючи (як це вже доводилося вище), що стилістична фігура та троп – це також знак. Під час побудови такої класифікації обов'язково зважатимемо на думку О. Бразговської, яка з усього розмаїття стилістичних фігур і тропів звернула увагу лише на метафори й установила, що вони належать до знаків-копій, бо «зображують свій референт» [там само, с. 30].

Результатом проведеного за описаною вище схемою дослідження став поділ стилістичних фігур і тропів, що функціонують у романі «Кров кажана» В. Шкляра, на три групи:

1) стилістичні фігури і тропи **іконічного типу** – це мовні одиниці стилістичного рівня, побудовані за аналогією до знаків-копій та «пов'язані зі своїм референтом через певну фізичну подібність» [4, с. 34]. Такими одиницями, за нашими спостереженнями, виступають:

− метафора (192 випадки) – «один з основних тропів, що полягає в перенесенні ознак з одного предмета, явища на другий на підставі подібності» [9, с. 88]: *Бо тоді, коли читала її, напівлежачи у шезлонгу, під* ***лоскіт сонячних променів*** *та Іванькових позирків (я засмагала в ньому без ліфа), все це видалося мені сенсаційною побрехенькою* [10, с. 11], де виділений троп є співвідносним із загальномовними метафорами, бо «лоскіт» – це «дія за знач. лоскотати», тобто «м'якими дотиками до шкіри викликати легке нервове збудження, звичайно супроводжуване сміхом» [8, Т. 4, с. 549], що вказує на подібність дії сонячних променів до дій, виконуваних людиною. Інші приклади: *За ними тільки* ***смуга ляже*** [10, с. 16], *Зібравшись з* ***розвихреними думками****, я без вагань набрала той номер* [там само, с. 57]. Також уважаємо, що метонімії та синекдохи, що також пов'язані з метафорами, є належними до знаків цієї групи;

− порівняння (86 випадків): *Я, мабуть,* ***побіліла як стіна****, бо Притула ніяково відвів очі і потягся до своєї дерматинової течки, ніби хотів дістати звідти офіційний висновок експертизи* [там само, с. 262], де має місце випадок співставлення за одним із параметрів, що є спільним для порівнюваних об'єктів, предметів, явищ, істот;

– алегорія (38 випадків) – «втілення абстрактного поняття в конкретному художньому образі… Алегорія належить до розгорнутої метафори» [9, с. 13]: *Тепер ми вже знаємо, що це була кров дикого голуба, власне,* ***горлиці****, яких чимало водиться там біля вас у лісі* [10, с. 70], де в образі горлиці об'єктивується образ спокусливої жінки;

– парономазія (28 випадків) – «стилістична (риторична) фігура, побудована на текстовому зближенні співзвучних слів з метою створення комічного або образного ефекту» [9, с. 122]. Це означає, що такі слова є певною мірою подібними за пла-

ном вираження: *На низенькому столику стояла ваза з великими червоними яблуками (ніякої тобі* ***банальщини*** *з* ***бананами*** *і виноградом), ще вазочка-ківшик була з вилущеними зернами фундука (майже ліскові горішки), і він запитав так, ніби ми з ним ще вчора бачилися* [10, с. 70];

– антитетон (11 випадків) – стилістична фігура, що протиставляє дві думки, не утворюючи уявне протиріччя, на відміну від антитези. Антитетон протиставляє один до одного два предмети, що подібні лише за деякими ознаками й розбігаються за рештою: *Ось тобі й* ***велика любов****. Так, саме велика, бо тільки вона,* ***невгамовна*** *і* ***хвороблива****, виходячи за власні межі, переростає в ненависть* [там само, с. 56], де виділені слова-прикметники є семантично подібними за параметром кількісних ознак, бо «великий» – це «який набагато переважає звичайний рівень» [8, Т. 1, с. 318], а «невгамовний» – «який не може вгамуватися, заспокоїтися, перестати діяти; надто рухливий» [там само, Т. 5, с. 252] та «хворобливий» – «який виходить за межі звичайного, нормального; ненормальний, неприродний» [там само, Т. 11, с. 47];

2) стилістичні фігури і тропи **індексального типу** – це мовні одиниці стилістичного рівня, побудовані за аналогією до знаків-індексів та «пов'язані зі своїм референтом через певне безпосереднє співіснування з референтним об'єктом» [4, с. 35]. До них належать такі:

– алюзія (183 випадків) – стилістична фігура, що містить указівку, аналогію чи натяк на певний історичний, міфологічний, літературний, політичний або ж побутовий факт. Міфологічні та літературні алюзії в аналізованому тексті зафіксовано, наприклад, у такому фрагменті: *... так от, цей симпатичний скульптор не те, що мусить тебе роздягнути і зліпити з твоєї натури чергову* ***Венеру****, атож, оту знамениту суку, що на її честь усі любовні хвороби називають венеричними, а тоді він ще матиме обов'язок закохатися в тебе, бо він* ***Пігмаліон****, а ти його* ***Галатея****...* [10, с. 57]. Випадок використання побутової алюзії має місце в такому текстовому відрізку: *Наше телебачення цікаве тим, що вечірньої пори, замість* ***«на добраніч дітям»****, крутить* ***сороміцькі фільми****..., а нічні програми нашпиговує* ***мультиками*** *і* ***політикою*** [там само, с. 81];

– каламбур (12 випадків) – «стилістична (риторична) фігура, побудована на використанні багатозначності слова, випадкового збігу звучання слів для створення гумористичного, сатиричного ефекту, для словесного дотепу» [9, с. 73]. Саме процес випадкового збігу звучання слів демонструє такий приклад: *Вони у Верховній Раді гидують сидіти через дрібну метушню пігмеїв, котрим здається, що від них щось залежить, окрім власного шлунка, – ви тільки вслухайтеся в ці прізвища:* ***Переїденко****,* ***Борщевський****,* ***Глитайчук****,* ***Маслов****,* ***Олійник****,* ***Жир****...* [10, с. 69], де виділені слова-антропоніми зумовлюють виникнення асоціацій з процесами харчування, тобто є вказівкою на функційні потенції осіб, про які йдеться;

3) стилістичні фігури і тропи **символічного типу** – це мовні одиниці стилістичного рівня, побудовані за аналогією до знаків-символів, тобто «пов'язані з референтом лише через конвенції, прийняті в середовищі носіїв» [4, с. 35]. До цієї групи варто ввести такі стилістичні фігури і тропи:

– діалектизми (97 випадків) – «слова або словосполучення, характерні для мови певних територій» [9, с. 49]. Наприклад: *Наші на весь світ оголосили, що вони за* ***їдло*** [10, с. 69–70], де виділено слово має значення «їжа» [8, Т. 4, с. 59];

– фразеологізми (77 випадків) – «лексично неподільне, стійке у своєму складі, цілісне за значення сполучення слів, що відтворюється в мові» [9, с. 194]. Наприклад: *Яке там спати – сну не було* ***ні в одному оці****, і моя кікімора-лесбіянка також не спала, хоча й не робила жодних посягань на мою жіночу прихильність* [10, с. 117], де виділений фразеологізм означає «не спати» [8, Т. 5, с. 665];

– власне-символи (14 випадків) – мовні одиниці, що використовуються для опису предметів, явищ із метою надання їм символічного значення чи вираження існуючого символічного значення: *... і я не здивуюся, якщо на фасаді Верховної Ради замість* ***тризуба*** *з'явиться* ***чотиризуба виделочка*** *або й* ***велетенська лжеця з виделкою навхрест****, як* ***серп і молот*** [10, с. 70]. У наведеному фрагменті спостерігаємо використання як існуючих у соціумі символів (*тризуб* – герб України, *серп і молот* – герб СРСР), так і видуманих автором символів (*чотиризуба виделочка, велетенська лжеця з виделкою навхрест*).

Отже, стилістичні фігури і тропи, що входять до тектоніки тексту, є семіотичними за своєю природою, тобто можуть виконувати функції знаків-ікон, знаків-індексів та знаків-символів залежно від свого первинного функційного навантаження. На матеріалі роману «Кров кажана» В. Шкляра вдалося з'ясувати, що метафори, порівняння, алегорії, парономазії й антитетони співвідносні зі знаками-копіями; алюзії та каламбури – зі знаками-індексами; діалектизми, фразеологізми та власне-символи – зі знаками-символами. Також уставлено, що найобсяжнішою за кількісними показниками в аналізованому романі є група стилістичних фігур і тропів, належних до мовних одиниць іконічного типу. Перспективою подальших досліджень може стати дослідження загальної стилістики творчого доробку В. Шкляра в семіотичному аспекті.

Література:

1. Бабелюк О. А. Стилістичні засоби і прийоми крізь призму лінгвосинергетики [Текст]. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія».* Т. 14. 2011. № 1. С. 7–17.

2. Бразговская Е. Е. Языки и коды. Введение в семиотику культуры [Текст] : учебное пособие / Перм. гос. ин-т искусства и культуры. Пермь, 2008. 201 с.

3. Журавлева Я. А. Моделирование семиотического пространства идиоматического знака (на материале китайских фразеологизмов типа чэнъюй) [Текст] : дисс. … канд. филол. наук : 10.02.19 ; ГОУ ВПО «Благовещенский гос. пед. ун-т». Благовещенск, 2007. 284 с.

4. Каинова Т. В. Дискурсивно-семиотический подход к адаптации транснациональной рекламы [Текст] : дисс. … канд. филол. наук : 10.02.19 ; Тульский гос. ун-т. Тула, 2002. 149 с.

5. Мечковская Н. Б. Семиотика : Язык. Природа. Культура : Курс лекций [Текст] : учеб. пособие для студ. филол., лингв. и перевовед. фак. высш. учеб. заведений. 3-е изд., стер. М. : Издательский центр «Академия», 2008. 432 с.

6. Равшанов М., Гулямова Н., Азизова С. История семиотики [Текст]. Навойи, 2011. 60 с.

7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми [Текст] : Підручник. Полтава : Довкілля. К., 2008. 712 с.

8. Словник української мови [Текст] : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980.

9. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів [Текст] / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, О. Г. Тодор ; за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001. 223 с.

10. Шкляр В. Кров кажана [Текст] : роман. 2-ге вид. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. 272 с.

11. Щербак О. В. Роль риторичних кодів в актуалізації сугестивної стратегії комерційної телереклами [Текст]. *Одеська лінгвістична школа: у просторах інтерпретацій* : колект. моногр. / за заг. ред. Ковалевської Т. Ю. Одеса : ПолиПринт, 2017. С. 279–284.

Отримано: 3 жовтня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: zabolotna.olha@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-77-80

Заболотна О. Р. Лексико-семантичні прийоми показу самореалізації жінки в романі «The Bell Jar». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 77–80.

УДК 821.111(73) – 1.09«19»

Заболотна Ольга Романівна,
асистент, Львівський національний університет «Львівська політехніка»

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ПРИЙОМИ ПОКАЗУ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЖІНКИ В РОМАНІ «THE BELL JAR»

Роман Сильвії Плат «The Bell Jar» – жіночий, душевний, щирий і гранично відвертий. Феміністично обґрунтована герменевтика центрального та другорядних образів, сюжетної лінії, вибору лексем в тексті роману є надзвичайно індивідуально забарвленою та певним чином ексклюзивною. Попри екзистенційне напруження цих універсальних образів у творчості Сильвії Плат важливим акцентом її творчого переосмислення навколишнього суспільства є показ соціальних колізій, з якими зустрічається жінка. Стаття присвячена дослідженню гендерних проблем в романі «The Bell Jar». Виокремлено та проаналізовано основні лексико-семантичні засоби, за допомогою яких реалізується образ жінки.

Ключові слова: *дискурс, фемінізм, концептуалізація, соціальна ідентичність, автобіографічна проза.*

Заболотна Ольга Романовна,
ассистент, Львовский национальный университет «Львовская политехника»

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ПРИЕМЫ ПОКАЗА САМОРЕАЛИЗАЦИИ ЖЕНЩИНЫ В РОМАНЕ «THE BELL JAR»

Роман Сильвии Плат «The Bell Jar» – женский, душевный, искренний и предельно откровенен. Феминистически обоснована герменевтика центрального и второстепенных образов, сюжетной линии, выбора лексем в тексте романа является чрезвычайно индивидуально окрашенной и определенным образом эксклюзивной. Несмотря на экзистенциальное напряжение этих универсальных образов в творчестве Сильвии Плат важным акцентом ее творческого переосмысления окружающего общества является показ социальных коллизий, с которыми сталкивается женщина. Статья посвящена исследованию гендерных проблем в романе «The Bell Jar». Выделены и проанализированы основные лексико-семантические средства, с помощью которых реализуется образ женщины.

Ключевые слова: *дискурс, феминизм, концептуализация, социальная идентичность, автобиографическая проза.*

Olha Zabolotna,
assistant lecturer, Lviv National University «Lviv Polytechnic»

LEXICAL-SEMANTIC METHODS OF SHOWING THE SELF-REALIZATION OF A WOMAN IN THE NOVEL «THE BELL JAR»

Sylvia Plath was one of the most dynamic and admired poets of the twentieth century. By the time she took her life at the age of thirty, Plath already had a following in the literary community. In her ensuing years, her work attracted the attention of a multitude of readers, who saw in her singular verse an attempt to catalogue despair, violent emotion, and obsession with death.

Sylvia Plath integrated her own personal values, and her own personal life accounts into the autobiographical novel. «The Bell Jar» is the only novel by Sylvia Plath. Her prose, however, took a turn from the mediocre to the remarkable; her poetry had already taken this turn. The poet Ted Hughes, Plath's husband, described Plath's rather sudden change from talent to genius as a «plunge into herself,» into the subjective, the imaginary. That the novel contains so much of «herself» was her reason for publishing it under a pseudonym. She did not want to offend anyone she knew; the characters in the novel had their counterparts in life. «The Bell Jar» makes apparent the oppressive force (at least for women) of the model of separative selfhood that dominates patriarchal culture.

Key words: *discourse, feminism, conceptualization, social identity, autobiographical prose.*

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. «The Bell Jar» – роман, який Сильвія Плат написала в період бурхливого становлення та розвитку англо-американського та французького фемінізму. У романі прослідковуються всі головні риси західного фемінізму, такі як гендерна дискримінація, неможливість жінок вийти за рамки тієї ролі, яку нав'язує їй кероване чоловіками суспільство, культурні розриви між реальністю та бажаним, екзистенційно необхідним. Актуальність роботи зумовлена необхідністю вивчення творчої манери Сильвії Плат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роман «The Bell Jar» неодноразово був у центрі уваги лінгвістів, які різноаспектно порушували ті чи інші проблеми. Серед зацікавлень дослідників питання колізії між автономним, відокремленим суб'єктом, жіночим «я», та культурними силами й культурним середовищем, створеним за чоловічими стандартами (Diane S. Bonds); вивчення психічної хвороби, як літературного прийому задля виопуклення соціальних негараздів, перепон та бар'єрів, які домінантно-чоловіче суспільство створює для жінок (Paula Bennet). Проте об'єктом докладного розгляду ще не було мовно-художнє відображення соціальної ролі жінки у просторі патріархальної культури в прозі Сильвії Плат.

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті полягає у здійсненні комплексного аналізу особливостей самореалізації жінки у романі «The Bell Jar». Досягнення сформульованої мети передбачає розв'язання наступних завдань: виокремити основні лексико-семантичні засоби показу самореалізації жінки в романі «The Bell Jar», провести аналіз концептосфери прозових компонентів творчості авторки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зупинимося на можливості жінки зреалізуватися професійно, досягнути вищого становища за допомогою кар'єри, а не лише шляхом вдалого заміжжя. Бадді як чоловік уособлює медицину, науку, точні та перевірені знання, тоді як Естер намагається позиціонувати поезію (апріорі непотрібне та несерйозне заняття з точки зору Бадді) як соціально значущу діяльність, що може приносити не менше користі ніж «doctoring» *докторування*. Раціональне або ірраціональне, корисне або непотрібне – так розподіляється семантика чоловічого та жіночого в західному суспільстві середини двадцятого століття.

Розуміння кар'єрних досягнень в романі набуває гендерної конотації. Ставши мірилом благополучного життя чоловіка, розуміння успішної кар'єри по відносно жінки маркує не лише її професійні досягнення, а й вказує на якусь неспроможність в сімейному плані. Начальниця Естер, успішний редактор журналу Джей Сі, попри її професійні досягнення, сприймається присутніми як така, що позбавлена звичних жіночих радостей. Дорін вважає її «страшною як гріх» та не сексуальною. Із фамільярним сексистським глузуванням дівчина зауважує, що «її чоловік швидше за все гасить світло перед тим, як лягти поруч з нею, в іншому випадку його б вирвало». Естер також важко уявити Джей Сі без її строгого костюму та капелюха, в ліжку з чоловіком, немовби професійна сторона її життя робить неможливим особисте. Героїня бачить в керівниці образ, який кричуще не збігається із розрекламованим типажем *«говіркої жіночки з модного журналу, в якої нарощені вії і яка носить легковажні прикраси»* – «She wasn't one of the fashion magazine gushers with fake eyelashes and giddy jewelry». І це додає Джей Сі в очах Естер привабливості, оскільки у неї «є розум». На прикладі Джей Сі ми разом із Сильвією Плат спостерігаємо, що інтелектуальні можливості та кар'єрні досягнення жінки сприймаються присутніми як певна ексцентричність, з огляду на що жінка сприймається позбавленою сексуальної привабливості. Кар'єрний ріст жінки зображений як її неминуча маскулінізація. У межах американської культури 1950-х років, з присутніми їй образами домашнього затишку, професійний успіх та кар'єра виключали жінку із системи норм та правил, через призму яких формувалось уявлення про роль жінки в суспільстві. Кар'єрне зростання як концепт чоловічого світу, сприймається як атрибут чоловіка, невластивий життєвій позиції «звичайної» жінки, саме тому успішні в професійній сфері жінки вважались непривабливими. Матір Естер також відноситься до образу некрасивих жінок. За словами К. Брітзолакіс (Christina Britzolakis), цей образ в романі втілює в собі найгірший з можливих світів «материнського дихання околиць» (motherly breath of the suburbs). В образі матері Естер злилися воєдино дві огидні, на думку Сильвії Плат, жіночі іпостасі, пов'язані, з одного боку, з роллю домогосподарки, яка тупіє, а з іншого – з монотонним, зовсім не цікавим образом жінки-секретаря, яка стенографує чуже мовлення.

Питання особистої реалізації та її неможливості обумовлює душевну кризу Естер. Велике місто, мрія для усіх провінційних молодих дівчат розчаровує героїню, яка дуже зосереджена на власних переживаннях і гіперчутлива до зовнішніх обставин. Естер почувала себе: «... дуже тихою і дуже пустою...». Життя мегаполісу зовсім не відповідає її попереднім уявленням. Відбувається процес внутрішнього пошуку молодою жінкою прийнятної соціальної ідентичності.

Мотив сприйняття/несприйняття зовнішніх суспільних норм супроводжується використанням рекламної стилістики в тексті роману. Опис рекламного банкету, на якому отруїлась Естер та її подруги, є блискучим прикладом іронічного стилю, викривальності та навіть сатири. У цьому епізоді семантика рекламного вибудовується як несправжнє, нездорове, отруйне. В романі «The Bell Jar» перелік вишуканих страв відкриває перший абзац третього розділу, який присвячений опису банкету:

«… yellow-green avocado pear halves stuffed with crabmeat and mayonnaise, and platters of rare roast beef and cold chicken, and every so often a cut-glass bowl heaped with black caviar.»

… жовто-зелені авокадо, половинки груш, фаршировані крабовим м'ясом і майонезом, а також тарелі із з незвичними ростбіфами і холодною курятиною, і часто кришталева чаша переповнена чорною ікрою.

Надавши цьому переліку делікатесів сильної текстової позиції з початку розділу, Сильвія Плат максимально акцентує гастрономічний опис, фокусуючи на ньому увагу читача. Воно звучить як меню дорогого ресторану та задає тон цілому розділу. Страви виглядають так, наче це збільшені малюнки делікатесів. Описуючи банкет, який влаштовує жіночий журнал «Lady's Day» *(«Жіночий День»)*, Сильвія Плат підкреслює ілюзію реклами, яка подає фіктивне як щось справжнє, істинне. Фіктивність світу реклами також викривається при порівнянні студії журналу «Lady's Day» *(Жіночий День)* із зовнішньою реальністю, яка знаходиться за її межами. Назва журналу справжня, але у цьому контексті вона також сприймається як соціальне приниження жінки через сприйняття її чоловіком як прикраси на кшталт страв на бенкеті. Естер відзначає, що коли після банкету вони *«вийшли з яскраво освітленого офісу журналу, вулиці були сірими та туманними після дощу»* (When we came out of the sunnily lit interior of Ladies' Day office, the streets were gray and fuming with rain). Багатоплановість семантики епізоду створюється і за рахунок того, що згадується одяг персоналу, одягненого в *«гігієнічні білі сорочки»*, та *«бездоганні уніформи персикового кольору»*, з *«охайними сіточками для волосся»* Співзвучність слів *«гігієнічний білий»* вносить образ лікарні, який пов'язаний з синонімічними мотивами чистоти та смерті. Слово hygienic *гігієнічний* доволі часто зустрічається в поезії Сильвії Плат, створюючи ефект незвичайної напруги за рахунок внесення в поетичний ліричний контекст професійного та холодного за конотаціями означення. Цей прикметник також продовжує семантику білого кольору, який так часто використовується в поезії Плат.

Як і в романі засновниці фемінізму Сімони де Бовуар «Чарівні малюнки», так і в романі Сильвії Плат через мотив нудоти вводиться бунтарський мотив протистояння вульгарності нового буржуазного середовища існування, яке активно формувалося в масовій західній культурі 1960-х років завдяки пропаганді в глянцевих журналах та рекламних роликах комфортного респектабельного стилю.

У такий спосіб мотив нудоти в романі набуває індивідуально-авторської інтерпретації та має стійкий взаємозв'язок із центральними образами поетики Сильвії Плат. Принагідно не можна не згадати роман Ж.П. Сартра «Нудота», 1938р., який мусив бути знайомий Сильвії Плат як студентці. Роман Сартра також використовує уявний щоденник як прийом наближення відчуттів та розмислів свого героя для читача. У творі Сартра НУДОТА стає загальною метафорою несприйняття оточуючого світу, як природи, так і людського суспільства. Герой Сартра також думає про самогубство, також має складні стосунки з коханням, пам'яттю, часом та буттям як таким. Тому наявний у романі Сильвії Плат мотив нудоти ми можемо

трактувати як вияв екзистенціальної кризи, однак поданий у феміністському варіанті. В даному випадку нудота – жіноче відштовхування не цілого світу, а саме чоловічого світу з його правилами та нормами.

Ще одним з прикладів того, як пов'язана жіноча та творча сутність Естер із сталими поглядами присутніх, є сцена фотографування Естер та інших дівчат для журналу наприкінці стажування в Нью Йорку :

«We were supposed to be photographed with props to show what we wanted to be».

When they asked me what I wanted to be I said I didn't know.

«Oh, sure you know», the photographer said.

«She wants,» said Jay Cee wittily, «to be everything».

I said «I wanted to be a poet».

«Нам слід було сфотографуватися з предметами, які символічно мали представляти те, чому кожна з нас вирішила присвятити своє життя. Коли мене запитали, ким я хочу бути, я відповіла, що не знаю. – Залиште, звісно ж ви це знаєте, – сказав фотограф. – Вона, уїдливо сказала Джей Сі, хоче стати усім на світі відразу. Тоді я заявила, що хочу стати поетесою».

У цьому уривку Сильвія Плат показує дихотомію життєвого вибору Естер – бути усім відразу і бути поетесою. Невипадково фотограф не вірить, що Естер не знає про свої бажання. З чоловічої точки зору жінка не може не знати свого призначення – адже все так просто: вийти заміж і народжувати дітей. Тому-то і Бадді Віллард у сцені в лікарні, коли він пропонує Естер стати «місіс Бадді Віллард» не очікує відмови, до того ж саме з такою аргументацією, і спочатку думає, що у нього є суперник. Однак Естер говорить: *«Я ніколи не збираюся виходити заміж»*. – «I'm never going to get married». І у відповідь є реакція чоловіка: *«Ти збожеволіла. Але ти ще зміниш своє рішення». – «Ніколи. Я твердо вирішила».* – «You're crazy», Buddy brightened. «You'll change your mind» – «No. My mind's made up».

Роман подає роздуми Естер не прямо хронологічно, нелінійно, і тому її думки виникають як спогад, як реакція на ті чи інші зовнішні подразники. Як зазначається, для жіночої автобіографічної прози, чим безумовно є роман Сильвії Плат, характерним є те, що «у формальній структурі тексту замість часової наративної послідовності подій реалізується емоційна послідовність» [1, с. 546]. От і у розділі 7 є дуже короткий, але показовий для самої Сильвії Плат набір метафор. Описуючи своє уявне заміжжя з Костянтином, Естер подає побутово одноманітний алгоритм поведінки «ідеальної дружини» – вранішній ритуал сніданку, прибирання помешкання, коли сама жінка залишається неприбраною, у нічній сорочці і бігуді. Значущим тут є проставлення «цікавого, захоплююче цікавого дня» чоловіка на роботі, поза домом, та виснажливої одноманітності домашньої роботи, яка не визнається як причина для втоми. Отже, висновок Естер (і самої авторки): *«Це уявлялось жахливим, даремно витраченим життям для молодої дівчини, яка п'ятнадцять років поспіль вчилася на відмінно»* – «This seemed a dreary and wasted life for a girl with fifteen years of straight A's».

Підсилює це несприйняття саме такого втілення окресленої суспільним дискурсом ролі жінки дегуманізація образу дружини, яке подається на прикладі матері Бадді – місіс Віллард:

«Once I was visited… I found Mrs. Willard braiding a rug out of strips of wool from Mr. Willard's old suits. She'd spent weeks on that rug, and I had admired the tweedy browns and greens and blues patterning the braid, but after Mrs. Willard was through, instead of hanging the rug on the wall the way I would have done, she put it down in place of her kitchen mat, and in a few days it was soiled and dull and indistinguishable from any mat you could buy for under a dollar in the five and ten.»

And I knew that in spite of all… man secretly wanted her to flatten out underneath his feet like Mrs. Willard's kitchen mat.

Під час одного з моїх візитів ... я побачила, що місіс Віллард тче килимок, розпустивши для цього кілька старих костюмів містера Вілларда. Вона витратила на це заняття кілька тижнів, і я щиро захоплювалась візерунком з коричневих, зелених та синіх ниток, але, завершивши роботу, місіс Віллард замість того, аби повісити килимок на стіну, як вчинила б я на її місці, поклала на кухонну підлогу як підстілку під ноги, і вже через кілька днів він став таким же брудним, неприємним і безликим, як будь-яка дешевизна, яку можна придбати на долар, навіть п'ять на долар, а то й з десяток.

І я зрозуміла, що у глибині душі…. Чоловік хоче лише того, аби його дружина стала стелитися йому під ноги як кухонний килимок місіс Віллард.

Асоціації заміжжя як стану, коли жінку використовують інструментально, підкреслюється експресивними лексичними прийомами, якими авторка супроводжує цей пасаж: *кинутий під ноги килимок, брудний, безликий, дешевизна.* Ці асоціації можна знайти і у віршах Плат, зокрема в «The Applicant» (Претендент), де утилітарне ставлення до жінки подається напрочуд виразно.

На перший погляд може здатися, що такі погляди головної героїні- протагоніста Сильвії Плат є проявом незрілості, інфантилізму Естер, оскільки їй мріється про кар'єру, славу, незалежне існування без наявних для цього підстав. Але це заперечується тими фрагментами роману, де Естер жорстко оцінює власні можливості, розуміє, як складно досягти успіху. Естер визнає, що має позбутися своїх честолюбних помислів стати письменницею, і стати звичайною вчителькою англійської мови та літератури, але й цих вимог є «велика кількість», і будь-яка учениця міського коледжу знає набагато більше. Отже молода дівчина не дає собі ради з неможливістю досягнути омріяного суспільного успіху та вимушеністю прийняти звичну для інших, однак нестерпну для неї роль «звичайної жінки». Антитезовими до традиційної ролі підлеглої, не-виразної, замкненої у сімейному світі жінки в романі є два образи працюючих жінок. Одна з них – Тереза, родичка і водночас сімейний лікар родини Естер. Саме Терезі Естер відверто зізнається у своїх стражданнях, тобто Сильвія Плат акцентує довіру як ключове поняття для героїні. Цей образ є епізодичним, однак значущим є ставлення Естер: *«Вона мені подобалася. Було в ній щось шляхетне. І, на додачу, інтуїція»* – «I liked Teresa. She had a gentle, intuitive touch». Інший – це доктор Нолан, молода, струнка жінка, психіатр у приватній клініці, куди привезли Естер, і яка також змогла викликати почуття довіри попри тяжкий психологічний стан Естер. Саме доктор Нолан може розглядатися як образ зреалізованої професійно жінки, до того ж у такій неочікуваній для Естер професії як психіатрія, що не втратила жіночості та привабливості на відміну від Джей Сі. Інтонації, якими супроводжуються сцени з доктором Нолан, є повністю протилежними тим, де зображується доктор Гордон. Протиставлення чоловічого та жіночого світу на прикладі цієї пари персонажів Сильвія Плат показує за допомогою акцентуації жорстокості, поверховості, несерйозності та непрофесіоналізму психіатра Гордона. Опис невдалої

та надзвичайно болісної для пацієнтки електрошокотерапії, проведеної доктором Гордоном, у порівнянні з діями докторки Нолан, її людяністю та компетентністю, спростовує очевидність домінування чоловіків у професії. Нам видається, що саме така метафоричність, а не лише біографічні конотації прози Сильвії Плат, є надзвичайно важливими для розуміння концептуалізації жіночого та чоловічого у романі «The Bell Jar».

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Попри проведений нами аналіз прозових компонентів творчість Сильвії Плат потребує подальшого дослідження. Вважаємо плідними для літературно-культурологічного аналізу вивчення впливу творчості авторки на загальний корпус жіночої літератури другої половини XX століття.

Література:

1. Жеребкина Ирина. Феминистская литературная критика. – Введение в гендерные исследования. Учеб.пособие. ч. I. / Под ред. И.А Жеребкиной. Харьков: ХЦГИ, 2001. 708 с. С. 545–561.

2. Усі цитування здійснюються за виданням: Plath S. The Bell Jar. – Harper Perennial Modern Classics, 2013. 288 p.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Britzolakis, Christina. Sylvia Plath and the theatre of mourning. Oxford: Claredon, 1999. 264 p.

Diane S. Bonds The Separative Self in Sylvia Plath's The Bell Jar. *Women's studies*, Vol. 18, No. 1, May, 1990. URL http://www.sylviaplath.de/plath/bonds.html

2. Smith S. Attitudes Counterfeiting Life: The Irony of Artifice in Sylvia Plath's The Bell Jar. Sylvia Plath, Harold Bloom, ed. New York, 1989.

Отримано: 23 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: v_zevako@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-81-84

Зевако В. І. Фонетичні зміни, пов'язані з випадінням звуків, у східнополіських говірках Новгород-Сіверщини. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 81–84.

УДК 811.161.2'282.2(477.41./42)

Зевако Валентина Іванівна,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови,
Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського

ФОНЕТИЧНІ ЗМІНИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИПАДІННЯМ ЗВУКІВ, У СХІДНОПОЛІСЬКИХ ГОВІРКАХ НОВГОРОД-СІВЕРЩИНИ

На діалектному матеріалі східнополіських говорів української мови у статті проаналізовані фонетичні процеси, спричинені втратою звуків, звукосполучень або складів. Розглядається позиція абсолютного початку слова (афереза), характеризується випадіння звуків у середині слова (синкопа) та редукція кінцевих звукових елементів (апокопа). Констатується, що діереза виникає внаслідок усунення збігу приголосних або зіянь і відображає специфіку не лише фонетичного, але й лексичного рівнів сіверської говірки.

Ключові слова: *східнополіський говір, сіверська говірка, фонетичний процес, діереза, афереза, синкопа, апокопа.*

Зевако Валентина Ивановна,
кандидат филологических наук, доцент кафедры украинского языка,
Тернопольский государственный университет имени И. Я. Горбачевского

ФОНЕТИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ, СВЯЗАННЫЕ С ВЫПАДЕНИЕМ ЗВУКОВ, В ВОСТОЧНОПОЛЕССКИХ ГОВОРАХ НОВГОРОД-СЕВЕРЩИНЫ

На диалектном материале восточнополесских диалектов украинского языка в статье проанализированы фонетические процессы, вызванные утратой звуков, звукосочетаний или слогов. Рассматривается позиция абсолютного начала слова (аферезис), характеризуется выпадение звуков в середине слова (синкопа) и редукция конечных звуковых элементов (апокопа). Констатируется, что диэрезис чаще всего возникает вследствие устранения сочетаний согласных или зияний и отражает специфику не только фонетического, но и лексического уровней северского говора.

Ключевые слова*: восточнополесские говоры, северский говор, фонетический процесс, диэрезис, аферезис, синкопа, апокопа.*

Valentyna Zevako,
Ph.D of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Ukrainian Language,
I.Ya. Horbachevsky Ternopil State Medical University

PHONETIC CHANGES ASSOCIATED WITH THE LOSS OF SOUNDS IN ESTERN POLISSIAN DIALECTS SPOKEN IN NOVGOROD-SIVERSK DISTRICT

The article analyzes phonetic processes caused by the loss of sounds or sound groups on the basis of the material of the Eastern Polissian language dialect of the Ukrainian language. The author characterizes the essential phonetic and grammatical features of the Siversk dialect, located to the North of Novgorod-Siversk, its specificity relative to the main Eastern Polissian area and notes that the actual Ukrainian (Polissian) language features coexist here with certain Belarusian features.

While studying diaeresis, i.e. the elimination of sounds or syllables for ease of pronunciation, the author uses a considerable number of illustrative material, gathered in the area where Siversk dialects are spoken.

*There is taken into account the position of the absolute beginning of the word that is realized as an apheresis, i.e. the loss of the next vowel when it coincides with the previous one on the edge of the root and prefix and between words. It is noted that the apheresis as well as other sound characteristics integrates it into the Eastern Polissian family of dialects. Cases of loss of etymological vowels and consonants are characterized, which are inherent mainly for borrowed vocabulary, and some examples of dieresis in indigenous dialectics. It is noted that the loss of sounds in the middle of the word (syncope) is quite common. The cases of loss of the sound [ŭ] in the verbal forms, formed from the Common Slavic root *imati, are analyzed; phonetic changes (for example, contamination, assimilation), caused by the loss of not only separate vowels and consonants, but also sound groups and syllables, are described. Thus, unlike other positions, the reduction of the final sound elements (apocope) is noted in remote from the stress syllables and implemented in a small number of dialect word types.*

It is stated that diaeresis most often occurs due to the elimination of consonant or vowel confluence and reflects the specificity of not only phonetic, but also lexical levels of the Siversk dialect.

Key words: *the Eastern Polissian language dialect, Siversk dialect, phonetic process, diaeresis, apheresis, syncope, apocope.*

Фонетичні зміни, що відбуваються в говірках, можуть бути пов'язані з випадінням окремих звуків, звукосполучень або складів. Причини фонетичних усічень – спрощення усної вимови при збігові приголосних чи гіатусі (зіянні голосних); віддаленість від наголосу і послаблення артикуляції, особливо в кінці слова; евфонія тощо.

Викидання звука або складу для зручності вимови слова називають діерезою. Втрата звуків можлива на початку, в середині та в абсолютному кінці слова, у зв'язку з чим розрізняють аферезу, синкопу, апокопу. Як окремий випадок діерези С. Бевзенко розглядає опущення голосного [і] на початку слова в словах типу *гра*, *сповідь*, *Гнат*, *Сидір* [1, с. 77].

У нашій роботі явище діерези досліджуємо на матеріалі діалектів північної Чернігівщини та проаналізуємо його наслідки для сіверської говірки. В цьому полягає **мета** статті.

Уточнимо, що сіверською ми називаємо говірку, яка об'єднує мовні особливості населених пунктів північніше Новгород-Сіверського в ареалі східнополіських говорів.

Наукову новизну статті вбачаємо в тому, що значний масив фактичного матеріалу, зібраного автором у селах Будище, Грем'яч, Леньково, Лесконоги, Мамекине, См'яч, Пушкарі, Шептаки Новгород-Сіверського району Чернігівської області, вводиться в науковий обіг вперше; крім того, описуються фонетичні явища, не досліджувані раніше в даному ареалі.

З-посеред найвиразніших фонетико-граматичних особливостей сіверської говірки потрібно виділити рефлексацію давнього ѣ під наголосом у вигляді ['е]: *ха|д'ем, а|б'едат', |д'еўка, |м'ес'ачка, |кр'епка, та|б'е*; етимологічні [*о*], [*е*] у новозакритих складах: *|костка, |скол'к'і, |горк'і, |вол'ни*; відсутність чергувань на місці давнього носового переднього ряду залежно від наголосу: *|п'ати – п'а|т'і, |м'аса – м'а|сни, |св'ата – св'а|тайа*; перехід [*е*] > [*о*] не після шиплячих (*да|л'ок'і, пас'а|р'од, |т'опл'ін'к'і, з'а|л'они, сва|д'обни, в'а|с'олайа;* недисимілятивне акання: *а|ткул', ба|л'ес'т', гама|н'ет', мала|ко, |пойд'іма*; сильне якання: *|с'ад'н'і, п'а|р'ойд'іш, н'а|с'іт'а, с'аст|р'іца, пр'і|майіт'а*; м'якість приголосних перед відповідниками давніх [і] та [е]: *па|с'ейал'і, |с'ерд'іц:а, |с'ін'ін'кайа, із'|д'елал'і*; тверду свистячу африкату [ц]: *на |вул'іци, |хлоп'ац, у |лозци* «у ложці»; елементи цекання і дзекання: *д'а|*ркач, *із':ес'ц'і, уд'*ен', *|д'*ірачка; м'якість губних, задньоязикових та [р] перед [і] переднього ряду: *р'і|б'ати, із|м'і'л'іт', па|г'іб'ал', х'іт|руйат', ста|р'і, |кр'іша*; ствердіння кінцевих губних [б], [п], [м]: *|голуб, с'т'еп, с'ем, т'а|п'ерк'і*; відсутність оглушення дзвінких у середині слова перед глухими та в абсолютному кінці слова: *воз, си|ровадка, ма|роз, стоўб, |йежт'а, год*; протезу: *|войд''ачк'і, |вутачка, йу|ха, у|тутк'і* «тут»; початковий [*і*] перед сполученням приголосних: *ір|ват', із'|н'ес'т'і, іс|п'ер'ад'і, із|ноў*; неповні закінчення чоловічого роду однини прикметників: *кра|с'ів'енни, с'іл|ни, ма|л'еньк'і, |дробни*; нестягнені членні закінчення форм жіночого / середнього родів: *за|л'онайа тра|в'ічка* і *за|л'онайа ва|кно, с'іл|найа бул'ба і |с'ілнайа з'ар|но, ма|л'ен'кайа |дочачка* і *ма|л'ен'кайа с'а|ло, |дробн'ін'кайа кар|тошка* і *|дробн'ін'кіайа д'і|т'а*; нестягнені членні закінчення форм чоловічого, жіночого і середнього родів форм множини: *кра|с'ів'еннийа, за|л'онийа, с'іл'нийа, ма|л'ен'к'ійа, |дробн'ін'к'ійа;* дієслово буття *йо, йос'т'* (*|йос'т'і*) тощо.

На фоні окреслених власне українських (поліських) мовних ознак, що співіснують з певними білоруськими вкрапленнями, у досліджуваній говірці відбуваються фонетичні процеси усічення окремих звуків і звукосполучень. Таким чином, **предмет** нашого аналізу – діереза як наслідок фонетичних і фонетико-граматичних змін у сіверській говірці.

Синхронічні звукові процеси, характерні для окремих українських діалектів, у тому числі поліських, розглядалися в роботах М. Вербового, М. Гнатюк, Ю. Громика, О. Іщенка, В. Пачевої, В. Товстенко, А. Яворського.

Втрата голосних на початку слова може бути наслідком аферези – випадання голосного (наступного) при збігу з іншим голосним (попереднім) на межі кореня і префікса і між словами (здебільшого на межі неповнозначних слів з повнозначними). Найчастіше в таких випадках зникає [о] або [а], що походить з [о] в акаючих говірках. [2, с. 14], як ось: *да_|ксани ← да ак|сани* «до Оксани»; *на_|б'ед ← на а|б'ед* «на обід»; *н'а_д:а|вай ← н'а ад:а|вай* «не віддавай»; *на_р|кан'і ← на ар|кан'і* «на аркані»; *йд'і_к вак|ну ← й|д'і ік вак|ну* «йди к вікну»; *падда|вала ← паадда|вала* «повіддавала»; *пач':и|н'ал'і ← паач':и|н'ал'і* «повідчиняли» тощо.

Ми аналізували це явище в одній зі своїх статей, тому не зупиняємося на ньому детальніше. Разом з тим підкреслимо, що аферезу вважають однією з найвиразніших фонетичних ознак східнополіських говірок, це явище описане в роботах Ю. Громика, Й. Дзендзелівського, П. Тимошенка, А. Сагаровського, О. Кумеди.

Редукцію початкового ненаголошеного [о] спостерігаємо у словоформах *га|роджа* «огорожа», *гу|рок* «огірок», *па|лон'ік* «ополоник», *|ладка* «оладка»; *слаба|н'іт'* «ослобонити», *дікалон* «одеколон», *ран|дар* «орендар» (а також у формі жін. роду *ран|дарка* «орендарка»); початковий [і] відсутній у лексемах *м'а|н'іни* «іменини» й похідних *м'а|н'ін':іца* «іменинниця», *м'а|н'ін':ік* «іменник», *|зв'оздка* «вапно» (рос. известь), *зв'азд|ков'і* «вапняний» (рос. известковый), *|ндик'і* / *нди|к'і*, «індики» (вживаються паралельно із формою *ін|дик'і*), *н'т'і|р'есна* «інтересно», *д'і|вот* «ідіот», *к|б'і* «якби», що в говірці співіснує з варіантом *ік|б'і*.

Голосні [а], [е] на початку слова втрачаються в словах іншомовного походження *ку|шерка* «акушерка», *м'ір'і|кан'ац* «американець», *б'ір|коса* «абрикоса» (тут спостерігаємо ще й метатезу); *|л'ектр'ік* «електрик» та похідних *|л'ектр'іка, л'акт|р'ічаства* «електрика». Потрібно зазначити, що відпадіння [а] та [е] в наведених формах характеризує переважно архаїчний прошарок носіїв говірки і може бути, крім іншого, наслідком некоректного відтворення запозичень.

Окремо варто зупинитися на скороченні початкових голосних (найчастіше етимологічного [а]) у власних іменах: *л'а|ксандра* «Олександр», *л'а|кс'ей* «Олексій», *га|пон* «Агапон» (при цьому *апа|нас* «Панас, Опанас» вживається з початковим [а]), *|гапа* «Агапія». Оніми *ку|л'іна* «Акулина, Килина», *гар|п'іна* «Агрипина, Горпина» змінилися аналогічно до їхніх літературних відповідників.

Отже, початкові голосні в сіверській говірці втрачаються доволі часто, натомість редукція приголосних в аналогічній позиції спостерігається відносно рідко. Один із прикладів – словоформа *аў|торак* «вівторок», де опускається [в] першого складу: *у |йети аў|торак нам ка|роў |пас'т'і // |с'ад'н'і аў|торак*. Лексема *вівторок*, як зазначається в «Етимологічному словнику української мови», походить від праслов'янського *vъtorъkъ, vъtorьnikъ*, пов'язана *з vъtorъ* «другий» (як назва другого дня тижня), виникла з др. *вовъторъкъ*, а це – з *овъторъкъ* шляхом додавання протетичного **в-** , але **о-** в *овъторокъ* залишається неясним [3, с. 389].

Виразною ознакою сіверської говірки є протетичні приголосні. Неетимологічний початковий [в] представлений достатньо великою кількістю лексичних одиниць, зокрема|*вос'ан* «осінь», |*вобуй* «взуття», |*вокала* «зовнішній бік посудини», |*вом'ага* «омег», |*вол'га* «Ольга», |*воз'ара* «озеро», |*вочарад'* «черга», |войстр'і «гострий», |*войкат'* «ойкати», |*вока* «око», |*войд'а* / |*войд'а* |*войд'а во* «ось де; отут», |*войдачк'і* «осьдечки» та ін., проте в аналізованій лексемі *аў|торак* відсутня. На нашу думку, причиною цього може бути акання, тобто збіг у ненаголошених складах після твердих приголосних фонем /а/ та /о/ у звукові [а]. Протетичний [в] зазвичай вживається перед лабіалізованими [о] або [у], але в даному випадку голосний [о] першого складу ненаголошений, тому переходить в [а], перед яким протезування нехарактерне.

Можливе й інше пояснення. Лексема *вівторок* доволі часто – для вираження часової семантики – вживалася (і вживається) з прийменником *у* (*у ав|торак* «у вівторок»), що дає підстави для перерозкладу основи. Гіпотетично цей процес може виглядати таким чином: *у воў|торок > уў оў|торок >у оў|торок > у аў|торак*.

Цікаві фонетичні перетворення відбулися в говірці з дієслівною формою 2 ос. однини |*ічи|ш* «бачиш»: крім відпадіння початкового дзвінкого губного [б], тут мала місце ще й дистантна асиміляція. Зауважимо, що слово вживається для підси-

лення емоційного стану мовця, здебільшого з негативним забарвленням, при цьому лексичне значення практично відсутнє: *ˈічиˈш / йаˈк'і ˈвумни; ˈічиˈш ти; ˈічиˈш ˈкуди паˈп'орса*' і под. Походить від *іч*, «бач, дивись», вживаного для вираження здивування, обурення, захоплення: *іч / йаˈкайа ти пр'іˈгожайа ˈстала // іч /чаˈго захˈат'еў*.

Зубний [с] редукується у прислівнику *ˈкол'к'і* «скільки» (подекуди і в заперечній його формі *н'іˈкол'к'і* «ніскільки»): *ˈкол'к'і таˈб'е гаˈдоў т'аˈп'ер ˈбуд'а*; фрикативний [г] – в іменнику *ˈікаўка* «гикавка» й похідних: *час' ˈікаўка наˈпала // ˈікайу с_ ˈсамага ˈранку*; у словоформі «*д'убка*» «дзьоб; кінчик носа» скорочується зубний елемент африкати: *наˈйеўс' па_ˈсамайу ˈд'убку* «дуже багато».

Деякі словоформи демонструють втрату початкового складу, серед них *заўˈчора* «позавчора», *л'іса*ˈп'ет* (з варіантом *л'іса*ˈп'ета*) «велосипед», *б'іркуˈл'оз* «туберкульоз» (архаїчний прошарок).

Частотність скорочення звуків або звукосполучень в сіверській говірці є доволі високою у середині слова. Тут діереза (або синкопа) спостерігається, наприклад, щодо приголосного [й] в утворених від праслов'янського кореня **imati* із загальним значенням «брати» дієсловах недоконаного *в'іˈмат'* «виймати» (*пр'іˈмат'* «приймати») та доконаного виду *ˈв'ім'іт'* «вийняти» (*ˈпр'ім'іт'* «прийняти»), *ˈв'ін'ат'* «вийняти», а також *заˈн'ат'* «зайняти» (стосовно форм минулого часу).

Так, у лексемі *в'іˈма'т'* [й] редукується в парадигмі дієвідмінювання теперішнього (*в'іˈмайу, в'іˈмайіш, в'іˈмайа, ˈв'іˈмайім(а), ˈв'іˈмайіт'а,ˈв'іˈмайат'*) та минулого (*в'іˈмаў / в'іˈмала / в'іˈмал'і*) часів, уніфікація відбулася також у формах наказового й умовного способів (*ˈв'імай, в'іˈмайт'а, в'іˈмаў б'і, в'іˈмала б, в'іˈмал'і б*): *пав'іˈмай ˈрук'і з карˈманаў // йа шче й хл'аˈб'ін н'а в'іˈмала // в'іˈмай маˈхотачк'і / ˈтол'к'і ˈт'іх'інька / шоб н'а па_баˈрачавала*.

Дієслово доконаного виду *ˈв'ім'іт'* має подібну словозміну минулого й майбутнього часів: *ˈв'ім'іў / ˈв'ім'іла / ˈв'ім'іл'і; ˈв'іму, ˈв'ім'іш, ˈв'ім'а, ˈв'ім'ім(а), ˈв'ім'іт'а, ˈв'ім'а'т'*, діереза спостерігається також у формах наказового й умовного способів: *в'ім, ˈв'ім'і, ˈв'ім'іт'а; ˈв'ім'іў б'і, ˈв'ім'іла б, ˈв'ім'іл'і б*, приміром, *в'ім ˈйушку/ хай прастиˈйе // ˈв'ім'і з ˈп'еч'і ˈбулачак ˈм'ак'ін'к'іх // саˈма ˈв'ім'іш хлеб т'і памаˈгат*'.

Аналогічно змінюються дієслова, утворені від інфінітива *ˈв'ін'ат', заˈн'ат', наˈн'ат'*, проте вони функціонують лише у формах минулого часу й, відповідно, умовного способу: *в'іˈн'аў / в'іˈн'ала / в'іˈн'ал'і (б'і , б); заˈн'аў зан'аˈла, заˈнал'і* (*б'і , б*). Наприклад: *ˈв'ін'ала б хлеб із п'еч'іᵘ, ˈв'ін'аў* ˈгрошиˈ з ˈскр'іні' (поруч із *ˈв'ім'іў*) // *зан'аˈла каˈроў* «вигнала корів». До речі, історичне чергування рефлексів колишніх носових, маніфестоване словоформами *в*'іˈ*ма'т'* (*ˈв'ім'іт'*) // *ˈв'ін'ат'*, розрізняє у говірці видові дієслівні форми.

Потрібно відзначити, що середньоязиковий приголосний відсутній в однокореневих лексемах *пр'іˈмак* «приймак», *ˈпр'ім'і* «прийми»: *паˈшоў у ˈпр'ім'і //то приˈмак ˈйіхн'і*, натомість лексеми з тим самим коренем (*с)пайˈмат', найˈмат', п'ар'айˈмат'* тощо зберігають етимологічний [й]: *найˈмал'іс'а на раˈботу ўтˈр'ох*.

Дещо обмеженіше, порівняно з розглянутими випадками, діереза характеризує словоформи *ˈв'іт'іт'* «вийти»: це парадигма минулого й майбутнього часів (*ˈв'ішаў, ˈв'ішла, ˈв'ішл'і; ˈв'іду, ˈв'ід'іш, ˈв'ід'а, ˈв'ід'ім, ˈв'ід'іт'а, ˈв'ідут'*) та форми імперативу *в'ід'* «вийди», *ˈв'ід'т'а* «вийдіть». Наприклад: *в'ішаў уˈран':і / приˈшоў с'іˈчас // ˈв'ішаў ˈм'ес'ац із_туˈмана / ˈв'інаў ˈножик із карˈмана // уˈв'ечар'і ˈв'ід'іш на вуˈл'іцу // в'ід' з ˈхати січасᶜʰ_жа.*

Випадіння [й] спостерігаємо також у прислівнику *с'іˈчас* (з варіантом *сиˈчас*) «зараз»: *с'іˈчас б'аˈру муˈку / ражчиˈн'айу ˈдрожчиˈ, ˈстаўла'у ˈт'еста*. Форма *с'іˈчас*, очевидно, утворена в процесі злиття вказівного займенника *с'ей* «цей», що широко представлений у говірці саме з м'яким початковим зубним, та іменником *час*. Архаїчний, проте достатньо вживаний різновид *сиˈчас* є результатом поєднання займенника *сей* «цей» з твердим початковим [с] та названого іменника. Сіверській говірці в цілому не властиві тверді зубні перед голосними переднього ряду, проте південніше локалізовані діалекти зі стверділими в описаній позиції приголосними, тому подібний варіант вимови міг закріпитися як поодиноке вкраплення в досліджуваному ареалі.

Крім [й], у середині слова можуть скорочуватися інші приголосні. Приміром, втрату [с] зафіксовано у власному імені *хр'іˈт'іна* «Христина» та його скороченому варіанті *ˈхріт'а* «Христя» (*хр'іˈт'іна ˈпурк'іна там жиˈла*). Вважаємо, що розглянуті форми є результатом контамінації двох антропонімів: Христина й Харитина, Христя й Харитя. Редукцію [г] маємо у комонімі *Д'ат'аˈроўка* «Дегтярівка»; [д] – у формі *ражастˈво* «рождество, різдво» (*пад_ражастˈво йду ўдˈвор // ік ражастˈву парасˈ'онка заˈкол'іма*); [в] – у іменнику *аб'іˈконка* «віконниця»; [р] – в запозиченнях *патˈр'ет* «портрет», *хваˈт'ера* «квартира»: *ˈхати па|в'імазавал'і / патˈр'ети па_бт'іˈрал'і // хваˈтеру йім ˈдал'і*.

Інколи в середині слова відбувається втрата голосних, як-от: *кранˈдаш* (з варіантом *кр'анˈдаш*) «олівець» (*кр'андаˈшиᵢ куˈп'іл'і ў ˈшколу да чиᵢтˈрад'к'і*); *шкарˈлупка* «шкаралупка»

При збігові приголосних у середині слова фіксуємо випадіння не лише окремих звуків, але й звукосполучень або складів. До прикладу, говіркова форма числівника *шиᵢз'д'іˈс'ат* «шістдесят» утворилася після втрати зубного глухого [т], внаслідок чого відбулася асиміляція за дзвінкістю й м'якістю: [*стд'*] > [*сд'*] > [*з'д'*]. Цікаво, що спрощення цим не завершується. У словоформі *шиᵢз'д'іˈс'ат* звукосполучення передньоязикових зубних дисимілюється: [*з'д'*] > [*йд'*], результатом чого є варіант *шиᵢйˈд'іˈс'ат*, що співіснує в говірці з формою *ˈшейˈд'іс'ат*, де перший склад наголошений. Проте і це ще не все. Після опускання складу *-ді-* в говірці утворюються дублети *шиᵢйˈс'ат* і *ˈшейс'ат*, наприклад: *йой уˈже ˈшейс'ат два м'іˈнула уˈвос'ан'*. Отже, діереза спричинилася до появи цілого ряду інваріантів: *шиᵢз'д'іˈс'ат, шиᵢйˈд'іˈс'ат /ˈшейˈд'іс'ат, шиᵢйˈс'ат / ˈшейс'ат*.

Відпадіння складу *-го-* спостерігаємо в кількох лексемах з часовою семантикою: *ˈс'ад'н'і* (< *сєго дьнє* «цього дня») «сьогодні» й утворених від неї прикметникових формах *ˈс'аднашн'і* (чол. рід), *ˈс'адн'ашн'айа* (сер. і жін. рід), а також *с'аˈл'ата* (< *сєго лѢта* «*цього літа*») «цьогоріч»: *ˈс'ад'н'і ˈнаша ˈвочарадь в'іґаˈнат' // ˈс'ал'ата ˈморква ˈйос'т'і / ˈтол'к'і ˈдробн'ін'кайа*. Слід зазначити, що прислівник *с'аˈл'ата* вживається в говірці паралельно з формою *с'аˈгол'ата: с'аˈгол'ата малаˈвата ˈбул'б'і накаˈпал'і*, проте без усунення складу функціонують прикметники *саˈгол'ат'н'і* «цьогорічний» (в архаїчному прошарку), *прашлаˈгол'ат'н'і* «минулорічний»: *гр'іˈб'і ˈ прашлаˈгол'ат'н'ійа / с'аˈгол'ат'н'ійа паˈйел'і*.

Результатом викидання складу є прислівник *н'аб'аˈди* «непогано», який утворився від сполучення *не(ма) біди*: *н'аб'аˈди йаˈни ˈживут '* та неозначений займенник *час'* «чогось» (скорочення від *чаˈгос'*): *чаˈс' ˈног'і ˈкрут'а*. Склад втрачається також в іншомовних словоформах *в'іт'іˈнар* «ветеринар»: *а ˈхв'едар ў нас в'іт'іˈнарам*; *мациˈкл'ет* «мотоциклет»: *ˈтол'ік на мациˈкл'ет'і ˈйез'д'іў у л'іскаˈног'і*.

Подекуди – найчастіше у віддалених від наголосу складах – спостерігається усічення кінцевих звукових елементів (апокопа). Зокрема це явище фіксуємо у прислівникових формах *ˈнараз'* «нарізно»: *йаˈни ўже даўˈно ˈнараз' жиˈвут'*, *мо* «може»: *мо / пайаˈс'і хот' ˈтрох'і*; іменниках *ˈножн'і* «ножиці»: *паˈдай м'іˈн'е ˈножн'і* й комонімах *ˈгорбаў* «Горбове», *ˈк'іраў* «Кірове», *ˈл'ен'каў* «Ленькове», *маˈм'ек'ін* «Мамекіне»: *маˈм'ек'ін т'аˈп'ер н'а ў ˈнашам калˈхоз'і*.

Здійснений у статті аналіз ілюструє численні фонетичні зміни, пов'язані зі втратою окремих звуків або звукосполучень, які відбулися переважно внаслідок усунення збігу приголосних або зіянь. Фактичний матеріал свідчить, що діереза у широкому розумінні є одним із найчастотніших синхронічних комбінаторних процесів, який відображає не лише специфіку фонетичної системи говірки, але й призводить до збагачення її лексичного складу.

Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні й описі інших комбінаторних змін сіверської говірки з метою уточнення її мовної основи.

Література:

1. Бевзенко С. П. Вступ до мовознавства: Короткий нарис : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2006. 144 с.
2. Тимошенко П. Д. Засоби милозвучності (евфонії) української мови. *Українська мова в школі.* 1952. № 4. С. 3–14.
3. Етимологічний словник української мови. У 7-ми т. / Укл. Г. В. Болдирєв, В. Т. Коломієць, А. П. Критенко та ін.; Редкол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. Київ : Наук. думка. Т.1. 1982. 632 с.

Отримано: 23 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: kalenukso@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-85-87

Каленюк С. О. Стилістичні функції звертань в інтернет-комунікації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 85–87.

УДК 811.161.2'367.7

Каленюк Світлана Олександрівна,
кандидат філологічних наук, доцент, Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ЗВЕРТАНЬ В ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ

У пропонованій науковій розвідці авторка ставить за мету висвітлити зміст поняття «Інтернет-комунікація» та суміжних із ним термінів, а також установити стилістичні функції звертань в Інтернет-комунікації.

Ключові слова: *звертання, офіційні звертання, побутові звертання, комунікація, Інтернет-комунікація, стилістична функція.*

Каленюк Светлана Александровна,
кандидат филологических наук, доцент, Николаевский национальный университет имени В. А. Сухомлинского

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ФУНКЦИИ ОБРАЩЕНИЙ В ИНТЕРНЕТ-КОММУНИКАЦИИ

В предлагаемом научном исследовании автор ставит перед собой цель раскрыть сущность понятия «Интернет-коммуникация» и смежных с ним терминов, а также установить стилистические функции обращений в Интернет-коммуникации.

Ключевые слова: *обращение, официальные обращения, бытовые обращения, коммуникация, Интернет-коммуникация, стилистическая функция.*

Svitlana Kalenyuk,
PhD of Philology, Associate Professor, Mykolaiv V. O. Sukhomlynskyi National University

THE STYLISTIC FUNCTIONS OF ADDRESSES IN INTERNET COMMUNICATION

The article is devoted to the problem of identifying the stylistic functions of addresses, which are used in Internet communication. To achieve this goal, the author has solved several problems. For the first, the main features of Internet communication are anonymity, mediation, distance and frequent violation of linguistic norms. The last attribute refers to the adresses, which are used in Internet messages. For the second, official and household addreses are used in the Internet communication,. The stylistic function of the official addresses is the indication of the status and social role of the addressee. The stylistic function of household appeals is the indication of proximity between communication participants, the emphasis on positive or negative connotations of addresses.

In addition, household addresses reflect the new social trends associated with the using of e-mail, aliases etc.

The main conclusions of this research: the greatest number of the addresses in Internet communication is recorded in the materials of business correspondence. The users of the network very rarely use the household addresses. The author believes that the main reason for such quantitative dynamics is the avoidance or inability of addressees to show an emotional attitude to their interlocutor.

Key words: *circulation, official addresses, household addresses, communication, Internet communication, stylistic function.*

Інтернет – потужне джерело інформації, проте його можливості, зокрема оперативність, швидкість, доступність зв'язку між користувачами на далеких і близьких відстанях, дають можливість використовувати Інтернет не лише як інструмент для пізнання, але і як інструмент для комунікації. Унікальні можливості для самовираження дають такі інтерактивні форми спілкування в Інтернеті, як різні чати, форуми, різновиди електронної пошти, блоги, телеконференції тощо.

Розширення сфер спілкування через розвиток віртуальної комунікації зумовило вироблення особливих правил поведінки в Інтернеті, які називають новим словом «нетикет», або «мережевий етикет». Слово з'явилося у 80-х рр. XX ст., але досі не було таким відомим в українському науковому обігу. Як і будь-який різновид етикету, нетикет має свої особливості: диференціюють адміністративні, технічні (зокрема оформлення) та психоемоційні, моральні правила поведінки [1, с. 125]. Ці правила детально описані на багатьох Інтернет-сторінках, проте відрізняються від усталених норм невіртуального спілкування.

Науковців зацікавило питання функціонування звертань в Інтернет-комунікації, на що вказують праці Т. Жукової, О. Усачової, А. Шмакова та ін. Однак у зазначеному напрямі дослідження проводяться переважно на ґрунті англійсько- (І. Лосєва) та російськомовних (А. Шмаков) Інтернет-повідомлень. Звертання меседжів українськомовної природи й досі залишаються поза колом наукових інтересів, хоч тенденцією сьогодення є кількісне збільшення українськомовних Інтернет-діалогів.

Актуальність роботи зумовлена необхідністю встановлення бодай загальних лінгвальних особливостей звертань в українськомовній Інтернет-комунікації та визначенню їхніх стилістичних функцій, що в українському мовознавстві ще не ставало об'єктом окремої наукової розвідки.

Об'єктом дослідження є звертання, використовувані в Інтернет-комунікації, а предметом – їхні стилістичні функції в зазначеному дискурсному різновиді.

Мета роботи – ідентифікація стилістичних функцій звертань в Інтернет-комунікації.

Джерельною базою роботи послужили текстові матеріали таких Інтернет-форумів, як malecha.org.ua, lvivport.com, hochu.ua; елементи Інтернет-блогів мережі Instagram та Facebook, фрагменти з особистого поштового листування в інтерфейсі Gmail.com.

Для Інтернет-комунікації важливими факторами вибору лексем, що відображають думку автора в повідомленні є анонімність, опосередкованість та дистанційність. Саме тому мовець може добирати лексеми, які не завжди відповідають його

статусу по відношенню до статусу реципієнта, а також модернізовані слова-запозичення, неологізми, скорочення тощо. Подібне спілкування не анулює правила нетикету, адже кожен сайт установлює свої норми. Проте під час контактної комунікації лексеми-звертання типу «братан», «чувак», «дамочко» [11] можуть сприйматися як вульгарна поведінка мовця.

Особливу увагу привертає добір Інтернет-мовцями форм звертань відповідно до стилю спілкування. Як відомо, звертання традиційно кваліфікують як слова або сполучення слів, що називають особу чи предмет, до яких апелює мовець [2, с. 32]. В електронному спілкуванні звертання не лише називають певний об'єкт адресування, але й передають емоції мовця, створюючи ефект безпосереднього спілкування, задаючи тон комунікації, наприклад: *«Дівчатонька,* я вчора протестувала новий скраб!» [9]; *«Еееей, народ,* в чому суть питання?» [11]. Емоційність звертання може увиразнюватися вигуками типу «Ей!», «Хей!», «Ау!» та ін.

Вибір адресатами форм звертання залежить від таких чинників:

– соціальних, тобто фактора адресата,

– комунікативних умов,

– характеру стосунків між опонентами,

– національної специфіки мовного етикету [5].

Всі ці фактори по-різному втілюються у стилях Інтернет-комунікації, виражаючись більшою або меншою мірою залежно від стилю.

В Інтернеті як засобі комунікації спілкування здійснюється здебільшого за допомогою писемних текстів. Розмовна мова має тут лише писемну фіксацію, тобто усність, як одна з характерних ознак розмовного стилю в Інтернеті, трансформується в писемну форму. При цьому заміщені одиниці писемного тексту експонують функції компонентів усної мови. Відтак писемна форма розмовного стилю в її комп'ютерному різновиді виконує такі функції: під час створення писемного тексту – функцію відтворення вимови, а під час сприймання (читання) – функцію аудіювання.

Сучасний усний розмовний стиль має монологічний, діалогічний та полілогічний різновиди. Серед функціональних жанрів монологу (за критеріями модальної та власне лінгвістичної структури) виокремлюють такі: 1) сугестійний (публіцистична, дискусійно-ділова мова); 2) пізнавальний (навчально-наукова мова); 3) інформаційний (розповідна та коментарна мова). Діалог – це власне розмовна функціональна видозміна з побутовими і службовими різновидами [6, с. 23].

Для української розмовної мови в Інтернеті, як і взагалі для розмовної мови, характерна здебільшого діалогічна форма, меншою мірою використовується монологічна мова в її сповіщальній видозміні. Користувачі каналів онлайн-спілкування повністю позбавлені можливості використання паралінгвальних засобів, що становлять основну частину комунікативного акту. Відомо, що інформація у процесі комунікації передається за допомогою значення слів лише на 7 %, характером звучання та інтонацією – на 38 %, а інші 55 % інформації – невербальними засобами – жестами, мімікою, зовнішнім виглядом [7, с. 9]. В онлайн-спілкуванні втрачаються такі аудіовізуальні можливості комунікації, як тембр голосу, акцентуація складників фрази, дикція, жести, міміка. Емотикони певною мірою компенсують цю дисфункцію. Часто ці знаки використовуються в тексті поруч зі звертаннями.

Одним із головних чинників виникнення нових лексичних одиниць у Мережі є креативність учасників спілкування. Вони надають людині максимум можливостей не просто для створення свого образу, але й для формування, в певному сенсі, свого власного, нового світу, який можна описати лише за допомогою мови. Мова соціальних мереж є живою системою, що розвивається та є засобом самовираження, привертання уваги до себе. Мовна практика соціальних мереж дещо нагадує усне спілкування, бо не має ознак лінійності в часі, грамотність належить до не релевантних ознак, а також використовує форми, характерні для усного різновиду мови, пропонує особливі знаки для відтворення інтонації, міміки тощо [4, с. 25]. Звертання як особлива мовна категорія виступає одним із аргументів існування Інтернет-комунікації.

К. Ф. Шульжук та інші дослідники звертають увагу на наявність своєрідного семантико-граматичного зв'язку звертання, вираженого кличною формою відмінка, із членами речення [8, с. 20]. Характерним для Інтернет-комунікації є те, що звертання найчастіше оформлюються за допомогою іменників, субстантивованих прикметників, займенників не лише у кличному, а й у називному відмінках однини та множини, наприклад: *Дорога Іра*, Ви помиляєтеся… [9], *Шановні мої*, дякую за такий відгук [10].

Стилістично звертання, що функціонують у віртуальному спілкуванні, можна диференціювати за такими групами:

– офіційні звертання;

– неофіційні (побутові) звертання [7].

Офіційне спілкування має підкреслено ввічливий характер. Вибір потрібного звертання піддається жорсткому соціальному контролю з обов'язковим урахуванням статусної належності, соціальної ролі адресата. Адресант звертає увагу на сфери використання мовлення, що впливають на процес спілкування [5, с. 86].

Офіційні звертання найчастіше використовуються в епістоляріях. Відродження епістолярного жанру електронним способом веде до формування жанру електронного послання. Проте сам лист як явище епістолярного жанру в електронному вигляді набуває нових рис, відмінних від звичайного.

Специфіка мовного матеріалу епістолярного тексту, його композиційні й змістові особливості зумовлюють широке використання в листах звертань, особливо важливе значення в писемному спілкуванні має «початкове звертання» [3, с. 118]. Наприклад: *«Шановна Світлано Валентинівно»*, *«Віталію Петровичу»*, *«Пане Андрію»*, *«Анно»* (із матеріалів особистого листування) [12].

За статистикою, найчастіше до імен по батькові у формі кличного відмінка додаються звертання *пане*, *пані*, *міс*, *добродію*, *добродійко* та ін. Такі звертання можуть розширюватися прикметниками шанобливої семантики: *вельмишановна / вельмишановний*, *дорога / дорогий*, *поважна / шановний* тощо [12].

Щодо фактора адресата, то в Мережі поширені такі звертання офіційного характеру, як звертання за професією (*професоре, лікарю, вчителю*), за рангом або службовим станом (*шефе, міський голово, начальнику, товариші підлеглі, заступнику*) [12]. Характер стосунків між адресатом та адресантом у цьому випадку завжди відсторонений, опосередкований та ввічливий.

Звертання побутового характеру найпоширеніші в електронному спілкуванні. Неофіційні звертання використовують блогери, відвідувачі сайтів, Інтернет-магазинів, форумів. Такі звертання не мають обмежень зі сторони нормативності.

На сторінках найпопулярніших соціальних мереж часто зустрічаються іншомовні звертання, що супроводжують текст українською мовою. Наприклад: *«Hey, guys,* погодка сьогодні радує око…» [13], *«People,* давно не було постів про шкідливість нарощування нігтів» [14], *«*Чого сумна, *baby?»* [13]. Поширеними є транслітеровані запозичення, що стали елементами Інтернет-сленгу: *піпли, чєл, бро, чувак, мадам, гьорлс, бойс* [там само].

Акцентуючи увагу на факторах вибору форми звертання, можна зазначити, що для неофіційного спілкування характерна градація від позитивно маркованої до негативно маркованої конотації звертань. Загальноприйняті чинники суспільного характеру стираються як і національні, так і фактори стосунків між опонентами. Однією із важливих причин застосування тієї чи іншої форми звертань є фактор комунікативних умов (звертання обираються відповідно кількості адресатів повідомлення, гендерної специфіки, місця розташування повідомлення та ступеня анонімності).

У неофіційному стилі електронного спілкування можливі відхилення від правил нетикету. Наприклад: «*Волоцюго*, що ти городиш?! Понад 10 років тому був у Львові, і все дивувався, що розмовляють українською, а матюкаються російською. Тому не дури народ, *бовдуре!*» [11]. При цьому правила сайту забороняють використовувати лексеми, що містять нецензурну конотацію.

Характерними для цього стилю віртуального спілкування є звертання, які користувачі Мережі часто використовують у повсякденному житті. Це лексеми *мужчино, кубіти, братан, дамочко, панянко, дорогуша, дівки, дівчата, пацани, хлопці* тощо [9; 10; 13; 14].

Звертання, які функціонують в інтимній сфері Інтернет-мовлення, містять у собі особистісний характер. Їх можна класифікувати як окрему підгрупу неофіційного стилю спілкування. Такі елементи використовуються під час неофіційного міжособистісного листування між друзями, рідними, знайомими. Наприклад: *Іринко, мавпочко, кохана, зайчику, моя мила, дорогенька, любий, бро, чувак, баришня, Андре, Колюсику* та ін. [9; 10; 12; 13; 14]. Звертання цього типу містять найвищий прояв емоційності.

Ще одним важливим сегментом формування звертань під час віртуального спілкування є використання тих персональних даних, які користувач того чи іншого сайту зазначив у своєму профілі. До цього типу звертань належать лексеми-нікнейми, тобто псевдоніми користувачів мережі Інтернет: «*@marvyslow,* ти помиляєшся, адже місце і час зйомок значення не мають, все залежить від майстерності фотографа…», «Ну ти й чудиш*, @slippery96*», «*Щановний @voivod792,* ваш запит відхилено» [13]. «Комерційне ет», тобто позначка @, або як її ще називають «собачка» надає повідомленню гіпертекстового характеру, адже в такому випадку безпосереднє звертання виступає прямим посиланням на профіль адресата.

Отже, віртуальна комунікація певною мірою зберегла ознаки, характерні «паперовому» епістолярному жанру, як в офіційному, так у повсякденному спілкуванні. Спільним для електронного та «паперового» листування є те, що мовлення між комунікантами відбувається дистанційно у часі та просторі. Це, своєю чергою, мотивує відбір певних мовних засобів у письмовій, точніше – друкованій формі, що відрізняється від форм етикету усного мовлення. Наприклад, поєднання прикметників «вельмишановний», «дорога» з власними іменами у кличному відмінку передає специфіку епістолярного характеру тексту. Однак Інтернет-технології можуть стирати межі дозволеного у зв'язку із анонімністю або ж дистанційністю.

Електронне спілкування відрізняється від інших типів комунікації своєю спроможністю забезпечувати миттєве й багатовекторне, не обмежене в просторі поширення ацентралізованої інформації. Завдяки цьому реалізуються його прикладний та ідеологічний сенс. До головних ознак віртуального спілкування зараховуємо опосередкованість та дистанційність, адже процес спілкування протікає завдяки сигналу, який містить певні коди, що поступають від одного реципієнта до іншого та при цьому можуть сприйматися та розшифровуватися ними по-різному через відсутність живого спілкування, що унеможливлює порозуміння.

Проблемність дослідження окресленої теми проявляється насамперед малим відсотком використання української мови в Мережі (лише 7 % порівняно з іншими мовами) [6]. Спроба ж опрацювання звертань як феноменальної мовної одиниці в Інтернет-дискурсі показала, що більшість користувачів віртуального світу не має потреби у використанні цієї мовної одиниці. Більшу кількість звертань зафіксовано під час аналізу офіційно-ділового електронного мовлення. Стилістична специфіка звертань, що функціонують у Мережі, полягає в їхній диференціації на дві групи: офіційні звертання та звертання побутового характеру, властиві розмовному стилю мовлення.

Література:

1. Бибик С. П. Нетикет, або мережевий етикет [Електронний ресурс]. *Культура слова.* 2015. № 82. С. 125–128. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kuls_2015_82_28.

2. Данилюк Н. О. Семантико-стилістичні особливості народнопісенних звертань. *Українська мова.* 2011. № 4. С. 32–39.

3. Жукова Т. С. Обращения в регламентированных сферах общения: становление новой нормы : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 ; ФГБУН «Ин-т русского языка им. В. В. Виноградова РАН». М., 2015. 232 с.

4. Журавель Ю. О. Лінгвістичні особливості сучасної мови в соціальних мережах. *Матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Сучасні тенденції розвитку інформаційно-комунікаційного простору»*, 27-28 квітня 2017 р., Київ. – Прак. Україна. К. : Державний університет телекомунікацій, Навчально-науковий інститут менеджменту та підприємництва, 2017. С. 23–25.

5. Косенко Ю. В. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. Суми : Сумський державний університет, 2011. 187 с.

6. Чемеркін С. Г. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси. Київ : Вид. НАН України. Інститут української мови, 2009. 240 с.

7. Чумакова В. А. Психологические особенности Интернет-коммуникаций в социальных сетях. *Молодой ученый*. 2013. № 3. С. 451–453.

8. Шульжук К. Ф. Обращения в украинских народных песнях: автореф. дис. на соиск. науч. степ. канд. филол. наук: спец. 10.02.02 «Языки народов СРСР. Украинский язык». Киев, 1969. 21 с.

9. http://forum.hochu.ua.

10. http://www.malecha.org.ua/forum/index.php?showforum=162.

11. http://forum.lvivport.com.

12. https://mail.google.com/mail/u/0/#inbox.

13. https://www.instagram.com.

14. https://www.facebook.com.

Отримано: 26 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: antinomy@i.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-88-91

Кобута С. С. Прагматичні функції стилістичних засобів в авторській характеристиці головного персонажа (на матеріалі роману «Смерть героя» Річарда Олдінгтона). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 88–91.

УДК 811

Кобута Світлана Степанівна,
кандидат філологічних наук, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ПРАГМАТИЧНІ ФУНКЦІЇ СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ В АВТОРСЬКІЙ ХАРАКТЕРИСТИЦІ ГОЛОВНОГО ПЕРСОНАЖА (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «СМЕРТЬ ГЕРОЯ» РІЧАРДА ОЛДІНГТОНА)

У статті визначаються особливості авторського використання стилістичних засобів для характеристики головного героя у романі Річарда Олдінгтона «Смерть героя». Особлива увага приділяється не самому факту використання стилістичних засобів, а розкриттю імпліцитної інформації, котра криється в них. Досліджується роль стилістичних засобів у формуванні читацького сприйняття персонажа та подій роману. Акцентується прагматична роль авторських метафор, гіпербол, епітетів та алюзій в характеристиці особистості.

***Ключові слова**: Річард Олдінгтон, прагматичний аспект, стилістика, літературна та мовна інтерпретація, імплікація, алюзія, метафора, епітет, гіпербола.*

Кобута Светлана Степановна,
кандидат филологических наук, Прикарпатський национальный университет имени Васыля Стефаныка

ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ФУНКЦИИ СТИЛИСТИЧЕСКИХ ФИГУР В АВТОРСКОМ ОПИСАНИИ ЗАГЛАВНОГО ПЕРСОНАЖА (НА МАТЕРИАЛЕ РОМАНА РИЧАРДА ОЛДИНГТОНА «СМЕРТЬ ГЕРОЯ»)

Статья определяет особенности авторского использования стилистических фигур для характеристики заглавного героя в романе Ричарда Олдингтона «Смерть героя». Особенное внимание уделяется не только использованию стилистических фигур, но и раскрытию имплицитной информации которая в них сокрыта. Акцент сделан на прагматической роли авторских метафор, гипербол, эпитетов, а также аллюзий и других фигур.

***Ключові слова**: Ричард Олдингтон, прагматический аспект, стилистика, литературная интерпретация, импликация, аллюзия, метафора, эпитет, гипербола.*

Svitlana Kobuta,
PhD of Philological Sciences, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

PRAGMATIC FUNTIONS OF THE STYLISTIC DEVICES IN THE AUTHOR'S CHARACTERISTICS OF THE MAIN CHARACTER (ON THE MATERIAL OF «DEATH OF A HERO» BY RICHARD ALDINGTON)

The article dwells on the peculiarities of the author's usage of different stylistic devices. Richard Aldington uses a variety of lexical and grammatical stylistic devices in his outstanding novel «Death of a Hero». He is trying to implicitly show his readers his real attitude towards both his main character and the setting the latter operates in. The author constantly leads an indirect dialogue with his readers in order to make them understand the real course of events, but instead of addressing them directly and persuading them to take his point of view as a truly accurate one, Richard Aldington uses a whole range of creative metaphors, similes, hyperbolas, allusions, epithets, parallel constructions and other stylistic devices to convey the true meaning of what he describes. His usage of figures of speeches serves a double purpose: a stylistic one, i.e. to beautify the text and make it linguistically and literary rich, and a pragmatic one, i.e to serve as a source of additional information. The article makes an attempt to find the correlation between these two functions and to come to the conclusions concerning their role in the description of the main character.

***Key words**: Richard Aldington, pragmatic aspect, stylistics, literary and linguistic interpretation, implication, allusion, metaphor, epithet, hyperbole.*

Літературна прагматика виникає на межі лінгвістики та літератури та додає новий аспект літературній оцінці та корелює з поняттям прагматики як дослідження факторів вибору мовних засобів у мовленні [2]. Її основою є комунікативний зв'язок автора і читача, повністю обумовлений активністю останнього. Всі тексти розраховані на зворотну реакцію, а їх можлива експліцитна прагматична направленість, яка реалізується через елементи з найбільшим впливом на читача, оптимально залучає його на бік автора [1, с. 84]. В цьому процесі на перший план виходять стилістичні фігури як засоби вираження відкритої та імпліцитної інформації. Їх, як правило, розглядають у контексті уривку чи цілого твору. Власне прагматичний аспект стилістичних засобів полягає у внесенні ясності в авторський намір, адже тропи виступають джерелом не лише естетичного задоволення, але й додаткової інформації, яка, на перший погляд, може здатися другорядною, але по суті формує читацьке враження.

У даному дослідженні основним об'єктом виступають прагматичні функції стилістичних засобів, які вживає Річард Олдінгтон, описуючи своїх героїв. Саме стилістичні фігури дозволяють не лише повніше зрозуміти персонажів, але й передають авторське ставлення до тих чи інших рис характеру, а також до оточення та часу, в яких відбувається дія.

Описуючи головного героя, Р. Олдінгтон рідко вживає стандартні епітети, окрім «*poor old George»,* що імпліцитно вказує на тісні дружні стосунки героя і оповідача, прагматично створює алюзію на старих друзів, перевірених життям. Автор дозволяє порівнювати оповідача та Джорджа, акцентує їх подібність за допомогою повторів і паралельних конструкцій :» *I talked to him about modern poetry and he to me about modern painting;…George didn't go square-pushing with tarts, and I didn't go square-pushing with tarts…he helped me to keep alive when a legion of the swine were trying to destroy me. And, of course, I helped him»* [7, с. 34]. Вказуючи на схожість їх світосприйняття, автор у той же час подає Джорджа як романтика за допомогою ряду епітетів: «*He had a strong dose of shyness … which made him seem rather conceited and very aloof. But au fond he was extraordinary generous, spontaneous, rather Quixotish.»* [7, с.34] *Very aloof* свідчить про відчуження героя від оточення, його невміння чи небажання довіритись комусь; *spontaneous* характеризує його як людину, схильну до імпульсивних вчинків, ризику, що часто є доленосним у житті героя; *Quixotish* – одночасно епітет, алюзія та антономазія, що працює на образ невиправного мрійника з вірою у високі ідеали, який часто помиляється втілюючи їх. Олдінгтон ставить під сумнів героїчність як першопричину дій Джорджа. Не патріотизм, громадянський обов'язок, амбіційність, а проблеми в стосунках з жінками штовхають його до імпульсивного рішення піти на фронт: «*Then there was a blazing row, Elizabeth at George, and then Fanny at George, and then – epic contest – Elizabeth at Fanny.*» Тут паралельні конструкції передають подвійний тиск на пасивного героя, який приймає рішення втекти від проблеми в надії, що вона вирішиться сама. За допомогою однорідних присудків Олдінгтон створює враження швидкого перебігу подій. « *Poor old George got so fed up, he went off and joined the infantry, fell into the first recruiting office he came to, and was whisked off to a training camp in the Midlands. But, of course, that didn't solve the situation»* [7, с. 29]. Спонтанність акцентується епітетом *first*, який у даному контексті набуває відтінку значення «перший-ліпший», а метафора *was whisked off* підкреслює пасивність героя і той факт, що Джордж до кінця не усвідомлював ваги свого вчинку. Саркастичне ставлення автора до «героїчної загибелі» Джорджа розкривається за допомогою метафори *silly ass* та іронічного окличного речення, прямий, традиційний зміст якого нівелюється наступною реплікою: «*He was the only officer in his battalion killed in that action … «Silly ass», was the Colonel's comment…The death of a hero! What mockery, what bloody cant!...»* [7, с. 35]. Окремої уваги заслуговує повтор *waste*, який підсилюється епітетами, і разом з розгорнутою метафорою передає ставлення автора до війни і до вчинку Джорджа. «*George's death is a symbol to me of the whole sickening bloody waste of it, the damnable stupid waste and torture of it»* [7, с. 36]. Які б внутрішні конфлікти не змусили Вінтерборна вчинити так, його смерть не була оцінена, осмислена, зрозуміла, бо на війні Джордж був не особистістю, а бойовою одиницею, величезну кількість котрих просто змарнували. Отже, стилістичні засоби, вжиті в цьому уривку, виводять читача на роздуми про проблеми, які виходять за рамки долі героя.

Вимальовуючи характер Джорджа, автор окрім паралелізму із оповідачем, вводить контраст із батьками: « *George's parents were, of course, grotesques. When, in a mood of cynical merriment, he used to tell his friends the exact truth about his parents, he was always accused – even by quite intelligent people – of creating a monstrous legend*» [7, с. 25]. Саркастичне словосполучення у дусі оксюморону *mood of cynical merriment* та епітет *exact* свідчать про те, що він рідко описував їх такими, як бачив. Його сприйняття характеризується сильним епітетом *monstrous*, воно викликає нерозуміння «навіть у досить розумних» людей, що імпліцитно вказує на прірву між Джорджем та його оточенням. Особливе значення має метафоричне визначення пари Вітнерборнів як *grotesques*, яке передбачає фантастичне поєднання непоєднуваного у своїй негативній конотації і служить авторові своєрідним критерієм нормальності. Створений автором контраст у поєднанні з алюзію на популярні закони спадковості і виховання забезпечує саркастичний тон: «*Unless the all accepted ideas about heredity and environment are false – which they probably are – it is a regular mystery of Udolpho how George managed to be so different from his parents… he might have dropped from the moon*…» [7, с. 25]. Алюзія на перший готичний роман *Mystery of Udolpho* підкреслює незрозумілу, мало не містичну несхожість характерів членів родини, хоча епітет *regular* додає загальному враженню відтінок іронії та ефект оксюморону. Метафора *dropped from the moon* вказує як на те, що син-ідеаліст разюче відрізнявся від батьків, так і на те, наскільки він не вписувався у загал.

Саме ідеалізм та сліпа довіра до коханих жінок у поєднанні із правилами «вільної любові», які вони сповідували, загнали героя у глухий кут. Класичний любовний трикутник (Джордж, Елізабет, Фанні) розглядається з двох точок зору: його власної та авторської. Джордж вважає, що ситуація виглядала так: «*And he was like Shelly, and Elizabeth was like Mary, and Fanny was like Emilia Viviani»* [7, с. 29], де ми маємо алюзію на поета-романтика, його вірну дружину, яка знає про існування коханки і мириться з цим, і коханку, яку, по суті, влаштовує її роль. Ситуація знаходиться під контролем чоловіка і, загалом, трагедія, якщо вона є, не глобальних масштабів. Їх рівноправ'я підкреслюється паралелізмом. Речення з однаковою конструкцією повинні створювати ефект буденності. У той же час автор пише, що в реальності доречнішою була б алюзія на епічних героїв: «*Elizabeth's blood was up, and Fanny's blood was up .It was Achilles against Hector, with George as a body of Patroculus*» [7, с. 29]. Метафора *blood was up* та ідентичність структур дозволяють позиціонувати розгніваних жінок як непримиримих суперниць з однаковою силою волі, де Джордж лише пасивний привід для сварки, можливо трофей, чого він не усвідомлював: «*And he never suspected what an ass he was*» [7, с. 29]. Метафоричною гіперболою *He suffered an obnubilation of the intellect in dealing with women. He idealised them too much* [7, с. 190]. Олдінгтон передає невміння Джорджа побачити справжню суть коханих жінок. Він ідеалізував їх і це обтяжувало його і без того не просте життя, адже, потрапивши на фронт, Джордж перебував під подвійним тиском. *He was living in a sort of double nightmare – the nightmare of the War and the nightmare of his own life*…[7, с. 190]. Повтор метафоричної гіперболи *nightmare* є навмисним і передає глибину тієї темряви, в якій опинився головний герой, який страждав і фізично, і морально.

Натяки, а іноді і прямі згадки про те, що Джордж Вінтерборн не вписувався у загальноприйняті для його оточення рамки зустрічаються ще авторських описах його дитинства та юнацтва. Природнім потягом Джорджа було образотворче мистецтво, чого не могли і не хотіли зрозуміти ні його рідні, ні суспільство. Більше того, таке захоплення усіляко засуджувалося. *It was so unboyish, so – well, really, quite unhealthy, all this silly craze of pictures, and spending hours and hours crouching over paint-blocks, instead of being in the fresh air* [7, с. 69]. Основне прагматичне навантаження у даному уривку несуть епітети, які не лише підкреслюють негативне ставлення до нестандартного вибору Джорджа, але й характеризують його як аномалію. Власне, епітет *unboyish* дозволяє стверджувати, що на початку XX століття у свідомості людей було глибоко укорінене

досить однобоке сприйняття справжнього чоловіка. У цей концепт вкладалося перш за всім захоплення «чоловічими» справами, які часто межували із жорстокістю та безглуздям: *So much nicer for the boy to be manly. Wasn't he old enough to have a gun licence and learn to kill things?* [7, с. 69] Особливої уваги заслуговує епітет *manly*, котрий повинен набути негативної конотації у сприйнятті читача і бути носієм основних ідей. Задля підсилення цього епітета і покращення його розуміння, автор вживає слідом іронічне риторичне запитання, де акцент варто зробити на епітеті *old enough* та дієлові *to kill*, які і виступають опорними словами у розумінні філософії «справжніх чоловіків».

Проте Джордж не схильний ідеалізувати такого чоловіка. У школі він інстинктивно протестував проти системи мілітаристського виховання. *George hated the idea of the O.T.C. – he didn't quite know why, but he somehow didn't want to learn to kill and to be thoroughly manly fellow. (Indeed, unless you know how to kill you cannot possibly be a Man, still less a Gentleman)* [7, с. 70]. Позиція Олдінгтона у даному випадку ідентична. Його іронічна ремарка дозволяє говорити про нівелювання справжніх цінностей, що підкреслюється капіталізацією ключових слів та використанням форми риторичного запитання.

На фронті, потрапивши в оточення «правильно» вихованих солдатів, Джордж страждав від відсутності однодумця, з яким можна було б не стільки поділитись переживаннями чи спитати поради, а просто поговорити, не приховуючи справжніх думок. *At mess – he hardly ever spoke except to utter some banality in an effort to be amiable, or some veiled sarcasm which sped harmlessly over the heads of those for whom it was intended. He sneered a little too openly at the coarse, obscene talk about tarts and square-pushing, and was too obviously revolted by water-closet wit* [7, с. 190–191]. Олдінгтон абсолютно не засуджує свого героя, але епітети *too openly* та *too obviously* демонструють відсутність у поведінці Джорджа певного такту, хоча решта епітетів, а особливо *water-closet* показують безумовну підтримку позиції Вінтерборна, адже вони відображають справжній стан речей, неприйнятний для людей з претензією на інтелігентність.

Олдінгтон звертає увагу читача на те, що Джордж ніколи не був бунтівником по своїй суті. Він не започатковув рухів, реформ, не завжди був здатен за себе постояти, але ще у підлітковому віці вибрав для себе нонконформістську модель поведінки – форму мовчазного протесту. *He just went hard and obstinate, hate-obstinate, inside. He was so clumsy and so bored – in spite of infinite manly bulling. He just went hate-obstinate, and obeyed with sullen, hate-obstinate docility. He didn't disobey, but didn't really obey, not with anything inside him. He was just passive, and they could do nothing with him* [7, с. 71]. Неодноразовий повтор епітетів *hard, obstinate, hate-obstinate* та гра на їх співзвуччі повинна створити ефект снігової лавини, яка щоразу набирає більших обертів. Повтор *just* підкреслює не лише наївну простоту героя, не здатного на хитромудрі плани навіть з метою самозбереження, але й те, що замкнутість була єдиним можливим варіантом поведінки людини з поглядами Джорджа у той час. Імпліцитною є інформація про самотність головного героя, відсутність однодумців не лише серед однолітків, але й інших вікових категорій. Про неприйняття точки зору Джорджа говорить також іронічна гіпербола *infinite manly bulling*, яка демонструє як захоплення Олдінгтона стійкістю характеру свого героя, так і його неприховане несприйняття тогочасного образу справжнього чоловіка. Паралельні конструкції поряд з повторами епітетів створюють своєрідне замкнене коло, символізуючи рутину англійського середнього класу із його стереотипними ідеалами, з якої Вінтерборн не в змозі вирватись. Про правильність обраної ним позиції, у даних обставинах, свідчить гіпербола *they could do nothing*, адже традиційним англійцям не вистачало проникливості, вони були здатні протистояти відкритому вибухові, але опускали руки, стикаючись із мовчазним, впертим опором.

Уся повнота характеру Джорджа розкривається в парадоксальному твердженні: *George ... wasn't going to be a bit of any damned Empire's backbone, still less part of its kicked backside.* Олдінгтон передає свою зневаги до популярних цінностей Британії не лише за допомогою вульгарних епітетів, але й через поєднання метафори, метонімії та гіперболи, дозволяє читачеві припустити, що Вінтерборн повністю поділяв авторський погляд на імперію і мав подібні причини для нонконформізму. *He didn't mind going to hell, and disgracing himself and his parents and his House and The School, if only he could go to hell in his own way. That's what they couldn't stand – the obstinate passive refusal to accept their prejudice, to conform their minor gentry, kicked-backside-of-the-Empire code* [7, с. 74]. Центральною виступає антикульмінація *if only he could go to hell in his own way*, яка повинна підкреслити здатність Джорджа самостійно думати і аналізувати, його прагнення не лише до фінансової, соціальної, але й духовної незалежності, чого йому не могло дозволити англійське суспільство початку XX століття. Епітети *minor gentry, kicked-backside-of-the-Empire* показують нам країну і її жителів очима головного героя, який, залишаючись патріотом, тверезо оцінює свій час і оточення. Цитата *the obstinate passive refusal to accept their prejudice, to conform* чітко показує, що саме бажання самому приймати рішення так гостро критикувалося іншими, їх не влаштовувало мирне співіснування з інакомислячими, адже їх метою було нав'язування «правильної», на їхню думку, ідеології. Капіталізація метафоричних понять також вказує, що у сучасників Джорджа соціальне, тобто *disgracing himself and his parents and his House and The School* домінує над особистим, при чому у досить спотвореній формі, адже основний страх – не стільки зганьбитися, скільки щоб про це дізналися інші. Двоякого значення набуває метафора *didn't mind going to hell*, з одного боку пеклом було нестерпно прісне життя героя, змушеного коритися суспільній думці та забобонам, а з іншої сторони воно є символічним перифразом війни.

Таким чином, знайомлячи читача із головним героєм свого роману, Річард Олдінгтон використовує різноманіття стилістичних засобів (метафори, порівняння, алюзії, розмаїття епітетів і т.д.). У даному романі використані мовні звороти та мовні фігури окрім естетичної насолоди несуть додаткову імпліцитну інформацію. Передусім вони розкривають характер головного персонажа твору так, яким би його хотів представити автор, читач сприймає події твору, особистість Вінтерборна та обставини його життя через призму авторського діалогу з читачем, послуговуючись стилістикою твору, щоб краще усвідомити справжнє ставлення Олдінгтона до нього. Таким чином стилістичні засоби у творі виконують важливу прагматичну функцію носіїв додаткової інформації.

Література:

1. Бабенко Л.Г. Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика. Ученик. Практикум. М. : Флінта, 2005. 496 с.

2. Бистров Я. В. Лінгвостилістична інтерпретація тексту: нериторичне бачення (на матеріалі сучасної англійської мови). *Семантика мови і тексту: Матеріали IX Між нар. наукової конф.* Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2006. С. 306–308.

3. Кравець Л. І. Явище підтексту та засоби його вираження у художньому творі. *Нова філологія.* 2005. № 1. С. 138–144.
4. Матюшенко О. Ю. Прагматичні аспекти декодування імпліцитної інформації в руслі когнітивних вчень. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна.* 2000. № 500. С. 10–17.
5. Bach K. The Top 10 Misconceptions about Implicature. Oxford: Oxford University Press, 2006. 154 p.
6. Davis S. Pragmatics. Oxford: Oxford University Press, 1991. 499 p.
7. Richard Aldington Death of a Hero. A novel ; Предсл. и коммент. Г. Э. Ионкис. М.: Высш. шк., 1985. 350 с.

Отримано: 24 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: kostyk30@meat.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-92-95

Костик Є. В. Проблема продукування іншомовного мовлення студентами нефілологічних факультетів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 92–95.

УДК 81'23: 811.111

Костик Євгенія Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»

ПРОБЛЕМА ПРОДУКУВАННЯ ІНШОМОВНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТАМИ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

У статті розглядається проблема продукування іншомовного мовлення студентами нефілологічних факультетів у закладах вищої освіти. На основі аналізу літературних джерел детерміновано таке поняття як «продукування мовлення». З'ясовано, що іншомовне мовлення відіграє важливу роль у формуванні комунікативних вмінь і навичок особистості, зокрема студентської молоді. У формуванні таких вмінь і навичок потрібно враховувати психолінгвістичні особливості студентів, зокрема сприйняття, розуміння і породження іншомовного мовлення. Породження мовлення ми розглядали як складну мовленнєву дію, що поетапно формується і входить у цілісний акт діяльності як складова її частина. З'ясували, що мовленнєва діяльність визначається трьохрівневістю побудови: мотиваційно-спонукальний рівень, орієнтовно-дослідницький (аналітико-синтетичний) рівень, виконавчий (реалізуючий) рівень. Розглянули інноваційні технології, які сприятимуть кращому формуванню відтворення іншомовної мовленнєвої діяльності студентів, а саме: ігрова технологія навчання, проектна технологія навчання, кейс-технологія, технологія «Есе», технологія «Портфоліо», технологія розвитку критичного мислення, технологія навчання у співпраці. З'ясовано, що породження (продукування) мовлення є складним інтенційно, інтерактивно й ситуаційно зумовленим психічним процесом формування висловлення, повідомлення на підставі мовної здатності людини, її мовної, комунікативної й культурної компетенції. У зв'язку з цим, застосовуючи різноманітні технології та засоби навчання, можна підвищити рівень іншомовного продукування мовлення студентів, створюючи при цьому більш сприятливий комфорт у спілкуванні.

Ключові слова: *іншомовна комунікативна діяльність, сприйняття мовлення, розуміння мовлення, породження мовлення, рівень мовленнєвої діяльності, інноваційні технології навчання, студенти нефілологічних факультетів.*

Костик Евгения Владимировна,
кандидат педагогических наук, доцент, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды»

ПРОБЛЕМА ПОРОЖДЕНИЕ ИНОЯЗЫЧНОЙ РЕЧИ СТУДЕНТАМИ НЕФИЛОЛОГИЧЕСКИХ ФАКУЛЬТЕТОВ

В статье рассматривается проблема порождения иноязычной речи студентами нефилологических факультетов в учреждениях высшего образования. На основе анализа литературных источников детерминировано такое понятие как «порождение речи». Выяснено, что иноязычная речь играет важную роль в формировании коммуникативных умений и навыков личности, в частности студенческой молодежи. В формировании таких умений и навыков нужно учитывать психолингвистические особенности студентов, в частности восприятия, понимания и порождения иноязычной речи. Порождения речи мы рассматривали как сложное речевое действие, которое поэтапно формируется и входит в целостный акт деятельности как составляющая ее часть. Выяснили, что речевая деятельность определяется трьохфазосностю постройки: мотивационно-побудительный уровень, ориентировочно-исследовательский (аналитико-синтетический) уровень, исполнительный (реализующий) уровень. Рассмотрели инновационные технологии, способствующие лучшему формированию воспроизведения иноязычной речевой деятельности студентов, а именно: игровая технология обучения, проектная технология обучения, кейс-технология, технология «Эссе», технология «Портфолио», технология развития критического мышления, технология обучения в сотрудничестве. Выяснено, что порождение речи является сложным интенционально, интерактивно и ситуационно обусловленным психическим процессом формирования высказывания, сообщения на основании языковой способности человека, его языковой, коммуникативной и культурной компетенции. Однако из-за применения различных технологий и средств обучения можно повысить уровень иноязычного порождения речи, создавая при этом более благоприятный комфорт в общении.

Ключевые слова: *иноязычная коммуникативная деятельность, восприятие речи, понимания речи, порождение речи, уровень речевой деятельности, инновационные технологии обучения, студенты нефилологических факультетов.*

Yevheniia Kostyk,
PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
SHEE «Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University»

FOREIGN LANGUAGE SPEECH PRODUCTION BY STUDENTS OF NON-LINGUISTIC FACULTIES

The article deals with the issue of foreign language speech production by students of non-linguistic faculties in institutions of higher education. Based on the analysis of the literature was determined such term as a «speech production». It has been found that foreign language speech plays an important role in forming of the communicative skills and abilities of personality, especially in University students. In formation of such skills and abilities should be taken into consideration the students' psycholinguistic characteristics, namely the perception, understanding and production of foreign language speech. The speech production is considered as a complex speech activity, which is gradually formed and is part of a holistic act of activity as its constituent part. It was found out that speech activity is determined by the three-level construction: motivational and stimulating level, orientational and research (analytical-synthetic) level, executive (implementing) level. The author demonstrates the importance of the innovative technologies that will contribute to better formation of the reproduction of students' foreign language speech activities, namely: game technology learning, project technology training, case technology, «Essay» technology, «Portfolio» technology, technology for developing critical thinking, technology learning in collaboration. It was found that speech production is intentional, interactively and situationally complex and conditioned by the mental process of forming speech, communication on the basis of the linguistic ability of a person, her linguistic, communicative and cultural competence. As a result

of the use of various technologies and teaching means can be improved the level of students' foreign language production speech to create more favourable communication comfort.

Key words: *foreign language communicative activity, speech perception, speech understanding, speech production, a level of speech activities, innovative teaching technologies, students of non-linguistic faculties.*

Постановка та актуальність дослідження. Сучасне суспільство вимагає від закладів вищої освіти таку підготовку конкурентоспроможних фахівців, які були б здатні не лише працювати за фахом, а й здійснювали б професійну комунікативну діяльність іноземною мовою у будь-якій сфері діяльності. Спілкування іноземною мовою відіграє важливу роль у формуванні професійної майстерності такого фахівця. Перш за все це знайомство з досвідом роботи іноземних фахівців, підписання міжнародних договорів, удосконалення мовних навичок, обмін думками тощо.

Розглядаючи дану проблему, відзначаємо, що спілкування – своєрідна психокогнітивна діяльність людей, в основі якої знаходяться процеси породження і сприйняття мовлення у конкретному комунікативному контексті або ситуації. Продукування, або ж породження, мовлення є одним із двох найголовніших процесів мовної діяльності (разом зі сприйняттям та розуміння мови). Однак, можна сказати, що рівень продукування іншомовного мовлення студентів залишається на низькому рівні. Внаслідок чого ми маємо гарного фахівця своєї справи, але з низьким рівнем володіння іноземною мовою. Тому, перед нами сьогодні постає актуальне питання: як і за допомогою яких технологій та засобів навчання можливо підвищити рівень продукування іншомовного мовлення студентів нефілологічних факультетів?

Аналіз останніх джерел, у котрих започатковано розв'язання даної проблеми і на котрі спирається автор статті показав, що проблемою іншомовного мовлення займалися багато науковців, зокрема І. Берман, Г. Богін, Н. Борисова, М. Жинкін, Є. Костик, Ю. Лотман, С. Ніколаєва, О. Тарнопольський, В. Федчик та ін. Психолінгвістичним аспектам мови були посвячені праці Л. Виготського, В. Глухова, І. Зимньої, О. Леонтьєва, О. Лозової, О. Лурії, С. Рубінштейна, Л. Сахарного, А. Супруна, Д. Узнадзе, О. Чиханцової та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Однак, проблема продукування, іншомовного мовлення чи то студентами, чи будь-якими іншими людьми залишається відкритою для багатьох науковців, філологів, педагогів, які постійно знаходяться у пошуку її вирішення.

Метою статті є дослідження проблеми продукування іншомовного мовлення студентами нефілологічних факультетів у закладах вищої освіти. Досягнення мети дослідження передбачало **розв'язання таких завдань**: розкрити сутність поняття «продукування мовлення»; обґрунтувати з точки зору психолінгвістики та педагогічної лінгвістики процеси формування породження іншомовного мовлення у студентів нефілологічних факультетів.

Методологічне або загальнонаукове значення полягає в обґрунтуванні проблеми формування породження іншомовного мовлення у студентів нефілологічних факультетів з точки зору психолінгвістики та педагогічної лінгвістики.

Викладення основного матеріалу. Перш ніж розглянути зазначену проблему слід детермінувати таке поняття як «продукування мовлення».

О.О. Лєонтьєв розглядав процес продукування мовлення як «складний мовленнєвий процес, що поетапно формується і виявляється у цілісному акті діяльності як її складова частина» [6]. Інші – як лінгвокогнітивний процес переходу від особистісних смислів адресанта до узуалізованих мовних значень, які зрозумілі адресату [3]. У лінгвістичній літературі знаходимо, що термін «породження мовлення» вживають також як термін «вербалізація» (як синоніми), лише тоді коли у контексті йдеться про втілення мислення в мовній формі. Також можна зазначити, що структурною одиницею процесу продукування мовлення є висловлення, яке є відносно самостійним і завершеним, а тому воно охоплює комунікативно-модальний аспект, інтонацію, невербальні засоби спілкування.

Таким чином, продукування мовлення відіграє тут важливу роль, адже це складний мовленнєвий процес пов'язаний з розумінням і сприйняттям мовлення, який формується впродовж всього життя людини.

Проблему продукування мовлення деякі науковці пов'язують із вербалізацією мовлення. Зокрема, Х. Джексон розглядав питання теорій вербалізації, у подальшому цю проблему розвинули О.Р. Лурія, О.О. Леонтьєв, І.О. Зимня. Аналізуючи праці Х. Джексона, можна сказати, що процес продукування, або навпаки, сприйняття мовлення характеризується відставанням мовлення щодо думки (вербалізація), або відставанням думки стосовно мовлення (девербалізація), тобто між думкою і мовленням можна спостерігати певну відстань у часі. Після того, як думка мовця актуалізується, підшуковується форма її вираження; як правило, такою формою вираження є зовнішнє або внутрішнє мовлення [7]. Зовнішнє розглядається тут як безмовне промовляння слів з більш чітким словесно-понятійним його членуванням. Щодо внутрішнього мовлення, то воно відрізняється від зовнішнього тим, що воно виникає, за точкою зору П.Я. Гальперіна, на п'ятому, останньому етапі формування розумових дій, на якому мовленнєвий процес «стає автоматичним і в повному розумінні внутрішнім, що виходить із свідомості». Все, що передує цьому етапові, однак здійснюється в думці, – це і є «зовнішнє мовлення про себе», яке є засобом «явно мовного і довільного мислення» [3]. Тобто, можна сказати, що внутрішнє мовлення спочатку програмується, а вже потім відбувається етап актуалізації, що переходить у зовнішнє під певною програмою.

На думку М.І. Жинкіна будь-яка творча думка людини є унікальною [7]. А отже, є всі підстави стверджувати, що її унікальність полягає в пошуку та виборі форм висловлювання (вираження думки) і залежить від:

– семантики;

– стійких форм вираження. Вважається, що ступінь стійкості таких форм вираження можна визначити двома умовами:

1) давність становлення відповідної форми;

2) частотність її актуалізації.

Тому, слід відзначити, що лексичні одиниці первинної (рідної) мови є більш стійкими, ніж вторинної (вивчаючої) мови, через те що мовець знайомиться з вторинною мовою пізніше, ніж з первинною і використовує її у своєму мовленні рідше. І навпаки, якщо мовець частіше користується вторинною (вивченою) мовою, то лексеми цієї мови можуть виявитися більш стійкими.

Під час вивчення іноземної мови студенти нефілологічних факультетів стикаються з проблемою не лише сприйняття і розуміння іншомовного мовлення, а і його продукування. Адже студенти в період навчання повинні набути такі мовленнєві

вміння і навички, які б дали їм можливість розуміти і відтворювати іншомовне мовлення у майбутній професійній діяльності. У зв'язку з цим, ми схематично відтворили зв'язок між сприйняттям, розумінням і продукуванням мовлення (див. схема 1).

Схема 1

Психологічні процеси мовлення

І і ІІ фаза – сприйняття і розуміння мовлення, є важливими факторами мовленнєвої компетенції, адже вони взаємопов'язані між собою. Тому саме на цьому етапі слід враховувати такі умови: обсяг повідомлення; темп мовлення, наявність штампів, розмір та кількість пауз, кількість представлених аудіо-матеріалів, їх типи та складність, джерела мовлення, наочний матеріал, акустичність аудиторії, шум та відстань при аудіюванні [11, с. 141].

Вище визначені умови сприйняття мовлення (І фаза) можуть впливати по-різному на чіткість і якість розуміння (ІІ фаза) повідомлення чи тексту, тому в процесі смислового сприйняття мовлення в рамках комунікативного процесу постає необхідність врахування таких об'єктивних психолінгвістичних закономірностей як:

1) взаємозв'язок діяльності мовця і слухача. Тобто, процеси породження та сприйняття мови з'являються на рівні розуміння і планування висловлювання;

2) вплив мовленнєвого повідомлення, що стимулює активну діяльність слухача. Y зв'язку з цим, об'єкт сприйняття створює прямий вплив на рівень сприйняття, на оперативні одиниці вирішення, що сприймаються слухачем;

3) значущість інформації, що виділяються слухачем для формування цілісного, нерозчленованого образу повідомлення, яке промовляється [5, с. 83]. Тобто, обробка мовленнєвого сигналу здійснюється одночасно і паралельно за всіма її параметрами. Інформативність повідомлення, яке промовляється, слухач сприймає в інтонаційно-граматичному і семантико-синтаксичному аспектах. Саме на цьому рівні встановлюється характер відношень між семантичними одиницями в прагматичному аспекті, де здійснюється співвіднесення сприйнятого із ситуацією та широким контекстом на основі минулого досвіду слухача [12].

У зв'язку з вище зазначеним слід вказати, що мовленнєву діяльність можна визначити трьохрівневістю чи трьохфазністю побудови (див табл.1).

Таблиця 1

Структура мовленнєвої діяльності

Рівні мовленнєвої діяльності	Характеристика
Мотиваційно-спонукальний	*За змістом цей рівень* – потребово-мотиваційно-цільовий. *За функцією* – спонукальний. *Завдання:* створення ситуації стимулюючи при цьому виникнення і розвиток комунікативно-пізнавальної потреби мовця (висловлення чи сприйняття думки з якоюсь визначеною метою). Думка народжується а з мотивуючої сфери нашої свідомості, що охоплює наші потяги і потреби, наші інтереси і спонукання, наші афекти й емоції, а не з іншої думки. За думкою стоїть афективна й вольова тенденція.
Орієнтовно-дослідницький (аналітико-синтетичний)	*За функцією і механізмом та за змістом* –предметний план діяльності. На цьому рівні реалізується добір засобів формування і формулювання власної чи чужої (заданої ззовні) думки в процесі спілкування.
Виконавчий (реалізуючий)	Рівень мовленнєвої діяльності може бути вираженим і не вираженим зовні.

Одним з основних механізмів іншомовної мовленнєвої діяльності є осмислення. Осмислення – це процес установлення (у продукуванні) чи відтворення (у рецепції) значеннєвих зв'язків у висловленні, тобто осягати розумом значення висловлювання. З досліджень відомо, що ті хто вивчають цілеспрямовано мову, формування механізму осмислення не тільки підвищує рівень іншомовної мовленнєвої діяльності, але й позитивно впливає на первинну (рідну) мову [7, с. 23-24].

Слід зазначити, що для ефективного вдосконалення мовленнєвих навичок у продукуванні потрібно не лише вивчати психологінгвістичні закономірності, а й звернутися до педагогічні лінгвістики, яка «в свою чергу займається розробкою теоретико-лінгвістичних основ з методики та прикладних питань навчання конкретної мови, її аспектів та видів мовленнєвої діяльності» [9, с. 23]. Лише у поєднанні цих двох напрямків можливо досягнути позитивних результатів у формуванні продукування іншомовного мовлення студентської молоді.

Вважаємо за доречне зазначити, що важливу роль у формуванні іншомовного мовлення відіграють інноваційні технології навчання, так як вони сприяють кращому розвиткові комунікативних умінь і навичок студентів та їхньої пізнавальної активності. У зв'язку з цим, на нашу думку, навчання повинно базуватися на моделі змішаного навчання, яка допоможе ефективно поєднувати традиційні форми навчання і новітні технології. Розглянемо більш детальніше інноваційні технології, які сприятимуть кращому формуванню мовленнєвої діяльності студентів (див табл. 2).

Для того, щоб спілкуватися та розуміти мовця, потрібно застосовувати зазначені інноваційні технології навчання (у табл. 2) на заняттях з іноземної мови, що покращать рівень студентської молоді та сприятимуть формуванню у них такого психокогнітивного процесу як породження мовлення.

Таблиця 2

Інноваційні технології навчання, які сприятимуть кращому продукуванню іншомовного мовлення

Технології навчання	Характеристика
Ігрова технологія навчання (ділові, рольові ігри)	Розвиває навички можливих способів вирішення проблем, активізує креативне мислення студентів і розкриває особистісний потенціал кожного із них у мовленнєвій діяльності, і цим самими сприяє кращому, не вимушеному відтворенню мовлення.
Проектна технологія навчання	Орієнтована на моделювання соціальної взаємодії навчання з метою вирішування завдань, які визначаються в рамках професійної підготовки студентів, виокремлюючи ту чи іншу предметну галузь. Така технологія сприяє реалізації мовленнєвих компетенцій міжпредметного характеру у процесі вивчення іноземної мови, а також створює педагогічні умови для розвитку креативних здібностей студентів, які потрібні їм для майбутньої професійної діяльності.
Кейс-технологія	Передбачає аналіз проблеми та шляхи її рішень на основі «кейса», який одночасно є і технічним завданням, і джерелом інформації для осмислення варіантів ефективних дій.
Технологія «Ессе»	Написання невеликого твору, у якому виражаються індивідуальні враження і думки автора з конкретної ситуації чи предмету і не претендує на вичерпну трактовку теми.
Технологія «Портфоліо»	Передбачає результат формування в кінці вивченої теми або курсу дисципліни. Кожен студент самостійно відслідковує і фіксує результати навчання, формуючи при цьому своєрідну навчальну і творчу скарбничку.
Технологія розвитку критичного мислення	Сприяє формування всебічно розвиненої особистості, здатної критично відноситися до інформації, вміння відбирати інформацію для вирішення поставлених завдань.
Технологія навчання у співпраці	Базується на взаємному навчанні під час спільної роботи студентів у малих групах. Тобто студенти об'єднують свою інтелектуальну старанність і енергію для того, щоб виконати загальне завдання і досягнути спільної мети.

Отже, ми можемо констатувати, що породження мовлення являє складний інтенційно, інтерактивно й ситуаційно зумовлений психічним процесом у формуванні висловлювання або повідомлення базуючись на мовній здатності людини, що впливає на її комунікативність й культурну компетенцію. Однак застосовуючи різноманітні технології та засоби навчання можна підвищити рівень іншомовного продукування мовлення студентів, створюючи при цьому більш сприятливий комфорт у спілкуванні.

Висновки. З вище викладеного можна зробити висновки про те, що продукування іншомовного мовлення відіграє важливу роль у формуванні комунікативних вмінь і навичок студентів нефілологічних факультетів. Щоб сформувати такі вміння і навички слід враховувати психологічні особливості студентів, умови та фактори, які впливають на сприйняття та розуміння того чи іншого тексту (повідомлення), а відтак і відтворення (продукування) його у свідомості особистості. Ефективність продукування мовлення також залежить від застосування новітніх технологій навчання, які урізноманітнюють навчальний процес, зацікавлюють студентську молодь до породження мовленнєвої діяльності. На нашу думку, якщо врахувати всі вище названі умови та фактори, то рівень продукування іноземного мовлення студентами на нефілологічних факультетах суттєво підвищиться. І ми зможемо випускати кваліфікованих фахівців, конкурентоспроможних не лише у межах нашої держави, але й за її межами.

Перспективою використання цього дослідження може бути: використання матеріалу викладачами у вивченні іноземної мови студентами для формування у них комунікативних навичок спілкування (сприйняття, розуміння та продукування мовлення), застосовуючи при цьому інноваційні технології навчання.

Література:

1. Берман И. М. Переработка грамматической информации при восприятии текста на уровне одиночного высказывания // Смысловое восприятие речевого сообщения / Под ред. И. А. Зимней, Т. М. Дридзе, А. А. Леонтьева. М. : Наука, 1976. С. 100–128.
2. Богин Г. И. Субстанциональная сторона понимания текста. Тверь : ТвГУ, 1993. 137 с.
3. Глухов В. Психолінгвістика. Теорія мовної діяльності. М. : АСТ, 2007. 223 с.
4. Зимняя И. А. Смысловое восприятие речевого сообщения. *Смысловое восприятие речевого сообщения* / Под ред. И. А. Зимней, Т. М. Дридзе, А. А. Леонтьева. М. : Наука, 1976. С. 20–45.
5. Костик Є.В. Проблема сприйняття і розуміння іншомовного мовлення студентами нефілологічних факультетів. *Психолінгвістика :* зб. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Г. Сковороди». Переяслав-Хмельницький : ФОП Домбровська Я.М., 2016. Вип.20 (2). С. 77-88.
6. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. М. : Смысл; СПб. : Лань, 2003. 287 с
7. Лозова О.М. Психологічні аспекти засвоєння іноземної мови : навч.-метод. посіб. К. 2010. 143 с
8. Лотман Ю. М. Семиосфера. Санкт-Пертербург : Искуство – СПб., 2000. 704 с.
9. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : Підручник. Вид. 2-е, випр. і перероб. / Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. К. : Ленвіт, 2002. 328 с.
10. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 844 с.
11. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти : навч. посіб. К. : Фірма «ІНКОС», 2006. 248 с.
12. Федчик В. А. Психологічні закономірності сприйняття і розуміння живого мовлення. URL: http://www.rusnauka.com/19_NNM_2007/Psihologia/23208.doc.htm (дата звернення: 12.02.2018).
13. Чиханцова О. А. Значення іншомовного професійного спілкування для студентів немовних ВНЗ. *Інноваційні педагогічні технології : методика, практика, досвід, перспективи*. 2015. № 12 (14). С. 127–141.

Отримано: 25 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: nataliakoch62@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-96-99

Коч Н. В. Концептуальна метафора як спосіб сакрального пізнання. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 96–99.

УДК 811.161

Коч Наталья Владимировна,
доктор филологических наук, профессор, ННУ имени В. А. Сухомлинского

КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ МЕТАФОРА КАК СПОСОБ САКРАЛЬНОГО ПОЗНАНИЯ

Когнитивная метафора играет важную роль в процессе концептуализации знаний и опыта. Гносеологический подход к изучению концептуальной метафоры предполагает взгляд на этот феномен как необходимую форму познания, связанную с объяснительной ограниченностью научных парадигм. Базисная метафора рассматривается как основная системообразующая мировоззренческая форма концептуализации бытия, допускающая в силу своей сложной ментальной природы алогичность в объединении референтов различных областей знания. Основные метафорические трансляции сакрального знания исследуются на материале памятников письменности восточных славян.

Ключевые слова*: концептуальная (когнитивная) метафора, базисная метафора, транслирующая метафора, теологический контекст, метафора Бога.*

Коч Наталя Володимирівна,
доктор філологічних наук, професор МНУ імені В. О. Сухомлинського

КОНЦЕПТУАЛЬНА МЕТАФОРА ЯК СПОСІБ САКРАЛЬНОГО ПІЗНАННЯ

Когнітивна метафора відіграє важливу роль у процесі концептуалізації знань та досвіду. Гносеологічний підхід до вивчення концептуальної метафори передбачає погляд на цей феномен як необхідну форму пізнання, що пов'язана з пояснювальною обмеженістю наукових парадигм. Базова метафора розглядається як основна системоутворювальна світоглядна форма концептуалізації буття, що припускає в силу своєї складної ментальної природи алогічність в об'єднанні референтів різних областей знання. Основні метафоричні трансляції сакрального знання досліджуються на матеріалі пам'яток писемності східних слов'ян.

Ключові слова: *концептуальна (когнітивна) метафора, базисна метафора, транслююча метафора, теологічний контекст, метафора Бога.*

Natalia Koch,
Doctor of Philology, Professor, Mykolaiv V.O. Sukhomlynskyi National University

CONCEPTUAL METAFORA AS A WAY OF SACRED COGNITION

Cognitive metaphor plays an important role in the process of conceptualization of knowledge and experience. An epistemological approach to the study of a conceptual metaphor presupposes a view of this phenomenon as a necessary form of cognition, connected with the explanatory limitation of scientific paradigms. The basic metaphor is considered as the main system-forming worldview form of the conceptualization of being, which, by virtue of its complex mental nature, allows for illogicality in the unification of referents of various knowledge fields. The basic metaphorical translations of religious knowledge are examined on the basis of writing monuments of the Eastern Slavs.

The categories of personification, instrumentality, rationality / irrationality, etc., important in the identification of God, and manifested in the basic and translating metaphors of religious discourse, testify, in our view, to the critical type of thinking. This contradicts the basic tenet of religion – the doctrine is taken on the faith, and faith does not presuppose reflection, analysis of the acquired knowledge, connection of the intellect to the comprehension of the unknown, etc. However, the use of basic analogies as mental constructs of consciousness and their numerous translations in the early Christian theological context determines, in our opinion, the nature of this phenomenon as an active process of conceptualization of knowledge and this knowledge assessment in the system of axiological culture orientations, which is peculiar to critical thinking. Supplementing it with intuitive and heuristic forms of cognition, a person tries to penetrate into the divine essence and thereby understand his mission in the Universe.

A broad presentation of basic theological metaphors is carried out by key translations, whose epistemological and heuristic power is beyond doubt. The basic model is initial and achronic, in contrast to translating (temporary) paradigmatic models that correspond to the axiological system of a particular cultural paradigm. The knowledge of God essence is explicitly represented in religious texts with the help of translating metaphors of the surface level.

Key words*: conceptual (cognitive) metaphor, basic metaphor, translating metaphor, theological context, metaphor of God.*

Осмысление человеком действительности, предполагающее наличие имплицитных и эксплицитных форм отражения концептуализированных знаний и коллективного опыта в культуре, прежде всего, проблема философская. Взгляд на концептуализацию бытия как длительный процесс систематизации знаний представлен в научных исследованиях, посвященных философии познания. Так, по мнению Ю. М. Федорова, «концептуализация должна не только содержать в себе логическое основание для систематизации знаний, но и выступать составной и органической частью человеческого мировоззрения и мировоспроизведения» [6]. Подытоживая свои рассуждения, автор констатирует: «Концептуализация – это не просто научная процедура систематизации разрозненных представлений, а *мировоззренческая форма соединения в единое целое несопоставимых в гносеологизме форм знаний*» [там же] (курсив наш. – К.Н.).

Важнейшая роль в процессе концептуализации знаний и опыта отводится когнитивной (концептуальной) метафоре – фундаментальному свойству мышления, благодаря которому человек познает идеальные и материальные формы бытия. Такая метафора как результат ментальной рефлексии соединяет в одно (иногда самым причудливым образом) «разрозненные» понятия о действительности. Концептуальная метафора как форма гносеологии представлена во всех типах познания:

обыденно-эмпирическом как архетипная метафора, мифолого-религиозном – мифо-теологическая, художественно-эстетическом – образная, научном – собственно когнитивная и т. п. В таком понимании она является базовой аналогией (базисной метафорой), позволившей человеку выстроить свое понимание реальности как единой парадигмально-синтагматической системы.

Лингвисты полагают, что метафора является важнейшей переменной познавательных парадигм: по словам Н. Д. Арутюновой, «смена научной парадигмы всегда сопровождается сменой ключевой метафоры, вводящей новую область уподоблений, новую аналогию» [1, с. 15]. Сигналами смены культурной парадигмы (в частности, религиозной), включающей не только научную, но и обыденную систему знаний, являются статусные изменения базисных метафор и семантические изменения соответствующих транслирующих метафор. Актуализация той или иной метафорической модели во времени зависит от многих экстралингвистических факторов, основными из которых являются изменения идеологии, социальных и культурных приоритетов (например, в средневековой Киевской Руси – религиозная переориентация, появление письменности, отказ от общинного строя и патриархального правления и т. д.). Усложнение содержания опыта влечет за собой изменения в мышлении и требует новых способов осмысления информации. Если базисная метафора, функционировавшая ранее, не согласуется с новыми культурными установками, ее активность «угасает». На смену ей приходит новая метафора, отвечающая требованиям новой парадигмы знаний.

В основе культуры Киевской (Древней) Руси как некоего семиотического гипертекста, генерирующего новые смыслы, лежит система базисных метафор универсального характера, транслирующихся различными семиотичными знаками, в частности, языковыми (нами выделяются *транслирующие метафоры первого порядка* (как и базисные, принадлежащие к глубинному конструктивному уровню, но менее абстрактные, конкретизированные модели) и *транслирующие метафоры второго порядка*, относящиеся к поверхностному уровню и репрезентирующиеся языковыми средствами, соответственно $ТМ^1$ и $ТМ^2$).

Основные метафорические трансляции религиозного знания исследуются нами на материале памятников письменности восточных славян (см. «Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.)»). Такие метафоры согласуются с основными идеями и понятиями сакрального монотеистического учения, отрицающего политеизм язычества. Переход от языческой модели мира (в большей степени расчлененной, аналитической) к христианской модели с ее стремлением к теологическому синтезу является переломным этапом в развитии отечественной истории. Кардинальная смена религиозной идеологии стала причиной глубоких мировоззренческих исканий, требующих новых форм выражения.

Древнерусский период, основной культурной характеристикой которого является переход к новой религиозной системе знаний, определившей ход всей восточнославянской истории, генерирует метафоры, осознание которых происходит, прежде всего, в теологическом контексте. О формировании таких метафор как базисных Э. МакКормак пишет: «Теологи также умышленно или неумышленно формулируют базисные метафоры о человечестве и мире. Религиозное верование, согласно которому Бог действует в истории, лежит в основе базисной метафоры «Мир – поле деятельности Бога». Она играет роль диафоры, так как непосредственное эмпирическое подтверждение того, что невидимый Бог совершает в этом мире прямо наблюдаемые действия, затруднительно, если не невозможно. В качестве базисной метафоры, однако, представление о Боге, действующем в истории, составляет основу для построения ряда богословских категорий и находит косвенное подтверждение и интерпретацию в жизни верующих» [4, с. 384].

Попытка постижения ранними христианами идеи единого Бога, вобравшего в себя все функции многочисленных языческих богов, происходит с помощью концептуальной метафоры, репрезентирующейся рядом непрямых, описательных имен Господа, которые можно рассматривать как вербальные проявления ориентационных, онтологических и структурных моделей познания: *Владыко мой, Господи вьседрьжителю, благымъ подателю, отьче Господа нашего Исус Христа* (ЖФПеч XII в.) (список сокращений источников см. «Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.)», т. I). Сакральность знания истинного имени Бога подчеркивается в проповеди Феодора Студита, называющего «гордого сатану» *именоборцем* (ФСт XIV, 176). Два теологических метода – катафатический и апофатический – дополняя друг друга, служат для богословов инструментом познания непостижимого (неименуемого) через его положительные и отрицательные имена-определения: *Она* [добродетель смиренномудрия] *же, радостно и кротко улыбаясь, сказала ему: «Как ты стараешься узнать имя Родившего меня, когда Он неименуем*?» (Леств. 25: 69); *Но, о всечестный отче, на земли пустыни жителю, небесный гражданине, преподобнымъ съжителю, праведным единокровне, иже смирением высокый, нищетою богатый, иже нищимъ кормителю, скорбящим милостивное утешение, слепымъ вождь, плачющим радость, обидимымъ помощникъ, немощным врачь, обуреваемым въ гресехъ пристанище и скорый всемъ заступник…* (ЖКБел XV в.).

Обилие метафорических имен Бога свидетельствует о сложности вербализации базисной метафоры как в сакральном, так и профаническом контекстах. Объясняя причину такой сложности, уместно вспомнить рассуждения С. В. Лурье со ссылкой на выводы антропологов: «Многие антропологи приходят к заключению, что то, что является трудным для вербализации, оно-то и есть в культуре самое важное, самое фундаментальное. Они утверждают, что наиболее общие идеи – базовые положения – менее поддаются вербальной формулировке потому, что социальный консенсус в обществе защищает их от сомнений и изменяет фокус дискурса, когда дело доходит до тех моментов, которые ставят под вопрос парадигмы, определяющие традиционный уклад социальной жизни» [3].

Реликты мифологического (языческого) представления богов как стихии света и огня отражены в христианских метафорах «Бог – Свет», «Бог– Просветитель», «Бог – Проводник», «Бог – Солнце»: [Господь] *…рассеивает тьму, проводит ум наш по ту сторону тьмы и дает ему благодать* (Сим. Бог., 408); *Солнце незаходяй, Христе…* (КТур (Сл. о Хр.) XII в.). Отцы христианской церкви описывают мистическое постижение Господа как огня (духовного), входящего и живущего в сердце (см. проповеди св. Ефрема Сирина, преп. Иоанна Лествичника).

Представление о Боге как Творце всего сущего изменялось во времени, что выражалось различными транслирующими метафорами, согласованными как с основными религиозными, так и социальными идеями общества: от мифического «Бог – Демиург» до атеистического «Бог – Часовщик», «Бог – Игрок», «Бог – Программист», «Бог – Заказчик» и т. д. Раннехристианское представление «Бог – Творец» ($ТМ^1$ – Создатель, Домостроитель, Предустроивший, Зиждитель, Земледелатель,

Художник) является для верующих верифицированным ценностным эталоном, лежащим в основе монотеистического познания мира: *Солнце незаходяй, Христе, творче всехъ и тваремъ Господи!* (КТур (Сл. о Хр.) XII в.); *Боже… источникъ животу* (ЖСРад XV в.). Базисная метафора «Бог – Владыка» транслируется через уподобления Господа Отцу и Просветителю (Учителю): *Он учил их, как власть имеющий* (Мф. 7: 29); *Всехъ бо, яко отець, любляше, о всехъ печяшеся, о ввсехъ полезная промышляше и всехъ, яко свои уды, миловаше…* (ЖКБел XV в.); *Господь просвещение…* (МГр XVI в.).

Метафорика религиозного текста, отражающая фундаментальные исходные знания о непознаваемой сущности Бога, генерирует большое количество трансляций. Базисная метафора «Бог – Спаситель» (ТМ[1] – Защитник, Воин, Победитель, Хранитель) транслируется, например, с помощью антропоморфной аналогии: *Покры мя* [защити] *от соньма лукаваго и от множьства делающих неправду* (ПМон XI в.); *Господь просвещение и спаситель и защититель живота моего, кого убоюся*? (МГр XVI в.). Трансляция идеи «защиты» на поверхностном уровне отличается широтой и многообразием: *…окоп сделал около нас, положив в Церкви первее апостолов, второе пророков, третье учителей* (1 Кор. 12: 28 по: Шест., 83) (ср. также: *оплот заповедей, охранение Ангелов, дверь* (овцам) и т. д.).

Значимые идеи христианского учения – покорность и смирение – поддерживаются базисной метафорой «Бог – Закон» (ТМ[1] – Судья, Судьба, Промысел): *Все бывает по Его промышлению и на пользу нам. В таком разумении и в такой вере в Бога – спасение и покой души* (Ант. Вел. 2); *И рече убо человекъ: аще есть плодъ праведника, и есть убо Богъ судяй земли* (ПМон XI в.). В дальнейшем особенности формирования концепта «закон» в восточнославянской ментальности объясняются первичностью концепта «христианский закон», осмысление которого происходит в контексте идеи высшей справедливости, исключающей беспристрастность земного судьи: *И всякому християнину… жити по заповедемъ Господнимъ и по отеческому преданию, и по християньскому закону* (Дом. XVI в.).

Защита своего духа и тела – непосильная задача для человека земного, но возможна как функция Бога, что отражено в концептуальной метафоре «Бог – Врачеватель» (ТМ[1] – Целитель, Чудотворец): *Ибо как неуместно не благодарить врачей за оздоровление тела, и тогда, как они дают нам врачевства горькие и неприятные, так неуместно и оставаться неблагодарными к Богу за то, что кажется нам нерадостным* (Ант. Вел. 2); [Господь] *обновляет в нас благодать Святого Духа, делает нас из ветхих новыми, воскрешает из мертвых…* (ЕСир., 312).

Как правило, в одном текстовом фрагменте представлено несколько типов метафор. В той же проповеди Ефрема Сирина – одного из Отцов церкви, труды которого дошли до славян благодаря греческим переводам, кроме метафоры «Бог – Врачеватель» и ее морбиальных трансляций, широко использованы ориентационные базовые аналогии «Бог – верх» и «Бог – право» (на основе осмысления телесных бинарностей «верх – низ», «правый – левый»): *Ты ли Ефрем, – спрашивает его Василий Великий, – прекрасно преклонивший выю и взявший на себя иго спасительного слова? И сказал я в ответ: «Я Ефрем, который сам себе препятствую идти небесною стезей» …Ты наставь меня на правую стезю… Пред тобою поверг меня Бог духов, чтобы ты уврачевал душу мою…*» (ЕСир., 312). В «Поучении» Владимира Мономаха пространственные ориентиры органично сочетаются с метафорой «печати» (вариант «следа»): *От Господа стопы человеку исправятся; Господом стопы человека направляются. Когда он упадет, то не разобьется, ибо Господь поддерживает руку его* (ПМон XI в.). Такие метафорические констелляции характеризуют как индивидуальный стиль писателя, так и специфику культурной парадигмы, отраженной в письменности, в целом.

Мысли Дж. Лакоффа о специфике ориентационных метафор в религиозных группах людей, которые руководствуются ценностями, вступающими в противоречие с ценностями «магистральной» культуры и/или сохраняющимися «подспудно» [2, с. 406], находят свое подтверждение в памятниках восточнославянской письменности. Интерес представляет обратная («карнавальная») трансформация ориентации «больше – лучше»: институт христианского монашества, основываясь на концепции аскетизма, предполагающего «нестяжательство», основывается на концептуальной модели «меньше – лучше». Метафора «больше – лучше» реализуется в мирском контексте, предполагающем накопление материального. Интеркультурный характер таких ценностных ориентаций подтверждается примером Дж. Лакоффа из истории ордена траппистов: «В нем [ордене] ценности МЕНЬШЕ – ЛУЧШЕ и МЕНЬШЕЕ – ЛУЧШЕ справедливы по отношению к материальной собственности, рассматриваемой монахами как препятствие к искреннему исполнению самого важного в жизни – долга перед Богом. Трапписты разделяют ценностный принцип магистральной культуры ДОБРОДЕТЕЛЬ – ВЕРХ, придавая ей наивысший приоритет. Принцип БОЛЬШЕ – ЛУЧШЕ для них также остается в силе, но применяется не к материальным благам, а к добродетели; так же обстоит дело с ценностным принципом СТАТУС – ВЕРХ, но он относится не к земному, а к высшему миру – к Царству Божию» [там же].

Категории персонификации, инструментальности, рациональности/иррациональности и пр., важные в идентификации Бога и проявленные в базисных и транслирующих метафорах религиозных дискурсов, свидетельствуют, с нашей точки зрения, о критическом типе мышления. Это противоречит основному постулату религии – учение воспринимается на веру, а вера не предполагает рефлексии, анализа полученных знаний, подключения интеллекта к осмыслению неизвестного и т. п. Однако использование базисных аналогий как ментальных конструктов сознания и их многочисленных трансляций в раннехристианском теологическом контексте определяет, на наш взгляд, характер этого явления как активного процесса концептуализации знаний и оценки этих знаний в системе аксиологических ориентаций культуры, что свойственно именно критическому мышлению. Дополняя его интуитивной и эвристической формами познания, человек пытается проникнуть в божественную сущность и тем самым понять свое предназначение во вселенной.

Широкая презентация базисных теологических метафор осуществляется ключевыми трансляциями, гносеологическая и эвристическая сила которых не вызывает сомнения. Базисная модель является исходной и ахроничной в отличие от транслирующих (временных) парадигмальных моделей, отвечающих аксиологической системе конкретной культурной парадигмы. Познание сущности Бога эксплицитно представлено в религиозных текстах с помощью транслирующих метафор поверхностного уровня. Семантический потенциал древнерусского языка позволил закрепить прочные аассоциативные связи таких метафор с другими познавательными аналогиям, не менее важными в процессе осмысления картины мира.

Литература:

1. Арутюнова Н. Д. Метафора. *Теория метафоры*: сборник / [под общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журинской]. М. : Прогресс, 1990. 512 с.
2. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живём. *Теория метафоры:* сборник / [под общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журинской]. М. : Прогресс, 1990. С. 387–416.
3. Лурье С. В. Психологическая антропология: история, современное состояние, перспективы: учебное пособие для вузов [Электронный ресурс]. М. : Академический проект: Альма Матер, 2005 624 с. Режим доступа: svlourie.narod.ru.
4. МакКормак Э. Когнитивная теория метафоры. *Теория метафоры:* сборник / [под общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журинской]. М. : Прогресс, 1990. 512 с. С. 358–386.
5. Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.): в 10 тт. / [под ред. Р. И. Аванесова, И. С. Улуханова, В. Б. Крысько]. М. : Русский язык, 1988. 2013.
6. Федоров Ю. М. Сумма антропологии (Антропологическая историософия) [Электронный ресурс]. Новосибирск: Издательство СО РАН, филиал «Гео», 2000. – 714 с. Режим доступа: http://platona.net/load/knigi_po_filosofii/antropologija/fedorov_summa_antropologii/5-1-0-1506.

Отримано: 23 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: manasko86@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-100-103

Мисик О. А. Етнокультурний код першоелементів буття у тропах осі псевдототожності (в поезії І. Калинця). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 100–103.

УДК 811.161.2'42:[81:39 Калинець

Мисик Оксана Андріївна,
кандидат філологічних наук, Тернопільський державний медичний університет ім. І.Я. Горбачевського

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ КОД ПЕРШОЕЛЕМЕНТІВ БУТТЯ У ТРОПАХ ОСІ ПСЕВДОТОТОЖНОСТІ (В ПОЕЗІЇ І. КАЛИНЦЯ)

Стаття присвячена дослідженню мовної об'єктивації етнокультурного коду першоелементів буття в поетичних текстах І. Калинця. Описано формалізацію образів води, вогню, повітря та землі в суб'єктній та об'єктій позиціях, встановлено їх етносемантику.

Ключові слова: *тропи, вісь псевдототожності, етнокультурний код, поетичний текст, образ, І. Калинець.*

Мысык Оксана Андреевна,
кандидат филологических наук, Тернопольский государственный медицинский университет им. И.Я. Горбачевского

ЭТНОКУЛЬТУРНЫЙ КОД ПЕРВОЭЛЕМЕНТОВ БЫТИЯ В ТРОПАХ ОСИ ПСЕВДОТОЖДЕСТВА (В ПОЭЗИИ И. КАЛИНЦА)

Статья посвящена исследованию языковой объективации этнокультурного кода первоэлементов бытия в поэтических текстах И. Калинца. Описана формализация образов воды, огня, воздуха и земли в субъектной и объектов позициях, установлена их етносемантика.

Ключевые слова: *тропы, ось псевдотождества, этнокультурный код, поэтический текст, образ, И. Калинец.*

Oksana Mysyk,
PhD Degree in Philology, I. Horbachevsky Ternopil State Medical University

ETHNOCULTURAL CODE OF ELEMENTARY ELEMENTS OF BEING IN THE TROPES OF THE AXIS OF PSEUDO-IDENTITIES (IN I. KALYNETS' POETRY)

The article is concentrated on the study of linguistic objectification of the ethnocultural code of the elemental elements of being in I. Kalynets' poetic texts. The formalization of images of water, fire, air and earth in the positions of subject and object has been described, their ethnosemantics has been established.

It has been investigated that the specified code is mostly objectified by tropes of such coordinates as pseudo-identity and similarity, while the association is represented by individual examples. All nomens denoting the elemental elements of being are usually used in the position of the subject of comparison. The images of fire, water and earth are characterized by the maximum degree of assimilation, implementing the ethnocultural meaning in the position of object.

The analysis of the ethnic code of the elemental elements of being has shown that in I. Kalynets' trope system the corresponding images are modeled as polysemantic, ambivalent and more often appealing to the mental sphere than emotional. The tropes with the names of the elements of being, represented in the subjective and objective positions, simulate such situations of sacred existence of personality as death (fire, water, earth), love (fire, water), purification (fire, water), suffering (fire).

The deep orientation of the associative thinking of the author of poetoc texts to the Ukrainian folk culture has been proved.

Key words: *tropes, axis of pseudo-identity, ethnocultural code, poetic text, image, I. Kalynets.*

У межах сучасної антропоцентричної парадигми дослідження мовних явищ актуальним є вивчення особливостей лінгвалізації етнокультурного простору. У цьому аспекті цікавим матеріалом для студіювання є тропи – знаки мови, мислення і культури. Інтерес до подібної проблематики розвивають праці Т. Вільчинської, І. Голубовської, В. Жайворонка, Л. Кравець, Т. Семашко, Н. Слухай та ін.

Метою статті є проаналізувати особливості мовної репрезентації етнокультурного коду першоелементів буття у тропах осі псевдототожності в поетичних текстах І. Калинця. Матеріалом дослідження послужили збірки письменника «Пробуджена муза» та «Невольнича муза».

Точками референції тропів, заґрунтованих на етнокоді першоелементів буття, є уявлення про чотири образи – вогонь, воду, землю і повітря.

Образ вогню представлений формами *вогонь, ватра Купала, вогнище, дим, іскра, полум'я, попіл, сяєво свічки* у суб'єктній позиції та *багаття, вогонь*, *вогнистий, жарина, кострища, пожежі, полум'я* в об'єктній позиції у тропах координати псевдототожності та подібності. У позиції суб'єкта назви вогню реалізують такі етнокультурні значення: 1) «медіатор між світами»: *вогнище на кургані / визволить людей / від тіл / тоді помандрують / вони / за вітцями / у вирій* [3, с. 164]; *ялівець до страти засуджено / тільки вогонь визволить його пахучу душу* [3, с. 84] (реалізація медіарного значення вогню у другому контексті безпосередньо пов'язана з персоніфікацією рослин та анімістичними віруваннями); 2) «персоніфікована стихія»: *послушно / на лапки ставав* [вогонь] */ коли виводив нас / із кубла звірів* [3, с. 162] (етнокультурна семантика об'єктивується через предикацію); *кам'яною сокирою / я вполював вогонь / тремтів він як олень* [3, с. 206]; *у танці еволюції / міняємо лице / як вогонь / поглянь / які ми до нього / схожі / глодає камінь / випиває кисень / глек за глеком / і вмирає / не наситившись* [3, с. 300] (розгорнутий образ досягається поєднанням у складному тропі координат псевдототожності і подібності, образ вог-

ню водночас вжито в позиції і суб'єкта (*жива істота – вогонь*), і об'єкта (*лице, як вогонь*); осмислення стихії через псевдоототожнення із живою істотою розкриває мотив уподібнення людини до вогню); 3) «сакральна сила»: *Молимось вогню, первісному богу гордих, / у танку шаленства, у гоні інстинкту…; Молимось вогню, що тужить нашою кров'ю, / що папороть серця запалює покликом предків. / Молимось вогню під його осяйною покровою / словами гімну, що бентежить терпко* [3, с. 45] (язичницький образ вогню моделюється через об'єкт зіставлення – *бога*); *Із-за третьої зорі на вогник лечу, як метелик, / бо поклоняюся всьому, що є в німбі вогню* [3, с. 97]; 4) «культова життєдайна стихія»: *всі ми походим з-під знаку вогню* [3, с. 74] (в основі переосмислення вогню як джерела зародження життя лежать фонові знання про вогнепоклонство слов'ян); *ти* [ватра Купала] *ж сонце годуєш свого полум'я вим'ям* [3, с. 45] (псевдототожність *полум'я – вим'я* апелює до образу корови, актуалізуючи етнокультурне значення зооніма «годувальниця, символ плодючості»); 5) «явище, наділене очищувальною, зцілювальною силою»: *Очисти нас від скверни, ватро Купала* [3, с. 45] (сакральний образ вогню, що очищує, вербалізується формою звертання); *У сяєві цілющім свічки / зітхнули глеки й свічники* [4, с. 78] (магічну здатність вогню об'єктивує дескриптор *цілюще*); 6) «руйнівна сила» (образ вогню із семантикою знищення у досліджуваних текстах є амбівалентним): *І полум'я, мов гадь, прошелестіло, / заклявши зненавиджене в огар* [3, с. 172]; *пильнуй пане-брате / іскри з люльки / бо і сама щезне / і поле перейде* [4, с. 328]; *у власнім попелі / конає дим з книжок / крадеться дим / з музеїв по-злодійськи* [3, с. 230]; 7) «символ жертовності»: *золотоуста попелу жертовність* [3, с. 286]; *чому ж ми всі оплакувати ладні / ті руки що пішли з вогнем / задивлені в жертовність попелу* [3, с. 287].

В об'єктній позиції виявляються такі смисли: 1) «медіатор між світами»: *пара рук вже чекає дзвінкої винагороди / а інша прочуває гострий вогонь цвяхів* [4, с. 290] (разом із суб'єктом зіставлення (*цвяхи*) як символом страти вогонь інтенсифікує та експресивно насичує образ болю); 2) «символ оновлення»: *Допоможи живим в жалобі, / в жадобі жити поможи: / помаж вогнем по жовтім лобі / і крові влий до висхлих жил* [3, с. 317]; 3) «руйнівна сила»: *і кожен кат / названий пером поіменно / ніколи не виборсається із-за ґрат рядків / поки житиме хоч один примірник / оминувши високі кострища / циркулярних прилюдних вироків / чи домашнє полум'я самосудів* [3, с. 329]; *палають / храми і люди* [3, с. 162]; 4) «репрезентант психоемотивних станів людини» (як дескриптор людських почуттів (любові, пристрасті, страждання) образ вогню інтенсифікує їх, експресивно наснажує): *дивне твоє признання / вперше знаєш мовила тоді випила келих вогню* [3, с. 107]; *Вирують пристрастей пожежі* [3, с. 187]; *багаття голоду і жаги* [4, с. 213]; *коли серце / пойметься вогнем / як дерев'яна церковця / то ніколи вже / з попелу / Богородиця / не повстане* [3, с. 134-135]; *звідси простягаю у пальцях / свою велику вогнисту сльозу / оправлену в колючий дріт* [3, с. 285]; 5) «символ жертовності»: *з раною що куриться мов жертовна жарина* [4, с. 44].

Образ води представлений формами *вода, вóди, водиця, джерело, калюжа, криниця*, *криниці, криничка, річка, роса, струмок, хвилі* у позиції суб'єкта зіставлення у персоніфікації, метафорі, порівнянні та формами *вода, води, затоплене, криниця, море, нетеча, піна, поводдя*, *прибій, струмок, суводь, хвилі, шумовиння* в об'єктній позиції у тропах координат псевдототожності, подібності, асоціації.

У позиції суб'єкта зіставлення реалізуються такі етнокультурні значення: 1) «обожнена стихія»: *А була ти, небого* [криниця], *богинею у правітчизні, / молилися предки до твого непороччя, / пили вони жадібно тіло твоє пречисте, / солодкою водою причащали очі* [3, с. 54] (сакралізацію води забезпечує псевдоототожнення з богинею, образ якої конотує ознаки «чиста», «свята», «непорочна»); *богине в розмаїтих одмінах / прообразе багатоликого стовпа / з-над Збруча* [3, с. 160] (як і в попередньому контексті, дескриптор *богиня* об'єктивує фемінний сакральний образ); *лісова криничка / давно визбавлена / святості німбу* [4, с. 432] або *Хто тебе* [кринице] *чару дівоцтва позбавив?* [3, с. 54] (у двох останніх контекстах поетизується десакралізований образ криниці, що зумовлено відходом від пракоренів); 2) «життєдайна стихія»: *існує жива вода наче кров* [3, с. 318]; *нині ниспошли себе / виснаженій землі / бо ріки твої міліють* [3, с. 160]; [земля] *однаково запліднюється / спермою солодкої води* [3, с. 159]; *прагну у тридев'яте царство / де б'ють криниці із живою і мертвою водою* [4, с. 288] (амбівалентний образ живої та мертвої води в останньому контексті запозичений із фольклору, де виявляє зв'язок стихії із сакральними ситуаціями життя і смерті); 3) «символ очищення»: *не огортай / караючи / кригою / наші серця і суходоли / не дай милуватися / зірчастою подобизною / на віях заблукалого / у сніговій пустелі / являй / хоч у химері хмар / подобу душ наших / і визволь нас / від тягаря скорбот / пекучою сльозою* [3, с. 160] (змодельований образ апелює до сенсорних відчуттів людини та відображає її зовнішній і внутрішній світ; огортання серця кригою тотожне духовному збайдужінню і виродженню; значення духовного очищення водою виражає подібність *хмара – подоба душі*; простежується кореляція понять «жива вода» – «мертва вода» (у бінарній опозиції *вода (хмара) – крига*), характерних для фольклорного дискурсу, зокрема казкового, що демонструє дуалістичне тлумачення стихії як позитивної, життєдайної, так і негативної, що умертвляє); 4) «анімо-аніматична стихія»: *а вода вона жива живісінька / втікає за дощем зі свого світу / і тіло віддає землі а душу хмарі* [3, с. 276]; *поверталася річка з гір / і думала / що рожеву рибку несе / а то не рибка / а плескатий камінчик розсердилася річка / і жбурнула його / на берег* [4, с. 145]; *не бійся калюжо / оббіжу тебе довкола / разом зі співанкою / ой встань встань / подоляночко / здожени свого дощика* [4, с. 144]; *Приснилося Дівчинці Синє, / вона розповіла струмкові* [4, с. 232]; *джерело ховається у нору* [4, с. 432]; *вода / що з камінця на камінець стрибає / минає смарагдові доли і гори / заглядає у дзеркало синього неба / блудить у химерних вертепах землі* [3, с. 318]; *У синьої річки / золоте серце: / вона любить / і золоту рибку, / і рибку синю* [4, с. 233]; *тільки розміреність / руками води обхопила човен / наші тихі силуети обхопила* [3, с. 277]; *народження води* [4, с. 208]; *невинне воркування хвиль* [4, с. 436]; *як в нори заповзає / річки ласиця* [4, с. 28] (оживлення води частіше забезпечує уподібнення за предикативною ознакою, рідше номінативною); 5) «символ дівочої вроди» (вказане значення актуалізується в персоніфікованому образі роси, дескриптором якого виступає дівчина): *розбудилася роса раненько / у росі личко вмила / щоб ще гарнішою бути* [4, с. 146]; 6) «стихія, наділена цілющими властивостями»: *Пані водице, спомічна / будь мені нині й повік* [3, с. 179]; *Не вірмо, що цілющі білі води / для нас прорвали каменю покров* [3, с. 171] (сакралізація досягається через атрибутиви *цілющі, білі*); 7) «локус міфологічних персонажів»: *світлице для нявок* [4, с. 36]; 8) «символ вічності»: *жрець вічності нам кланяється / єдине у змаганні з часом / вода* [4, с. 260].

У позиції об'єкта зіставлення виявляються такі етнокультурні значення опоетизованого образу: 1) «медіатор між світом мертвих і живих»: *Сидять гуцули на човнах могилок / під спорохнявілими щоглами хрестів. / Вже флота цвинтаря відчалює зі схилу / в поводдя трав високих і густих* [3, с. 43] (через псевдототожність *поводдя – трава*, що контамінується з уподі-

бненнями *флот – цвинтар*, *щогла – хрест*, *човен – могила*, об'єктивуються етнокультурні уявлення про воду як шлях у світ мертвих і про човен як засіб переправи); 2) «символ плинності, минущості»: *все стече з тебе / як вода з пір'я* [3, с. 103]; 3) «символ духовності і моральності»: *де очі – мов криниці чисті / з перлистим, та холодним дном* [4, с. 509] (семантику чистої води увиразнює етносимволіка образу очей як виразника внутрішнього світу людини); 4) «дескриптор часу»: [час] *і суводь, і нетеча* [4, с. 235]; *почерез мільярди тіл / затоплених у часі* [3, с. 271]; *Струмок за садком – до дна видно там воду, / до дна день по дні, як вино, випиваєм. / Але раз ненароком я приглянувсь безодні – / і зрозумів, що дна там немає* [3, с. 79] (в асоціативному паралелізмі до води, реалізованої формою *струмок*, уподібнюється часовий плин); 5) «символ кохання»: *і скуштування води перелюбу неминуче / на весільних багряних ложах / переливаються води життя* [3, с. 318]; *крізь воду вечора прозирає / затоплене місто нашого / кохання* [3, с. 264]; *тієї ночі твої вуста / закінчувалися / як море приливом і відливом* [3, с. 264]; *шугнула прибоєм суконка / спливло шумовиння сорочки / а понад всім шелест шерех / останньої піни станика* [3, с. 142]; *сплески панчіх на підлогу / хвиль на піщаний берег* [3, с. 142] (у трьох останніх поетичних контекстах образ води слугує дескриптором еротичних картин); 6) «локус для закоханих»: *Спинився він (подорожній) при криниці, / стікає вода, як ртуть. / А при воді молодиці / річ сороміцьку ведуть… І далі пішов по узбоччі, / коли зненацька, як бич: / «Куди ви ото проти ночі, / найміться до нас на ніч!» / Оглянувся – й в оці застигли / подолків повабливий сплеск, / білі заголені стегна, / похітливі виклики перс. / І враз він відчув: опустила / назавжди, уже, відтепер / та сила, що спрагнене тіло / міццю сповняє утвердь. / Поплівсь подорожній звідти / побитий ганьбою, як пес* [3, с. 179-180] (етнокультурне значення об'єктивується в асоціативному паралелізмі *вода – кохання*, експресивності автор досягає уже на початку поезії через зіставлення води із ртуттю); 7) «стихія, що зцілює»: *багато тут інших речей / випливає з цілющої води / твоєї недавньої присутності* [3, с. 281]; 8) «символ вічності»: *ми є напевно вічна вода* [3, с. 319]; *І спливає тільки вічність / по складках її одежі* [3, с. 70]; 9) «життєдайна стихія»: *з тілом води / лиш тіло коханої схоже / у ласці у пластиці в плаві / у праві тайни зачаття* [4, с. 36] (реалізується через мотив уподібнення, засвідчений метафорою).

Образ землі об'єктивується формами *земля, груддя* у суб'єктній позиції в метафорі, персоніфікації та формою *земля* в об'єктній позиції у порівнянні.

У суб'єктній позиції відповідні форми реалізують такі етнокультурні значення: 1) «локус життя»: *Курить земля зела озонне кадило / і сама гудить терпкавим тремолом вулію* [3, с. 41]; *гойдалка землі / під нами* [3, с. 296]; *земле / рослин і звірів* [3, с. 194] (персоніфікований образ землі як місця життя в останньому випадку моделюється через вокатив); 2) «персоніфікована стихія»: *Спала Земля, / підібгавши під себе ноги, / в затишнім / сніговім наметі… Землі було тепло в наметі, / і уста вона склала в усміх, / бо їй снилось, / що ведмеді ласують медом, / а зайці мають молоду капусту* [3, с. 67-68]; *визволяються навкруги від слизьких оболонок / зацілованих землею* [4, с. 271]; *Спить земля прабатьків під цвинтарним плотом, / застигли корови біля тирла на чатах* [3, с. 91]; (персоніфікований, оживлений образ землі у розглянутих контекстах вибудовується за антропоморфною моделлю); *із хмаряною короною / що приспала землю / у собі як пташку* [3, с. 211] (у метафорі-порівнянні образ землі осмислюється водночас через псевдоототожнення із живою істотою та через подібність до пташки); *під терплячими стопами / ніженьки-вседержителі / вовтузиться ще теплий клубок землі* [4, с. 209]; 3) «медіарний локус – місце захоронення»: *тут предками нелинями / вгноєно землю* [3, с. 140]; *Бо не мине тому без кари, / хто, в серці стамувавши гнів, / візьме нас на печалі мари / віддать землі на перегній* [3, с. 248]; *а вода жива-живісінька / втікає за дощем зі свого світу / і тіло віддає землі а душу хмарі* [3, с. 276]; *завтрашня туго вдовина / по мені / на забутій могилці / ти останньою будеш / серед живих / на домовині землі* [4, с. 205-206]; подекуди медіарне значення контамінується з уявленнями про анімо-аніматизм землі: *будь мені пером / легка земле* [4, с. 20]; *земле-матінко / м'яко в тобі спатоньки* [4, с. 332]; *чи не звергне земля / зі стогоном / золоту гробницю / Чингісхана* [4, с. 415]; *Чи груддя власної могили / нас знайде в космосі пустім…* [3, с. 249]; 4) «символ родючості»: *землею живою у колоссі* [4, с. 493]; *Вмирає у мені Земля / із солярним знаком / на хлібині* [4, с. 466]; *невсипуще стогне земля у пологах* [4, с. 257]; *запліднюється / спермою солодкої води* [3, с. 159] (семантику образу землі увиразнює етносемантика образу води); 5) «першоелемент буття»: *і винесе на Божий світ / струнку як ти свідомість того / що все постало з імені прокльону / що світ замішаний в плювкові / в масній воді в брудному шумовинні / в самому серці харкотиння / його коріння це ж сама земля* [3, с. 279] (у метафорі змодельований десакралізований негативно маркований образ землі); 6) «символ багатства, достатку»: *Тобі належиться у віно / землі, як чаші, щедрий вміст* [4, с. 78].

В об'єктній позиції актуалізуються два етносимволічні значення: 1) «сакральна стихія»: *Благословить статечно дід святкові страви, / щоб стало все, як і земля, благословенним* [3, с. 42] (досягається через уподібнення, підсилене атрибутом *благословенний*) і 2) «медіарний локус – місце поховання»: *Ти поховала мене / присипала мовчанням / як засніженою землею* [4, с. 190].

Образ повітря представлений формами *повітря* та *вітер*, *вітри* в суб'єктній позиції у метафорі, персоніфікації, порівнянні. У позиції суб'єкта осмислення/зіставлення образ повітря (вітру) реалізує значення: 1) «анімо-аніматична стихія»: *медвяним роєм знялося б услід повітря / яке тобою солодкою дихало* [3, с. 283]; *на баскому огиреві повітря* [4, с. 291]; *у небі раптом віти / засперечаються з вітрами* [3, с. 31]; *а було так / вітер собі зі скелі подобизну / висік вселився у неї та й / каже буду тепер духом каменю* [3, с. 220]; *А вітер вороний сурмив / над сніговим сумним сувоєм* [3, с. 23]; *зелене євангеліє лише гортає вітер* [3, с. 25]; *Гасає вітер свавільно на майдані за ринком* [3, с. 56]; *але як покірно подається / долоням вітру* [4, с. 205]; *вітри винюхали скупі сліди* [4, с. 268]; 2) «локус для міфологічних істот»: *воно* (повітря) *єдина опора / усіх крилатих / від ангелів почавши* [3, с. 161]; *тільки на нього / можуть опертися / крила відлетілого* [3, с. 161]; 3) «медіарна функція – посланець, ретранслятор звуків»: *Вітер мій вірний гридень, / гридень князя Осмомисла* [3, с. 17] (псевдототожність *вітер – гридень* відсилає до часів Київської Русі); *Десь там княгиня в Путивлі, / чадо моє – Ярославна, / мужу в поганські пустелі / вітер отецький послала* [3, с. 17]; *зі степів євшану половецький / вітер досягає моїх вух / сиком аркану лементом* [4, с. 38]; 4) «загрозлива, руйнівна сила»: *всі книжки мої розкупив вітер* [3, с. 240] (евфемістична метафора, побудована на основі псевдоототожнення за предикативною ознакою, моделює ситуацію знищення літератури); *знову був вітер / зносив літери з книжок / хвилі з транзистора* [4, с. 402]; 5) «демонологічна істота» (реалізується через моделі уподібнення *вітер – упир, вітри – вовкулаки* та *вітри – відьми*): (вітер) *висмоктував як упир / дух із хати* [4, с. 402]; *всі вітри світу / свищуть*

гасають / на ньому [мосту] / *як відьми / на Лисій горі* [4, с. 406]; *Чи слухаєш зараз вітрів вовкулачу басолю, / що з-за пагорбів легінять ялові, хай їм грець* [3, с. 37]

Як засвідчують результати аналізу, код першоелементів буття по-різному виявляє себе у тропах осі псевдототожності в поетиці І. Калинця. Автор використовує помітно більше форм вербалізації образів вогню й води, ніж повітря та землі.

Встановлено, що маніфестантами вказаного коду здебільшого є тропи координати псевдототожності та подібності, координата асоціації представлена поодинокими прикладами. Для всіх номенів на позначення першоелементів буття характерною є позиція суб'єкта зіставлення. Максимальний ступінь засвоєння демонструють образи вогню, води та землі, що реалізують етнокультурні значення в об'єктній позиції.

Аналіз етнокоду першоелементів буття показав, що в тропеїчній системі І. Калинця відповідні образи моделюються як полісемантичні, амбівалентні і частіше апелюють до ментальної сфери, ніж емоційної. Тропи з назвами першоелементів буття, представленими в суб'єктній та об'єктній позиціях, моделюють такі ситуації сакрального буття особистості, як смерть (*вогонь, вода, земля*), любов (*вогонь, вода*), очищення (*вогонь, вода*), страждання (*вогонь*).

Література:

1. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, В. В. Куйбіди. 5-е вид. Корсунь-Шевченківський: ФОП Гавришенко В.М., 2015. 912 с.
2. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
3. Калинець І. Зібрання творів : у 2 т. Київ : Факт, 2004. Т. 1: Пробуджена муза. 416 с.
4. Калинець І. Зібрання творів : у 2 т. Київ : Факт, 2004. Т. 2: Невольнича муза. 544 с.
5. Українська міфологія та культурна спадщина : ілюстрований словник-довідник міфологічних уявлень, вірувань, обрядів, легенд та їхніх відлунь у фольклорі і пізніших звичаях українців, братів-слов'ян та інших народів / [авт.-упор. О. Кононенко]. Харків : Фоліо, 2011. 712 с.

Отримано: 20 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: natnisanoglu@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-104-107

Нісаноглу Н. Г. Градуальність реалізації феномена «консенсус» у англомовному публіцистичному дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 104–107.

УДК 811.11

Нісаноглу Наталя Георгіївна,
Таврійський державний агротехнологічний університет

ГРАДУАЛЬНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ФЕНОМЕНА «КОНСЕНСУС» У АНГЛОМОВНОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Статтю присвячено дослідженню градуальності мовної реалізації феномена «консенсус», що співвідноситься з абсолютним, значним, мінімальним та слабким ступенями досягнення консенсусу в англомовному публіцистичному дискурсі.

Ключові слова: *феномен «консенсус», градуальність, ступені мовної актуалізації, абсолютний ступінь, значний ступінь, малий ступінь, слабкий ступінь.*

Нисаноглу Наталья Георгиевна,
Таврический государственный агротехнологический университет

ГРАДУАЛЬНОСТЬ РЕАЛИЗАЦИИ ФЕНОМЕНА «КОНСЕНСУС» В АНГЛОЯЗЫЧНОМ ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

Статья посвящена исследованию градуальности языковой реализации феномена «консенсус», что соотносится с абсолютной, значительной, минимальной и слабой степенями достижения консенсуса в англоязычном публицистическом дискурсе.

Ключевые слова: *феномен «консенсус», градуальность, степени языковой актуализации, абсолютная степень, значительная степень, малая степень, слабая степень.*

Natalia Nisanoglu
Tavria State Agrotechnological University

GRADUALITY OF REALIZATION OF A PHENOMENON «CONSENSUS» IN ENGLISH-LANGUAGE PUBLICISTIC DISCOURSE

The article is devoted to the investigation of graduality of lingual realization of a phenomenon «consensus» in English-language publicistic discourse. It is underlined the category of graduality is related to characteristics of a level, a degree and quality of linguistic features that are in potential dynamics. The analysis of the factual material has made possible to highlight the peculiarities of the gradual organisation of the phenomenon «consensus». Its relevance to an absolute degree, a considerable degree, an intermediate degree and a slight degree was determined. In the research the degrees of the lingual realization have been defined as its gradual types. According to the above classification, the conventional scale of the quantitative markers was demonstrated. In addition, the poles of no-consensus and absolute consensus were presented. The conclusion was drawn regarding completeness and incompleteness of achievement of consensus that is correlated to «complete consensus» and «partial consensus» as new terms.

Key words: *phenomenon «consensus», graduality, degrees of lingual actualization, absolute degree, considerable degree, intermediate degree, slight degree.*

Визначення семантичних характеристик феномена «консенсус» передбачає в нашій роботі виявлення ступенів його мовної реалізації. **Метою** статті є розкриття особливостей градуальної (градаційної) впорядкованості мовної актуалізації феномена «консенсус» у англомовному публіцистичному дискурсі. **Актуальність** статті обумовлено зацікавленістю лінгвістів до проблем комунікативної взаємодії, що припускає як взаєморозуміння, одностайність, так і протиріччя, зіткнення; а також недостатньою дослідженістю мовних аспектів феномена «консенсус».

Поняття градації (градуальності) в науці розглядалося дослідниками з різних точок зору, і, безумовно, є пов'язаним із поняттями членованості та взаємовкладеності. Так, О. Л. Гармаш зазначає, що в спектрі когнітивних характеристик членованість являє собою «кластерну репрезентацію інформаційних складових», а взаємовкладеність є когнітивним параметром, «що стосується всіх складових інформаційного простору світу і реалізується на кожному з витків його репрезентації завдяки дії ментальних механізмів категоризації та концептуалізації» [2, с. 61]. У цьому зв'язку слід зазначити, що градації з її організованістю форм підпорядковано устрій живого світу. Ідеї градації життя відображено ще в трактатах Аристотеля, який стверджував, що «природа переходить так поступово від предметів бездушних до тварин, що в цій безперервності залишаються непомітними і межі» [2, с. 301] (тут і далі переклад Н.Г. Нісаноглу).

Вчений-біолог Ж.-Б. Ламарк обґрунтував принцип градації, що полягає в ієрархічному розподілі представників тваринного світу. Градацією, «перед якою не можна не схилятися» [4, с. 18], дослідник називає «справжні сходи в сенсі безперервно зростаючого ускладнення організації» [4, с. 260]. Таким чином, градація в природі зумовлює «мовне вираження відмінностей у ступені властивості предмета мовлення» [8, с. 37].

Проблему градації також було висвітлено в роботах лінгвістів. Зокрема, Е. Сепір, виділяючи лінгвістичне градуювання, вважає, що «мовні форми ... ніколи не висловлюють просто статичні, емоційно нейтральні поняття» [6, с. 71]. І. І. Туранський трактує категорію градуальності як складову мовної категорії інтенсивності, «в основі якої лежить поняття градації кількості в широкому розумінні цього слова» [8, с. 7]. С.М. Колеснікова визначає її як сукупність «різнорівневих засобів зі

значенням змінюваної або вимірюваної ознаки» [3, с. 48]. Наведені вище тези дозволяють зробити висновок, що категорія градуальності пов'язана з виявленням у площині мовних явищ параметрів їх рівня, якості, ступеня, що знаходяться в потенційній динаміці.

У нашій роботі ми використовуємо елементарні поняття *градуальності* й аналізуємо субстантивні словосполучення як найбільш показові синтаксичні засоби, що актуалізують ступені реалізації феномена «консенсус» в англомовному публіцистичному дискурсі. Вони містять іменник *consensus* як стрижневий компонент, а прикметники, числівники й неозначені займенники – як залежні. Аналіз матеріалу дозволяє умовно виокремити градуальні типи, що співвідносяться з ***абсолютним, значним, мінімальним*** та ***слабким*** ступенями досягнення консенсусу.

Наведемо фрагменти дискурсу з субстантивними словосполученнями, що містять уточнюючу характеристику феномена «консенсус» як максимально досягнутого явища. Подані словосполучення ми співвідносимо з типом ***абсолютного ступеня*** з урахуванням умовності цього терміна:

Because accession to the group traditionally requires ***full consensus****, Georgia, as a member, was in a position to block Russia's membership bid* [20].

Ultimate consensus *on increased sanctions against Moscow could prove elusive, given many European countries' trading ties with Russia and the region's fragile economy* [12].

«There's ***complete consensus*** *on the fact that all health care workers should be immunized,» said Dr. Allison McGeer, director of infection control at Mount Sinai Hospital and a leading international expert on the issue* [23].

We need a ***true consensus*** *on how to move forward, and wishing all the political power to one side would not bring the electoral peace we need to build a better future in Montgomery County* [24].

According to protester Ruth Fowler, the statement was written collaboratively by several hundred protesters and was approved with ***100% consensus*** *during Wednesday's general assembly meeting* [14].

У перших чотирьох прикладах лексична одиниця *consensus* представлена в субстантивних словосполученнях з прикметниками *full*, *ultimate*, *complete* і *true* як маркерами повного досягнення консенсусу. В останньому прикладі автором використовується метод квантитативного методу для виявлення процентної частки його досягнення, вираженої словосполученням *100% consensus*, що є показником абсолютного ступеня досягнення консенсусу.

Поряд із випадками, які ілюструють абсолютний ступінь досягнення консенсусу, субстантивні словосполучення можуть співвідноситись з типом ***значного ступеня***:

They can ensure that any legislation includes sentencing reform, on which there is such ***strong consensus*** [26].

A chastened Conservative minority government must achieve ***substantial consensus*** *in the debate on how we shape Britain's future relationship with the EU and our new place in the world* [22].

Now, this flies in the face of the ***prevailing consensus*** *that «Mad Men» and, in particular Hamm's Don Draper, spent much of its just-completed sixth season spinning its wheels, covering familiar ground (Don's behaving badly? You don't say!) and generally not quite measuring up to the show's standard of greatness* [10].

«I think we're reaching an ***appropriate consensus*** *between our schools, veterans' service organizations and government agencies,» Gunderson said* [11].

У наведених прикладах прикметникамим *strong* і *substantial* підкреслюється міцність, *prevailing* – значне переважання досягнення консенсусу, *appropriate* – відповідність результату комунікації з «консенсусною моделлю».

Наступний приклад містить субстантивне словосполучення, в якому значний ступінь досягнення консенсусу реалізується числівником:

He said it also was unclear whether protesters would accept it, noting that any decision at Occupy requires a ***90% consensus*** [13].

Як видно з прикладу, в субстантивному словосполученні *90% consensus* числівником в якості залежного компонента виявляється певний ступінь феномена «консенсус», що вказує на неповноту його досягнення.

Поряд із типами, що співвідносяться з абсолютним і значним ступенями досягнення консенсусу, в рамках субстантивних словосполучень ми виокремлюємо тип, який реалізує ***малий ступінь***:

Meanwhile, ***little consensus*** *existed about which surrogates were best suited to deliver the administration's message* [25].

Immediately following the announcement, small business groups, advocates and owners began weighing in on the decision – and there's ***very little consensus*** *among them* [21].

The director-general elect of the Food and Agriculture Organisation, the UN agency that deals with world hunger, on Monday pledged to work for a ***minimum consensus*** *to avoid paralysis of the organization* [16].

У проаналізованих прикладах прикметниками *little* і *minimum* підкреслюється досягнення консенсусу лише малою мірою як результату комунікативної взаємодії. В другому прикладі в якості модально-експресивного засобу виступає інтенсифікатор-емфасайзер *very*.

Малий ступінь досягнення консенсусу також може бути виражений неозначеними займенниками, які містять сему невизначеної кількості:

I think if you talked – I will not speak for members of the Opposition – but I think if you talked to them you will find that I have ***tried to work real hard to find the ability to work together*** *and to come to* ***some consensus*** *and to make sure that we work well together* [19].

У наведеному вище реченні є представленим словосполучення з займенником *some*, що виражає досягнення консенсусу як частини цілого (консенсусу). За допомогою дієслівної конструкції *to work real hard to find the ability to work together* автор підкреслює значущість процесу спільних дій, що неминуче призводить до консенсусу як підсумку комунікації.

У ході дослідження було виявлено метафоричні субстантивні словосполучення, які засновано на асоціаціях і реалізують, на наш погляд, слабкий ступінь консенсусу в рамках малого ступеня. Оскільки метафора – це «міст, який ми перекидаємо між вкрай незвичайним і дуже знайомим» [9, с. 99], що припускає переосмислення денотативного значення, зазначені сполучення кваліфікуються в нашій статті як метафоричні.

Слід зазначити, що в публіцистичному дискурсі в руслі когнітивних досліджень метафора «є механізмом переконцептуалізації стереотипного бачення явищ і подій ...» [7, с. 175]. Цим пояснюється актуалізація метафоричного уявлення феномена «консенсус», що ґрунтується на паралелях. Використання метафори передбачає перш за все «набуття нової категорії та нового смислу», що обумовлює «додаток словникових тлумачень продуктивними моделями» [5, с. 176] і, безсумнівно, збагачує публіцистичний текст.

Наведені нижче приклади ілюструють метафоричні субстантивні словосполучення, що на основі реалізують образності слабкий ступінь досягнення консенсусу:

After the cold war, a ***loose consensus*** *grew in western capitals around the idea of humanitarian intervention* [18].

But with those crucial caveats, this is an argument that is going to shake up the ***gloomy consensus*** *that has gathered around development and aid* [17].

To truly turn the heat up on low-end employers, you would have to do away with the current ***miserable consensus*** *on welfare, bin a good deal of the ideas about benefits and «conditionality» shared by most politicians, and thereby increase the bargaining power of people at the bottom* [15].

Так, у словосполученні *loose consensus*, побудованому на метафорі, можна простежити паралель між фізичними властивостями й феноменом «консенсус», що відзеркалює неясність досягнення й створює негативну оцінність. У прикладах із словосполученнями *gloomy consensus* і *miserable consensus*, що являють собою аналогію між характеристикою емоційного стану людини й феноменом «консенсус», спостерігається перетворення лексичного значення, визначаючи паралель з несприятливим внутрішнім станом людини. В цілому в наведених прикладах відображено консенсус як незначну величину, з гіпотетичним превалюванням протиріч, конфронтації, незгоди.

Аналіз емпіричного матеріалу показав, що феномен «консенсус» в дискурсі може проявляти певні ступені реалізації. Це дозволяє стверджувати, що в аспекті дослідження градуальності кожний із ступенів феномена «консенсус» співвідноситься з певним показником як маркером квантитативності на запропонованій нами умовній шкалі. При цьому необхідно також враховувати існування суміжних (маргінальних) індикаторів, що іноді мають суперечливі моменти.

Отже, за допомогою умовної шкали можна подати ступені реалізації феномена «консенсус», де синя точка – полюс відсутності консенсусу (не-консенсусу), червона – полюс досягнення абсолютного консенсусу; зона *A* – малий ступінь досягнення, зона *a* – слабкий ступінь, зона *B* – значний ступінь. Умовність меж локалізації вищезазначених зон відображено у виділенні їх пунктиром:

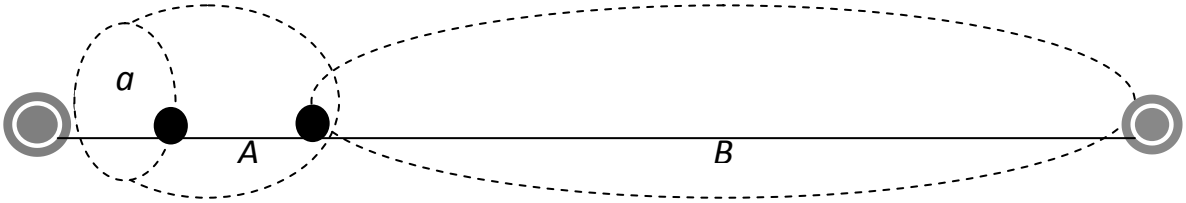

Рис. 1. Ступені реалізації феномена «консенсус»

На основі проведеного дослідження можна зробити висновки про те, що абсолютний, значний, мінімальний та слабкий ступені мовної актуалізації феномена «консенсус», які диференціюють повноту/неповноту досягнення консенсусу, є градуальними типами згідно з поняттям градуальності. Отже, відповідно до градуальних типів, консенсус кваліфікується як *повний* і *парціальний*. Одним із перспективних напрямків наших подальших розвідок є вивчення градуальності реалізації діалектично пов'язаного феномена «розбіжність» в англомовному публіцистичному дискурсі.

Література:

1. Аристотель. История животных ; [пер. с древнегреч. В. П. Карпова ; под ред. и с примеч. Б. А. Старостина]. М. : Рос. гос. гуманит. ун-т, 1996. – 528 с.
2. Гармаш О. Л. Англомовні морфологізовані метаконцепти в процесах концептуальної деривації (на матеріалі мовних інновацій кінця XX – початку XXI ст.): Дис. на здобуття ступеня док. філол. наук: 10.02.04. Запоріжжя, ЗНУ, 2017. 525 с.
3. Колесникова С.М. Функциональная грамматика : предикативность, градуальность, оценочность : уч. пособие. М. : МПГУ, 2016. 288 с.
4. Ламарк Ж.-Б. Избранные произведения : в 2 т. М. : Изд-во Академии наук СССР, 1955–1959. Т. 1. 1955. 968 с.
5. Падучева Е. В. Динамические модели в семантике лексики. М. : Языки славянской культуры, 2004. 608 с. (Studia philologica).
6. Сепир Э. Градуирование. *Новое в зарубежной лингвистике : Лингвистическая прагматика.* М. : Прогресс, 1985. Вып. 26. С. 43–78.
7. Темнова Е. В. Функционально-прагматическая роль метафоры в публицистическом дискурсе (на материале английского языка) : дис. … канд. филол. наук : 10.02.04. М., 2004. 212 с.
8. Туранский И. И. Семантическая категория интенсивности в английском языке : монография. М. : Высш. школа, 1990. 173 с.
9. Geary J. I is an Other : The Secret Life of Metaphor and How It Shapes the Way We See the World. Pymble : HarperCollins e-books, 2011. 562 p.

Джерела ілюстративного матеріалу:

10. Los Angeles Times, August 8, 2013.
11. Los Angeles Times, July 16, 2012.
12. Los Angeles Times, July 22, 2014.
13. Los Angeles Times, November 23, 2011.
14. Los Angeles Times, November 25, 2011.
15. The Guardian, June 25, 2012.
16. The Guardian, June 27, 2011.
17. The Guardian, March 30, 2011.

18. The Guardian, March 30, 2014.
19. The Hamilton Spectactor, May 17, 2011.
20. The New York Times, November 10, 2011.
21. The Washington Post, June 28, 2012.
22. The Times, June 16, 2017.
23. The Toronto Star, July 19, 2014.
24. The Washington Post, July 23, 2018.
25. The Washington Post, June 23, 2018.
26. The Washington Post, May 21, 2018.

Отримано: 8 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: kunsite.zi@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-108-110

Павельєва А. К. Просторово-часова структура повісті М. В. Гоголя «Пропала грамота». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 108–110.

УДК 821.161.1

Павельева Анна Константиновна,
кандидат филологических наук, Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка

ПРОСТРАНСТВЕННО-ВРЕМЕННАЯ СТРУКТУРА ПОВЕСТИ Н. В. ГОГОЛЯ «ПРОПАВШАЯ ГРАМОТА»

В статье определяются сюжетотворческие пространственно-временные рамки повести Н. В. Гоголя «Пропавщая грамота» – мистическое пространство («нечистое место» или «пекло») и хроникально-бытовое и социально-историческое художественное время (эпоха правления Екатерины II). Автор исследования указывает на то, что завязка повести происходит в рамках хронотопа дороги, который, в свою очередь, тесно связан с хронотопом ярмарки. Кроме того, хронотоп шинка/корчмы рассматривается как «локус соблазна», в котором происходит заключение договора между героем-человеком и нечистой силой, а мотив сна анализируется как «иномирие», грань, разделяющая человеческий и демонический, реальный и ирреальный миры. В исследовании выделяется, каким образом нечистая сила в гоголевской повести «играет» с пространством и временем, деформирует их, «морочит» таким образом главного героя.

Ключевые слова: *хроникально-бытовое время, социально-историческое время, хронотоп дороги, хронотоп ярмарки, хронотоп шинка/корчмы, мотив сна.*

Павельєва Анна Костянтинівна,
кандидат філологічних наук, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

ПРОСТОРОВО-ЧАСОВА СТРУКТУРА ПОВІСТІ М. В. ГОГОЛЯ «ПРОПАЛА ГРАМОТА»

У статті визначаються сюжетотворчі просторово-часові рамки повісті М. В. Гоголя «Пропала грамота» – містичний простір («нечисте місце» чи «пекло») та хронікально-побутовий і соціально-історичний художній час (епоха правління Катерини II). Автор дослідження вважає, що зав'язка повісті відбувається в рамках хронотопу дороги, який, у свою чергу, тісно пов'язаний із хронотопом ярмарку. Також хронотоп шинка/корчми розглядається як «нечисте» місце, «локус спокуси», у якому відбувається укладання угоди між героєм-людиною та нечистою силою а мотив сну аналізується як «інобуття», межа, що розділяє людський та демонічний, реальний та ірреальний світи. У дослідженні виокремлюється, як саме нечиста сила у гоголівській повісті «грає» з простором та часом, деформує їх, обдурюючи, таким чином, головного героя.

Ключові слова: *хронікально-побутовий час, соціально-історичний час, хронотоп дороги, хронотоп ярмарку, хронотоп шинка/корчми, мотив сну.*

Anna Pavelieva,
PhD of Philological Sciences, Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

SPATIO-TEMPORAL STRUCTURE OF THE SHORT-STORY BY N.V. GOGOL «THE LOST LETTER»

This scholarly article reviews subjectological and plot-building spatiotemporal framework of the tale by Nikolai Gogol «The Lost Letter: A Tale Told by the Sexton of the N...Church» – that is mystical space («the evil place» or «the hell») and chronicle-household and sociohistorical literary time continuum (the epoch of Catherine the Great's kingship). In the «real space» of this fiction the writer singles out the two main toposes – Baturin and Konotop. The author of this research highlights the fact that the set-up of this short-story begins within the frame of the road chronotope, which, in its turn, is closely linked to the fair chronotope. Within the sphere of the latter the red colour attains symbolic meaning. Beyond that, the tavern/inn chronotope is considered as «the temptation locus», in which there takes place the conclusion of the agreement between the character-human and the devilry. As for the dream motive, it is analyzed as the otherness, the verge that divides the humane and the daemonic, the real and the irreal worlds. This paper also describes, in what way the Evil One in Gogol's tale «plays» with space and time, deforms and distorts them, in such a way pulling the wool over the main character's eyes.

Key words: *mystical space, chronicle-household time, sociohistorical literary time continuum, the road chronotope, the tavern/inn chronotope, the fair chronotope, the dream motive.*

Гоголевскую повесть «Пропавшая грамота» обрамляют хроникально-бытовой и социально-исторический временные пласты (времена «гетманщины»). В «реальном» пространстве данной повести Гоголь выделяет два топоса – Батурин и Конотоп. Автор дважды упоминает Батурин, гетманскую столицу, которую Вольтер называл главным городом Малороссии. Это позволяет приурочить социально-историческое действие повести к временам гетманства Кирилла Разумовского (1750–1764 гг.) и царствования Елизаветы I. В частности, такого мнения придерживается Е. Е. Дмитриева, утверждающая, что время действия в повести относится к периоду между 1750 и 1764 годами [4, с. 51].

На наш взгляд, в данном произведении автор изобразил времена правления Екатерины II, поскольку именно её Гоголь называет в «Вечерах» «царицей». Эта гипотеза косвенно подтверждается также ремаркой повествователя: «Нет, прошло времечко: не увидать больше запорожцев!» [3, с. 70] и его попыткой вспомнить фамилию генерального писаря при гетмане – А. О. Безбородько.

По мнению В. Я. Звиняцковского, события повести приурочены ко времени постепенной агонии Гетманщины и Запорожья в середине XVIII века [2, с. 407]. Однако структурообразующую роль в данном произведении играет мистическое пространство, в пределах которого в мистическое (ночное) время происходит основное сюжетное действие и кульминация событий.

Завязка действия, думается, не случайно происходит в рамках хронотопа дороги. Дорога – «это место, где выстраивается судьба, <…> на этом пути можно попасть в ловушку, ибо дорога – место опасное. Вся гоголевская мистика связана с дорогами и подстерегающими на них испытаниями и опасностями», – отмечает Н. О. Осипова [7, с. 223]. Именно по пути к царице (очевидно, в Петербург) главный герой повести «Пропавшая грамота» сталкивается с нечистью и противостоит ей. Дед Фомы Григорьевича задержался в дороге, заехав на ярмарку купить «огнива и табаку», вследствие чего оказался втянутым в «чертовщину».

Хронотоп дороги в данной повести тесно связан с хронотопом ярмарки. Хронотоп ярмарки у Гоголя относится к мистическому пространству-времени, а не к бытовому. На ярмарке гоголевские герои сталкиваются с «чертовщиной» («Сорочинская ярмарка») и «невидальщиной», «дьявольщиной» («Пропавшая грамота»). Они заводят неожиданные знакомства, которые в дальнейшем повлияют на их судьбы. В пространстве ярмарки символически значима красная одежда: красная свитка чёрта и «красные, как жар, шаровары» запорожца. Хронотоп ярмарки в рассматриваемых повестях Гоголя имеет, по нашему мнению, авантюрный характер: за два ярмарочных дня состоялось сватовство и свадьба влюблённых, а дед Фомы Григорьевича, спешно отправившийся гонцом к царице, потерял целый день на ярмарке, да ещё и поменялся с новым приятелем шапкой, в которой была зашита гетманская грамота.

Дед Фомы Григорьевича и его спутники продолжили путь в тёмную, беззвёздную, мрачную мистическую ночь, когда нечистый должен был явиться за душой запорожца. В это время окружающее героев пространство, казалось, по всем признакам предвещало встречу с «нечистью». Эта ночь напоминает ночь в повести «Вий», когда трое путешественников свернули с большой дороги и заблудились. Сравним:

Таблица 1

Сравнение описаний ночи в повестях Н. В. Гоголя

«Пропавшая грамота»	«Вий»
«Было давно под вечер, когда выехали они в поле. Солнце убралось на отдых…» [3, с. 70].	«Был уже вечер, когда они своротили с большой дороги. Солнце только что село…» [3, с. 281].
«Но в поле становилось, чем далее, тем сумрачнее…» [3, с. 70].	«Сумерки уже совсем омрачили небо…» [3, с. 281].
«Если бы не обволокло всего неба ночью, словно черным рядном, и в поле не стало так же темно, как под овчинным тулупом» [3, с. 71].	«Ночь довольно темная. Небольшие тучи усилили мрачность, и, судя по всем приметам, нельзя было ожидать ни звезд, ни месяца» [3, с. 282].

В обеих повестях после кромешной тьмы героям показался «огонёк» – шинок (в котором и дед Фомы Григорьевича с приятелями, и Хома Брут с ритором и богословом остались заночевать), в пространстве которого происходит первая встреча с нечистым/ведьмой. Хронотоп шинка/корчмы у Гоголя представлен автором как «нечистое место», «проклятое место» (как, например, в конце повести «Вечер накануне Ивана Купала»). Однако он всё же является локусом соблазна, в пределах которого не только появляется чёрт/дьявол/ведьма, но и происходит контакт/сделка с героем-человеком. Примеры такого сюжетного использования хронотопа шинка/корчмы находим в повестях Гоголя «Сорочинская ярмарка», «Вечер накануне Ивана Купала», «Пропавшая грамота», «Заколдованное место», «Вий». Ю. В. Ветчинкина справедливо указывает, что в «Вечерах» шинок наделён статусом пограничного пространства и служит местом контакта демонического и бытового миров [1, с. 255].

В циклах Гоголя «Вечера» и «Миргород» нечистая сила «морочит» человека, «играет» со временем и, в особенности, с пространством. С помощью темноты она заставляет героев прекратить свой путь («Козаки наши ехали бы, может, и далее…» [3, с. 71], если бы не наступила кромешная тьма), генерирует страх, насылает «мертвецкий» сон. Такой сон в славянской мифологии уподобляется микросмерти или мнимой смерти, пребыванию в иномирии. Например, в «Пропавшей грамоте» попутчики, едва устроившись в шинке, уснули «мертвецким сном», главный герой «повалился, словно убитый»; Петруся Безродного (в повести «Вечер накануне Ивана Купала») охватил «мертвый сон», а Хома Брут (в повести «Вий»), улёгшись в хлеву, приготовился «заснуть мертвецки». Этот сон также, по нашим наблюдениям, нередко выглядит искусственно. Так, он необычно долог. Петро проспал два дня и две ночи, «долго спал дед» Фомы Григорьевича и проснулся, когда «припекло порядочно уже солнце его выбритую макушку…» [3, с. 71], а кузнец Вакула в повести «Ночь перед Рождеством» проспал заутреню и обедню.

В произведениях Гоголя в бытовом пространстве чёрт не является перед человеком явственно, его очертания размытые и нечёткие. Например, в повести «Пропавшая грамота» из-за воза «что-то серое выказывает роги…», «показывается из-под воза чудище…» [3, с. 71]. Однако это происходит на грани сна и яви. Повествователь при этом уточняет, что «проклятая дремота все туманила» перед главным героем повести.

На поиски своей шапки казак, по словам рассказчика, отправился в «Такую ночь, в какую одни ведьмы ездят на кочергах своих»; «хоть бы звездочка на небе. Темно и глухо, как в винном подвале…» [3, с. 73]. Дорога к бесовскому логову пролегает, как и в народных сказках, через лес и реку. Переход в «нечистое» пространство символически оплачивается кровью героя: «Станет тебя терновник царапать…»; «проклятые шипы и сучья так больно царапались: почти на каждом шагу забирало его вскрикнуть» [3, с. 73]. Дорога через лес и реку является переходом из бытового пространства в пространство мистическое, из мира людей в преисподнюю, «пекло». Хронотоп дороги в «пекло» в повести Гоголя «Пропавшая грамота» отличается звуковыми и световыми контрастами. Глухая тишина и темнота сменяются грохотом и вспышками света: «Вдруг словно сто молотов застучало по лесу таким стуком, что у него зазвенело в голове. И, будто зарницею, осветило на минуту весь лес…» [3, с. 73].

У огня по ту сторону реки сидели «смазливые рожи», «нечистое племя», падкое до золота. Среди них была «ведьм такая гибель, как случается иногда на Рождество выпадет снегу». Черти предстали перед дедом в разнообразных личинах: «Свиные, собачьи, козлиные, дрофиные, лошадиные рыла – все повытягивались и вот так и лезут целоваться» [3, с. 74]. Ведьмы в повести сравниваются с панночками на ярмарке. Черти увивались около них, «будто парни около красных девушек». Более

того, среди «нечисти» были и свои «музыканты». Все чудища отплясывали «какого-то чертовского тропака», напоминавшего пляс запорожца на ярмарке в Конотопе. Этих танцующих бесов можно рассматривать как аллюзию на посетителей ярмарки. Автор не даёт прямого описания ярмарки в начале повести «Пропавшая грамота», но он косвенно описывает её, отождествляя хронотоп ярмарки с мистическим хронотопом «пекла». Здесь находит художественное воплощение принцип, сформулированный Гоголем в повести «Ночь перед Рождеством»: «Чудно утроено на нашем свете! Все, что ни живет в нем, все силится перенимать и передразнивать один другого» [3, с. 83]. Точно так же и в повести «Вечер накануне Ивана Купала» мистический, «нечистый» мир пародирует, зеркально отражает человеческое пространство. В «Пропавшей грамоте» «чудища» не только вели себя, как люди, но и ели хлеб, «свинину, колбасы, крошеный с капустой лук и много всяких сластей», играли в карты.

В «пекле» «бесовское племя» деформирует пространство и время: деда «посадили за стол длиною, может, с дорогу от Конотопа до Батурина» дали вилку размером с вилы, кушанья герой каждый раз отправлял «не в свое горло», а козырные карты непонятным образом превращались в его руках в простую масть («бесовское обморачиванье»). По справедливому замечанию Ю. М. Лотмана, известный эпизод в «Пропавшей грамоте», когда герой не может попасть вилкой в свой собственный рот, можно истолковать не только как деформацию (растяжение) пространства, но и как пример того, что дед и нечистая сила находятся в разных, но взаимоперекрывающихся пространствах [6, с. 629]. Е. Е. Дмитриева обратила внимание на приём проекции дороги, которую проделал дед, в мифологическое пространство, пекло – «стол длиною, может, с дорогу от Конотопа до Батурина», в его зеркально-симметричном отражении [4, с. 63]. В. Я. Звиняцковский также считает, что в описании дьявольского стола Гоголь использует свойственный фольклорным текстам мотив зеркального отражения реального пространства [2, с. 410].

В повести «Пропавшая грамота» дьявольский мир держится на пространственных подменах, совершаемых незаметно для человека. Всё в этом чёртовом пространстве возникает из ниоткуда и исчезает неведомо куда, например: «откуда не возьмись шапка – бух деду прямехонько в лицо». Как только чёрт «хлопнул арапником», под казаком взвился «конь, как огонь». Здесь можно провести параллель с повестью «Майская ночь, или утопленница». В эпиграфе к первой главе данного произведения упоминалось: «тільки ж куди чорт уплетецця, то верть хвостиком – так де воно й вїзмецця, неначе з неба» [3, с. 45].

Временные и пространственные границы демонического мира в «Пропавшей грамоте» раздвигаются, расширяются, препятствуя возвращению героя домой. Дед Фомы Григорьевича, без особого труда добравшийся к бесам через лес, долго выбирался обратно, пролетая над провалами и болотами, и только под утро был сброшен с сатанинского коня прямо на крышу своей хаты.

В финале повести автор сообщает, что в эту же ночь жене деда снилось, как «печь ездила по хате, выгоняя вон лопатою горшки, лоханки, и черт знает что еще такое» [3, с. 76]. Получается, что в одно и то же время дед рассказчика и его жена находились в мистическом пространстве: казак – наяву, а его супруга – во сне. Пребывание в таком пространстве не прошло для героя бесследно: с тех пор каждый год, ровно в то самое мистическое время, с женой деда Фомы Григорьевича «делалось такое диво, что танцуется, бывало, да и только».

Итак, в пространственно-временной структуре повести Гоголя «Пропавшая грамота» ключевую роль играет мистическое пространство – «нечистое место» или «пекло», в котором главный герой столкнулся с разными проявлениями «дьявольщины» и едва не лишился собственной души. Кроме того, структурообразующие функции в данном произведении выполняют мистическое и социально-историческое время, а также хронотопы ярмарки, дороги и шинка.

Литература:

1. Ветчинкина Ю. В. Локус шинка в «Вечерах на хуторе близ Диканьки» Гоголя. *Гоголевский сборник.* Вып. 2(4). Санкт-Петербург, Самара : Изд-во СГПУ, 2005. С. 255–256.

2. Гоголь М. В. Вечори на хуторі біля Диканьки; Миргород ; упоряд. тексту, авт. ст. та прим. В. Я. Звиняцьковський; іл. С. Г. Якутовича. Київ : Либідь, 2008. 488 с.

3. Гоголь Н. В. Полное собрание сочинений : [В 14 т.] / АН СССР; Ин-т рус. лит. (Пушкин. Дом); Гл. ред. Н. Л. Мещеряков; Ред. : В. В. Гиппиус (зам. гл. ред.), В. А. Десницкий, В. Я. Кирпотин, Н. Л. Мещеряков, Н. К. Пиксанов, Б. М. Эйхенбаум. [М.; Л.]: Изд-во АН СССР, 1937–1952.

4. Дмитриева Е. Е. К вопросу об «исторических неточностях» в «Вечерах на хуторе близ Диканьки». *Н. В. Гоголь : Загадка третьего тысячелетия : Первые Гоголевские чтения :* Сб. докл. М. : Книжный дом «Университет», 2002. С. 49– 63.

5. Еремин М. А. «Очевидное» и «невероятное» в художественном мире Н. В. Гоголя и В. А. Пьецуха. *Шестые Гоголевские чтения : Материалы докладов и сообщений Международной конференции*. М. : КДУ, 2007. С. 288–299.

6. Лотман Ю. М. Художественное пространство в прозе Гоголя. *О русской литературе : Статьи и исследования (1958-1993). История русской прозы. Теория литературы.* СПб. : «Искусство-СПБ». 1997. С. 621–658.

7. Осипова Н. О. Мифологема пути в художественном пространстве петербургских повестей Гоголя. *Н. В. Гоголь и народная культура. Седьмые Гоголевские чтения : Материалы и сообщения международной конференции,* Москва, 30 марта – 4 апреля 2007 года. М. : ЧеРо, 2008. 416 с. С. 220–227.

Отримано: 13 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: vasilpaliy@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-111-113

Палій В. П., Федоришин О. П. Репрезентація концепту «дружба» у французькій, англійській та українській фразеосистемах (на матеріалі французької, англійської та української мов). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 111–113.

УДК 811.133.1'367+811.161.2'367

Палій Василь Павлович,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практики німецької та французької мов,
Рівненський державний гуманітарний університет,
Федоришин Олександр Петрович,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практики англійської мови,
Рівненський державний гуманітарний університет

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ДРУЖБА» У ФРАНЦУЗЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ФРАЗЕОСИСТЕМАХ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

У статті проведено зіставний аналіз ядерної зони та периферії структури концепту «дружба» на матеріалі української, французької та англійської фразеосистем. Було встановлено, що більшість понятійних одиниць концепту мають спільне відображення як на рівні мови так і у системі фразеологічних зворотів. У процесі дослідження проаналізовано явища національної специфіки вираження важливого для кожного соціуму концепту.

***Ключові слова**: ядерна зона, периферія, лексико-семантичне поле, фразеосистема, фразеологічні одиниці, паремії.*

Палий Василий Павлович,
кандидат педагогических наук, доцент кафедры практики немецкого и французского языков,
Ровенский государственный гуманитарный университет,
Федоришин Олександр Петрович,
кандидат педагогических наук, доцент кафедры практики английского языка,
Ровенский государственный гуманитарный университет

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ КОНЦЕПТА «ДРУЖБА» ВО ФРАНЦУЗСКОЙ, АНГЛИЙСКОЙ И УКРАИНСКОЙ ФРАЗЕОСИСТЕМАХ (НА МАТЕРИАЛЕ ФРАНЦУЗСКОГО, АНГЛИЙСКОГО И УКРАИНСКОГО ЯЗЫКОВ)

В статье проведено сравнительный анализ ядерной зоны и периферии структуры концепта «дружба» на материале французской, английской и украинской фразеосистем. Установлено, что большинство понятийных единиц концепта имеют общее отражение как на уровне языка, так и в системе фразеологических оборотов. В процессе исследования проанализированы явления национальной специфики выражения важного для каждого социума концепта.

***Ключевые слова**: ядерная зона, периферия, лексико-семантическое поле, фразеосистема, фразеологические единицы, паремии.*

Vasil Paliy,
associate professor of the German and French Language Practice Department, Rivne State University of Humanities,
Oleksandr Fedoryshyn,
associate professor of the English Language Practice Department, Rivne State University of Humanities

REPRESENTATION OF THE CONCEPT «FRIENDSHIP» IN THE FRENCH, ENGLISH AND UKRAINIAN PHRASEOSYSTEMS (ON THE MATERIAL OF THE FRENCH, ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES)

The concept «friendship» is studied as one of the main elements of cognitive linguistics and phraseology, its main content, structure and means of its phraseological expression (features of verbalization of phraseological units) are analyzed in French, English and Ukrainian linguistic cultures. Friendship is a concept that deserves attention and that has the capacity to improve relationships in a conflict-ridden world. The original meaning of friendship is associated with a voluntary, personal, important reciprocal relationship between individuals. This relationship involves affection, caring, understanding, support, loyalty and companionship. The aim of the article is to analyse the role and position of the concept «frienship» in Ukrainian, French and English and how it is interpreted in these languages. The article adresses the main faetures of the concept «friendship» revealead by analysis of researches devoted to it. It contains description and comparison of main structural and significant characteristics of the concept «friendship» in the Ukrainian, French and English languages. Friendship ties are determinated through their functional and pragmatic directions. Also lexico-semantic field of the concept «friendship» in communicational and explicit spaces is expressed, verbal expressions in spoken speech are compared and contrasted. The choice of interlingual equivalents of English, French and Ukrainian languages in various thematic groups of phraseologisms was based on the form and content of phraseological units. The phenomenon of the friendship image existing in the modern national consciousness is shown. In our article the division of the concept «friendship» into the phrase-semantic groups is realized; the features of interlanguage correspondences of phraseology of English, French and Ukrainian languages are investigated. The comparative analysis proves that the understanding of the concept «friendship» in these languages coincides.

***Key words**: «nuclear zone», periphery, lexical and semantic field, phraseosystem, phraseological unit, paramyia.*

Категорія концепту набуває сьогодні міждисциплінарного статусу, оскільки антропоцентрична орієнтація сучасної лінгвістики вимагає досліджень пов'язаних з іншими науками. Концепти розглядаються в культурологічному, лінгвістичному, психологічному, філософському та інших аспектах, пропонується велика кількість їх інтерпретацій, класифікацій та методів дослідження.

Ядром концепту слід вважати словникове значення слова, а периферією – усе те, що є культурним, психологічним та соціальним надбанням індивіда. Ядерна зона відображає обов'язкові ознаки, а периферійні – вторинні асоціації. Чим більшою є віддаленість від ядра концепту, тим більше слово, яке репрезентує концепт, демонструє поступове ослаблення асоціацій. Визначити місце концепту у мовній картині світу дозволяє вивчення різних його аспектів: словникових дефініцій, синонімічних рядів, фразеологічних одиниць. Особливу роль відіграє аналіз фразеологізмів, оскільки вони є багатовимірними утвореннями, важливими для культури, які показують не тільки понятійно-дефініційні, конотативні, але й образні характеристики та їх відображення в стійких словосполученнях, які неодмінно мають бути враховані в процесі опису концепту.

Концепт *ДРУЖБА* відіграє важливу роль у вираженні культурних характеристик національної свідомості, оскільки він «влучно і виразно передає характер менталітету народу, бачення картини світу, міжнаціональні та міждержавні відносини» [1, с. 23]. Група лінгвістів, серед яких О. О. Арапова, Р. М. Гайсина, О. Ю. Лукашкова, Л. В. Садчікова, О. Д. Шмельов досліджували даний концепт на матеріалі російської мови; такі мовознавці, як Н. Ю. Толчина, М. О. Хізова, дослідники О. М. Лунцова, О. С. Осипова, Н. С. Хван проводили порівняльний аналіз концепту в російській та англійській мовах; Ж. А. Дягілєва з'ясовувала особливості вербалізації концепту німецькими фразеологічними одиницями; у французькій мові Н. М. Балабас проводила порівняльний аналіз концептів «*amitié*» та «*hostilité*», досліджувала ядро та периферію структури цього концепту та їх вираження у фразеологізмах французької мови. Загалом, розуміння поняття «дружба» в українській, англійській та французькій мовах має багато спільного. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає дружбу як «стосунки, відносини, в основі яких лежить взаємна прихильність, довіра, відданість, товариська солідарність, духовна близькість, спільність інтересів і т. ін.» [7, с.329]. Більшість тлумачних словників англійської мови дають таке визначення лексеми «*friendship*»: «*The state of being friends; association as friends; a friendly feeling and behaviour that exists between friends; friendliness; a friendly relation or intimacy; a particular example or period of a relationship between friends* [9; 12; 13].

У французькій мові словник «Le Robert» тлумачить слово «a*mitié*» як «*Sentiment d'affection que l'on a pour qqn; marque d'affection, de bienveillance*» [14, с. 34]. У словнику «Larousse» знаходимо схоже визначення: «1. *Sentiment d'affection entre deux personnes; attachement, sympathie qu'une personne témoigne à une autre: Être lié d'amitié avec quelqu'un.* 2. *Bienveillance, gentillesse, courtoisie chaleureuse manifestées dans les relations sociales, privées, mondaines: Dire un mot d'amitié. Fais-nous l'amitié de venir dîner.* 3. *Relations entre collectivités fondées sur le bon voisinage, la bonne entente, la collaboration: conclure un traité d'amitié*» [15].

У ядерній зоні англійського концепту «*Friendshi*p» знаходиться лексема «*friend*», а до периферійної зони слід віднести 7 слів: «*companion*» (товариш, супутник, компаньйон), «*comrade*» (товариш, приятель), «*acquaintance*» (знайомий), «*partner*» (партнер, компаньйон), «*intimate*» (близький друг, приятель), «*supporter*» (прихильник, прихильник), «*ally*» (союзник, прихильник).

У французькій мові лексема «*ami*» знаходиться в ядерній зоні функціонально-семантичного поля французького концепту «*Amitié*», до першої периферійної зони увійдуть 8 одиниць синонімічного ряду: «*compagnon*», «*camarad*e», «*compagne*», «*connaissance*», «*partenaire*», «*chéri*», «*acolyte*», «*allié*».

До другої периферійної зони українського концепту слід віднести 6 слів, що вживаються у розмовній мові по відношенню до найбільш близьких друзів: «дружище», «дружок», «брат», «братан», «старий», «кент». Відповідно, друга периферійна зона французького концепту «*Amitié*» буде складатися з 5 слів: «*pote*», «*poteau*», «*copain* (*copine*)» , «*intime*», «*chum*» (вимовляється «*tchomme» Très usuel au Québec»)*: *copain*, *ami.* [16]. В англійській мові зазначена вище зона представлена групою з 10 слів: «*crony*», «*pal*», «*old chap*», «*bro*», «*buddy*», «*chuck*», «*cobber*», «*fellow*», «*guy*», «*old chum*».

Таким чином, провівши зіставний аналіз лексичних одиниць, можна зробити висновок, що функціонально-семантичне поле (ядро, перша та друга периферійні зони) українського концепту «*Дружба*» складається з 15 слів, французького «*Amitié*» – з 14 слів, а поле англійського концепту «*Friendship*» містить 18 слів. Національною маркованістю відзначаються також англійські паремії з референцією на близьку рідню, коли добрий друг прирівнюється до найближчого родича: *A good friend is my nearest relation* [2, с. 23]. Зауважимо, що у французькій мові: іменник *ami* почав вживатися в значенні «хороший знайомий» у конструкції «*un de mes amis*». Слово *ami* позначає також людину, з якою суб'єкта пов'язують швидше зовнішні обставини, ніж близькі стосунки: «*c'est l'ami avec qui j'ai voyagé*» [18, с. 47]. Отож, на відміну від української, у французькій та англійській мовах лексеми «a*mi*» та «*friend*» зазнали семантичного зсуву до поняття «приятелювання», де можна мати багато таких «*friends*» та «*amis*». В українській мовній свідомості, навпаки, кращим другом вважається родич, про що свідчать такі паремії: «*Нема кращого друга, як вірна подруга. Нема вірнішого приятеля, як добра жінка. Нема такого дружка, як рідна матінка*» [6]. Таким чином, можна стверджувати, що родинні стосунки для української мовної свідомості мають більше значення, ніж дружні відносини. Отже, третя периферійна зона виявилася найбільш численною, адже до її складу входять стійкі словосполучення і фразеологічні звороти різного морфологічно-структурного генотипу. У складі англійського фразеологічного звороту «*wear somebody's colours*» слово «*colours*» має значення «прапори», тобто «воювати під одними прапорами». Фразеологічна одиниця «*look with favour on*» має значення «дивитися прихильно», а фразеологізм «*hunt in couples»* можна перекласти на українську мову як «полювати в парі з кимось». Англійський вираз «*be finger and thumb*» означає «*бути нерозлучними*», тобто як два пальці однієї руки. Французькими аналогами цього фразеологізму є «*être comme les doigts de la main*» та зворот достатньо зниженого рівня мови «*être comme cul et chemise*» [15]. Українці про таких друзів говорять, що їх «водою не розіллєш» або «нерозлийвода» [3, с. 87]. В англійській мові також використовуються наступні фразеологізми субстантивного типу: «*bosom friend*» (близький, добрий друг), «*birds of a feather*» (люди одного складу, одного поля ягоди, два чоботи пара), «*on good terms*» (у хороших, дружніх відносинах), «*companion in adversity*» (товариш по нещастю), «*companion in arms*» (товариш, побратим по зброї), «*shoulder to shoulder*» (аналог українського фразеологізму «пліч о пліч»), «*hand and glove*» (дуже близький, в тісній дружбі з ким-небудь), «*hand to fist*» (рука об руку), «*hail fellow well met*» (людина, що знаходиться з усіма в дружніх, приятельських стосунках; є укр. еквівалентом «на дружній нозі»), «*good fellowship*» (почуття товариства), «*friend at court*» (впливовий друг). Досить поширеними в українській мові є такі фразеологізми субстантивного типу (за типологією морфологічно-структурного генотипу): «*на короткій нозі; запанібрата; не в службу, а в дружбу*»; *друзі* у «*вищих кругах*»; «*серце повертається, чарка дружби; одного роду, одного плоду; одного поля ягоди; з одного тіста; одного гніздечка птахи; два чоботи – пара*» [6; 7; 8].

Наведемо приклад фразеологічного звороту субстантивного типу «*відчуття ліктя (плеча)*» [4, с. 87], який вживається тоді, коли говорять про взаємну підтримку чи спільну участь у справі. Цей сталий вираз взятий з військової сфери, де він буквально означав відчуття ліктя свого сусіда при знаходженні в строю. До цієї периферійної зони відноситься такий фразеологічний зворот, як «*друзі, не розлий вода*» або «*нерозлийвода*» [4, с. 87], який вживається коли говорять про людей дружних та нерозлучних. Вираз бере походження зі стародавнього звичаю поливати водою биків, щоб розняти їх під час бійки. В українській мові використовуються вирази: «*бути на дружній нозі*», «*стати на близьку ногу*», «*живити довіру*», «*живити повагу*», «*йти рука об руку*», «*бути в ладах*» [3; 65]. Для дослідження третьої периферійної зони функціонально-семантичного поля французького концепту «*Amitié*» проведено аналіз фразеологічних одиниць (включаючи прислів'я і приказки), які його репрезентують. У цій найбільшій зоні знаходяться стійкі словосполучення і фразеологічні звороти різного морфологічного типу, які характеризують дружні стосунки. Наприклад фразеологізми дієслівного типу: «*se jeter dans le feu pour qn – lui être complètement dévoué, se jetterait dans le feu pour son ami, être dévoué corps et âme à qn – lui être totalement dévoué* (бути відданим комусь душею і тілом); *être aux petits soins pour qn – l'entourer d'attentions délicates, veiller à ce que rien ne lui manque* (оточувати когось турботою і увагою, балувати, догоджати комусь, підтримувати); *entourer qqn de son amitié* (оточити когось своєю дружньою турботою); *faites-moi (fais-moi) l'amitié de*… – не в службу, а в дружбу; *être dans les petits papiers de qn* (fam.) – *jouir de sa considération, de sa faveur être à tu et à toi avec qn – avec lui dans une relation très familière, amicale; avoir des atomes crochus avec qn* (*fam.*) – *se dit de deux personnes ayant des affinités, des points communs qui les rapprochent; être amis à la vie et à la mort, être comme cul et chemise, être comme les doigts de la main*» [11; 16; 15]. Особливий інтерес представляють такі сталі лексико-семантичні варіанти, які найчастіше асоціюються зі словом «*amitié»: un faux ami* (фальшивий друг, псевдо-друг); *mon ami d'enfance* (друг дитинства); *mon ami de golf* (друг для гольфу); *mon ami de sortie* (друг для проведення вільного часу); *un ami fidèle* (вірний друг); *ma meilleure amie* (моя найкраща подруга); *un ami pour la vie* (один друг на все життя) [9, с. 193]. Характерним для французької мови є утворення вербальних конструкцій на основі перфектних та імперфектних дієслів, які підсилюють вираження концепту: «*notre amitié demeurera*; *avoir de l'amitié pour; se lier d'amitié avec; nouer amitié; faire l'amitié de; l'amitié reste; l'amitié dure; partager l'amitié; éprouver beaucoup d'amitié; faire des amitiés; faire ses amitiés à qn, ressentir de l'amitié pour; l'amitié nous unit* [11; 16; 15]. На основі аспектних значень прикметників-епітетів формується ряд номінативних зворотів із субстантивним ядром, які функціонують для номінації суб'єктів аналізованого концепту. Девіації значень, що передають різноманітні відтінки якостей дружби, є досить вагомими: від псевдо-друга – до вірного друга на все життя.

На основі наведених прикладів, можна зробити висновок, що у французькому мовному узусі значний відсоток становлять вербальні звороти на основі імперфектних дієслів, що імпліцитно свідчить про прагнення до розвитку та тривалості дружніх відносин між людьми. Частка імперфектних дієслів, пов'язаних з концептом «*Amitié*» становить 85%. Протиставлення в лексико-семантичних зворотах французької мови достатньо повно розкриває значення кожного елемента опозиції. Окрім того, у французькій лінгвокультурі стверджується думка про те, що схожість інтересів об'єднує людей: *On reconnaît un ami en celui qui nous encourage et nous reconforte lors de dures épreuves*; *Vous pouvez compter sur l'amitié*; *Quoi qu 'il arrive notre amitié demeurera* [11; 16; 15].

Важливість концепту, який досліджується пов'язана з розвитком та змінами суспільних відносин практично у кожному соціумі, а відтак національні мовні картини в свою чергу зазнають відповідного впливу та змін як у мовній свідомості так і у мовних системах. Перспектива подальших досліджень стосується вивчення мовних одиниць, які зазнають семантичних девіацій в узуальному процесі; потребують дослідження також морфологічні та дистрибутивні особливості у фразеологічних та паремійних конструкціях розширеного кола різноспоріднених мов.

Література

1. Балабас Н. М. Концепти «amitié» (дружба) і «hostilité» (ворожнеча) у французькій мові: Автореф. дис. Канд. філол. наук; спец. 10.02.05; Московський держ. обл. ун-т. М., 2010. 23 с.
2. Дубенко О. Ю. Англо-американські прислів'я та приказки. Київ : Нова книга, 2004. 416 с.
3. Коломієць М. П., Регушевський Є. С. Онлайн словник фразеологічних синонімів [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.rozum.org.ua.
4. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови. Київ: Освіта, 1998. 224 с.
5. Фульє А. Психологія французького народу [Електронний ресурс]. Режим доступу: // http://www.magister.msk.ru/library/philos/fullier1.htm.
6. Весела абетка. Прислів'я та приказки про взаємини між людьми, дружбу та товаришування [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://abetka.ukrlife.org/friends.htm
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
8. Фразеологічний словник української мови [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://slovopedia.org.ua/49/53405/359177.html.
9. Ядро и периферия полевой структуры концепта «amitié» (дружба) во французском языке (на материале словарных дефиниций и направленного ассоциативного эксперимента). *Вестник МГОУ. Серия «Лингвистика»,* № 2. 2009. М.: Изд-во МГОУ. 216 с. (С.192-196), (0,3 п.л.).
10. English Dictionary, Thesaurus, & grammar help. Oxford Living Dictionaries [Electronic resource]. Access mode: https://en.oxforddictionaries.com
11. Ashraf M., Miannay D. Dictionnaire des expressions idiomatiques francaises. Paris, 1995. 414 p.
12. Dictionary.com: Meanings and Definitions of Words [Electronic resource]. Access mode: http://www.dictionary.com
13. Oxford Dictionaries: Dictionary, Thesaurus, & Grammar [Electronic resource]. Access mode: http://www.oxforddictionaries.com/
14. Dictionnaire du français. Paris: Clé international, 1999. 1233 p.
15. Larousse.fr: encyclopédie et dictionnaires gratuits en ligne [Electronic resource]. Access mode: http://www.larousse.fr/
16. Dictionnaire de la langue française «Littré» [Electronic resource]. Access mode: http://littre.reverso.net/dictionnaire-francais/definition/ami
17. Dico – Proverbes. Proverbes français et proverbes du monde entier. [Electronic resource]. Access mode: http://www.dico- proverbes.com/proverbe/Amitie/1/0.php#ZJLgdF66f6hLUDFG.99
18. Le Robert quotidien. Dictionnaire de la langue française. Paris: Le Robert, 1996. P. 45–47.

Отримано: 21 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: semehynt@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-114-117

Семегин Т. С. Шляхи формування професійної лінгвістичної компетенції студентів філологічних спеціальностей при вивченні курсу вступ до мовознавства. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 114–117.

УДК 378:81-13

Семегин Тетяна Станіславівна,
кандидат філологічних наук, Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ПРИ ВИВЧЕННІ КУРСУ ВСТУП ДО МОВОЗНАВСТВА

У статті проаналізовано поняття професійної лінгвістичної компетенції як першооснови розвитку і формування інших видів компетенцій. Професійна лінгвістична компетенція визначається як підвид мовнокомунікативної компетенції, що виступає складним і багатоаспектним конгломератом знань, умінь і навичок, які формують лінгвістичний світогляд філолога. У роботі описується лінгвістична компетенція у розрізі її структурних компонентів та наводяться приклади вправ для її успішного формування.

Ключові слова: *професійна лінгвістична компетенція, мовнокомунікативна компетенція, теоретико-категоріальний апарат лінгвістики.*

Семегын Татьяна Станиславовна,
кандидат филологических наук, Кременецкая областная гуманитарно-педагогическая академия им. Тараса Шевченка

СПОСОБЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ ФИЛОЛОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ ПРИ ИЗУЧЕНИИ КУРСА ВВЕДЕНИЕ В ЯЗЫКОЗНАНИЕ

В статье проанализировано понятия профессиональной лингвистической компетенции как первоосновы развития и формирования других видов компетенций. Профессиональная лингвистическая компетенция определяется как подвид языковокомуникативной компетенции и выступает сложным и многоаспектным конгломератом знаний, умений, навыков, которые формируют лингвистический кругозор филолога. В работе описывается лингвистическая компетенция в разрезе ее структурных компонентов и приводятся примеры упражнений для ее успешного формирования.

Ключевые слова: *профессиональная лингвистическая компетенция, языковокомуникативная компетенция, теоретико-категориальный аппарат лингвистики.*

Tetiana Semehyn,
PhD in Philological sciences, Kremenets Regional Humanitarian and Pedagogical Academy named after Taras Shevchenko

WAYS OF FORMING PROFESSIONAL LINGUISTIC COMPETENCE OF PHILOLOGICAL DEPARTMENT STUDENTS STUDYING THE COURSE INTRODUCTION TO LINGUISTICS

The article analyzes the concept of professional linguistic competence as the primary basis for the development and formation of other types of competences. Professional linguistic competence is defined as a variety of language communicative competence, serving as a complex and multidimensional conglomerate of knowledge, abilities and skills that form the linguistic outlook of the philologist. The paper describes structural components of linguistic competence: knowledge of the categorical apparatus of linguistics (fundamental terms and definitions, basic dichotomies, main conceptual oppositions), methodological framework (linguistic methods and principles of analysis), key linguistic concepts (theories and hypotheses of language origin, laws of language development, principles of classification of languages of the world, structural organization of language in terms of language levels, units and relations, language as a semiotic system); skills and abilities of practical analysis of linguistic and speech phenomena on the material of native and foreign languages; the ability to comprehend and apply the acquired knowledge and skills in the professional sphere. Examples of exercises for the formation of professional linguistic competence, in particular its terminological component, are provided. The aim of these exercises is to study main concepts and categories, avoid terminological uncertainty, establish generic relationships between different nominations, increase the cognitive activity of students, etc.

Key words: *professional linguistic competence, language communicative competence, theoretical and categorical apparatus of linguistics.*

Постановка проблеми у загальному вигляді, її актуальність та зв'язок із науковими завданнями. Сучасна вища освіта перебуває у стані постійних викликів. Модернізація вищої школи, реструктуризація змісту освіти, посилення частки самостійної роботи студента у процесі опанування навчальних дисциплін, перехід від традиційного підходу здобуття знань до особистісно-орієнтованого, компетентнісна спрямованість змісту навчання – це лише головні тенденції, що зумовлюють докорінні зміни у підготовці філологів загалом, та формуванні професійних компетенцій зокрема.

Провідною професійною компетенцією для студентів філологічних спеціальностей виступає комунікативна компетенція та її лінгвістична складова. **Метою даної статті** виступає аналіз шляхів формування професійної лінгвістичної компетенції як концептуальної першооснови розвитку і становлення інших видів компетенцій словесників. Лінгвістична компетенція закладає фундамент наукового лінгвістичного світогляду майбутніх фахівців, вона необхідна для свідомого сприйняття, розуміння та засвоєння філологічних знань, науково-дослідної і пошукової роботи з мовознавства. Формування лінгвістичної компетенції здійснюється через вивчення ряду лінгвістичних дисциплін, і, насамперед, при опануванні нормативного курсу Вступ до мовознавства, що є базовим у системі підготовки філолога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники та методисти розглядають поняття лінгвістичної компетенції передусім як набуття певної системи знань і формування практичних умінь і навичок. Так, С. І. Корнієнко розуміє під лінгвіс-

тичною компетенцією здібність розпізнавати, називати і визначати лінгвістичні поняття, оперувати лінгвістичними фактами з фонетики, морфології, лексикології, синтаксису і стилістики, оволодівати нормами вимови, правопису і пунктуації [3]. В. В. Борисенко характеризує лінгвістичну компетенцію як набуття систематичних знань про мову, тобто знань граматичних правил, лексики, фонології, орфографії, пунктуації, семантики [2]. Т. В. Симоненко описує лінгвістичну компетенцію як сукупність знань про структуру мовної системи, а також уміння оперувати цими знаннями у процесі професійної діяльності: аналізувати, зіставляти, групувати факти мови, використовувати методи відповідного лінгвістичного опису [5, с. 25]. На думку Л. М. Овсієнко, лінгвістична компетентність майбутнього вчителя української мови і літератури є інтегративним утворенням, результатом осмислення мовно-мовленнєвого досвіду, що містить володіння знаннями з мови як суспільного феномену і динамічної знакової системи, її розвиток, будову та функціонування; застосування української мови на основі літературних норм; збагачення лексичного запасу; сформовані вміння аналізувати мовні факти з фонетики, лексикології, фразеології, морфології, синтаксису, стилістики; осмислення рівневих зв'язків мовних одиниць, взаємозв'язків між різними лінгвістичними науками, відомостей про роль мови в житті людини і суспільства [4, с. 17].

Наукові результати. У науковій літературі поняття лінгвістичної компетенції розглядається переважно крізь призму комунікативної і перебуває і з нею у родо-видових відношеннях. Кількісне і якісне представлення структурних компонентів комунікативної компетентності варіюється. Комунікативна компетенція інкорпорує лінгвістичну, соціолінгвістичну, дискурсну, соціокультурну, соціальну та стратегічну складові у праці С. І. Корнієнко [3] та мовну, дискурсивну, соціолінгвістичну, іллокутивну, стратегічну, соціокультурну у роботі С. Ф. Бацевича [1, с. 125]. Відомий лінгводидакт Т. В. Симоненко трактує лінгвістичну компетенцію як складову професійної мовнокомунікативної компетенції, що включає предметну, прагматичну та технологічну складові [5, с. 14–15].

Ми визначаємо професійну лінгвістичну компетенцію як підвид мовнокомунікативної компетенції, що виступає складним і багатоаспектним конгломератом знань, умінь і навичок, які формують лінгвістичний світогляд філолога. Дана компетенція включає 1) знання **теоретико-категоріального апарату лінгвістики** (фундаментальні терміни та дефініції, базові дихотомії, головні концептуальні положення), 2) **методологічного інструментарію** (методи, принципи, процедури аналізу мовних феноменів), 3) **ключових мовознавчих концепцій** (періодизація лінгвістичної думки; теорії та гіпотези походження мови; закономірності розвитку мов; принципи класифікації мов світу; системно-структурна організація мови в розрізі мовних рівнів, одиниць та зв'язків; знаковий характер мови); 4) **навички і вміння практичного аналізу мовних і мовленнєвих явищ на матеріалі рідної та іноземних мов; 5) здатність** свідомо, творчо та цілеспрямовано осмислювати та застосовувати здобуті знання і вміння у професійній діяльності.

Таким чином професійна лінгвістична компетенція інкорпорує п'ять структурних компонентів: термінологічний, методологічний, власне теоретичний, практичний і трансформаційний. Лінгвістична компетенція успішно реалізовується за умови поетапно організованого навчання, самоосвіти і передбачає такі види діяльності:

1) опрацювання ключових термінів кожної теми;
2) осмислення головних методологічних принципів лінгвістики;
3) вивчення теоретичних питань теми;
4) застосування здобутих теоретичних знань під час практичного аналізу мовних явищ та мовленнєвих процесів;
5) опрацювання наукових першоджерел;
6) встановлення причино-наслідкових зв'язків між мовними феноменами;
7) укладання таблиць, схем, відеопрезентацій для унаочнення вивченого матеріалу;
8) здійснення зіставного аналізу мовних фактів рідної та іноземної мов;
9) використання набутих знань та вмінь під час вивчення інших лінгвістичних дисциплін;
10) застосування отриманих знань та навичок у процесі наукової, пошукової роботи з мовознавства та самоосвіти.

Кожен компонент професійної лінгвістичної компетенції потребує окремої системи вправ для його формування і відповідає за набуття певної системи знань, умінь та навичок. Першим, а відтак засадничим компонентом, виступає термінологічний блок, що забезпечує ознайомлення з теоретико-категоріальним апаратом лінгвістики шляхом вивчення ключових термінів та дефініцій, базових дихотомії, головних концептуальних положень, тобто метамови лінгвістики і знайомить студентів із науковою лінгвістичною картиною світу. Кожне лекційне і семінарське заняття із Вступу до мовознавства повинне бути спрямоване на розширення, збагачення і закріплення термінологічної грамотності та обізнаності студентів, що дозволить у майбутньому свідомо і ґрунтовно сприймати матеріал інших філологічних дисциплін та самостійну здійснювати пошукову й науково-дослідну роботу. Крім цього в умовах глобалізацій доцільно привчати студентів до оперування термінами як на рідній, так і іноземній мові, щоб полегшити доступ до наукових першоджерел та забезпечити їх мобільність у науковий простір.

Наведемо приклади вправ, що сприяють формуванню термінологічної обізнаності студентів і виробленню навичок оперування мовознавчими термінами, як складової загальної професійної лінгвістичної компетенції. Вивчаючи тему *Лексико-семантична система мови*, доцільними для застосування слугуватимуть такі види вправ:

Вправа 1. Користуючись словником лінгвістичних термінів О. С. Ахманової або будь-яким іншим лінгвістичним словником, доповніть таблицю термінами-відповідниками. Поясніть значення поданих термінів.

укр. мова	**англ. мова**	**нім. мова**
гіпонім		
	neologism	
		Verbot
евфемізм		
	loan-word	
		Toponomastik

Вправа 2. Визначте гіперонім з-поміж лінгвістичних термінів. Поясніть значення гіпонімів. Який тип відношень у мові зумовлює явище гіперо-гіпонімії?

1) постфікс, афікс, суфікс, префікс, конфікс;
2) мовна одиниця, фонема, лексема, конструкція, морфема;
3) паремія, фразеологічне зрощення, фразеологізм, фразеологічна єдність;
4) топонім, оронім, зоонім, фітонім, хрононім, онім;
5) германістика, славістика, індоєвропеїстика, романістика, індологія;
6) говір, говірка, діалект, наріччя;
7) ідо, лінкос, штучна мова, волапюк, сольресоль;
8) омоніми, омофони, омографи, омоформи;
9) полоністика, русистика, болгаристика, богемістика, славістика.

Вправа 2. Доберіть синоніми до поданих термінів: лінгвістика, флексія, фонологія, білінгвізм, гіперо-гіпонімія, алфавіт, тавтологія, реконструкція, глотогонія, акцент, невербально, екстралінгвістичний, лінгвоцид, ізоморфний, аломорфний, щабель мови, ідіома, дериватологія, словникарство, синхронія/діахронія, полісемія, семантика, запозичення, милозвучність, семіологія, звуконаслідування, синологія.

Яке співвідношення національних й інтернаціональних термінів простежується серед них? Який тип відношень у мові зумовлює явище синонімії? Які типи синонімів ви знаєте? Поясніть особливості вживання дублетів.

Проаналізуйте будь-які два терміни за наступною схемою.

Схема аналізу терміна

1. Назва терміна.
2. Термін-синонім.
3. Дефініція терміна.
4. Переклад терміна на англійську або німецьку мову.
5. Приклад речення для ілюстрації особливостей функціонування терміна.

Вправа 4. Доберіть антоніми до термінів та поясніть їхнє значення. Який тип відношень у мові зумовлює явище антонімії? Які типи антонімів ви знаєте?

питома лексика –
природна мова –
канонічна мова –
аналітизм –
активний словник –
інтралінгвальний –
експліцитний –
власна назва –
неологізм –
моносемія –
какофонія –
пейоративний –

Вправа 5. Поєднайте термін із його винахідником. Поясніть значення кожного терміна.

лексико-семантичне поле	Дж. Лакофф
фрейм	М. Бартолі
концептуальна метафора	Х. Рейзіг
адстрат	Ч. Філлмор
конверсив	Й. Трір
семасіологія	Дж. Лайонз

Такі вправи націлені на ознайомлення і засвоєння понять і категорій, усунення термінологічної невизначеності, встановлення родо-видових зв'язків між різними номінаціями, усвідомлення сутності мовних терміносистем, оперування терміноодиницями на різних мовах, ознайомлення з авторами термінопозначень, підвищення пізнавальної активності студентів, їхню інтеграцію у світовий науковий простір і мобілізацію пошукової роботи з мовознавства. Вправи термінологічного блоку готують студентів до роботи з першоджерелами, статистичними даними, інтернет-ресурсами та до компетентного використання здобутих знань при практичному аналізу мовних і мовленнєвих явищ і процесів.

Становлення лінгвістичної компетенції здійснюється поетапно через різні форми навчання: лекційні, семінарські заняття, в процесі самостійної роботи студентів та підготовці науково-дослідних завдань. Важливою передумовою ефективного формування професійної лінгвістичної компетенції виступає наявність навчально-методичних комплексів, які сприятимуть комплексному і цілісному підході до цього явища.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, професійна лінгвістична компетенція є ключовою у системі забезпечення фахової готовності студентів. Вона є першоосновою розвитку і формування інших видів компетенцій, оскільки знайомить студентів із науковою картиною світу і закладає основи лінгвістичного світогляду і способу мислення. Формування лінгвістичної компетенції доцільно розпочинати з термінологічної складової шляхом пізнання та дослідження сутності мовних терміносистем і їхніх одиниць.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 342 с. (Альма-матер).
2. Борисенко В. В. Теоретичні засади категорії «компетенція». *Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – Серія «Педагогічні та історичні науки» : [зб. наук. статей]*. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 96. С. 20–29.
3. Корнієнко С. І. Сутність і основні характеристики лінгвістичної компетентності майбутніх учителів болгарської мови. *Педагогічні науки.* 2009. Вип 4. С. 161–165.
4. Овсієнко Л. М. Методика навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.02 ; Київський університет імені Бориса Грінченка. 2018. 44 с.
5. Симоненко Т. В. Формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.02 ; Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. 2007. 37 с.

Отримано: 24 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: olena_syvak@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-118-121

Сивак О. Б. Формування міжкультурної компетенції майбутніх фахівців з обліку та оподаткування на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 118–121.

УДК 811

Сивак Олена Борисівна,
кандидат економічних наук, Житомирський державний технологічний університет

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

У статті автором розглянуто проблему міжкультурної освіти в сучасному суспільстві, актуальність вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням у цьому аспекті та доведено важливість формування міжкультурної компетенції майбутніх фахівців з обліку та оподаткування. Автором розглянуто певні аспекти формування міжкультурної компетенції студентів – майбутніх фахівців з обліку та оподаткування у межах університетської дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням». У дослідженні визначено сутність поняття «міжкультурна компетенція». Автором встановлено місце міжкультурної компетенції у структурі компетентностей та виявлено складові міжкультурної компетенції. Окреслено специфіку розвитку даної компетенції у процесі вивчення дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням».

Ключові слова: *міжкультурна комунікація, іншомовна компетентність, міжкультурна компетенція, іноземна мова за професійним спрямуванням, фахівець з обліку та оподаткування.*

Сивак Елена Борисовна,
кандидат экономических наук, Житомирский государственный технологический университет

ФОРМИРОВАНИЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО УЧЕТУ И НАЛОГООБЛОЖЕНИЮ НА ЗАНЯТИЯХ ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ

В статье автором рассмотрена проблема межкультурного образования в современном обществе, представлена актуальность изучения иностранного языка по профессиональному направлению в данном аспекте и доказана важность формирования межкультурной компетенции будущих специалистов по учету и налогообложению. Автором рассмотрены некоторые аспекты формирования межкультурной компетенции студентов – будущих специалистов по учету и налогообложению в пределах университетской дисциплины «Иностранный язык по профессиональному направлению». В исследовании определена сущность понятия «межкультурная компетенция». Автором установлено роль межкультурной компетенции в структуре компетентностей и выявлены составляющие межкультурной компетенции. Определена специфику развития исследуемой компетенции в процессе изучения дисциплины «Иностранный язык по профессиональному направлению».

Ключевые слова: *межкультурная коммуникация, иноязычная компетентность, межкультурная компетенция, иностранный язык по профессиональному направлению, специалист по учету и налогообложению.*

Olena Syvak,
PhD of Economic Sciences, Zhytomyr State Technological University

FORMATION OF INTERCULTURAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN ACCOUNTING AND TAXATION AT ESP CLASSES

In the article the author considers the problem of intercultural education in modern society, the relevance of studying a foreign language in given aspect as well as the importance of forming the intercultural competency of future accounting and taxation specialists. The author highlights some aspects of the students' intercultural competence formation – future specialists in accounting and taxation within the framework of university discipline «English for specific purposes». The research determines the essence of the concept of «intercultural competence». The author establishes the place of intercultural competence in the structure of competencies and identifies the components of intercultural competence. Peculiarities of the development of intercultural competence in the process of studying the discipline «English for specific purposes» have been outlined.

Key words: *intercultural communication, foreign language competence, intercultural competence, foreign English for specific purposes, specialist in accounting and taxation.*

У часи економічних перетворень на шляху до повноцінних ринкових відносин, Україна потребує висококваліфікованих фахівців з обліку та оподаткування, спроможних працювати як у вітчизняній, так і в міжнародній економіці.

Професійна конкурентоспроможність передбачає достатньо високий рівень володіння іншомовною компетенцією, щоб витримувати професійне суперництво з іншими спеціалістами на європейському та світовому ринках праці[13].

За цих умов особливого значення набувають такі якості випускника вищого навчального закладу, як високий професіоналізм, ініціативність у вирішенні нетрадиційних задач, креативність, здатність до самоосвіти, до налагодження ділових контактів з іноземними партнерами та кваліфікованої професійної діяльності в іншомовному середовищі.

Останній звіт (Morgan McKinley Ireland, 2018) [3] показав, що більшістю працевлаштованих у 2018 р. є багатомовні професіонали бухгалтерського сектору (бухгалтер, фінансовий бухгалтер, економіст аналітик). Це робить можливим зробити висновок, що у найближчі роки цінність знання англійської надасть майбутньому фахівцю значну перевагу.

Фахівець, який вільно володіє англійською мовою має більше шансів щодо вибору займаної посади. Таким чином, знання іноземної мови і зарубіжної культури для фахівця з обліку та оподаткування є невід'ємним компонентом професійної

компетентності. Результати проведеного нами аналізу фахової, довідкової та педагогічної літератури свідчать, що структура професійної компетентності фахівця з обліку та оподаткування повинна обов'язково включати такий компонент, як міжкультурна компетенція.

Проблематика професійної підготовки фахівців багатьох сфер суспільства неодноразово ставала темою досліджень як українських, так і закордонних науковців, але питання підготовки майбутніх фахівців з обліку та оподаткування ще недостатньо досліджене і потребує подальшого вивчення. У зв'язку з цим звернемо увагу саме на міжкультурну компетенцію майбутніх фахівців з обліку та оподаткування.

Питаннями теорії міжкультурної комунікації займалися значна кількість науковців, зокрема формування міжкультурної компетенції у ВНЗ розкрито в працях Р. Гришкової [8] (студентів нефілологічних спеціальностей), О. Фролової [14] (студентів економічного профілю). Сутність і структуру міжкультурної компетенції розглядали в своїх роботах В. Борисова [7], І.В. Чикайло [16] та ін. Методику формування міжкультурної компетенції досліджували такі вчені-методисти (Зеліковська О.О., Чередніченко Г.А. [9]).

У ході аналізу адміністративних даних державної служби зайнятості, Державної служби статистики України, даних кадрових агенств та інформаційних ресурсів з пошуку роботи отримано наступні дані щодо розміру заробітної плати у вакансіях фахівців з обліку та оподаткування станом на 1 вересня 2018 року: директор фінансовий – 12 357 грн., головний бухгалтер – 6 879 грн., бухгалтер (з дипломом магістра) – 4 615грн., бухгалтер – 4 880, начальник централізованої бухгалтерії – 3 750 грн.

Згідно з дослідженням проведеними за результатами аналізу порталів з пошуку роботи rabota.ua, ua.jooble.org та headhunter.ua, заробітна плата фахівців з обліку та оподаткування, які володіють англійською мовою у кілька разів перевищує оплату праці тих, у кого відсутні аналогічні знання, зокрема знання англійської мови дозволяє заробляти в Україні в 3-6 разів більше. Наприклад, вакансія бухгалтера зі знанням англійської мови на рівні не нижче Upper-Intermediate (знання бухгалтерської та аудиторської термінології, досвід ділової професійної переписки з партнерами) передбачає заробітну плату від 20 000 грн., вакансія головного бухгалтера с функціями фінансового директора зі знанням англійської мови вище середнього – від 25 000 до 35 000 грн., головний бухгалтер з вільним володіння англійською мовою – від 70 000 до 84 000 грн.

Таким чином, сьогодні особливо актуальною є проблема підготовки фахівців з обліку і оподаткування, здатних ефективно працювати у швидкозмінних умовах, забезпечувати задоволення ринкових запитів виробництв, проводити комплексний виробничий аналіз та розрахунок показників фінансової діяльності підприємств, формувати відповідні професійні ситуації, висувати пропозиції, необхідні для прийняття оперативних і поточних управлінських рішень.

За результатами аналізу наукових та практичних досліджень виявлено ряд проблем щодо професійної підготовки майбутніх фахівців з обліку і оподаткування, зокрема: 1) необхідність підвищення якості підготовки конкурентоспроможних фахівців з обліку та оподаткування для забезпечення ринку праці; 2) несформованість у випускників економічних вищих навчальних закладів професійної компетентності; 3) нагальна потреба в посиленні ролі практичної підготовки у формуванні міжкультурної компетенції майбутніх фахівців з обліку та оподаткування; 4) недостатня кількість наукових розробок і незадовільне науково-методичне забезпеченням ефективної реалізації такої діяльності.

Метою статті є дослідження поняття, ролі, структури і змісту міжкультурної компетенції, а також аналіз специфіки формування цієї компетенції у процесі вивчення дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням».

Відповідно до поставленої мети під час дослідження використовувалися такі загальнонаукові методи, як теоретико-методологічний, порівняльний, методи інтерпретації наукових праць та узагальнення.

Формування іншомовної професійної компетентності передбачає «накладання» іншомовних навичок на предметний зміст професії під час виконання професійних завдань таким чином, що викладання дисципліни «Іноземна мова за професійним» у навчальному плані підготовки майбутнього фахівця не формально, а змістовно буде спрямовано на досягнення загальної мети навчання студента у вищому навчальному закладі – формування його професійної компетентності.

У результаті проведеного аналізу наукової літератури [6], [10] встановлено, що іншомовна професійно-комунікативна компетентність майбутнього фахівця з обліку та оподаткування – це здатність до здійснення міжкультурної професійної взаємодії в полікультурному просторі в умовах міжнародної мобільності та інтеграції.

Структура професійної компетентності майбутнього фахівця з обліку і оподаткування є динамічним явищем, оскільки еволюція економічного розвитку та ринку праці на кожному етапі вносять свої корективи.

Для формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності необхідно забезпечити практичну спрямованість навчання іноземної мови професійного спрямування, а саме, курс іноземної мови повинен бути тісно пов'язаний з рядом спеціальних дисциплін, що вивчаються студентами з профільних курсів.

У результаті вивчення іноземної мови студенти повинні вміти: 1) вести діалог у побутових, професійних і ділових комунікаціях; створювати монологічне висловлювання з професійної тематики (повідомлення, доповіді, презентації); 2) сприймати на слух зміст усних висловлювань іноземною мовою, вимовлених у звичайному темпі з культурологічної та професійної тематик; фіксувати корисну інформацію у процесі аудіювання; 3) цілком розуміти зміст оригінальних професійно орієнтованих текстів з використанням словника; розуміти загальний зміст аутентичних професійно-орієнтованих текстів без використання словника; 4) володіти навиками академічного письма.

Враховуючи результати наукових досліджень щодо структури професійної компетентності дотримуємся думки О.О. Курок [11] та вважаємо за доцільне визначити структурними компонентами професійної компетентності фахівців з обліку і оподаткування наступні: операційну, комунікативну, інформаційну, міжкультурну. Зокрема, автор розглядає міжкультурну компетенцію, як здатність взаємодіяти з носіями іншої культури з урахуванням національних цінностей, норм і уявлень, створювати позитивний для комунікантів настрій у спілкуванні, вибирати комунікативно доцільні способи вербальної і невербальної поведінки, використовуючи знання про науку і культуру інших народів у рамках полілогу культур.

Введення в обіг терміну «міжкультурна компетенція» для економічної сфери пояснюється тим, що фахівець з обліку та оподаткування повинен володіти іноземною мовою як засобом комунікації з урахуванням специфіки лінгвокультурної спільності, особливостей конкретних понять у своїй та іншій професійній культурі, уміючи виділити і розмежувати загальне і специфічне.

Важливість володіння фахівцями з обліку та оподаткування міжкультурною компетенцією пояснюєься реформуванням вищої школи України в контексті Болонського процесу, зокрема необхідністю володіння студентом принаймні однією іноземною мовою, що є основою забезпечення виконання основних положень Болонської декларації.

Вважаємо, що міжкультурна компетенція – це готовність і здатність до міжкультурного професійного спілкування, яка заснована на сформованості уявлень про загальнолюдські цінності, орієнтації на них у сфері міжкультурної комунікації на основі емпатії, що дозволяє усвідомити національно-культурні особливості об'єкту культури, побачити спільне й відмінне між різними культурами й досягти взаємопорозуміння у професійній сфері. Міжкультурна компетенція є невід'ємною складовою іншомовної професійно-комунікативної компетенції та містить професійний компонент, основу якого складають міжкультурні професійні вміння.

Погоджуємося з думкою С. Е. Цветкової [15], яка до складових міжкультурної компетенції відносить: професійно-мовну, соціально-мовленнєву, інформаційно-аналітичну та соціально-психологічну. Особливості кожної зі складових будуть розглянуті в наступних наших дослідженнх.

Розглядаючи специфіку формування міжкультурної компетенції фахівців з обліку та оподаткування у процесі вивчення дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» встановлено, що одним з джерел автентичного, спеціалізованого матеріалу при вивченні англійської мови за професійним спрямуванням є Інтернет.

Використання Інтернету як навчального ресурсу є особливо доречним у контексті англійської мови за професійним спрямуванням, оскільки саме ця дисципліна виховує майбутніх англомовних експертів у своїй галузі. Завдяки Інтернету переважна більшість студентів, які вивчають англійську мову за професійним спрямуванням, можуть знайти мовні матеріали для своїх академічних та професійних потреб, взаємодіяти зі своїм професійним співтовариством або з іншими студентами у своїй галузі онлайн.

Інтернет та його різні інструменти можуть також допомогти студентам стати більш самостійними і надати їм можливість координувати своє навчання [5].

Сучасні інформаційні технології також надають викладачам можливість створювати більш цікаві та професійно орієнтовані медіа матеріали, комбіновані або дистанційні курси. Наприклад, для формування комунікативної компетенції фахівців з обліку та оподаткування незамінними є: 1) сайти компаній (Procter & Gamble Company, Microsoft); 2) сайти з матеріалами, або контентом, які створюють самі користувачі, такі як How Stuff Works або E-How, де неспеціалісти або фахівці можуть обмінюватися відео й текстами; 3) веб-сайти, присвячені певним професіям або галузям знань, де викладачі або студенти можуть читати, дивитися чи завантажувати матеріали з проблематики, що вивчається (The National Society For Accountants (NSA), The Economist, Accounting Coach та ін.). Слід зазначити, що автентичні веб-ресурси слід не просто використовувати, але й поєднувати їх з власними розробками.

Використання автентичних матеріалів дозволить отримати майбутнім фахівцям з обліку а оподаткування навички, які можуть бути корисними для їхньої майбутньої професійної діяльності, такі як пошук інформації, аналіз веб-сайтів, написання конспектів та звітів. Використовуючи Інтернет таким чином, крім вивчення цільової мови, студенти будуть мати ще й навички цифрової грамотності.

Онлайн ігри також набирають популярності серед викладачів англійської мови за професійним спрямуванням й тими, хто її вивчає [4].

Крім того, позитивний вплив на формування міжкультурної компетенції мають інноваційні технології, а саме використання мультимедіа, таких як: Power point, Dream weaver 4.0, Flash 5, Open Office.org Impress, Power bullet Presenter, Pro Show Producer, PPT CREATE, Quick Slide Show, My Slide Show для створення звичайних презентацій та Adobe Flash, Microsoft Movie Maker, An FX Visual Design, Virtual Tour Builder – для створення презентацій у вигляді відеофільму.

Використання інноваційних технологій сприяє активному наочному та практичному засвоєнню знань, формуванню навчально-пізнавальних умінь і навичок, професійно-пізнавальних інтересів студентів, що забезпечує всебічний розвиток творчого потенціалу особистості студента, а не лише отримання теоретичних знань.

До методів формування міжкультурної компетенції на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням Л. П. Павлова [12] відносить: біографічну рефлексію, спостереження, інтерактивне моделювання, рольові ігри, самооцінку, симуляцію. Використання вищезазначених методів дозволяє підготувати майбутніх фахівців з обліку та оподаткування до ефективної співпраці з іншими культурами. Детальніше ці методи буде проналізовано в наступних дослідженнях.

Крім того, для ефективного формування комунікативної компетенції студентів необхідно приділяти особливу увагу самостійній роботі студентів. На заняттях з іноземної мови викладач повинен приділити достатню кількість часу на систему самостійної роботи – різні типи завдань, спрямовані на розвиток самоконтролю, взаємоконтролю і самоаналізу з огляду на рефлексію студентів.

У результаті проведеного дослідження отримано наступні висновки:

1) результати проведеного нами аналізу психолого-педагогічної та фахової літератури показують, що міжкультурна компетенція є складовою іншомовної професійної компетентності фахівця з обліку та оподаткування. Ця компетенція є одним з системоутворюючих чинників професійної компетентності фахівців з обліку та оподаткування. На нашу думку, ця компетенція забезпечує належний рівень їх конкурентоспроможності.

2) аналіз наукової та практичної літератури, здійснений у цій статті, дає змогу визначити сутність міжкультурної компетенції майбутніх фахівців з з обліку та оподаткування. Ми вважаємо, що міжкультурна компетенція майбутніх фахівців з обліку та оподаткування – це готовність і здатність до міжкультурного професійного спілкування, яка заснована на сформованості уявлень про загальнолюдські цінності, орієнтації на них у сфері міжкультурної комунікації на основі емпатії, що дозволяє усвідомити національно-культурні особливості об'єкту культури, побачити спільне й різне між різними культурами і досягти взаємопорозуміння у професійній сфері;

3) до складу міжкультурної компетенції відносяться: професійна мовна, соціально-мовленнєва, інформаційно-аналітична та соціально-психологічна компетенції;

4) у ході аналізу специфіки формування міжкультурної компетенції встановлено, що інтернет-технології відіграють важливу роль. Інтернет не тільки робить вивчення мови більш ефективним, але й, може запропонувати інструменти, які імітують реальні робочі ситуації та професійне середовище, даючи студентам можливість здобути і практикувати важливі професійні навички.

Література:

1. Arnó-Macià E. The Role of Technology in Teaching Languages for Specific Purposes Courses. *The Modern Language Journal.* 2012, vol. 96, p. 89–104.

2. Bremner S. Collaborative writing: Bridging the gap between the textbook and the workplace. *English for Specific Purposes,* 29. P. 121–132.

3. Morgan McKinley Ireland. (2018). July 2018 Employment Monitor Press Release [Electronic resource]. Access mode: https://www.morganmckinley.ie/article/july-2018-employment-monitor-press-release [Accessed 15 Sep. 2018].

4. Sørensen B., Meyer B. Serious Games in Language Learning and Teaching – A Theoretical Perspective. Digital Games Research Association (DIGRA). [Electronic resource]. Access mode: http://www.digra.org/wp-content/uploads/digital-library/07312.23426.pdf

5. Zhong Y. A Study of Autonomy English Learning on the Internet. English Language Teaching 1/2. [Electronic resource]. Access mode: www.ccsenet.org/journal/index.php/elt/article/view/467/477

6. Бибикова Э.В. Формирование основ иноязычной коммуникативной компетентности у будущих экологов: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» [Текст]. Майкоп, 2006. 29 с.

7. Борисов В. Поняття міжкультурної компетенції: сутність і специфіка. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: Зб. наук. пр. Вип. 39. Слов'янськ: СДПУ, 2007. 303 с. С. 17–20.

8. Гришкова Р. О. Формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей : монографія. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. 424 с.

9. Зеліковської О. О., Чередніченко Г. А. Формування міжкультурної компетенції студентів економічних спеціальностей у процесі фахової підготовки: монографія. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. 321 с.

10. Козак С. В. Формування іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського флоту: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук: 13.00.04. «Теорія та методика професійної освіти» [Текст] ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського. Одеса, 2001. 20 с.

11. Курок О. О. Формування професійної компетентності майбутніх економістів. *Молодий вчений.* 2017. № 3. С. 776–779.

12. Павлова Л. П. Исследование влияния игровой учебной деятельности на формирование межкультурной компетенции студентов: дис. .. канд. пед. наук: 13.00.08. Ставрополь, 2004. 176 с.

13. Поляков О. Г. Профильно-ориентированное обучение английскому языку и лингвистические факторы, влияющие на проектирование курса. *Иностранные языки в школе.* 2004. № 2. С. 6–10.

14. Фролова О. О. Педагогічні умови формування соціокультурної компетенції у процесі підготовки майбутніх судноводіїв до професійно орієнтованого спілкування. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Філологічні науки.* 2016. Кн. 2. С. 182–187.

15. Цветкова С. Е. Сущность, структура и уровни межкультурной коммуникативной компетенции студентов экономических специальностей. *Вестник НГТУ им. Р.Е. Алексеева. «Управление в социальных системах. Коммуникативные технологии».* С. 80–92.

16. Чикайло І. В. Сутність, структура та аспекти формування міжкультурної компетенції у процесі навчання іноземних студентів української мови [Текст]. *Мова, історія, культура у лінгвокомунікативному просторі : зб.наук.пр.* Суми : СумДУ, 2016. Вип. 3. С. 184–189.

Отримано: 3 жовтня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: julia.stakhmych@gmail.com;

vikatsvelovska@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-122-124

Стахмич Ю. С., Цвеловська В. С. Перекладацькі деформації у художньому перекладі (на матеріалі українського перекладу роману С. Кінга «11/22/63»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 122–124.

УДК 81'255

Стахмич Юлія Станіславівна,
кандидат філологічних наук, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
Цвеловська Вікторія Сергіївна,
кандидат філологічних наук, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ДЕФОРМАЦІЇ У ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ С. КІНГА «11/22/63»)

Стаття присвячена дослідженню особливостей перекладацьких деформацій в українському перекладі роману С. Кінга «11/22/63», виконаному О. Красюком. Розглянуто існуючі визначення поняття перекладацьких деформацій. Описано типи перекладацьких деформацій. Виявлено та схарактеризовано прагматичні, семантичні та синтаксичні деформації у перекладі досліджуваного художнього твору з англійської мови на українську.

Ключові слова: *перекладацька деформація, переклад, художній переклад, адекватність перекладу, фантастичний роман.*

Стахмич Юлия Станиславовна,
кандидат филологических наук, Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа
Цвеловская Виктория Сергеевна,
кандидат филологических наук, Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа

ПЕРЕВОДЧЕСКИЕ ДЕФОРМАЦИИ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ПЕРЕВОДЕ (НА МАТЕРИАЛЕ УКРАИНСКОГО ПЕРЕВОДА РОМАНА С. КИНГА «11/22/63»)

Статья посвящена исследованию особенностей переводческих деформаций в украинском переводе романа С. Кинга «11/22/63», выполненным А. Красюком. Рассмотрено существующие определения понятия переводческих деформаций. Описано типы переводческих деформаций. Обнаружено и охарактеризовано прагматические, семантические и синтаксические деформации в переводе исследуемого художественного произведения с английского языка на украинский.

Ключевые слова: переводческая деформация, перевод, художественный перевод, адекватность перевода, фантастический роман.

Yuliia Stakhmych,
PhD of Philological Sciences, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,
Viktoriia Tsvelovska,
PhD of Philological Sciences, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

TRANSLATION DEFORMATIONS IN LITERARY TRANSLATION (BASED ON THE UKRAINIAN TRANSLATION OF THE NOVEL «11/22/63» BY S. KING)

Translation deformations used in the Ukrainian literary translation of S. King's novel «11/22/63» by O. Krasiuk have been studied in the proposed article. The existing definitions of the concept of translation deformations have been analyzed. Types of translation deformations have been described. Pragmatic, semantic and syntactic deformations in the Ukrainian translation of the novel have been identified; their peculiar features have been characterized. It has been found out that pragmatic deformations occur in translation when the translator intentionally changes the communicative effect and the aesthetic function of the original. Semantic deformations involve transformations of the semiotic system of the original text by means of the target language semiotic system. They are caused by the asymmetry of linguistic world views between the English and Ukrainian languages. In the translation we have identified semantic deformations accomplished by means of concretization, antonymic translation, meaning extension, addition and omission of language means. In case of syntactic deformations the translator changes the «thought patterns», defined by the author of the original at the syntactic level. It has been found out that translation deformations have a dual nature and comprise both objective language changes at different levels, caused by structural and cultural differences between source language and target language, and subjective transformations, caused by semantic and pragmatic differences of language units of the original and translation as well as translator's creative choices.

Key words: *translation deformation, translation, literary translation, translation adequacy, fantasy novel.*

У творчому процесі художнього перекладу, як одного з видів міжмовної та міжкультурної комунікації, перекладачі можуть певною мірою змінювати зміст тексту оригіналу та відтворювати власне бачення ситуації, зображеної у художньому творі. Відмінності у структурі мов, неідентичність засобів концептуалізації світу, зокрема національних культур, спричиняють структурні, мовні та культурні викривлення оригіналу при перекладі, які визначають як перекладацькі деформації. Аналіз праць вітчизняних та закордонних вчених (Л. Бархударова, А. Бермана, В. Комісарова, Г. Мірама, Ю. Плєшкової, О. Чередниченко, О. Швейцера), присвячених перекладацьким перетворенням, дає підстави стверджувати, що увага дослідників зосереджуються переважно на перекладацьких трансформаціях. Трактування суті перекладацьких деформацій залишається суперечливим і малодослідженим питанням на сьогоднішній день. Більш детального вивчення потребує також об'єктивно-суб'єктивна природа перекладацьких деформацій у перекладі художнього твору, зокрема роману С. Кінга «11/22/63». Саме це визначає **актуальність** нашого дослідження.

Мета статті – дослідити особливості застосування деформацій в українському перекладі роману С. Кінга «11/22/63», що передбачає розв'язання таких **завдань**: розглянути існуючі визначення поняття перекладацьких деформацій; описати типи перекладацьких деформацій; виявити та схарактеризувати деформації на матеріалі українського перекладу роману С. Кінга «11/22/63»; проаналізувати характерні засоби їх вираження.

У сучасних дослідженнях поширеною є ідея про те, що художній переклад став предметом «викривлень і деформацій як на свідомому, так і несвідомому рівнях» [9, с. 819]. Як зазначає М. Гарбовський, деформації є свідомим викривленням певного параметру тексту оригіналу перекладачем, який керується вибраною стратегією перекладу, своїми уявленнями, розумінням потреб читачів та їх здатністю зрозуміти переклад, нормами літературної творчості та літературними смаками [1, с. 513]. О. Кретов розглядає перекладацьку деформацію як явище кількісних розбіжностей між одиницями оригіналу та його перекладу [4]. О. Чередниченко обґрунтовує застосування деформації у перекладі, що спричинена варіативністю мови перекладу у художньому дискурсі, якому притаманний найвищий «ступінь коливання мовної норми» [8, с. 160]. Такі відхилення «сприяють збереженню національної та стилістичної своєрідності оригіналу, розширенню виражальних можливостей цільової мови і культури» [8, с. 160], якщо норми мови оригіналу та перекладу не збігаються.

На нашу думку, найбільш повним є визначення М. Ребенко, яка тлумачить деформацію у перекладі як комплексне явище у системі перекладацьких перетворень, яке охоплює об'єктивні мовні зміни на різних текстових рівнях і суб'єктивні перекладацькі перетворення, що спричинені семантичною і прагматичною багатозначністю одиниць оригіналу, психологічно-мовними особливостями перекладача і його творчим вибором [6, с. 45]. Таким чином, дослідниця характеризує двоїсту природу перекладацьких деформацій і поділяє їх на об'єктивні та суб'єктивні.

Л. Кушнір та О. Третьякова [5; 7] пропонують іншу типологію перекладацьких деформацій. Вони класифікують перекладацькі деформації на змістові, які стосуються відтворення семантичної площини оригіналу, і мовні, які відповідають мовностилістичним ознакам перекладу. За джерелами появи Л. Кушнір [5, с. 211] поділяє згадані вище види деформацій на лінгвальні та екстралінгвальні. Останні полягають у неповному відтворенні контексту оригіналу, мовленнєвої ситуації та прагматики тексту. Змістові перекладацькі деформації також поділяються на фактичні та образні.

У нашому дослідженні ми застосували типологію перекладацьких деформацій В. Карабана та М. Ребенко [2], які, ґрунтуючись на семіотичних категоріях прагматики, семантики і синтактики, що лежать в основі перекладацьких перетворень тексту, виділяють три види перекладацьких деформацій – прагматичні, семантичні та синтаксичні. Матеріалом дослідження слугував фантастичний роман С. Кінга «11/22/63» [10] та його переклад, виконаний О. Красюком [3]. У творі розповідається про Джейка Еппінга, тридцятип'ятирічного вчителя англійської мови та літератури у середній школі містечка Лізбон-Фолс штату Мен. Друг головного героя, Ел, розкриває йому таємницю: у коморі його закусочної є часовий портал, який переносить у минуле. Ел вербує Джейка на шалену і божевільну місію – відвернути вбивство президента Джона Ф. Кеннеді. Погодившись, Джек розпочинає нове життя під іменем Джордж Емберсон у новому для нього світі.

В українському перекладі роману С. Кінга «11/22/63» ми виявили усі три види перекладацьких деформацій, запропонованих В. Карабаном та М. Ребенко, з яких переважають прагматичні та семантичні деформації, менш численними є синтаксичні деформації.

Прагматичні деформації у перекладі виникають тоді, коли перекладач свідомо змінює комунікативний ефект, закладений автором, та естетичну функцію тексту оригіналу [2, с. 28]. Наприклад:

I'd had a lot of conversations with Al ***in the six or seven years*** *I'd been going to the diner, and he could be odd – insisted on referring to the New England Patriots as the Boston Patriots* [10, с. 13]. – *Ми часто балакали з Елом* ***за останніх сім-вісім років****, протягом яких я ходив до його харчевні, і він бував дивним – наприклад, уперто називав «Патріотів Нової Англії» «Бостонськими патріотами»* [3, с. 8].

She told me my ***collie****,* ***Rags****, had been struck and killed by a truck that hadn't even bothered to stop* [10, с. 2]. – *Вона сказала, що мою* ***собаку****, яку звали* ***Таг****, збила на смерть машина, а водій навіть не зупинився* [3, с. 10].

Well, I ain't stupid, buddy, and I always knew ***the big C*** *might be in the cards for me* [10, с. 17]. – *Ну, я ж не дурень, друже, я завжди пам'ятав, що карти можуть лягти так, що мені випаде* ***хвороба на велику літеру Р*** [3, с. 26].

У перших двох прикладах деформації є суб'єктивними та невиправданими. В останньому прикладі прагматична деформація назви захворювання продиктована намаганням перекладача подолати асиметрію культурних систем англійської та української мов.

У перекладі О. Красюк також вдався до стилістичної деформації шляхом передачі іншими мовними засобами аналогічного об'єктивного змісту оригіналу:

Two years later, on the last day of the school year, I was sitting in that very same teachers' room and ***reading my way through*** *a batch of final essays my American Poetry honors seminar had written* [10, с. 11]. – *Через два роки, в останній день навчального року, я сидів у тій самій учительській і* ***продирався очима крізь*** *купу фінальних есеїв відмінників мого семінару з американської поезії* [3, с. 19].

Перекладач свідомо ввів додатковий образ, який хоч і деформує уявлення читача про образ оригіналу, проте полегшує його сприйняття.

Іншим типом деформацій, які ми виявили у перекладі, є семантичні деформації – перетворення, які полягають в інтерпретації знакової даності тексту оригіналу за допомогою іншої знакової системи мови перекладу через асиметрію їхніх мовних картин [2, с. 29]. Наприклад:

There were too many other ***quick-bite joints*** *in the neighborhood, some good, some not so good, all of em with their regulars* [10, с. 21]. – *Там по сусідству було багато інших* ***закладів типу «підкусив і біжи»****, якісь гарні, інші не вельми, всі зі своєю постійною клієнтурою* [3, с. 32].

That in fact it mostly ***burned to the ground*** *back in the late eighties, and what's standing out there now* [10, с. 23]. – *Що фабрика фактично* ***згоріла майже впень*** *наприкінці вісімдесятих, і все, що там залишилося стирчати дотепер* [3, с. 33].

У наведених нижче прикладах можна побачити, що О. Красюк деформував оригінал на семантичному рівні засобами конкретизації, антонімічного перекладу, смислового розвитку, додавання, упущення:

Christy wasn't ***there*** *– she had to stay late at school that day and* ***meet*** *with a mother who had questions about her son's last report card – but I cried, all right* [10, с. 2]. *– Кристі тоді не було* ***поряд*** *– їй довелося затриматися в школі того дня, аби* ***побалакати*** *з іншою матір'ю, у якої виникли питання щодо останнього табеля свого сина* [3, с. 10].

Not to mention most of the kids we taught; they avoided Al's like the plague and tended to ***patronize*** *either the Dairy Queen across from the school or the Hi-Hat out on* ***196****, near where the old Lisbon Drive-In used to be* [10, с. 10]. *– Не кажучи вже про більшість наших учнів; вони уникали закладу Ела, немов чуми,* ***вчащаючи здебільшого*** *або до «Королеви молочарні» через дорогу від школи, або до «Хай-Хету» на* ***шосе 196****, поблизу того місця, де колись стояв старий Лізбонський драйв-ін* [3, с. 18].

Otherwise the teachers who used the west wing teachers' room during summer session would find it crawling with ***bugs*** [10, с. 14]. *– Бо інакше вчителі, котрі використовуватимуть учительський кабінет у західному крилі під час літніх сесій, знайдуть її повною* ***тарганів*** [3, с. 23].

I didn't know how many *answers he'd be able to give before his voice gave out, but I promised I'd come down in an hour or* ***so*** [10, с. 13]. *–* ***Я мав сумніви****,* ***що аж так багато*** *відповідей він зможе мені надати, перш ніж у нього зовсім пропаде голос, але пообіцяв, що прийду за годину,* ***а то й раніше*** [3, с. 22].

A nice man who always had a ***smile*** *and never raised his voice to the kids* [10, с. 5]. *– Добрий чоловік з постійною* ***посмішкою на обличчі****, котрий ніколи не підвищував голосу на дітей* [3, с. 13].

He took a sparkling glass down and drew me a glass of water from a ***sparkling chrome-plated tap*** [10, с. 20]. *– Він дістав із полиці сяючу склянку і наточив мені води з* ***сяючого крана*** [3, с. 29].

У нижче наведених прикладах можемо спостерігати заміну предметної ситуації при перекладі:

I opened my mouth [10, с. 16]. *– У мене й щелепа відпала* [3, с. 25].

What you're too polite to say is that Worumbo has been closed ***since Hector was a pup*** [10, с. 23]. *– Щось ти занадто чемний, якщо уникаєш сказати, що Ворумбо було закрито ледь не* ***за часів президента Рузвельта*** [3, с. 33].

That about the size of it*, buddy?* [10, с. 23] *–* ***Такий маємо розклад****, друже?* [3, с. 34]

He was ***smiling*** *a little* [10, с. 19]. *– Він* ***мовчки посміхався*** [3, с. 28].

У випадку синтаксичних деформацій при перекладі змінюється «схема думки», визначена автором оригіналу [2]. Наприклад:

He waved a hand at me – the fingers thin, his Marine Corps ring ***hanging on*** *a digit that* ***used to clasp it cozily*** [10, с. 17]. *– Він махнув на мене рукою – пальці стоншені, перстень Корпусу морської піхоти,* ***котрий раніше щільно сидів*** *на одному з них, тепер* ***теліпається*** [3, с. 27].

Maybe once he could have been something different, but one night his ***life turned on a dime*** *and now he was just a guy in Carhartts that the kids called Hoptoad Harry because of the way he walked* [10, с. 5]. *– Можливо, за інших обставин він міг би стати кимсь іншим, але однієї ночі* ***монетка його життя обернулася мигцем*** *і тепер він просто одягнений у «Кархарт» прибиральник, котрого діти через те, як він ходить, дражнять Гаррі-Шкряком* [3, с. 44].

If you turned *in a paper with writing on it, you were guaranteed a hook from* ***Jake Epping of the LHS English Department****, and if the writing was organized into actual paragraphs, you got at least a B-minus* [10, с. 3]. *–* ***Кожний,*** *хто в* ***ЛСШ*** *подавав пописаний папір, гарантовано отримував від* ***викладача англійської мови й літератури Джейка Еппінга****, як мінімум, розчерк, а якщо текст ще й було організовано в справжні абзаци, тоді найменша оцінка була чотири з мінусом* [3, с. 12].

У поданих вище прикладах ми бачимо зміну порядку слів у перекладі, що є одним зі способів деформування «схеми думки» автора та характеризує логічність і природність дій, а також показує власне бачення перекладача описаної ситуації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи результати нашого дослідження, слід зазначити, що у художньому перекладі може деформуватися зміст висловлювання при збереженні його зовнішньої структури та застосуванні схожих за формою лексичних одиниць. В українському перекладі роману С. Кінга «11/22/63» ми виявили прагматичні, семантичні та синтаксичні деформації, кожній з яких властиві певні характерні особливості. Перекладацькі деформації, які застосував О. Красюк, мають двоїсту природу та нерідко є результатом свідомого і раціонального процесу перетворення тексту оригіналу у перекладі, який ґрунтується на уявленні перекладача про кінцеву мету своєї роботи. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні перекладацьких деформацій і трансформацій у перекладах творів С. Кінга українською мовою.

Література:

1. Гарбовский Н. К. Теория перевода : [учебник]. М. : Издательство Московского Университета, 2004. 543 с.

2. Карабан В., Ребенко М. Природа перекладацьких деформацій. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія.* 2007. № 41. С. 27–31.

3. Кінг С. 11/22/63 ; пер. з англ. О. Красюк. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2012. 896 с.

4. Кретов А. А. Деформация текста при переводе. *Социокультурные проблемы перевода : сб. науч. трудов.* Воронеж : ВГУ, 2002. Вып. 5. С. 89–91.

5. Кушнір Л. Зіставний аналіз мовно-змістових деформацій в українському та російському перекладах роману Дж. Р. Р. Толкіна «The Lord of the Rings» за авторством А. Немирової. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство.* 2014. № 4 (281). С. 210–216.

6. Ребенко М. Ю. Суб'єктивна деформація стилістичного інваріанту оригіналу роману «The Catcher in the Rye» Дж. Д. Селінджера у художніх перекладах. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Серія : Філологія. Педагогіка.* 2014. Вип. 3. С. 44–51.

7. Третьякова Е. А. О некоторых проблемах перевода произведений Дж. Толкина с точки зрения дискомфортной стилистики. *Палантир.* 2008. № 3–4. С. 114–118.

8. Чередниченко О. І. Про мову і переклад. Київ : Либідь, 2007. 248 с.

9. Connor P. Translation Theory. *The Encyclopedia of the Novel* / ed. by Peter M. Logan. U. K. : Blackwell Publishing Ltd., 2011. Vol. II. P. 817–822.

10. King S. 11/22/63. New York : Scribner; A Division of Simon and Schuster Inc., 2011. 864 p.

Отримано: 21 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: myroslavakhymynets@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-125-129

Химинець М. Д. Метафоризація концепту *Америка* в сучасних україномовних газетних текстах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 125–129.

УДК 811.161.2'373.612.2

Химинець Мирослава Дмитрівна,
кандидат філологічних наук, Ужгородський національний університет

МЕТАФОРИЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ *АМЕРИКА* В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКОМОВНИХ ГАЗЕТНИХ ТЕКСТАХ

У статті досліджується роль концептуальної метафори в актуалізації концепту АМЕРИКА в українськомовних газетних текстах. Зокрема, розглянуто три фрейми – «Ментальні та психічні ознаки», «Емоційні ознаки» та «Мовленнєві ознаки», які разом із іншими формують метафоричну модель «АМЕРИКА – це ЛЮДИНА. Авторка робить висновок, що використання антропоморфної метафори в описі США відіграє важливу роль в об'єктивації образних ознак досліджуваного концепту.

Ключові слова: *метафора, концепт, концептуальна метафора, метафорична модель, фрейм.*

Химинец Мирослава Дмитриевна,
кандидат филологических наук, Ужгородский национальный университет

МЕТАФОРИЗАЦИЯ КОНЦЕПТА *АМЕРИКА* В СОВРЕМЕННЫХ УКРАИНОЯЗЫЧНЫХ ГАЗЕТНЫХ ТЕКСТАХ

В статье исследуется роль концептуальной метафоры в актуализации концепта АМЕРИКА в украиноязычных газетных текстах. В частности, рассмотрены три фрейма – «Ментальные и психические признаки», «Эмоциональные признаки» и «Речевые признаки», которые вместе с другими формируют метафорическую модель «АМЕРИКА – это ЧЕЛОВЕК». Автор делает вывод, что использование антропоморфной метафоры в описании США играет важную роль в объективации образных признаков исследуемого концепта.

Ключевые слова: *метафора, концепт, концептуальная метафора, метафорическая модель, фрейм.*

Myroslava Khymynets,
PhD of Philological Sciences, Uzhhorod National University

METAPHORIZATION OF THE CONCEPT *AMERICA* IN MODERN UKRAINIAN-LANGUAGE NEWSPAPER ARTICLES

The article is devoted to the research of conceptual metaphor as a means of foregrounding the concept of AMERICA in Ukrainian-language newspaper articles. The aim of the article is to research antroph-amorphous metaphor in foregrounding the image-bearing component of the concept AMERICA. All-Ukrainian newspapers «Den» and «Dzerkalo Tyzhnia» served the source.

Introduction analyses the notions «language» and «culture», studies the issue of correlation and interdependence of these semiotic systems that are subject of inquiry of cultural linguistics. As far as this cross-disciplinary branch of science studies the national view of the world, this article dwells upon the main features and characteristics of the linguistic and conceptual view of the world that are directly interconnected and closely interrelated. One of the key notions cultural linguistics operates with is the concept. We understand this notion as a basic unit of culture objectified by language units of different levels.

The article focuses on the conceptual metaphor that serves the means of foregrounding the concept. Analysis of empirical material testified to the fact that authors of newspaper articles use personifying metaphor to present America as a person with some inherent human qualities. In particular, the USA has the ability to think, feel, and speak. This article concentrates on three frames – «Mental and psychic features», «Emotional characteristics» and «Characteristics of speech» that together with other frames form the metaphoric model «AMERICA is a PERSON».

The author of this scientific study comes to the conclusion that conceptual model is an important means of foregrounding the concept AMERICA, as far as it is characterized by clearness and intelligibility for the general public. The article also outlines the future prospect of further scientific researches.

Key words: *metaphor, concept, conceptual metaphor, frame.*

Поява нових міждисциплінарних течій і напрямків, які виникають на межі кількох наук і використовують їх теоретичний потенціал та методологію, відкриває нові можливості для дослідників. До таких наук належить і лінгвокультурологія, яка вивчає мову як невід'ємну частину культури й виразник ментальності народу [8, с. 8].

Ця міждисциплінарна галузь науки виникла у 90-их роках XX ст., однак витоки лінгвокультурології містяться в працях В. Гумбольдта, О. Потебні та Е. Сепіра. Зокрема, В. Гумбольдт відзначав, що мова невіддільна від нації і виникає разом із нею. Тому вивчення національної своєрідності обов'язково повинно включати дослідження мови, бо в ній зафіксований національний характер народу [4, с. 303]. Цієї ж думки дотримувався і Е. Сепір, який уважав, що зміст мови нерозривно пов'язаний з культурою, адже мова в своїй лексиці більш або менш точно відображає культуру, яку обслуговує. До того ж історія мови та історія культури, на думку вченого, розвиваються паралельно [10, с. 194].

Цікавими є думки М. Толстого щодо питання взаємозв'язку і співвідношення мови й культури. Вчений вважає, що ці дві семіотичні системи можуть розглядатися як відношення цілого і частини. Мову можна сприймати як компонент або як знаряддя культури. Проте водночас мова автономна стосовно культури загалом і її можна вивчати окремо від культури або в порівнянні з нею, як із рівнозначним і рівноправним феноменом [11, с. 16].

У широкому значенні поняття «культура», що формувалося разом зі становленням і розвитком людського суспільства, позначає усе те, що твориться людиною, на відміну від того, що твориться природою [5, с. 10]. Однак, як зауважує Д. Будняк, не варто культуру зводити виключно до артефактів, бо, окрім створеного руками й розумом людини, це і спосіб суспільного поводження, що відбивається в народних звичаях, обрядах, ритуалах, в освяченому традиціями ставленні один до одного, у розумінні праці як творчості, мови як духу тощо [2, с. 11]. Тому ми погоджуємося з думкою В. Маслової про те, що мова тісно пов'язана з культурою: проростає в неї, розвивається в ній і виражає її, а також слугує засобом накопичення та зберігання культурно важливої інформації [8, сс. 9, 12].

На думку В. Красних, лінгвокультурологія як дисципліна, що вивчає відображення й фіксацію культури в мові й дискурсі, безпосередньо пов'язана з вивченням національної картини світу, яка є результатом взаємодії колективної мовної свідомості, реального світу і мови як засобу репрезентації знання про світ. Адже мова по-своєму концептуалізує та категоризує світ, вона «задає своїм носіям певну картину світу, до того ж кожна мова – свою» [6, сс. 12, 161].

Мова виступає найважливішим способом формування й існування знань людини про світ, а сукупність цих знань, зафіксованих у словах, складає мовну картину світу [8, с. 58]. Підґрунтям мовної картини світу є концептуальна картина, яка є більш масштабною, глобальною й більшою за обсягом порівняно з мовною, а також динамічнішою, адже змінюється під впливом нової інформації.

Мовна картина світу існує у вигляді значень мовних знаків, які утворюють сукупний семантичний простір мови, а концептуальна картина світу – у вигляді концептів, які формують концептосферу народу [9, с. 6]. Мовна і концептуальна картини світу безпосередньо пов'язані й перебувають у тісному взаємозв'язку: мовні одиниці забезпечують доступ до концептів, сукупність яких формує концептосферу певного народу. Зазначимо, що доступ до концепту забезпечує сукупність мовних одиниць різного рівня: слів, фразеологізмів, вільних словосполучень, речень, текстів, а також невербальних засобів [1, с. 28].

Концепти все частіше стають об'єктом дослідження українських мовознавців. Свідченням цього є велика кількість робіт, присвячених вивченню найрізноманітніших концептів із застосуванням різних методів та методик досліджень (О. Близнюк, Г. Вальчук, М. Васильєва, О. Журавська, В. Кравченко, Т. Мудраченко, Т. Печончик, Т. Сукаленко та ін.). Однак предметом наукових розвідок вітчизняних концептологів рідко стають топоніми. Саме тому виникла потреба звернутися до висвітлення вербалізації концепту *АМЕРИКА*. Зокрема, ця наукова розвідка присвячена концептуальній метафорі як засобу, що актуалізує образні ознаки досліджуваного концепту. Зазначимо, що наше розуміння концепту ґрунтується на його лінгвокультурологічній інтерпретації як базової одиниці культури, об'єктивованої різними мовними засобами. Джерельною базою слугували всеукраїнські газети «Дзеркало тижня» (ДТ) та «День» (Д).

Учення про метафору бере свій початок ще з праць Аристотеля, проте останнім часом науковий інтерес до неї тільки зростає. Це пов'язано з когнітивним підходом у лінгвістиці та розробкою Дж. Лакоффом і М. Джонсоном теорії концептуальної метафори. Ця теорія відштовхується від ідеї, що наша повсякденна мова засіяна «живими» метафорами, які «керують нашим мисленням, впорядковують сприйняту нами реальність, способи нашої поведінки у світі й контакти з людьми». Учені стверджують, що метафора пронизує усе наше повсякденне життя і проявляється не тільки в мові, але і в мисленні та діях [7, с. 387].

Згідно з цією теорією, в основі метафоризації лежить процес взаємодії між структурами знань двох концептуальних доменів – сфери джерела і сфери цілі. Сфера джерела – це конкретизовані знання, а сфера цілі – незрозумілі та менш визначені. Основою концептуальної метафори виступає лінгвокогнітивна операція мапування – накладання концептуальних елементів царини джерела на концептуальні елементи царини цілі. У результаті цього «висвітлюються» ті ознаки осмислюваного явища, що з погляду носіїв мови є істотними для його розуміння [3, с. 21].

Концептуальна метафора є продуктивним засобом актуалізації концепту. Проведений аналіз засвідчує те, що найчастіше в описі Америки використовуються антропоморфні метафори з метафоричною моделлю АМЕРИКА – це ЛЮДИНА, сфера-джерело якої – людський організм, а сфера-ціль – США (рідше – інші країни, вжиті в контексті з ними). Ця сфера найбільш знайома і близька людині, тому багато абстрактних і складних для розуміння понять завдяки концептуальній метафорі репрезентуються в її термінах.

Застосовуючи метафору-персоніфікацію, автори газетних статей подають Америку як особу, якій притаманні певні людські якості. Зокрема, їй, подібно до людини, приписуються численні ментальні та психічні ознаки. До емоційних ознак належить притаманна людині здатність переживати різноманітні почуття. Америка на сторінках газети також наділена мовленнєвими ознаками – вмінням говорити. До прикладу, ми зафіксували три десятки дієслів, якими позначено процес мовлення. З огляду на це, ми виділили фрейми, які формують метафоричну модель «АМЕРИКА – це ЛЮДИНА». Розглянемо деякі з них.

Фрейм «Ментальні та психічні ознаки». У зафіксованих нами текстових фрагментах Америці приписуються не тільки тілесні, але й ментальні та психічні ознаки. Зокрема, вона наділяється здатністю *вивчати, думати, пам'ятати (забувати), (не) розуміти* і т.ін., напр.: *«США взагалі не дуже розуміють, як їм поводитися з Україною… Економічні успіхи в США бачать і відзначають, але помічають і політичні проблеми…При цьому США розуміють, що займати винятково вичікувальну позицію принаймні недалекоглядно»* [ДТ, № 39 (464), с. 3]. А також *усвідомлюють*, напр.: *«Крім того, США усвідомлюють, що поставки зброї Тайваню, швидше, мають значення моральної підтримки для влади острова, ніж реально зміцнюють його оборону»* [ДТ, № 1, с. 6], та *вірять*, напр.: *«Але США свято та небезпідставно вірять у те, що, вкидаючи у світову економіку сотні мільярдів доларів, вони роблять цей світ кращим»* [ДТ, № 9 (57), с. 7].

Також держави, подібно до людей, можуть *вважати/не вважати, вбачати, доходити висновку,* напр.: *«Сполучені Штати вважають, що кожна країна вправі сама регулювати біотехнологічну продукцію таким чином, щоб споживачі довіряли своїм власним контролюючим і регулюючим структурам»* [ДТ, № 48 (372), с. 13]. До того ж робити передбачення, напр.: *«Нарешті, розширення НАТО та ЄС оживило ідеї атлантизму – як і передбачали свого часу США й Великобританія»* [ДТ, № 14 (439), с. 5].

Дуже часто у газетних статтях йдеться про досвід США, напр.: *«Досвід, набутий Сполученими Штатами у сфері розвитку корпоративного права,…заслуговує на ретельне вивчення»* [ДТ, № 1 (630), с. 6]. Оскільки Штати завжди прагнуть бути на крок попереду, тому й інші країни наслідують їхній приклад, напр.: *«У західних країнах «платить той, хто забруднює». Оскільки для України така проблема нова, варто звернутися до досвіду першопроходців – США, Японії»* [ДТ, № 20 (445), с. 15]. А вже з досвідом приходить і мудрість, напр.: *«З винятковою політичною мудрістю США вирішили, що треба допомогти навіть колишнім ворогам, зокрема Німеччині та Італії: бідні країни не можуть бути цікавими торговельними партнерами»* [ДТ, № 5 (584), с. 12].

США, подібно до людей, мають певну *мету, нав'язливу ідею, плани, прагнення, цілі, стратегії,* напр.: *«Дипломатична та військова стратегії США нині зосереджені на тому, щоб переконати Росію та Пакистан взяти «в кільце» Афганістан з півдня та півночі, написала газета»* [Д, № 166 від 15.09.2001 р.].

Однак найчастіше – *наміри,* напр.: *«Ми, комуністи Румунії, рішуче виступаємо за відновлення Радянського Союзу в його старих кордонах тому, що тільки ця держава може протистояти Сполученим Штатам, – заявляє один із лідерів РКП О. Пантазі. – Наша партія давно звернула увагу на агресивні наміри США, спрямовані на розширення НАТО…»* [ДТ, № 47 (422), с. 21].

У своїх діях Штати керуються національними пріоритетами, напр.: *«Звичайно, копіювати американську модель не можна, тому, що США мають зовсім інші, порівняно з Україною, національні пріоритети, ресурси і засоби»* [ДТ, № 2 (530), с. 14], та відстоюють власні інтереси – *життєві, економічні, національні, стратегічні,* які задовольняють їхні потреби, прагнення, напр.: *«Про це свідчить заява Посольства Америки у Каїрі (найбільшого американського Посольства Америки у світі), у якій висловлюється вдячність уряду та населенню Єгипту за їхню підтримку у цей трагічний час та чітко вказується, що не існує жодних вірогідних загроз інтересам Сполучених Штатів у Єгипті»* [Д, № 166 від 15.09. 2001 р.], а також бажання, напр.: *«А взагалі я вважаю, що ця війна пов'язана із бажанням США зберегти за чужий рахунок американський спосіб життя»* [ДТ, № 11 (436), с. 6].

Америка може проявляти або ж втрачати свій *інтерес* та *увагу* до певних країн, напр.: *«На жаль, свідомо чи несвідомо, за останніх п'ять років наша влада зробила все можливе й неможливе для того, аби США втратили до України інтерес, більше того – Вашингтон від нас утомився, тому жодних кроків у наш бік американці не робитимуть, а діалог розпочнеться тільки після того, як Україна отримає нового президента»* [ДТ, № 28 (756), с. 10]. До того ж, у наведеному текстовому фрагменті американська столиця також наділена тілесними ознаками – відчуттям утоми.

Сполучені Штати Америки – це успішна країна за багатьма показниками, тому часто у зафіксованих текстових фрагментах актуалізується така ознака, як *перемога* та *успіх*, зокрема *воєнний, економічний, науковий,* напр.: *«Лише успіхи США можна частково пояснити наявністю верстата для друку доларів і можливістю купівлі на них наукових і конструкторських талантів за кордоном»* [ДТ, № 39 (363), с. 12]. Або, напр.: *«На думку експертів, Сирія є просто ідеальним об'єктом для нападу США, натхненних відносно легкою перемогою в Іраку»* [ДТ, № 15 (440), с. 5].

Держави уважно стежать за діями та поведінкою одна одної, щоб не втратити жодної нагоди посилити свій вплив у світі або певних регіонах, особливо це стосується країн-лідерів. Тому в газетних текстах об'єктивується така ознака, як *увага*, напр.: *«Водночас простежується прагнення Москви скористатися імовірним послабленням можливості Сполучених Штатів у 2008 році приділяти багато уваги врегулюванню палестинсько-ізраїльського конфлікту для посилення свого впливу на країни арабського світу»* [ДТ, № 50 (679), с. 5].

Як бачимо, між великими державами постійно ведеться боротьба за сфери впливу. Америка прагне мати всіх у полі зору, однак намагається триматися на дистанції, напр.: *«Незважаючи на періодичні іноземні втручання та великий міжнародний вплив Америки, вона не використовує своїх збройних сил для забезпечення прямого і безперервного контролю за внутрішніми справами зарубіжних країн»* [ДТ, № 2 (530), с. 6]. Проте деякі країни самі прагнуть привернути увагу й інтерес Америки та не поспішають вийти зі сфери її впливу, напр.: *«Цікава ситуація: країни, яким було офіційно запропоновано стати членами ЄС, майже повним складом увійшли в американську коаліцію. І це при тому, що, наприклад, в економіку Угорщини та Польщі зроблено багатомільярдні німецькі й французькі інвестиції. Схоже, ці держави, попри географічний, культурний та економічний зв'язок із Європою, залишаються у сфері впливу США»* [ДТ, № 11 (436), с. 5], а навіть навпаки, напр.: *«Своєю діяльністю Іран прагне покращити імідж, щоб уникнути посилення санкцій, послабити глобальний вплив Америки та ще більше закріпитися на «задньому дворі» Сполучених Штатів»* [ДТ, № 1 (49), с. 5].

Америка також – країна, що має власне бачення та ставлення до подій і речей, а також *позицію – жорстку, зрозумілу, об'єктивну, слабку,* напр.: *«Як розповів агентству Ассошіейтед прес представник Білого дому, протиріччя між позиціями США та Росії з цього питання не повинні призвести до зриву переговорів і, ймовірно, зводяться до розбіжностей про процедури моніторингу й верифікації ядерних арсеналів двох країн»* [Д, № 34 від 26.02.2010 р.].

І хоча США не завжди займають чітку позицію, однак залишаються відданими своїм принципам, напр.: *«Америка в окремих випадках наразі не має чіткої принципової позиції. На практиці це не означає, що Америка зраджує певні принципи, – вона лише намагається не акцентувати на цьому свою увагу»* [ДТ, № 45 (825), с. 5].

У газетних текстах актуалізується така ознака Америки, як здатність самостійно приймати рішення й при цьому не завжди зважати на думку інших держав, напр.: *«Рішення США про розміщення на території ЄС компонентів національної системи протиракетної оборони (National Missile Defense (NMD/ПРО), прийняте в односторонньому порядку й узгоджене на двосторонньому рівні з Польщею та Чехією, але без узгодження з європейськими партнерами по НАТО, яскраве свідчення цього…»* [ДТ, № 11 (690), с. 5]. Також вона зображується на сторінках газет *мужньою* та здатною проявляти власну ініціативу, напр.: *«Ці історичні та культурні зв'язки України з Росією – незважаючи на всю їхню амбівалентність – виявляють себе у відторгненні ідеї вступу до НАТО більшістю населення, яке сприймає нову хвилю розширення НАТО на Схід як геостратегічну ініціативу США, спрямовану проти Росії»* [ДТ, № 11 (690), с. 5].

Зафіксовані текстові фрагменти засвідчують те, що на сторінках українських газет актуалізуються такі ознаки США, як *філософія поведінки, стратегія,* а також *ідеологія*, напр.: *«Філософією поведінки США може стати суміш традиційної демократії і диктату військово-промислового комплексу»* [ДТ, № 34 (459), с. 4]; *настрій*, напр.: *«Слідкуючи за подіями в*

Центральній Азії, мусульмани переконуються у войовничих настроях США, котрі для зміни ситуації в регіоні покладаються лише на військову силу» [5, № 39 (414), с. 5].

На нашу думку, актуалізація вказаних вище ментальних та психічних ознак передає суб'єктивне ставлення автора публікації або редакції до Америки і, викликаючи позитивні або негативні емоції в читача, формує у його свідомості певний образ цієї держави.

Фрейм «Емоційні ознаки». Америка як жива істота наділена людськими рисами характеру та здатна переживати різноманітні почуття. Вони можуть бути як позитивними, так і негативними. Зокрема, ми зафіксували такі:

1) задоволеність собою, напр.: *«США задоволені тим, що Верховна Рада схвалила відправлення РХБ-батальйону в Перську затоку»* [ДТ, № 11 (436), с. 5];

2) зацікавленість, напр.: *«Деякі російські експерти переконані, що США зацікавлені не в зниженні цін на нафту, а навіть у їх підвищенні – до певного регульованого рівня»* [ДТ, № 11 (436), с. 6];

3) рішучість, напр.: *«Ці вторгнення мали на меті нанесення Німеччиною потужного удару, щоб перемогти ворога, знищивши потенціал США з виробництва життєво важливої бойової техніки та її транспортування на поля битв у Європі, викликавши страх у цивільного населення та зломивши рішучість Сполучених Штатів»* [ДТ, № 10 (385), с. 23];

4) повагу/пошану, напр.: *«Робін Гуд навпаки, який відібрав гроші у бідних і віддав їх багатим, а також змусив країну жити в борг» і «людина, яка повернула Америці повагу до самої себе»* [ДТ, № 22 (550), с. 19].

5) гнів/милість: *«США перемінили дворічний гнів на милість після того, як Кучма – головний винуватець їхнього гніву – сформував і продавив підтримку Україною частини позицій американців щодо Іраку»* [ДТ, № 28 (453), с. 4];

6) обуреність, напр.: *«Сьогодні Сполучені Штати як країна почуваються непохитними і такими, що піддалися небезпеці, обуреними й не зрозумілими»* [ДТ, № 14 (439), с. 5];

7) страх, побоювання, паніка, напр.: *«Страх перед другим Іраном змушує Сполучені Штати шукати союзників, які б своєю присутністю в Іраку могли зменшити розпал пристрастей»* [ДТ, № 20 (445), с. 5]. Або: *«Тому не дивно, що США всерйоз побоюються початку в Іраку справжньої хвилі терактів проти американських збройних сил, котрі мають у своєму розпорядженні досконалішу зброю й технології»* [ДТ, № 13 (438), с. 5];

8) слабкість, напр.: *«Сьогодні ж американське керівництво подає не зовсім правильні сигнали радикальним ісламістам, що їх вони схильні сприймати як слабкість Сполучених Штатів»* [ДТ, № 25 (805), с. 5];

9) стривоженість, напр.: *«Штати, за даними «Дзеркала тижня», дуже стривожені стратегічними наслідками україно-російських домовленостей»* [ДТ, № 2 (581), с. 4];

10) стурбованість, напр.: *«Більше того, стурбованість США зв'язком Саудівської Аравії з подіями 11 вересня з першого погляду стала елементом «нової енергетичної стратегії» Буша, що у тому числі передбачає партнерство з Росією в енергетичній сфері»* [ДТ, № 41 (466), с. 6].

Емоції людини залежать і від її фізичного стану. Такі відчуття, як *біль, втома*, безумовно, впливають і на психічний стан, напр.: *«Переживши біль і відчувши страх, Америка вперше зрозуміла, що її територія вразлива і, таким чином, саме поняття «вразливості» має до неї такий самий стосунок, як і до інших країн»* [ДТ, № 10 (435), с. 1]. Або: *«Їм байдуже, що Америка елементарно втомилася бути світовим поліцейським, а американські громадяни втомилися подорожувати світом інкогніто, маскуючись під канадців, аби, боронь боже, не потрапити на очі якомусь розлюченому родичеві в'язня тюрми Гуантанамо»* [ДТ, № 28 (756), с. 5].

Фрейм «Мовленнєві ознаки». Мовлення, як і свідомість, є виключно видом діяльності людини, який характеризується особливою складністю. Під час метафоризації концепту Сполученим Штатам приписується вміння говорити та різноманітні сценарії мовлення. Ми зафіксували текстові фрагменти, у яких США виконують різні мовленнєві акти, зокрема, вони: *висловлюють/висловлюються, відповідають, диктують, домовляються, закликають, запевняють, заявляють, звинувачують, заперечують, кажуть, називають, намагаються умовити/довести, напівнатяками лякають, наполягають, натякають, обговорюють, обіцяють, оголошують, переконують, пояснюють, просять, розмовляють, сваряться, скаржаться, спілкуються, стверджують*.

Напр.: *«Але чи економічна ефективність і прибуток, ці стовпи ринкової економіки, є такими важливими, щоб реорганізувати аграрне виробництво на засадах корпорацій та латифундій? Спочатку Європа, а тепер вже й США все сміливіше стверджують – ні»* [Д, № 90 від 30.05.2009 р.].

Однак найчастіше Америці приписуються такі мовленнєві ознаки, як здатність *заявляти, казати, оголошувати*. Напр.: *«Відразу ж після того як Сполучені Штати голосно заявили, що проведена їхніми фахівцями експертиза фрагмента плівок Мельниченка…довела автентичність цього запису, і, отже, США тепер відомо: український лідер давав «добро» на продаж високотехнологічної зброї до країни, котра знаходиться під санкціями ООН»* [ДТ, № 39 (414), с. 5].

Або, напр.: *«У відповідь ЄС і США кажуть, що такі конкурентоспроможні країни, як Бразилія, не повинні отримувати вигоду від спеціальних пільг, встановлених для фермерів із найбідніших країн»* [ДТ, № 35 (460), с. 12]. Однак інколи Америка може й змовчати, напр.: *«Промовчали і США, у яких перезавантаження у взаєминах із Росією явно затяглося»* [ДТ, № 10 (790), с. 6].

Аналіз зібраних текстових фрагментів засвідчує, що концептуальна метафора є продуктивним засобом актуалізації образних ознак концепту *АМЕРИКА*. В україномовних газетних статтях найбільш частотною є антропоморфна метафора, оскільки відзначається наочністю й доступністю для сприйняття широкої аудиторії. Крім цього, використання антропоморфної метафори дає змогу авторам формувати певний образ цієї країни і таким чином впливати на думку читачів. Як бачимо, автори публікацій, описуючи США, наділяють їх такими людськими рисами, як здатність думати, відчувати і говорити.

Однак у статті ми представили лише частину зафіксованих концептуальних метафор, які на сторінках україномовних газет формують антропоморфний образ Америки. Тому перспективним, на наш погляд, є подальше дослідження концептуальної метафори та її ролі в об'єктивації концептів.

Література:

1. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика : Курс лекций по английской филологии. Тамбов : Изд. Тамб. ун-та, 2001. 123 с.
2. Будняк Д. Тріада : етнос – мова – культура слов'ян. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2003. 130 с.
3. Васильєва М. О. Метафорична вербалізація концепту *ПОЛІТИКА* крізь призму концептуальної царини *КУХНЯ* (на матеріалі сучасного англомовного масмедійного дискурсу). *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна.* 2009. № 848. Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. Вип. 58. С. 20–24.
4. Гумбольдт, фон В. Избранные труды по языкознанию ; пер. с нем. / Общ. ред. Г. В. Рамишвили ; Послесл. А. В. Гулыги и В. А. Звягинцева. М. : Прогресс, 2000. 400 с.
5. Кононенко В. Українська лінгвокультурологія. Київ : Вища школа, 2008. 328 с.
6. Красных В. В. Этнопсихолингвистика и лингвокультур: Курс лекций. Москва : Гнозис, 2002. 284 с.
7. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем ; перевод с английского Н. В. Перцова. *Теория метафоры : Сборник* / Вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой ; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журинской. М. : Прогресс, 1990. С. 387–415.
8. Маслова В. А. Лингвокультурология : Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М. : Академия, 2001. 208 с.
9. Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика. М. : АСТ : Восток – Запад, 2007. 314 (6) с.
10. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии ; пер. с англ. / Общ. ред. и вступ. ст. А. Е. Кибрика. Москва : «Прогресс», «Универс», 1993. 656 с.
11. Толстой Н. И. Язык и народная культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике. Изд. 2-е, испр. М. : Издательство «Индрик», 1995. 512 с.

Отримано: 16 вересня 2018 р.

Прорецензовано: 5 жовтня 2018 р.

Прийнято до друку: 6 жовтня 2018 р.

e-mail: irene10.05@i.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-3(71)-130-132

Шайнер І. І. Поліфункціональність пейзажу в художніх текстах на військову тематику. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 130–132.

УДК 821.111.0 : 811.111 ' 38

Шайнер Ірина Ігорівна,
асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів,
Львівський національний університет імені Івана Франка

ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ПЕЙЗАЖУ В ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ НА ВІЙСЬКОВУ ТЕМАТИКУ

Статтю присвячено дослідженню особливостей функціонування пейзажної лексики у британських художніх текстах на військову тематику (ТВТ). Встановлено, що лексико-тематичні одиниці, що передають природне оточення у ТВТ не лише вказують на просторово-часову характеристику, але й виконують інші значеннєві функції: сприяють динамічності або сповільненню темпу оповіді, створюють особливий емоційний фон у творі, виражають національну самобутність та індивідуально-авторське світобачення, та зрештою, повністю віддзеркалюють внутрішній стан персонажів і зовнішні події у їхньому житті. Відтак, пейзажна лексика є важливим невід'ємним елементом лексико-семантичного простору художнього тексту на військову тематику.

Ключові слова: *лексико-семантичний простір, лексико-тематична група (ЛТГ), пейзаж, поліфункціональність.*

Шайнер Ирина Игоревна,
ассистент кафедры иностранных языков для гуманитарных факультетов,
Львовский национальный университет имени Ивана Франко

ПОЛИФУНКЦИОНАЛЬНОСТЬ ПЕЙЗАЖА В ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТАХ НА ВОЕННУЮ ТЕМАТИКУ

Статья посвящена исследованию особенностей функционирования пейзажной лексики в британских художественных текстах на военную тематику (ТВТ). Установлено, что лексико-тематические единицы, передающие природное окружение в ТВТ не только указывают на пространственно-временную характеристику, но и выполняют другие смысловые функции: способствуют динамичности или замедлению темпа повествования, создают особый эмоциональный фон в произведении, выражают национальную самобытность и индивидуально-авторское мировоззрение, и в конце концов, полностью отражают внутреннее состояние персонажей и внешние события в их жизни. Поэтому, пейзажная лексика является важным неотъемлемым элементом лексико-семантического пространства художественного текста на военную тематику.

Ключевые слова: *лексико-семантическое пространство, лексико-тематическая группа (ЛТГ), пейзаж, полифункциональность.*

Iryna Shainer,
an Assistant Professor at the Department of Foreign Languages for the Humanities, Ivan Franko National University of Lviv

POLYFUNCTIONALITY OF THE LANDSCAPE IN LITERARY TEXTS ON MILITARY THEMES

The article focuses on the study of the functioning peculiarities of the landscape lexical-thematic units in contemporary British fiction on military themes. Lexical-thematic groupings (LTG) in the lexical-semantic space of the authors' literary texts serve a particular aim – to represent the fragment of the individual author's picture of the world. The use of thematic-lexical sets emphasizes a certain theme or idea encoded by the author, or creates the background for the development of other events in the literary text space. The landscape lexical units play a significant role in the lexical-semantic space of contemporary British literary texts on military themes (TMT).

A lot of scholars focused their attention on the polyfunctionality of the landscape in a literary text (LT). Nevertheless, the use of landscape lexical-thematic units and their role in British texts on military themes of the beginning of the XXI century still remains unexplored.

As a result of this research, it has been established that lexical-thematic units representing natural environment in TMT not only provide the spatial-temporal characteristics, but perform other semantic functions as well: they contribute to the dynamism or slowing down of the tempo of the narrative, create a special emotional background in the text, express national identity and individual-author's worldview, and finally, completely reflect the inner state of the characters and external events in their lives. Thus, landscape lexical units constitute a significant inalienable element of the lexical-semantic space of the literary TMT.

Key words: *lexical-semantic space, lexical-thematic group (LTG), landscape, polyfunctionality.*

Лексико-тематичні угруповання (ЛТГ) у лексико-семантичному просторі авторських романів мають функційну сутність – вираження фрагмента мовної індивідуально-авторської картини світу, що містить в одиницях мови багаж відрефлектованого індивідуального та колективно-суспільного досвіду [6, с. 23]. Використання тематичних блоків лексики акцентує певну тему чи ідею, закладену автором, або ж створює тло для розгортання інших подій у художньому текстопросторі. У лексико-семантичному просторі сучасних британських текстів на військову тематику важлива роль відводиться пейзажній лексиці, що супроводжує розгортання сюжетної лінії художнього тексту (ХТ) і виявляє тенденцію до перекликання з життєвими реаліями та внутрішнім станом персонажів.

Чимало дослідників зосереджували увагу на поліфункціональності пейзажу у ХТ [1; 2; 3; 4; 5; 7; 9; 16; 17; 18]. Проте, насьогодні залишається недослідженим питання використання тематичної пейзажної лексики та її ролі у британських ТВТ початку XXI століття. Оскільки військова тематика (ВТ) є надзвичайно популярною в наш час (про що свідчить її проникнення у твори різноманітних жанрів), на нашу думку, актуальним є дослідження особливостей її лексичної експлікації у ХТ, зокрема вивчення особливостей функціонування тематичної лексики, що передає природне оточення.

Метою статті є визначення основних функцій пейзажної лексики (яку об'єднуємо у лексико-тематичне угруповання «Natural Environment» / «Навколишнє природне середовище») у сучасних британських ТВТ.

Однією з домінантних ЛТГ, що наскрізьно супроводжує оповідь будь-якого художнього ТВТ, є ЛТГ «Natural Environment» / «Навколишнє природне середовище». Лексичні одиниці цієї групи вкупі формують більші або менші пейзажні описи. На сьогодні у філологічній думці немає єдиного трактування поняття *пейзаж*. Так, В. Є. Халізєв тлумачить його як картини природи та предметного речового світу. П. К. Волинський, М. Х. Коцюбинська, Г. К. Сидоренко, В. В. Кожинов розуміють його як складник композиції ХТ [3, с. 195]. Пейзаж справедливо визначають як «один із композиційних компонентів художнього твору: опис природи, будь-якого незамкнутого простору зовнішнього світу» [4, с. 542], «опис картин природи в художньому творі, який має певне значення в його загальній змістовій організації» [2, с. 159]. Пейзажні картини у ХТ виконують такі головні функції: 1) зображувальну, тобто створення фону для розвитку сюжетних ліній, 2) виражальну, оскільки описи природи виступають засобом художнього зображення внутрішнього світу людини. В цілому, згустки пейзажної лексики у художньому тексті допомагають розкрити ідейний зміст літературно-художнього твору та є виявом індивідуально-авторського художнього стилю. Л. Петрухіна розглядає природні описи у художньому тексті як своєрідний 'місток' між автором і читачем [5, с. 126].

У літературознавстві розрізняють пейзажі: 1) як складові частини сюжету, та 2) як позасюжетні елементи. В обох випадках пейзажні лексичні одиниці є важливим складником, що беруть участь у формуванні лексико-семантичного простору ХТ та згуртовуються семантичними домінантами, які формують пейзажний малюнок. О. М. Себіна серед найважливіших функцій пейзажу виділяє такі: 1) функцію фону (позначення місця і часу дії); 2) сюжетне мотивування; 3) створення психологізму; 4) непрямої оцінки героя та подій, що відбуваються (пейзаж як форма присутності автора) [7, с. 153–160]. Дж. М. Меллард зосереджується на вивченні експресивної (тропологічної) функції пейзажу, що включає систему чотирьох троп: метафори, метонімії, синекдохи та іронії [16].

У текстах на військову тематику пейзаж, насамперед, допомагає читачеві зрозуміти де і коли відбуваються події у ХТ. Пейзажна лексика здатна **в деталях надати просторову-часову характеристику** [18, с. 199], тим самим викликаючи в уяві читача чіткий образ художнього світу. Зазначимо, що пейзажі у ТВТ є не просто вказівкою на час і місце подій, а виступають художніми описами, тобто їм властива образна, поетична мова. Для прикладу: *«Todefright was an old Kentish farmhouse, built of stone and timber. It had meadows and a river before it, woods rising uphill behind it, and a wide view to the high edge of the Weald across the river»* [13, с. 34].

Використання лексики, що позначає природні, зокрема погодні, умови може направити хід подій в той чи інший бік. Так, у наступному прикладі динамічний опис могутньої водної стихії, в яку через необережність потрапляють дівчатка, сприяє зростанню напруги та передує загостренню сюжету із трагічним фіналом: *«The waves weren't waves at all now, just the surge and tug of a swell that lifted them and then moved on past them. … Pamela glanced back at her and said, 'Careful, you'll make us both fall over,' and so didn't see the huge wave cresting behind her. Within a heartbeat, it had crashed over both of them, tossing them around as lightly as though they were leaves. Ursula felt herself being pulled under, deeper and deeper, as if she were miles out to sea, not within sight of the shore. Her little legs bicycled beneath her, trying to find purchase on the sand. If she could just stand up and fight the waves, but there was no longer any sand to stand on and she began to choke on water, thrashing around in panic»* [8, с. 31]. **Динаміка** подій, підсилена чітко продуманою пейзажною лексикою, надзвичайно важлива у хронікальних сюжетах, де переважають **події, які не залежать від волі персонажів** [7, с. 155].

Не менш важлива роль, що відводиться пейзажній лексиці у ТВТ, полягає у **створенні психологічного настрою сприйняття тексту** [17, с. 9]. Зокрема, визначальною особливістю ТВТ є підсилення напруги під час військових дій за допомогою природних описів та експресивно забарвленої лексики: *«A cry of despair and weariness emanates from the pit of my stomach as the wall behind me begins to crumble and dissolve into a slow-moving river of thick, black, rat-infused mud that slides down my back and slips into the gaps at the top of my boots. … The rain is falling in such heavy sheets that I'm spitting it from my lips along with mouthfuls of foul dirt and it's difficult to make any of them out»* [10, с. 249]. Відтак, природа повністю віддзеркалює як внутрішній стан героїв, так і зовнішні події, які вирують на полі бою. Атмосфера розпачу ще більше підкреслюється використаними пейзажними лексичними одиницями та втягує читача з головою у похмуру воєнну реальність.

Пейзажні картини допомагають **розкрити внутрішній світ персонажів** та **підготувати читача до певних змін у їхньому житті**. В наступному прикладі контрастне зображення різних пейзажів (чистого сільського та забрудненого міського) слугує прологом до значних змін у житті героя, Філіпа, створює піднесений тон на початку книги: *«They drove between hawthorn and hazel hedges, along curling lanes between overhanging woods of beech, and birch, and yew. Philip had felt the shift in the air as the train pulled out of the London pall. You could see the edge of the darkness. It was not as bad as the thick dark air full of hot grit and melted chemicals that poured from the tall chimneys and bottle ovens in Burslem. His lungs felt nervous and overdilated. Olive and Tom did not take the fresh air for granted. They exclaimed ritually about how good it was to get out of the dirt. Philip felt dirt was engrained in him»* [13, с. 34]. Опис природи та чистого повітря налаштовує читача на думку про краще майбутнє, яке приготувала доля для бездомного Філіпа.

В цілому, описи природи зазвичай створюють **особливий психологічний та емоційний фон для розгортання сюжету** [5, с. 128]. В наступному уривку зображено сцену маршу полонених із концтаборів. Серед євреїв опиняється син німецького офіцера, який щиро бажає допомогти своєму другу, Шмуелю, знайти батька. Перед нами постає похмура дощова погода, яка створює особливо страхітливу атмосферу та загострює кульмінацію твору, а також готує читача до трагічного фіналу: *«Bruno frowned. He looked up at the sky, and as he did so there was another loud sound, this time the sound of thunder overhead, and just as quickly the sky seemed to grow even darker, almost black, and rain poured down even more heavily than it had in the morning. Bruno closed his eyes for a moment and felt it wash over him. When he opened them again he wasn't so much marching as being swept along by the group of people, and all he could feel was the mud that was caked all over his body and his pyjamas clinging to his skin with all the rain and he longed to be back in his house, watching all this from a distance and not wrapped up in the centre of it»* [12, с. 243]. Пейзаж, **поданий через сприйняття героя**, витлумачує його **внутрішній стан в момент дії**.

Розглянемо ще один приклад: *«Partly because of her youth and the glory of the day, partly because of her blossoming need for a cigarette, Cecilia Tallis half ran with her flowers along the path that went by the river, by the old diving pool with its mossy brick wall, before curving away through the oak woods. The accumulated inactivity of the summer weeks since finals also hurried her along; since coming home, her life had stood still and a fine day like this made her impatient, almost desperate. The cool high shade of the woods was a relief, the sculpted intricacies of the tree trunks enchanting. Once through the iron kissing gate, and past the rhododendrons beneath the ha-ha, she crossed the open parkland – sold off to a local farmer to graze his cows on – and came up behind the fountain …»* [15, с. 29]. Поетичне зображення природи повністю перегукується із внутрішнім станом героїні, Сесілії. Крім того, пейзаж виконує роль розширення експозиції та налаштовує читача на певну емоційну хвилю, оскільки цей романтичний опис природи продовжується сценою зустрічі молодих людей, які таємно закохані один в одного, але поки не наважуються в цьому зізнатись. Варто зазначити, що пейзажам часто властива тенденція передачі національної самобутності та символіки [17, с. 20]. Цьому уривку властива **національна своєрідність**, оскільки перед нами постає традиційний англійський заміський пейзаж.

Природне оточення здатне відігравати важливу роль у формуванні характеру та особистості протагоніста ХТ [9]. В окремих випадках пейзажні елементи свідчать про **стійкі риси світосприйняття персонажа та його характеру загалом** [2, с. 178]. Наведемо приклад використання пейзажної лексики в описі саду, що вимальовує перед нами образ матері головної героїні: *«My mother tended them as if they were her favorite children. Smudge pots against the frost, which we fed with our own winter fuel. Barrows full of manure dug around the base every spring. And in summer, to keep the birds away, we would tie shapes cut out of silver paper onto the ends of the branches that would shiver and flick-flack in the wind, … so that the orchard was a carnival of baubles and shining ribbons and shrieking wires, like a Christmas party in midsummer. And the trees all had names»* [14, с. 11]. Зауважимо, що тут сад повністю відбиває душу та світогляд пані Дартінян. Вона постає на сторінках роману у нерозривній єдності з природою.

Пейзажний образ, як і певна лексична структура, що його виражає, може варіюватися та повторюватися впродовж одного твору, таким чином стаючи його **мотивом,** або навіть **лейтмотивом** [7, с. 156]. Відтак, пейзажні образи в контексті оповіді здатні набувати **символічності,** що часто виражається метафоричними конструкціями [16, с. 473–474]. Для прикладу, гора у творі Дж. Бойна «The Boy at the Top of the Mountain» набуває особливого значення та стає символом відокремлення людини від зовнішнього світу: здається, що у воєнний період багато хто віддавав перевагу залишатись на вершині своєї гори, не бажаючи звертати увагу на жахливі злочини проти людства. Описи гірських краєвидів виникають перед читачем впродовж цілого твору, проте ближче до завершення вони створюють похмуріший настрій.

Ще однією функцією пейзажів у ТВТ є **ретардація**, або сповільнення оповіді, як наприклад роздуми, в які заглиблюється персонаж. Для прикладу: *«She sighed again. Neither of her daughters bore any resemblance to her. For a moment Sylvie was back in the past, under a bright London sky, and could smell the spring flowers newly refreshed by rain, hear the quiet comforting clink and jingle of Tiffin's tack»* [8, с. 742–743]. Діалог між матір'ю та донькою перерваний міркуваннями, на які відволікається героїня: подумки вона переноситься у безтурботне минуле, про що свідчить ідеалістичний опис природи. Знову ж таки, цей опис передає внутрішній настрій героїні.

Отже, проаналізовані приклади використання пейзажної лексики ще раз доводять поліфункціональність природніх описів у ТВТ. Пейзажна лексика покликана не лише описувати місце дії у ХТ, вона майстерно переплітається з життєвими реаліями та внутрішнім станом персонажів, розставляючи певні акценти у літературно-художньому тексті та створюючи загальний емоційний фон. Використання пейзажної лексики в тексті не є випадковим: вона тісно взаємодіє з іншими видами зображення предметного світу та персонажів і пов'язана з художнім значенням тексту, з його семантико-стилістичною структурою в цілому та прагматичним ефектом на читача. Результати дослідження можуть бути корисними для подальшого вивчення особливостей функціонування пейзажної лексики у ХТ та їх ролі у формуванні лексико-семантичного простору ТВТ.

Література:

1. Воробьёва О.П. Словесная голография в пейзажном дискурсе Вирджинии Вулф: модусы, фракталы, фузии. *Когниция, коммуникация, дискурс: Международный электронный сборник научных трудов: Направление «Филология».* 2010. № 1. С. 47–75.
2. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури. Київ: Либідь, 2005. 488 с.
3. Літературознавча енциклопедія: у двох томах / [авт.-уклад. Ю.І. Ковалів]. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. 624 с. (Енциклопедія ерудита)
4. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – Київ: ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
5. Петрухіна Л. Пейзаж у контексті теорії літератури (на матеріалі слов'янської поезії). *Проблеми слов'янознавства*. 2002. Вип. 52. С 125–134.
6. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 332 с.
7. Себина Е. Н. Пейзаж / Введение в литературоведение : литературное произведение : основные понятия и термины : учебное пособие / [Л. В. Чернец, В. Е. Хализев, С. Н. Бройтмани др. ; под ред. Л. В. Чернец]. Москва: Высш. шк., Издательский центр «Академия», 2000. 368 с.
8. Atkinson, K. (2016). *Life After Life*. Retrieved from Royallib.com.
9. Bleeker G. W., Bleeker B. S. Literary Landscapes: Using Young Adult Literature to Foster a Sense of Place and Self. *The ALAN Review.* 2008. P. 84–90.
10. Boyne, J. (2011). *The Absolutist*. Retrieved from Royallib.com.
11. Boyne, J. (2015). *The Boy at the Top of the Mountain*. Retrieved from RuLit.me.
12. Boyne, J. (2006). *The Boy in the Striped Pyjamas.* Retrieved from Royallib.com.
13. Byatt, A. S. (2009). *The Children's Book.* Retrieved from RuLit.net.
14. Harris, J. (2001). *Five Quarters of the Orange*. Retrieved from Royallib.com.
15. McEwan, I. (2001). *Atonement.* Retrieved from fb2-epub.ru.
16. Mellard, J. M. Reading 'Landscape' in Literature. *The Centennial Review*, vol. 40, no. 3, 1996. P. 471–490.
17. Siddal S. Landscape and Literature. Cambridge, 2009. 130 p.
18. The Routledge Handbook of Stylistics / ed. by M. Burke. London; New York: Routledge, 2014. 540 p.
19. Waters, S. (2009). *The Little Stranger.* Retrieved from RuLit.net.

ЗМІСТ

Yevheniia Artomova
LEXICAL AND SEMANTIC NATURE OF NICKNAMES (BASED ON THE ITALIAN LANGUAGE) 3

Mariana Karanevych, Oksana Kutsa
USE OF LEXICAL TRANSFORMATIONS FOR PRAGMATIC ADAPTATION OF FICTION TRANSLATION 6

Olena Kravets, Iryna Sviridenko
INTEGRATION OF ONLINE STUDY TECHNIQUES IN THE PROCESS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES TO NON-PHILOLOGICAL UNIVERSITY STUDENTS 11

Valery Mykhaylenko
OLD ENGLISH 'HWÆT' REVISITED: A COGNITIVE APPROACH 15

Nataliia Samoylenko
WHAT DO YOU NEED IN 21 CENTURY TO DEVELOP IN ORDER TO IMPROVE? 19

Maryna Shleneva
THE LANGUAGE IMAGE OF THE FLOROLEXEME «MAPLE» AND «APPLE-TREE» IN VASYL HOLOBORODKO'S POETRY 23

Андрушенко Олена Юріївна
ЕКСКЛЮЗИВНІ АДВЕРБИ У ПІЗНЬОСЕРЕДНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ: ІНФОРМАЦІЙНА-СТРУКТУРА ТА СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ 26

Бабій Юлія Борисівна
СЛОВОТВІРНА СПЕЦИФІКАЦІЯ ПРІЗВИЩЕВИХ АД'ЄКТИВІВ 32

Бесараб Татьяна Петровна, Лутай Наталия Викторовна
ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ В КЛАССАХ ПО ИЗУЧЕНИЮ ВТОРОГО ЯЗЫКА 36

Билінська Олександра Сергіївна
СУГЕСТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СИНКРЕТИЧНИХ ЖАНРІВ АГІТАЦІЙНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЛІТИЧНИХ ЛИСТІВОК) 40

Білик Яна Степанівна
ОРГАНІЗАЦІЯ КОНСТРУКЦІЙ З ЧАСОВИМ ЗНАЧЕННЯМ ІЗ ЗНАХІДНИМ БЕЗПРИЙМЕННИКОВИМ У ПРОЗІ М. МИЦЕНКА 44

Бойчук Марія Володимирівна, Бойчук Василь Миколайович
ДИНАМІЧНІ ПРОЦЕСИ В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІЙ ЛЕКСИЦІ (НА МАТЕРІАЛІ ЗАГОЛОВКІВ СУЧАСНИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ) 48

Бондарчук Наталія Ігорівна
ЛЕКСИКО-АСОЦІАТИВНІ ГРУПИ НОМІНАТИВНОЇ СФЕРИ «ПОГОДА» У СЕМАНТИЧНОМУ ПРОСТОРІ ОНЛАЙН-НАРАТИВУ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ БРИТАНСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ГАЗЕТ) 53

Борковська Інна Пилипівна
ДІЛОВИЙ ТЕКСТ ЯК ЖАНРОВИЙ І ТЕКСТОВИЙ ФЕНОМЕН 56

Ботвінко-Ботюк Олена Миколаївна, Коляда Еліна Калениківна
ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ВІДРАЗИ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ 59

Громова Наталія Василівна
СТИЛЕТВІРНА ФУНКЦІЯ ПРИКАЗКОК І ПРИСЛІВ'ЇВ У ФІЛОСОФСЬКИХ ТРАКТАТАХ Г. СКОВОРОДИ 63

Дем'яненко Ольга Євгенівна
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ 67

Дерев'янко Людмила Іванівна, Гаращенко Лілія Борисівна
СПІВВІДНОСНІ ПРИЙМЕННИКОВО-СУБСТАНТИВНІ СТРУКТУРИ ІЗ СЕМАНТИКОЮ НЕОЗНАЧЕНОЇ ЧАСОВОЇ НАСТУПНОСТІ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ ЗОВНІШНЬОЇ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНОЇ КОРЕЛЯЦІЇ 70

Желязкова Вікторія Валеріївна
СТИЛІСТИЧНІ ФІГУРИ ТА ТРОПИ В РОМАНІ «КРОВ КАЖАНА» В. ШКЛЯРА КРІЗЬ ПРИЗМУ СЕМІОТИЧНОГО ПІДХОДУ 74

Заболотна Ольга Романівна
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ПРИЙОМИ ПОКАЗУ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЖІНКИ В РОМАНІ «THE BELL JAR» 77

Зевако Валентина Іванівна
ФОНЕТИЧНІ ЗМІНИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИПАДІННЯМ ЗВУКІВ, У СХІДНОПОЛІСЬКИХ ГОВІРКАХ НОВГОРОД-СІВЕРЩИНИ 81

Каленюк Світлана Олександрівна
СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ЗВЕРТАНЬ В ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ 85

Кобута Світлана Степанівна
ПРАГМАТИЧНІ ФУНКЦІЇ СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ В АВТОРСЬКІЙ ХАРАКТЕРИСТИЦІ ГОЛОВНОГО ПЕРСОНАЖА (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «СМЕРТЬ ГЕРОЯ» РІЧАРДА ОЛДІНГТОНА) 88

Костик Євгенія Володимирівна
ПРОБЛЕМА ПРОДУКУВАННЯ ІНШОМОВНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТАМИ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ 92

Коч Наталья Владимировна
КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ МЕТАФОРА КАК СПОСОБ САКРАЛЬНОГО ПОЗНАНИЯ 96

Мисик Оксана Андріївна
ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ КОД ПЕРШОЕЛЕМЕНТІВ БУТТЯ У ТРОПАХ ОСІ ПСЕВДОТОТОЖНОСТІ (В ПОЕЗІЇ І. КАЛИНЦЯ) 100

Нісаноглу Наталя Георгіївна
ГРАДУАЛЬНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ФЕНОМЕНА «КОНСЕНСУС» У АНГЛОМОВНОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ 104

Павельева Анна Константиновна
ПРОСТРАНСТВЕННО-ВРЕМЕННАЯ СТРУКТУРА ПОВЕСТИ Н. В. ГОГОЛЯ «ПРОПАВШАЯ ГРАМОТА» 108

Палій Василь Павлович, Федоришин Олександр Петрович
РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ДРУЖБА» У ФРАНЦУЗЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ФРАЗЕОСИСТЕМАХ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ) 111

Семегин Тетяна Станіславівна
ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ПРИ ВИВЧЕННІ КУРСУ ВСТУП ДО МОВОЗНАВСТВА 114

Сивак Олена Борисівна
ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ 118

Стахмич Юлія Станіславівна, Цвеловська Вікторія Сергіївна
ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ДЕФОРМАЦІЇ У ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ С. КІНГА «11/22/63») 122

Химинець Мирослава Дмитрівна
МЕТАФОРИЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ *АМЕРИКА* В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКОМОВНИХ ГАЗЕТНИХ ТЕКСТАХ 125

Шайнер Ірина Ігорівна
ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ПЕЙЗАЖУ В ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ НА ВІЙСЬКОВУ ТЕМАТИКУ 130

Наукове видання

Наукові записки
Національного університету «Острозька академія»
Серія «Філологія»

Науковий журнал (щоквартальник)

Випуск 3(71)

Головний редактор *І. Д. Пасічник*

Відповідальний за випуск *І. В. Ковальчук*

Укладачі: *І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк, О. Ю. Костюк*

Технічний редактор *Р. В. Свинарчук*

Комп'ютерна верстка *Н. О. Крушинської*

Художнє оформлення обкладинки *К. О. Олексійчук*

За достовірність наведених фактичних даних, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей відповідають автори.

Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 15,81. Наклад 100 прим. Зам. № 59–18.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура «TimesNewRoman».

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.

Видавець СПД Свинарчук Р. В.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 27 від 29 липня 2004 року.
Тел. (+38067) 771 28 70, e-mail: 35800@ukr. netРВ № 1 від 8 серпня 2000 року.